МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

РЕУС РОМАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 336:330.3]:338.124.4(477)(043.5)

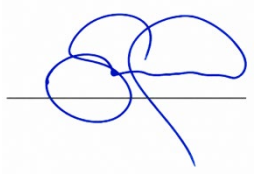
ДИСЕРТАЦІЯ

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Галузь знань: 07 «Управління та адміністрування»
Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Р.В. Реус

Науковий керівник:
Дубина Максим Вікторович,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

Чернігів – 2026

АНОТАЦІЯ

Реус Р.В. Фінансові інструменти розвитку економіки України в умовах нестабільності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (07 «Управління та адміністрування»). – Національний університет «Чернігівська політехніка». – Чернігів, 2026.

У дисертації поглиблено теоретичні положення дослідження фінансових інструментів, удосконалено науково-методичні підходи до розгляду їх сукупності як цілісної системи взаємопов'язаних структурних компонентів, обґрунтовано концептуальні засади функціонування механізму адаптації зазначеної системи до викликів макроекономічної нестабільності, а також розроблено науково-прикладні рекомендації щодо підвищення ефективності використання фінансових інструментів для забезпечення економічного розвитку, зміцнення економічної резильєнтності та відновлення економіки України.

Фінансові інструменти відіграють важливу роль у функціонуванні сучасної економіки, забезпечуючи формування, розподіл, перерозподіл і використання фінансових ресурсів, регулювання фінансових відносин, стимулювання економічної активності та реалізацію пріоритетів державної фінансової політики. Їх використання дозволяє підтримувати функціонування суб'єктів господарювання, забезпечувати фінансову стабільність, активізувати інвестиційну діяльність та створювати передумови для довгострокового економічного зростання. Водночас результативність такого впливу визначається особливостями поєднання фінансових інструментів, узгодженістю їх функціонального призначення та здатністю пристосовуватися до змін економічного середовища.

Сучасний розвиток економіки України відбувається в умовах посилення макроекономічної нестабільності, зростання невизначеності, масштабних економічних втрат, спричинених військовою агресією, поглиблення структурних диспропорцій та цифрової трансформації фінансової системи. Зазначені процеси супроводжуються зміною умов формування та використання фінансових ресурсів, виникненням нових ризиків і необхідністю пошуку ефективніших способів фінансового впливу. За таких обставин особливої актуальності набуває дослідження закономірностей функціонування системи фінансових інструментів, особливостей її трансформації та адаптації до викликів нестабільного економічного середовища.

У дисертації досліджено теоретичні засади використання фінансових інструментів для забезпечення економічного розвитку. Систематизовано наукові підходи до трактування їхньої економічної сутності, визначено співвідношення фінансових інструментів із суміжними категоріями фінансової науки, конкретизовано їхнє функціональне призначення та обґрунтовано необхідність застосування системного підходу до дослідження особливостей їх використання. Встановлено, що в умовах макроекономічної нестабільності ефективність фінансового впливу визначається не лише характеристиками окремих інструментів, а й особливостями їх взаємодії, комбінування та узгодженого застосування.

Набув подальшого розвитку понятійно-категоріальний апарат фінансової науки в частині уточнення змісту дефініції «фінансовий інструмент». На основі виокремлення статичного та динамічного підходів запропоновано розглядати фінансовий інструмент як динамічний елемент фінансової системи, параметри функціонування, роль та особливості використання якого змінюються під впливом трансформації економічних процесів і зміни умов функціонування економічного середовища. Це дозволило поглибити розуміння економічної природи фінансових інструментів, обґрунтувати їхню здатність до функціональних і структурних змін та конкретизувати особливості використання в умовах нестабільності.

Удосконалено теоретичні положення дослідження фінансових інструментів на основі системного підходу, відповідно до якого їх сукупність запропоновано розглядати як цілісну систему взаємопов'язаних структурних компонентів, функціонування яких визначається особливостями фінансових відносин, взаємодією суб'єктів фінансового впливу, дією внутрішніх і зовнішніх чинників та механізмом використання фінансових інструментів. Такий підхід дозволив поглибити розуміння закономірностей функціонування зазначеної системи, визначити її структурні елементи, характер взаємозв'язків між ними та обґрунтувати роль у забезпеченні економічного розвитку. Доведено, що системний характер використання фінансових інструментів створює передумови для підвищення результативності фінансового впливу та формування синергетичних ефектів від їх поєднання.

У дисертації удосконалено класифікацію фінансових інструментів шляхом систематизації підходів до їх розподілу за сферою застосування, характером впливу, призначенням, рівнем застосування, тривалістю використання, об'єктом і спрямованістю впливу, характером реакції на макроекономічні зміни та особливостями використання в умовах нестабільності. Запропоновану класифікацію розширено новою ознакою – за характером трансформації в умовах макроекономічної нестабільності, відповідно до якої виокремлено постійні, модифіковані, комбіновані, адаптивні, інтегровані та інноваційні фінансові інструменти. Це дозволило поглибити розуміння особливостей їх зміни під впливом кризових явищ та обґрунтувати напрями вибору й поєднання залежно від характеру, інтенсивності та тривалості макроекономічних шоків.

Важливе місце в дисертації відведено дослідженню функціонування системи фінансових інструментів в умовах макроекономічної нестабільності. Розглянуто основні форми її прояву, визначено характер впливу на економічні процеси, функціонування фінансової системи та можливості використання фінансових інструментів. Обґрунтовано, що кризові явища супроводжуються зміною пріоритетів фінансового впливу, трансформацією функціонального

призначення інструментів, необхідністю коригування параметрів їх застосування та посиленням потреби в узгодженні напрямів державної фінансової політики.

Удосконалено концептуальні засади функціонування механізму адаптації системи фінансових інструментів до викликів макроекономічної нестабільності, які, на відміну від наявних підходів, ґрунтуються на комплексному поєднанні принципів адаптивності, ефективності, пріоритетності, узгодженості, комбінування, цифрової інтегрованості та динамічної стійкості. Запропонований підхід передбачає трансформацію структури системи фінансових інструментів, їхнього функціонального призначення, параметрів використання та характеру взаємозв'язків між ними відповідно до змін економічного середовища. Це дозволяє забезпечити цілеспрямоване пристосування зазначеної системи до нових умов, підвищити її гнучкість і результативність використання для підтримки економічного розвитку.

У роботі визначено особливості трансформації системи фінансових інструментів під впливом макроекономічних змін. Обґрунтовано, що така трансформація може супроводжуватися збереженням окремих інструментів, модифікацією параметрів їх використання, формуванням нових комбінацій, посиленням взаємозв'язків між структурними компонентами системи та впровадженням інноваційних способів фінансового впливу. Встановлено, що характер зазначених змін визначається особливостями економічних загроз, масштабами кризових процесів, ресурсними можливостями економічних суб'єктів та стратегічними пріоритетами фінансової політики.

Значну увагу приділено аналізу сучасних тенденцій розвитку економіки України та функціонування її фінансової системи. Досліджено динаміку основних макроекономічних показників, особливості формування та використання державних фінансових ресурсів, тенденції розвитку бюджетної системи, державного боргу, банківського сектору, фінансового ринку та інвестиційної діяльності. Розглянуто вплив кризових явищ, військових дій і

структурних змін на функціонування національної економіки. За результатами аналізу визначено основні тенденції економічного розвитку України та передумови вдосконалення системи фінансових інструментів.

У дисертації проаналізовано практику використання бюджетних, податкових, монетарних, боргових, кредитних, інвестиційних та інших фінансових інструментів у процесі регулювання економічних відносин. Визначено особливості їх застосування за різних умов економічного розвитку, можливості використання для підтримки економічної активності, стабілізації фінансових процесів, стимулювання інвестицій та економічного відновлення. Систематизовано основні проблеми функціонування системи фінансових інструментів в Україні, серед яких недостатня узгодженість напрямів фінансової політики, обмеженість фінансових ресурсів, наявність структурних диспропорцій, підвищений рівень ризиків та недостатня адаптивність механізмів фінансового регулювання.

Окрему увагу приділено впливу цифрової трансформації на функціонування фінансової системи та використання фінансових інструментів. Розглянуто можливості застосування цифрових технологій для підвищення оперативності фінансових операцій, удосконалення механізмів розподілу фінансових ресурсів, розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення фінансових рішень та моніторингу економічних процесів. Визначено, що цифровізація створює додаткові можливості для підвищення гнучкості системи фінансових інструментів, удосконалення взаємодії між суб’єктами фінансових відносин та формування нових способів фінансового впливу, водночас зумовлюючи необхідність урахування технологічних, інформаційних та операційних ризиків.

У дисертації набули подальшого розвитку науково-прикладні положення вибору та поєднання фінансових інструментів для забезпечення економічної резильєнтності, які ґрунтуються на встановленні відповідності між характером економічних загроз, функціональними завданнями фінансового впливу, ресурсними можливостями та очікуваними результатами використання

інструментів. На цій основі обґрунтовано диференційовані комбінації бюджетних, податкових, кредитних, інвестиційних, страхових і гарантійних інструментів для підтримки економічної активності, адаптації до нестабільності та відновлення економічного потенціалу. Це дозволило конкретизувати можливості комплексного фінансового впливу для підвищення здатності економічної системи протистояти кризовим явищам, підтримувати безперервність економічних процесів та забезпечувати подальший розвиток.

Обґрунтовано, що забезпечення економічної резильєнтності потребує переходу від застосування окремих фінансових інструментів для подолання наслідків кризових явищ до формування узгодженої системи фінансового впливу, здатної забезпечувати своєчасне реагування на економічні загрози, адаптацію до нових умов функціонування та відновлення економічної активності. Визначено особливості застосування фінансових інструментів залежно від характеру економічних викликів і пріоритетних завдань підтримки економічної системи.

Набули подальшого розвитку науково-прикладні положення визначення стратегічних векторів удосконалення функціонування системи фінансових інструментів для економічного відновлення України. Обґрунтовано необхідність комплексного поєднання напрямів стимулювання економічного зростання, забезпечення фінансової стійкості, мінімізації ризиків, удосконалення регуляторного середовища, цифрової трансформації, активізації інвестиційних процесів, інтеграції до міжнародних фінансових ринків та підвищення ефективності управління публічними фінансами. Це дозволило визначити пріоритети фінансового впливу для підтримки економічної активності, модернізації національної економіки та забезпечення її довгострокового розвитку.

У роботі визначено, що стратегічні напрями вдосконалення системи фінансових інструментів повинні формуватися з урахуванням поточних викликів, ресурсних можливостей держави, необхідності подолання структурних диспропорцій та перспектив післявоєнного відновлення України.

Особливого значення набувають узгодження фінансових інструментів різного функціонального призначення, розвиток механізмів залучення інвестиційних ресурсів, розширення можливостей фінансової підтримки економічних суб'єктів та впровадження цифрових технологій у процеси управління фінансовими ресурсами.

У дисертації набули подальшого розвитку науково-прикладні положення трансформації державної фінансової політики в напрямі забезпечення економічної резильєнтності України. Обґрунтовано необхідність переходу від переважно реактивного використання фінансових інструментів до їх адаптивного та превентивного застосування на основі узгодження бюджетної, податкової, боргової та монетарної політики, розвитку механізмів фінансового резервування, управління ризиками, цифрового моніторингу й оцінювання результативності фінансового впливу. Це дозволяє сформувати передумови для підвищення здатності національної економіки протистояти кризовим явищам і забезпечувати довгостроковий розвиток.

Визначено, що трансформація державної фінансової політики повинна передбачати вдосконалення не лише окремих фінансових інструментів, а й підходів до їх вибору, поєднання, координації та оцінювання результативності. Важливого значення набувають формування системи раннього виявлення економічних загроз, розвиток превентивних механізмів фінансового впливу, забезпечення гнучкості параметрів використання фінансових інструментів та посилення їхньої орієнтації на досягнення стратегічних цілей економічного розвитку.

За результатами проведеного дослідження розроблено науково-прикладні рекомендації щодо вдосконалення функціонування системи фінансових інструментів в Україні, спрямовані на підвищення узгодженості фінансового впливу, розвиток адаптивних можливостей зазначеної системи, удосконалення механізмів вибору та комбінування інструментів, підвищення ефективності державної фінансової політики, зміцнення економічної резильєнтності та створення умов для економічного відновлення. Практичне

значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання під час розроблення стратегічних напрямів державної фінансової політики та обґрунтування управлінських рішень щодо підтримки економічного розвитку України.

Ключові слова: *фінансові інструменти, цифровий фінансовий інструмент, адаптивний фінансовий інструмент, фінансовий механізм, фінансова система, економічний розвиток, макроекономічна нестабільність, цифрова економіка, фінансова політика, державне регулювання, фінансовий ринок, фінансова стабільність.*

ABSTRACT

Reus R.V. Financial Instruments for the Development of the Economy of Ukraine under Conditions of Instability. – Qualifying scientific work submitted as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialisation 072 “Finance, Banking and Insurance” (07 “Management and Administration”) – Chernihiv Polytechnic National University. – Chernihiv, 2026.

The dissertation advances the theoretical foundations of research on financial instruments, improves scientific and methodological approaches to examining their aggregate as an integrated system of interconnected structural components, substantiates the conceptual foundations of the mechanism for adapting this system to the challenges of macroeconomic instability, and develops scientific and practical recommendations for improving the effectiveness of financial instruments in promoting economic development, strengthening economic resilience, and supporting Ukraine’s economic recovery.

Financial instruments play an important role in the functioning of the modern economy by facilitating the formation, allocation, redistribution, and use of financial resources, regulating financial relations, stimulating economic activity, and implementing the priorities of state financial policy. Their application supports the functioning of economic entities, promotes financial stability, stimulates investment activity, and creates the prerequisites for long-term economic growth. At the same time, the effectiveness of such influence depends on how financial instruments are combined, the consistency of their functional purposes, and their ability to adapt to changes in the economic environment.

The current development of Ukraine’s economy is taking place amid increasing macroeconomic instability, growing uncertainty, substantial economic losses caused by military aggression, deepening structural imbalances, and the digital transformation of the financial system. These processes are accompanied by changes in the conditions for the formation and use of financial resources, the

emergence of new risks, and the need to identify more effective methods of financial influence. Under such circumstances, particular importance is attached to studying the patterns of functioning of the system of financial instruments, the specific features of its transformation, and its adaptation to the challenges of an unstable economic environment.

The dissertation examines the theoretical foundations of using financial instruments to ensure economic development. Scientific approaches to interpreting their economic essence are systematized, the relationships between financial instruments and related categories of financial science are identified, their functional purposes are specified, and the necessity of applying a systems approach to studying the specific features of their use is substantiated. It is established that, under conditions of macroeconomic instability, the effectiveness of financial influence is determined not only by the characteristics of individual instruments but also by the specific features of their interaction, combination, and coordinated application.

The conceptual and categorical framework of financial science is further developed by clarifying the meaning of the term “financial instrument.” Based on the distinction between static and dynamic approaches, a financial instrument is proposed to be considered a dynamic element of the financial system whose operational parameters, role, and specific features of application change under the influence of transformations in economic processes and changes in the conditions of the economic environment. This makes it possible to deepen the understanding of the economic nature of financial instruments, substantiate their capacity for functional and structural changes, and specify the particular features of their application under conditions of instability.

The theoretical foundations of research on financial instruments are improved through the application of a systems approach, according to which their aggregate is proposed to be considered an integrated system of interconnected structural components whose functioning is determined by the specific features of financial relations, interactions among actors exercising financial influence, the effects of internal and external factors, and the mechanism for using financial instruments.

This approach provides a deeper understanding of the patterns governing the functioning of this system, identifies its structural elements and the nature of their interrelationships, and substantiates its role in ensuring economic development. It is demonstrated that the systemic application of financial instruments creates prerequisites for increasing the effectiveness of financial influence and generating synergistic effects through their combination.

The dissertation improves the classification of financial instruments by systematizing approaches to their differentiation according to the sphere of application, nature of influence, purpose, level of application, duration of use, object and direction of influence, nature of response to macroeconomic changes, and specific features of application under conditions of instability. The proposed classification is expanded by introducing a new criterion, namely the nature of transformation under conditions of macroeconomic instability, according to which permanent, modified, combined, adaptive, integrated, and innovative financial instruments are distinguished. This provides a deeper understanding of how financial instruments change under the influence of crises and substantiates approaches to their selection and combination depending on the nature, intensity, and duration of macroeconomic shocks.

Considerable attention in the dissertation is devoted to examining the functioning of the system of financial instruments under conditions of macroeconomic instability. The main forms of its manifestation are considered, and the nature of its impact on economic processes, the functioning of the financial system, and the possibilities for using financial instruments is determined. It is substantiated that crises are accompanied by changes in the priorities of financial influence, transformations in the functional purposes of instruments, the need to adjust the parameters of their application, and an increasing need to coordinate the directions of state financial policy.

The conceptual foundations of the mechanism for adapting the system of financial instruments to the challenges of macroeconomic instability are improved. Unlike existing approaches, they are based on a comprehensive combination of the

principles of adaptability, efficiency, prioritization, coordination, combination, digital integration, and dynamic stability. The proposed approach involves transforming the structure of the system of financial instruments, their functional purposes, parameters of application, and the nature of their interrelationships in accordance with changes in the economic environment. This makes it possible to ensure the purposeful adaptation of the system to new conditions and enhance its flexibility and effectiveness in supporting economic development.

The dissertation identifies the specific features of the transformation of the system of financial instruments under the influence of macroeconomic changes. It is substantiated that such transformation may involve the preservation of certain instruments, modification of their application parameters, formation of new combinations, strengthening of interrelationships among the system's structural components, and introduction of innovative methods of financial influence. It is established that the nature of these changes is determined by the characteristics of economic threats, the scale of crisis processes, the resource capacities of economic entities, and the strategic priorities of financial policy.

Significant attention is paid to analyzing current trends in the development of Ukraine's economy and the functioning of its financial system. The dynamics of key macroeconomic indicators, the specific features of the formation and use of public financial resources, and trends in the development of the budgetary system, public debt, banking sector, financial market, and investment activity are examined. The impact of crises, military operations, and structural changes on the functioning of the national economy is considered. Based on the analysis, the main trends in Ukraine's economic development and the prerequisites for improving the system of financial instruments are identified.

The dissertation analyzes the practice of using budgetary, tax, monetary, debt, credit, investment, and other financial instruments in regulating economic relations. The specific features of their application under different conditions of economic development and their potential for supporting economic activity, stabilizing financial processes, stimulating investment, and facilitating economic recovery are

identified. The main problems affecting the functioning of the system of financial instruments in Ukraine are systematized, including insufficient coordination among financial policy directions, limited financial resources, structural imbalances, elevated risks, and insufficient adaptability of financial regulation mechanisms.

Particular attention is paid to the impact of digital transformation on the functioning of the financial system and the application of financial instruments. The potential of digital technologies to accelerate financial transactions, improve mechanisms for allocating financial resources, develop information and analytical support for financial decision-making, and monitor economic processes is examined. It is established that digitalization creates additional opportunities to enhance the flexibility of the system of financial instruments, improve interactions among participants in financial relations, and develop new methods of financial influence, while simultaneously requiring consideration of technological, information, and operational risks.

The dissertation further develops scientific and practical approaches to selecting and combining financial instruments to ensure economic resilience. These approaches are based on establishing consistency between the nature of economic threats, the functional objectives of financial influence, resource capacities, and the expected outcomes of instrument application. On this basis, differentiated combinations of budgetary, tax, credit, investment, insurance, and guarantee instruments are substantiated to support economic activity, facilitate adaptation to instability, and restore economic potential. This makes it possible to specify the potential of comprehensive financial influence to strengthen the economic system’s capacity to withstand crises, maintain the continuity of economic processes, and ensure further development.

It is substantiated that ensuring economic resilience requires a transition from applying individual financial instruments to overcome the consequences of crises toward establishing a coordinated system of financial influence capable of ensuring timely responses to economic threats, adaptation to new operating conditions, and

the restoration of economic activity. The specific features of applying financial instruments are identified depending on the nature of economic challenges and the priority objectives of supporting the economic system.

Scientific and practical approaches to identifying strategic directions for improving the functioning of the system of financial instruments to support Ukraine's economic recovery are further developed. The necessity of comprehensively combining measures to stimulate economic growth, ensure financial stability, minimize risks, improve the regulatory environment, promote digital transformation, intensify investment processes, integrate into international financial markets, and increase the efficiency of public financial management is substantiated. This makes it possible to identify the priorities of financial influence for supporting economic activity, modernizing the national economy, and ensuring its long-term development.

The dissertation establishes that strategic directions for improving the system of financial instruments should be formulated with due consideration of current challenges, the state's resource capacities, the need to overcome structural imbalances, and the prospects for Ukraine's post-war recovery. Particular importance is attached to coordinating financial instruments with different functional purposes, developing mechanisms for attracting investment resources, expanding opportunities for financial support to economic entities, and introducing digital technologies into financial resource management processes.

The dissertation further develops scientific and practical approaches to transforming state financial policy toward ensuring Ukraine's economic resilience. The necessity of shifting from the predominantly reactive application of financial instruments toward their adaptive and preventive use is substantiated, based on the coordination of budgetary, tax, debt, and monetary policies, the development of financial reserve mechanisms, risk management, digital monitoring, and evaluation of the effectiveness of financial influence. This creates prerequisites for strengthening the national economy's capacity to withstand crises and ensure long-term development.

It is established that the transformation of state financial policy should involve improving not only individual financial instruments but also approaches to their selection, combination, coordination, and performance evaluation. Particular importance is attached to establishing an early warning system for economic threats, developing preventive mechanisms of financial influence, ensuring flexibility in the parameters governing the application of financial instruments, and strengthening their orientation toward achieving strategic economic development objectives.

Based on the research findings, scientific and practical recommendations are developed for improving the functioning of the system of financial instruments in Ukraine. These recommendations aim to strengthen the coordination of financial influence, enhance the adaptive capacities of the system, improve mechanisms for selecting and combining instruments, increase the effectiveness of state financial policy, strengthen economic resilience, and create favorable conditions for economic recovery. The practical significance of the results lies in their potential application in developing strategic directions of state financial policy and substantiating managerial decisions aimed at supporting Ukraine’s economic development.

Keywords: *financial instruments; digital financial instrument; adaptive financial instrument; financial mechanism; financial system; economic development; macroeconomic instability; digital economy; financial policy; state regulation; financial market; financial stability.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в іноземних наукових виданнях: Scopus

1. Shkarlet S., Dubyna M., **Reus R.,** Rinzhuk D., Zelenskyi V., Malykhin A. Digitalization of the financial system in the context of ensuring national security. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*. 2025. Vol. 103. No. 21. P. 8908–8932. URL: https://www.jatit.org/volumes/Vol103No21/14Vol103No21.pdf (2,9 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: обгрунтовано структуру фінансової системи, фактори її формування в межах національної економіки та наслідки впливу цифрової трансформації для функціонування системи публічних фінансів (0,4 ум. друк. арк.).

Статті в наукових фахових виданнях та виданнях, внесених до наукометричних баз даних:

2. Шпомер Т. О., Волошин С. П., **Реус Р. В.** Фінансові інструменти інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарського машинобудування. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 2(38). С. 267–284. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-267-284 (2,1 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: обґрунтовано роль фінансових інструментів у забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств сільськогосподарського машинобудування, конкретизовано особливості використання інвестиційних ресурсів у високотехнологічних галузях економіки (1,0 ум. друк. арк.).

3. Шпомер Т. О., **Реус Р. В.**, Волошин С. П. Роль державних програм у стимулюванні інвестицій в економіку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 1(41). С. 93–110. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-1(41)-93-110 (2,1 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: досліджено вплив державних програм на активізацію інвестиційних процесів в Україні, визначено особливості державного стимулювання інвестиційної діяльності в умовах економічної нестабільності (1,8 ум. друк. арк.).

4. Шпомер Т. О., **Реус Р. В.**, Волошин С. П. Інвестиційна привабливість сільськогосподарського машинобудування: фінансові, інституційні та технологічні аспекти. *Науковий вісник Полісся*. 2025. № 1(30). С. 248–262. DOI: https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-1(30)-248-262 (1,7 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: визначено фінансові, інституційні та технологічні чинники формування інвестиційної привабливості підприємств сільськогосподарського машинобудування, обґрунтовано напрями підвищення їх інвестиційного потенціалу (0,5 ум. друк. арк.).

5. **Реус Р. В.**, Дубина М. В. Сутність та види фінансових інструментів економічного розвитку держави. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 10(20). С. 1076–1087. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-10(20)-1076-1087 (1,3 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: систематизовано підходи до трактування сутності фінансових інструментів економічного розвитку держави, конкретизовано їх види та роль у забезпеченні макроекономічної стабільності (1,0 ум. друк. арк.).

6. **Реус Р. В.**, Зайцева Л. О. Механізм фінансового стимулювання розвитку економіки в умовах макроекономічної нестабільності. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 4(44). С. 312–319. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-4(44)-312-319 (0,9 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: обґрунтовано складові механізму фінансового стимулювання економічного розвитку в умовах макроекономічної нестабільності та визначено напрями його удосконалення (0,8 ум. друк. арк.).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Шпомер Т. О., **Реус Р. В.** Вплив інноваційних інструментів фінансового ринку на інвестиційний розвиток. *Юність науки – 2023: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 26–27 квітня 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 141–143 (0,2 ум. друк. арк.). Особистий

внесок автора: визначено особливості впливу інноваційних фінансових інструментів на інвестиційний розвиток економіки та активізацію фінансового ринку (0,05 ум. друк. арк.).

8. Шпомер Т. О., **Реус Р. В.** Особливості страхування інвестицій від воєнних ризиків. *Фінансове та інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки бізнесу в умовах воєнної економіки та повоєнного відновлення* : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 22–23 листопада 2023 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2023. С. 304–308 (0,3 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: досліджено механізми страхування інвестицій від воєнних ризиків та обґрунтовано напрями підвищення ефективності страхового захисту інвесторів (0,2 ум. друк. арк.).

9. Волошин С. П., **Реус Р. В.** Моделі інноваційно-інвестиційного розвитку високотехнологічних галузей економіки України. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 13 вересня 2024 р.). Одеса : ОНЕУ, 2024. С. 69–70 (0,1 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: обґрунтовано моделі інноваційно-інвестиційного розвитку високотехнологічних галузей економіки України в умовах цифровізації (0,05 ум. друк. арк.).

10. **Реус Р. В.**, Киселиця С. В., Шпомер Т. О. Соціально-філософські проблеми інвестиційного розвитку в сучасних умовах. *Соціальне підприємництво як інструмент відновлення України* : Форум стейкхолдерів розвитку соціального підприємництва (м. Чернігів, 16 вересня 2024 р.) : тези доповідей. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2024. С. 120–121 (0,1 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: визначено соціально-філософські аспекти інвестиційного розвитку та їх вплив на функціонування економічної системи держави (0,05 ум. друк. арк.).

11. **Реус Р. В.**, Волошин С. П. Ризики інвестування у сільськогосподарське машинобудування. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні – 2025* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 6–7 березня 2025 р.). Вінниця : ВНТУ, 2025.

С. 165-167 (0,1 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: визначено ключові ризики інвестування у сферу сільськогосподарського машинобудування та напрями їх мінімізації (0,05 ум. друк. арк.).

12. Шпомер Т. О., **Реус Р. В.**, Волошин С. П. Індустріальні парки як драйвери інноваційного відновлення сільськогосподарського машинобудування. *Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Ірпінь, 6 травня 2025 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. С. 694–697 (0,2 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: обґрунтовано роль індустріальних парків у забезпеченні інноваційного відновлення підприємств сільськогосподарського машинобудування (0,1 ум. друк. арк.).

13. **Реус Р. В.** Роль фінансових інструментів у стимулюванні економічного розвитку держави. *Актуальні проблеми фінансової системи України* : матеріали XXII міжнародної науково-практичної конференції. Черкаси : ЧДТУ, 2025. С. 45–47 (0,2 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: визначено роль фінансових інструментів у забезпеченні економічного розвитку держави та активізації інвестиційних процесів (0,1 ум. друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП..... 23

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ..... 32

1.1. Сутність фінансових інструментів та їхня роль у розвитку економіки..... 32

1.2. Види фінансових інструментів та особливості їх використання в умовах економічної нестабільності..... 49

1.3. Адаптивне використання фінансових інструментів для забезпечення економічного розвитку в умовах нестабільності 69

Висновки до першого розділу..... 89

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ 92

2.1. Аналіз поточного стану економічного розвитку України в умовах турбулентності зовнішнього середовища 92

2.2. Сучасні тенденції функціонування фінансової системи в умовах нестабільності та цифровізації..... 116

2.3. Актуальні проблеми забезпечення економічного розвитку України з урахуванням складних викликів 136

Висновки до другого розділу 162

РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-ПРИКЛАДНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ 165

3.1. Концептуальний механізм трансформації системи фінансових інструментів розвитку економіки України в умовах нестабільності..... 165

3.2. Трансформація фінансової політики держави на основі вдосконалення інструментів стимулювання інвестиційної діяльності 184

3.3. Науково-прикладні положення використання фінансових інструментів для забезпечення резильєнтності економіки України 207
Висновки до третього розділу..... 223
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 230
ДОДАТКИ 261

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Фінансові інструменти в сучасній системі державного регулювання економічних відносин відіграють одну з ключових ролей. За їх допомогою державні інституції, фінансові установи та інші суб'єкти господарювання здійснюють формування, розподіл, перерозподіл і використання фінансових ресурсів, що сприяє соціально-економічному розвитку держави.

Сучасні умови розвитку національної економіки, пов'язані з військовою агресією, активною цифровізацією фінансової системи та економічних відносин, загостренням геополітичних ризиків і поглибленням макроекономічної нестабільності, істотно змінюють підходи до використання фінансових інструментів. Це, з одного боку, створює нові можливості для трансформації фінансової системи та підвищення ефективності державної фінансової політики, а з іншого – супроводжується виникненням додаткових ризиків і загроз для забезпечення економічного розвитку. Саме тому актуальними залишаються питання дослідження особливостей використання фінансових інструментів в умовах нестабільності та обґрунтування напрямів підвищення ефективності їх застосування.

Питання використання фінансових інструментів для забезпечення економічного розвитку розглядали у своїх роботах такі вчені: Л. Амбрик, С.Аржевітін, Л. Боцьора, З. Варналій, Т.Васильєва, В. Геєць, О. Гонта, А. Гуцуляк, М. Дубина, В. Ільчук, І. Косач, Т. Кучер, Г. Лацик, С. Міщенко, С. Онишко, А. Петрук, Н. Приказюк, Д. Сердюк, Л. Сідельникова, І. Чугунов, К. Шапошников, Р. Щур, O. Arora, R. Barbosa, M. Catalán, A. Greenspan та ін.

Особливості використання різних видів фінансових інструментів для підтримки економічного розвитку в умовах нестабільності досліджували О. Вовченко, Н. Демчишак, М. Забаштанський, В. Козюк, В. Коваленко, В. Лавренюк, В. Лесик, Ю. Миронов, О. Парубець, Н. Плєшакова, Н. Поляк, Б. Пшик, Ю. Ружицький, І. Садчикова, О. Фарина, Т. Шпомер та ін.

Проте, незважаючи на наявність значної кількості наукових робіт у напрямку дослідження сутності та особливостей використання різних видів фінансових інструментів для стимулювання економічного розвитку, сьогодні актуальними стають питання дослідження специфічних рис їх використання з урахуванням нових викликів, які ускладнюють процес формування та реалізації державної фінансової політики. Це пов'язано з військовою агресією, активною цифровізацією фінансової системи та національної економіки, загостренням геополітичних ризиків, поглибленням макроекономічної нестабільності та деструктивними наслідками цих процесів для функціонування, у першу чергу, фінансових установ. З однієї сторони, нові умови формують імпульси до подальшого активного розвитку фінансової системи через трансформацію основних інструментів, які використовуються для забезпечення такого розвитку та стабільності її функціонування. З іншої сторони, виникнення нових можливостей супроводжується формуванням додаткових ризиків і загроз для роботи окресленої системи. Враховуючи це, у сучасних умовах важливим є проведення додаткових досліджень у частині обґрунтування доцільності використання різних фінансових інструментів для стимулювання економічного розвитку в умовах нестабільності.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Дисертаційна робота виконана в межах планів науково-дослідних робіт Національного університету «Чернігівська політехніка» за такими темами: «Розвиток фінансової системи в умовах турбулентності та становлення цифрової економіки» (номер державної реєстрації 0125U000298), у межах якої автором обґрунтовано теоретичні положення щодо використання фінансових інструментів для забезпечення економічного розвитку в умовах цифрової трансформації, визначено вплив цифровізації на функціонування фінансової системи та конкретизовано роль фінансових інструментів у підтриманні її стійкості в умовах турбулентності; «Теоретико-прикладні положення розвитку ринку кредитних послуг в умовах макроекономічної нестабільності та повоєнного відновлення економіки» (номер державної реєстрації

0123U104319), у рамках якої здобувачем досліджено особливості використання фінансових інструментів у різних умовах функціонування національної економіки, визначено вплив макроекономічної нестабільності на розвиток фінансової системи та обґрунтовано напрями підвищення ефективності застосування фінансових інструментів для стимулювання економічного розвитку; «Розробка механізму фінансування інноваційного відновлення стратегічно важливих секторів економіки України у післявоєнний період» (номер державної реєстрації 0123U104318), де автором обґрунтовано теоретико-прикладні засади використання фінансових інструментів для забезпечення інноваційно-інвестиційного відновлення економіки, визначено особливості їх застосування для підтримки стратегічно важливих секторів національного господарства та розроблено пропозиції щодо підвищення результативності державної фінансової політики в умовах післявоєнного відновлення України.

Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад використання фінансових інструментів для підтримки економічного розвитку та розробка прикладних положень забезпечення їх ефективного застосування в умовах нестабільності.

Для досягнення цієї мети в роботі поставлено такі *завдання*:

– розглянути сутність фінансових інструментів та особливості їхнього використання;

– конкретизувати види фінансових інструментів;

– визначити специфічні риси використання фінансових інструментів в умовах макроекономічної нестабільності;

– дослідити сучасні тенденції економічного розвитку України та визначити основні виклики й загрози забезпеченню макроекономічної стабільності;

– проаналізувати актуальні тенденції функціонування фінансової системи України та особливості її трансформації в умовах економічної нестабільності;

– визначити основні перешкоди ефективного використання фінансових інструментів для підтримки економічного розвитку;

– обґрунтувати інституційні засади ефективного використання фінансових інструментів для забезпечення економічного відновлення;

– удосконалити концептуальні засади функціонування механізму адаптації системи фінансових інструментів до викликів макроекономічної нестабільності;

– розробити науково-прикладні положення вибору та поєднання фінансових інструментів для забезпечення економічної резильєнтності України.

Об'єктом дослідження є процес використання фінансових інструментів для забезпечення розвитку економіки в умовах нестабільності.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних положень використання фінансових інструментів для забезпечення розвитку економіки в умовах нестабільності.

Методи дослідження. У роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, серед яких варто виокремити такі: методи контент-аналізу, систематизації– для дослідження наукових підходів до визначення змісту категорій «фінансовий інструмент», «економічний розвиток», «макроекономічна нестабільність»; системний підхід – для дослідження системи фінансових інструментів, опису її функцій, властивостей та принципів; методи абстрагування, логічного аналізу, індукції, дедукції – для визначення особливостей використання фінансових інструментів в умовах макроекономічної нестабільності, цифрової економіки та формування концептуальних положень їх адаптації до сучасних викликів; статистичні методи аналізу, метод порівняння – для оцінювання сучасних тенденцій економічного розвитку України, дослідження функціонування фінансової системи, аналізу макроекономічних показників, державних фінансів та розвитку фінансового ринку; економетричне моделювання – для оцінювання впливу ключових макроекономічних чинників на економічний

розвиток України, визначення залежностей між показниками функціонування економіки та обґрунтування впливу фінансових інструментів на забезпечення економічної стійкості; методи аналізу та синтезу – для визначення сучасних перешкод і обмежень ефективного використання фінансових інструментів, дослідження наслідків війни для фінансової системи України; метод класифікації – для систематизації видів фінансових інструментів; метод моделювання – для побудови механізму адаптації системи фінансових інструментів до викликів економічної нестабільності, моделі забезпечення економічної резильєнтності держави; графоаналітичний, табличний методи – для наочного представлення результатів дослідження, побудови авторських моделей, схем, класифікацій, механізмів, а також узагальнення статистично-аналітичної інформації.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі акти України, нормативно-правові документи, які стосуються функціонування фінансової системи, системи публічних фінансів України, наукові праці вчених, у яких досліджуються питання використання фінансових інструментів для розвитку економіки в умовах нестабільності, статистична інформація Державної служби статистики України, Національного банку України, інформаційні ресурси мережі інтернет, особисті спостереження та розрахунки автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних засад та розробці науково-практичних рекомендацій щодо ефективного використання фінансових інструментів розвитку економіки в умовах нестабільності. Найбільш суттєві результати, які характеризують наукову новизну роботи, полягають у такому:

удосконалено:

– теоретичні положення дослідження фінансових інструментів, які розвинено на основі системного підходу через розгляд їх сукупності як цілісної системи взаємопов’язаних структурних компонентів, функціонування яких визначається особливостями фінансових відносин, взаємодією суб’єктів фінансового впливу, дією внутрішніх і зовнішніх чинників та механізмом

використання фінансових інструментів, що дозволило поглибити розуміння закономірностей функціонування зазначеної системи та її ролі в забезпеченні економічного розвитку.

– концептуальні засади функціонування механізму адаптації системи фінансових інструментів до викликів макроекономічної нестабільності, які, на відміну від наявних підходів, ґрунтуються на комплексному поєднанні принципів адаптивності, ефективності, пріоритетності, узгодженості, комбінування, цифрової інтегрованості та динамічної стійкості, а також передбачають трансформацію структури системи фінансових інструментів, їхнього функціонального призначення, параметрів використання та характеру взаємозв'язків між ними, що дозволяє забезпечити цілеспрямоване пристосування зазначеної системи до змін економічного середовища та підвищити результативність її використання для підтримки економічного розвитку;

– класифікацію фінансових інструментів, яка, на відміну від наявних підходів до їх систематизації за сферою застосування, характером впливу, призначенням, рівнем застосування, тривалістю використання, об'єктом і спрямованістю впливу, характером реакції на макроекономічні зміни та особливостями використання в умовах нестабільності, розширена новою класифікаційною ознакою – за характером трансформації в умовах макроекономічної нестабільності, відповідно до якої виокремлено постійні, модифіковані, комбіновані, адаптивні, інтегровані та інноваційні фінансові інструменти. Це дозволило поглибити розуміння особливостей зміни фінансових інструментів під впливом кризових явищ та обґрунтувати напрями їх вибору й поєднання залежно від характеру, інтенсивності та тривалості макроекономічних шоків.

набули подальшого розвитку:

– понятнійно-категоріальний апарат фінансової науки у частині уточненні змісту дефініції «фінансовий інструмент», який через виокремлення статичного та динамічного підходів до його трактування запропоновано

розглядати як динамічний елемент фінансової системи, параметри функціонування, роль та особливості використання якого змінюються під впливом трансформації економічних процесів і зміни умов функціонування економічного середовища*;*

– концептуальні положення вибору та поєднання фінансових інструментів для забезпечення економічної резильєнтності, які ґрунтуються на встановленні відповідності між характером економічних загроз, функціональними завданнями фінансового впливу, ресурсними можливостями та очікуваними результатами використання інструментів, що дозволило обґрунтувати диференційовані комбінації бюджетних, податкових, кредитних, інвестиційних, страхових і гарантійних інструментів для підтримки економічної активності, адаптації до нестабільності та відновлення економічного потенціалу;

– науково-прикладні положення визначення стратегічних векторів удосконалення функціонування системи фінансових інструментів для економічного відновлення України, які ґрунтуються на комплексному поєднанні напрямів стимулювання економічного зростання, забезпечення фінансової стійкості, мінімізації ризиків, удосконалення регуляторного середовища, цифрової трансформації, активізації інвестиційних процесів, інтеграції до міжнародних фінансових ринків та підвищення ефективності управління публічними фінансами, що дозволяє обґрунтувати пріоритети фінансового впливу для підтримки економічної активності, модернізації національної економіки та забезпечення її довгострокового розвитку;

– прикладні засади трансформації державної фінансової політики в напрямі забезпечення економічної резильєнтності України, які доповнено обґрунтуванням необхідності переходу від переважно реактивного використання фінансових інструментів до їх адаптивного та превентивного застосування на основі узгодження бюджетної, податкової, боргової та монетарної політики, розвитку механізмів фінансового резервування, управління ризиками, цифрового моніторингу й оцінювання результативності фінансового впливу, що дозволяє

сформувати передумови для підвищення здатності національної економіки протистояти кризовим явищам і забезпечувати довгостроковий розвиток.

Практичне значення отриманих результатів полягає у доведенні основних положень дисертації до рівня науково-методичних розробок і практичних рекомендацій щодо використання фінансових інструментів розвитку економіки України в умовах нестабільності, удосконалення фінансово-аналітичного забезпечення діяльності органів державної влади, фінансових установ та навчального процесу закладів вищої освіти. Результати дисертаційної роботи використовуються у діяльності: Головного управління ДПС у Чернігівській області – враховано науково-методичні підходи до аналізу впливу макроекономічної нестабільності на розвиток економіки України, оцінювання ролі фінансових інструментів у забезпеченні економічної стабільності, аналізу сучасних тенденцій розвитку фінансової системи та рекомендації щодо підвищення ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських процесів (№ 54/25-01-30-16 від 13.05.2026); ПрАТ «Страхова компанія «ПЗУ Україна»» – використано наукові підходи до дослідження впливу фінансових інструментів на функціонування фінансового сектору, методичні положення щодо оцінювання ризиків нестабільного економічного середовища, а також рекомендації з удосконалення процесів фінансового прогнозування, планування, управління фінансовими ризиками та розвитку інформаційно-аналітичної підтримки управлінських рішень (вих. № 153 від 13.05.2026); Національного університету «Чернігівська політехніка» – використано у навчальному процесі кафедри фінансів, банківської справи та страхування при розробці методичних матеріалів, а також під час проведення лекційних і практичних занять з освітніх компонентів «Фінанси» та «Макроекономічний аналіз» (№ 202/08-845 від 12.05.2026).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним завершеним дослідженням, в якому розкрито авторський підхід до поглиблення теоретичних та методичних положень ефективного використання фінансових інструментів розвитку економіки в умовах нестабільності. Наукові результати, розробки, висновки та рекомендації, які викладені в роботі і виносяться на

захист, одержані автором особисто. Авторський внесок у працях, опублікованих у співавторстві, конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження, а також висновки й пропозиції доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях, серед яких: Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Юність науки – 2023: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства» (м. Чернігів, 26–27 квітня 2023 р.); XII Міжнародна науково-практична конференція «Фінансове та інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки бізнесу в умовах воєнної економіки та повоєнного відновлення» (м. Харків, 22–23 листопада 2023 р.); XIII Міжнародна науково-практична конференція «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 13 вересня 2024 р.); Форум стейкхолдерів розвитку соціального підприємництва «Соціальне підприємництво як інструмент відновлення України» (м. Чернігів, 16 вересня 2024 р.); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні – 2025» (м. Вінниця, 6–7 березня 2025 р.); IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики» (м. Ірпінь, 6 травня 2025 р.); XXII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми фінансової системи України» (м. Черкаси, 20 листопада 2025 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 13 наукових працях, з них: 1 стаття в іноземному науковому виданні (Scopus); 5 статей у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз даних; 7 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій – 12,2 друк. арк.; особисто автору належить – 6,1 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, 3 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 268 сторінок, з них основний текст – 206 сторінок, список використаних джерел – 251 джерело на 30 сторінках, додатки – 8 сторінок. У тексті дисертації розміщено 19 таблиць, 47 рисунків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Сутність фінансових інструментів та їхня роль у розвитку економіки

Попри всі досягнення та технологічні прориви на початку третього тисячоліття світова економічна система перебуває у стані, далекому від поняття сталості, стабільності, а часто й ефективності. Ані ринкові механізми, ані соціально-економічна політика окремих держав і міждержавних інтеграційних об’єднань не спроможні повною мірою вирішити всі нагальні проблеми сучасного економічного розвитку. На порядку денному залишаються потреби забезпечення макроекономічної стабільності, запобігання зловживанням монопольною владою окремих бізнесових структур, обмеження негативних екологічних ефектів діяльності підприємств і окремих галузей, стимулювання довгострокового зростання тощо. Досягнення всього цього не вбачається можливим без удосконалення наявних і пошуку нових інструментів впливу держави на підприємницьку діяльність та економічний розвиток. Таким чином, держава продовжує відігравати критичну роль у забезпеченні стабільного, справедливого та ефективного функціонування економічної системи, виступаючи необхідним гравцем, що доповнює ринкові сили.

З повномасштабним вторгненням Україна зіткнулася з безпрецедентними руйнуваннями виробничих, соціальних та інфраструктурних об’єктів. Постала потреба розробки та аналізу інструментів, які допоможуть не просто відновити, а й модернізувати економіку на нових, сучасних засадах, зокрема, за принципами цифрової економіки, з одночасним підвищенням її стійкості в умовах постійної невизначеності та геополітичних

ризиків. Крім цього, євроінтеграційні перспективи роблять необхідною належну синхронізацію вітчизняних економічної політики, фінансових механізмів та регуляторної бази з вимогами Європейського Союзу та європейськими стандартами. Отже, маємо комплекс як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, що вимагають посиленої уваги науковців до інструментів економічного розвитку держави в сучасній Україні, в умовах економіки ринкового типу – передусім фінансових. Актуальним лишається й дослідження теоретичних підвалин державної економічної політики як основи для формування перспективних моделей і принципів, що можуть бути адаптовані до конкретних умов будь-якої країни, включаючи Україну.

Ефективна державна економічна політика неможлива без відповідних її завданням інструментів, чільне місце з-поміж яких в умовах панування ринкових відносин належить фінансовим інструментам. Саме вони, за незначними винятками, у сучасному світі виступають основою механізму регулювання економіки, забезпечення її стабільності та стимулювання зростання, дозволяючи державі впливати на макроекономічні показники та реагувати на «провали ринку». Впливаючи на сукупний попит і сукупну пропозицію фінансові інструменти є основою фіскальної та монетарної політики, спрямованих на згладжування коливань ділової активності в різних фазах економічних циклів.

Фінансові інструменти в наш час безальтернативні як засіб залучення коштів державою для фінансування покладених на неї функцій та відповідного перерозподілу доходів на фінансування соціальних програм, освіти, охорони здоров’я, національної оборони тощо. Важливу роль вони відіграють і як засоби стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, формування сприятливого інвестиційного середовища, перерозподілу фінансових потоків на користь пріоритетних галузей і секторів національної економіки. Таким чином, сьогодні фінансові інструменти є не просто засобом для збору доходів, а потужним важелем управління економікою, що дозволяє державі впливати на її структуру, динаміку та соціальну спрямованість.

Подібно до ряду науковців [167; 211] у контексті цього дослідження можна трактувати поняття «фінансові інструменти економічного розвитку держави» як сукупність методів і механізмів, які використовує держава для впливу на економічні процеси через управління грошовими потоками. Ці інструменти мають двосторонню дію, оскільки використовуються як для мобілізації фінансових ресурсів (податки, збори, мита та державні позики), так і перерозподілу залучених коштів для фінансування державних програм (інфраструктурних проєктів, соціальних виплат, субвенцій та інших заходів, спрямованих на розвиток). Таким чином, фінансові інструменти – динамічний набір засобів, який дозволяє державі активно формувати економічну траєкторію країни. Проте проведемо більш поглиблений аналіз сутності категорії «фінансовий інструмент».

Зауважимо, що успішність реалізації інноваційних проектів та загальний рівень економічного розвитку значною мірою залежить від ефективності використання фінансових інструментів. Вони забезпечують стабільність фінансових потоків, необхідних для впровадження інноваційних технологій. Використання сучасних фінансових інструментів сприяє зниженню ризиків та підвищенню ефективності інвестицій у інновації.

У сучасній науковій літературі наведено багато визначень поняття «фінансові інструменти» (табл. 1.1). Розглядаючи наведені тлумачення цієї категорії, на думку Т. Кубах можна виділити два підходи:

– юридичний, відповідно до якого фінансові інструменти являють собою контракт в результаті укладання якого виникає збільшення фінансових активів у одного суб’єкта господарювання та фінансових зобов’язань в іншого суб’єкта господарювання;

– економічний, коли фінансові інструменти визначаються як різноманітні види фінансових продуктів, що обертаються на фінансовому ринку та мають грошову вартість [85].

Таблиця 1.1

Концепції визначення поняття «фінансові інструменти»

Автори / Джерело	Визначення
НП(С)БО 13 [109]	Фінансовий інструмент – контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого.
Данькевич А. [33]	Фінансові інструменти – це певною мірою права на ресурси (активи), які повинні відповідати таким вимогам: вільний обіг, доступність, стандартність, документальність, регулювання і визнання державою, ліквідність, ризик.
Ходаківська В., Костюкевич О. та Лятамбор О. [201]	Фінансові інструменти – це різноманітні фінансові документи, які обертаються на ринку, мають грошову вартість і за допомогою яких здійснюються операції на фінансовому ринку
Науменкова С., Міщенко С. [107]	Фінансові інструменти – фінансові активи чи пасиви, які можна купувати та продавати на ринку та за допомогою яких здійснюється розподіл та перерозподіл створеного капіталу. Фінансові інструменти – юридичний документ, що відображає певні договірні взаємовідносини, або який надає певні права.
Петраков Я. В. [125]	Фінансові інструменти – це фінансові документи, рух яких призводить до зростання обсягів фінансових ресурсів та отримання кумулятивного ефекту від їх інвестування продуцентами та реципієнтами фінансових активів.
Поляк Н. [135]	Фінансові інструменти – це фінансові зобов’язання, інструменти капіталу або будь-які документи в письмовій формі, що мають грошову вартість або засвідчують грошові операції і передбачають одержання доходу після їх продажу чи передання.
Дропа Я. Б. [44]	Фінансовий інструмент – це особливий продукт фінансового ринку, який має форму договору або угоди і використовується для залучення фінансових ресурсів однією стороною й отримання прибутків та/або економічної вигоди – іншою.
Коваленко Ю., Літвін Я. [73]	Фінансові інструменти – це специфічні товари фінансових ринків, які обертаються на цьому ринку, мають грошову вартість, а також за допомогою яких здійснюється розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів

Джерело: систематизовано автором

У контексті економічного розвитку фінансові інструменти доцільно розглядати як сукупність фінансових механізмів, засобів і методів, які використовуються для мобілізації та розподілу капіталу з метою підтримки і стимулювання інноваційної діяльності та інвестиційних проєктів. Ці інструменти спрямовані на забезпечення доступу до фінансових ресурсів для реалізації інноваційних ідей, розробки нових технологій, створення та

розвитку стартапів, а також на сприяння розвитку наукоємних галузей економіки. Складність розуміння сутності фінансового інструменту як категорії економічної науки полягає також у наявності значної кількості різних підходів науковців до розуміння змісту наступних понять «фінансовий механізм», «фінансовий важіль», «фінансовий метод», «фінансовий засіб». У таблиці 1.2 представлено окремі наукові висновки автора про сутність цих категорій та їхній взаємозв'язок.

Таблиця 1.2

Трактування змісту категорій «фінансовий механізм», «фінансовий важіль», «фінансовий метод», «фінансовий засіб»

Назва категорії	Сутність
1	2
Фінансовий засіб	*сукупність можливостей і способів фінансового характеру, які використовуються економічними суб'єктами для здійснення операцій з метою реалізації власних економічних інтересів та досягнення конкретних цілей*
	Специфічні риси: – використовується для підтримки реалізації фінансових відносин між економічними суб'єктами; – формує передумови для здійснення фінансових операцій; – пов'язаний із наявністю та використанням фінансових ресурсів; – дає змогу впроваджувати фінансові рішення в діяльність економічних суб'єктів; – дозволяє забезпечувати практичну реалізацію окремих складових фінансового механізму;
Фінансовий метод	*сукупність способів, прийомів і процедур здійснення економічними суб'єктами цілеспрямованого впливу на процеси акумулювання, формування, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів з метою регулювання фінансових відносин та реалізації інтересів економічних суб'єктів.*
	Специфічні риси: – визначає спосіб здійснення впливу на формування фінансових відносин між економічними суб'єктами; – забезпечує організацію процесів формування, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів; – дає змогу визначати порядок реалізації фінансових рішень економічними суб'єктами; – передбачає використання сукупності фінансових інструментів, методів і засобів; – визначається характером цілеспрямованого впливу на фінансову поведінку економічних суб'єктів; – має здатність трансформуватися відповідно до особливостей формування фінансових відносин та умов економічного середовища; – дає змогу забезпечувати практичну реалізацію функцій фінансового механізму;

Закінчення таблиці 1.2

1	2
Фінансовий важіль	*засіб цілеспрямованого впливу на поведінку економічних суб'єктів шляхом зміни окремих параметрів формування їхньої фінансової поведінки з метою отримання очікуваних результатів та ефектів.*
	Специфічні риси: – забезпечує можливість здійснення цілеспрямованого впливу на економічну поведінку суб'єктів господарювання; – дає змогу змінювати економічні стимули та умови прийняття фінансових рішень; – дозволяє посилювати або послаблювати вплив окремих фінансових чинників на функціонування економічних суб'єктів; – забезпечує можливість регулювати інтенсивність фінансового впливу через зміну окремих його параметрів; – значною мірою визначається використанням кількісних фінансових показників, ставок, нормативів тощо; – дає змогу насамперед здійснювати регулювання та стимулювання розвитку економічних систем;
Фінансовий механізм	*система взаємопов'язаних методів, інструментів, важелів і засобів, використання яких дозволяє забезпечувати створення умов для формування фінансових відносин між економічними суб'єктами, їх регулювання, здійснення процесів акумулювання, мобілізації, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів шляхом цілеспрямованого впливу на економічні процеси та загалом на модель економічної поведінки суб'єктів господарювання.*
	Специфічні риси: – являє собою цілісну систему взаємопов'язаних фінансових методів, важелів, інструментів та засобів; – дозволяє побудувати цілісну систему підтримки й організації процесів формування, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів; – дозволяє стимулювати розвиток фінансових відносин між економічними суб'єктами на різних рівнях економічної системи; – характеризується наявністю внутрішньої структури, сукупності функцій і принципів його побудови та функціонування; – дає змогу окремим економічним суб'єктам, які мають відповідні повноваження та можливості, здійснювати цілеспрямований вплив на фінансову поведінку суб'єктів господарювання за допомогою сукупності методів та інструментів; – характеризується динамічною природою та має здатність адаптуватися до змін економічного середовища; – дозволяє забезпечувати реалізацію національної економічної політики шляхом формування необхідних фінансових ресурсів для впровадження основних її напрямів.
Особливості взаємозв'язку:	
Фінансовий метод характеризує спосіб здійснення впливу на функціонування економічного суб'єкта; ***фінансовий важіль*** являє собою певний чинник, параметр або їх сукупність, зміна яких дає змогу здійснювати відповідний вплив; ***фінансовий інструмент*** – це конкретна форма реалізації фінансових відносин; ***фінансовий засіб*** – це ресурс або можливість здійснення окресленого впливу; а ***фінансовий механізм*** – це складна система взаємодії фінансових методів, інструментів, важелів та засобів, за допомогою яких здійснюється відповідний управлінський вплив.	

Джерело: систематизовано автором на основі [11; 48; 68; 79; 106; 118; 119; 159; 173; 209; 225; 226]

Розглянемо більш детально окремі підходи, які сьогодні можна зустріти в наукових дослідженнях щодо пізнання змісту категорії «фінансовий інструмент» та використання таких інструментів для стимулювання економічного розвитку держави. Зазначимо, що серед таких підходів можна виокремити досить значну їх кількість, оскільки складна природа фінансового інструменту як об'єкта дослідження зумовила виникнення різноманітних трактувань і концепцій розгляду його сутності як економічної категорії. У межах даного дослідження виокремлено такі підходи до розуміння сутності фінансового інструменту: правовий, функціональний, економічний та управлінський (рис. 1.1).

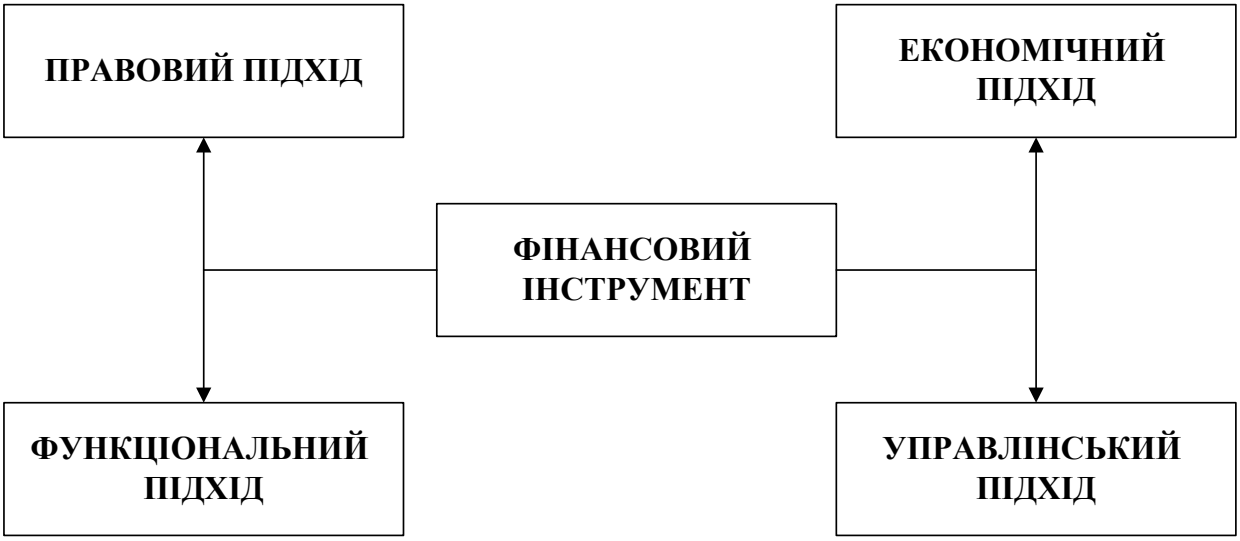

Рис. 1.1 – Наукові підходи до розгляду сутності категорії «фінансовий інструмент»

Джерело: складено автором на основі [85; 86; 96; 97; 109; 233; 235; 242]

Правовий підхід – фінансові інструменти розглядаються як юридично оформлені документи або договори, які засвідчують майнові права, фінансові зобов'язання та визначають правові засади взаємовідносин між учасниками фінансових операцій.

Функціональний підхід – фінансовий інструмент розглядається як засіб забезпечення руху фінансових ресурсів між економічними суб'єктами, у

результаті чого відбуваються перерозподіл капіталу, залучення коштів, інвестування, кредитування та здійснення інших фінансових операцій.

Економічний підхід – фінансовий інструмент розглядається як невід'ємний елемент економічного механізму розвитку економіки країни, у межах якого здійснюються формування, розподіл і використання фінансових ресурсів, що супроводжуються отриманням доходів суб'єктами господарювання та забезпеченням економічного зростання.

Управлінський підхід – фінансовий інструмент розглядається як засіб реалізації управлінських рішень, спрямованих на досягнення визначених фінансових цілей, підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання та забезпечення їхнього розвитку.

Таким чином, аналізуючи наукові підходи вчених до розгляду сутності категорії «фінансовий інструмент» можна сформулювати наступне її трактування (рис. 1.2).

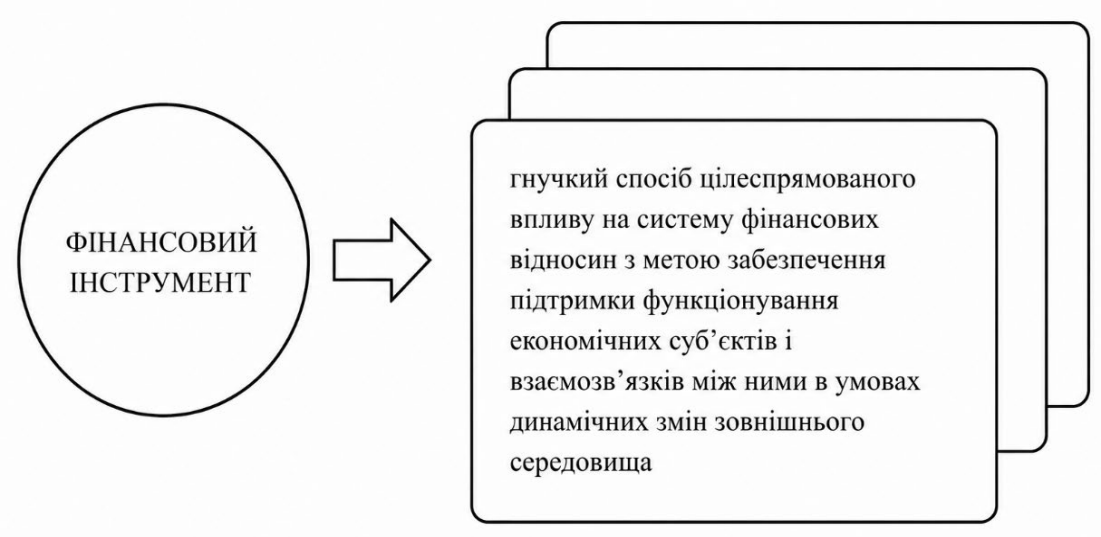

Рис. 1.2 – Сутність категорії «фінансовий інструмент»

Джерело: складено автором

Використання фінансових інструментів у сучасних умовах розвитку економіки характеризується високим рівнем динамічності, адаптивності та залежності від змін зовнішнього середовища. Їх застосування є важливим елементом забезпечення ефективного функціонування фінансової системи,

розвитку підприємств, банківських установ, інвестиційної діяльності та підтримки макроекономічної стабільності. Особливості використання фінансових інструментів визначаються специфікою фінансових відносин, рівнем розвитку фінансового ринку, цифровізацією економіки, глобалізаційними процесами та рівнем фінансових ризиків.

Аналізуючи зміст категорії «фінансовий інструмент», визначимо ключові особливості використання фінансових інструментів для стимулювання економічного розвитку. На наше переконання серед них доцільно виокремити наступні:

– фінансові інструменти є багатофункціональними, оскільки вони одночасно можуть сприяти залученню капіталу, інвестуванню, підтримувати належний рівень ліквідності та платоспроможності, забезпечувати перерозподіл фінансових ресурсів і безпосередньо стимулювати економічний розвиток країни;

– ефективність використання фінансових інструментів залежить від умов зовнішнього середовища, в якому функціонують об'єкти, розвиток яких необхідно підтримати через їх використання;

– фінансовим інструментам притаманний різний рівень ризиковості використання. Одні з них є досить надійними та дозволяють стабільно забезпечувати збереження фінансових ресурсів, іншим притаманний значний рівень фінансових ризиків. Це значною мірою ускладнює процес дослідження фінансових інструментів, особливостей їх впливу на функціонування різних економічних суб'єктів;

– розвиток фінансових інструментів також залежить від ефективності функціонування системи фінансової інфраструктури, тобто якості діяльності фінансових посередників, платіжної інфраструктури, цифрових фінансових сервісів тощо;

– фінансові інструменти значним чином змінюються в результаті впливу зовнішніх чинників, що сьогодні відбувається через активне залучення суб'єктами господарювання цифрових технологій у власну діяльність. Ці

технології значною мірою трансформують механізм використання зазначених інструментів, розширюють можливості їх застосування, що, у підсумку, сприяє підвищенню швидкості здійснення фінансових операцій та забезпечує зростання рівня доступності фінансових послуг;

– розвиток фінансових інструментів завжди пов'язаний із процесом інноваційної трансформації фінансового ринку та діяльності фінансових установ. Відповідно, цифровізація та інформатизація суспільства, у тому числі функціонування фінансової системи, призводять до виникнення нових фінансових продуктів, цифрових активів, електронних платіжних інструментів та інших технологій, які змінюють усталені моделі формування, перерозподілу й використання фінансових ресурсів та створюють нові інструменти для фінансового забезпечення економічних суб'єктів;

– фінансові інструменти є невід'ємною складовою функціонування фінансового механізму, який, своєю чергою, є невіддільним компонентом системи державного регулювання економічних відносин. Державні інституції використовують велику кількість різних фінансових інструментів для регламентації господарської діяльності фінансових установ і суб'єктів реального сектору економіки. Це дає можливість більш ефективно та гнучко реагувати на зовнішні виклики й забезпечувати більш ефективне використання фінансових ресурсів у межах національної економіки [116; 118; 119; 120].

Таким чином, особливості використання фінансових інструментів визначаються складністю фінансових відносин, високою динамічністю зовнішнього середовища, цифровізацією економіки, розвитком фінансових технологій та необхідністю забезпечення ефективного управління фінансовими ресурсами й ризиками. У сучасних умовах фінансові інструменти стають не лише засобом здійснення фінансових операцій, але й важливим елементом стратегічного розвитку економіки, фінансової стабільності та цифрової трансформації фінансової системи.

Фінансові інструменти виконують важливу роль у функціонуванні фінансової системи, забезпечуючи рух фінансових ресурсів, реалізацію економічних відносин та підтримку процесів економічного розвитку. Їх функції відображають основні напрями впливу на фінансові процеси, механізми управління ресурсами та забезпечення фінансової стабільності суб'єктів господарювання. У сучасних умовах цифровізації економіки та нестабільності зовнішнього середовища функції фінансових інструментів суттєво розширюються та ускладнюються (рис. 1.3).

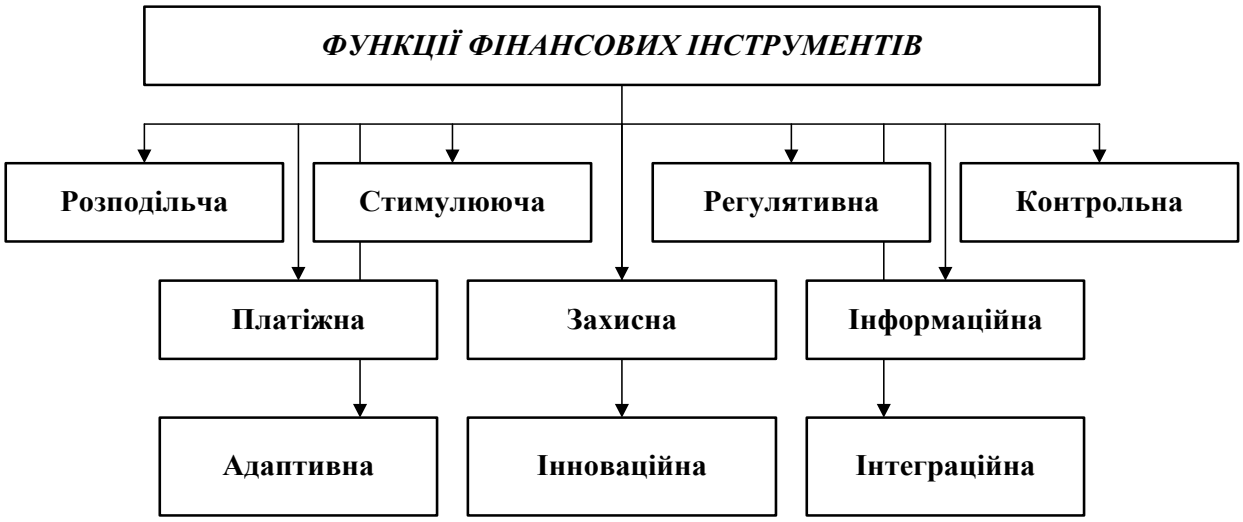

Рис. 1.3 – Функції фінансових інструментів

Джерело: складено автором на основі [7; 121; 123; 125; 156]

Розподільча функція – фінансові інструменти забезпечують рух, розподіл, перерозподіл та використання фінансових ресурсів між економічними суб'єктами.

Стимулююча функція – використання фінансових інструментів дає змогу стимулювати інвестиційну діяльність у країні, формувати сприятливі умови для розвитку підприємництва, розроблення та впровадження інновацій і загалом сприяти економічному зростанню.

Регулятивна функція – фінансові інструменти використовуються державними інституціями як засоби регулювання економічних процесів і

відносин у країні, у тому числі для регламентації діяльності фінансових установ та інших суб'єктів господарювання.

Контрольна функція – фінансові інструменти забезпечують можливість здійснення контролю за рухом фінансових ресурсів, виконанням економічними суб'єктами своїх фінансових зобов'язань та дотриманням фінансової дисципліни.

Платіжна функція – фінансові інструменти дають змогу здійснювати платежі й розрахунки між економічними суб'єктами, виконувати фінансові операції та надавати фінансові послуги.

Захисна функція – фінансові інструменти дають можливість більш ефективно використовувати фінансові ресурси, мінімізувати ризики їх втрати, забезпечувати розподіл і передачу фінансових ризиків, що в підсумку сприяє підвищенню фінансової стійкості економічних суб'єктів.

Інформаційна функція – використання фінансових інструментів безпосередньо пов'язане з формуванням інформації про капітал, рівень ризику, ліквідність, дохідність та стан фінансового ринку. Застосування таких інструментів дає можливість розширювати інформаційну базу, аналізувати процеси формування, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів у межах національної економіки.

Адаптивна функція – фінансові інструменти забезпечують швидке пристосування фінансових відносин до змін, які відбуваються у зовнішньому середовищі та впливають на функціонування фінансової системи країни.

Інноваційна функція – фінансові інструменти сприяють створенню та впровадженню нових фінансових продуктів, цифрових активів, фінансових технологій і сучасних моделей надання фінансових послуг.

Інтеграційна функція – фінансові інструменти забезпечують інтеграцію держави, фінансових установ, бізнесу та споживачів у межах єдиного цифрового фінансового простору, сприяючи розвитку цифрової економіки та підвищенню ефективності взаємодії між усіма учасниками фінансового ринку.

Таким чином, проведений аналіз основних функцій фінансових інструментів дає підстави стверджувати, що фінансові інструменти в сучасному суспільстві забезпечують не лише реалізацію операційних процесів та підтримку діяльності фінансових установ у межах національної економіки, але й стимулюють процеси економічного розвитку, дають змогу забезпечити більш ефективну роботу трансформаційного механізму, який перетворює тимчасово вільні кошти економічних суб'єктів у кредитні та інвестиційні кошти. Також відмітимо, що зміна макроекономічного простору, у тому числі поступове зростання ролі цифрових технологій у формуванні та розвитку фінансових відносин, призводить і до зміни, розширення та переосмислення окремих функцій фінансових інструментів. Нами було виділено, в першу чергу, додатково ще такі функції, як адаптивна, інноваційна та інтеграційна, які безпосередньо відображають вплив фінансових технологій на використання, розробку й адаптацію фінансових інструментів до нових економічних реалій. Відповідно, сьогодні можна стверджувати, що фінансові інструменти є важливою складовою цифрової трансформації економіки.

При цьому також важливо розуміти, що фінансові інструменти являють собою не лише статичний набір засобів впливу на господарську діяльність економічних суб’єктів, що здійснюється окремими суб’єктами. Цим інструментам притаманна також динамічна природа, яка проявляється у трансформації їхніх властивостей і функцій в умовах макроекономічної нестабільності. Розглянемо детальніше цю особливість фінансових інструментів як окремих компонентів фінансового механізму.

Фінансові інструменти характеризуються значною змінністю, динамічністю, яка проявляється у постійній трансформації їхніх характеристик, умов використання та особливостей впливу на економічні процеси. Зазначене й обумовлює важливість дослідження фінансових інструментів з урахуванням закономірностей їхньої трансформації під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, які визначають особливості розвитку конкретної економічної системи.

Таким чином, ми можемо виокремити два підходи до розуміння фінансового інструменту як об’єкта дослідження.

Статичний підхід передбачає насамперед визначення основних характеристик, призначення, типів та умов застосування фінансових інструментів економічними суб’єктами в конкретний момент часу. За такого підходу ці інструменти розглядаються як сукупність сталих і невід’ємних складових фінансової системи, яким притаманні власні властивості, визначена мета використання та які дозволяють здійснювати вплив на економічні відносини. Також статичний підхід дозволяє сформувати наше уявлення про структуру фінансових інструментів, їхні відмінності, проаналізувати еволюцію формування, трансформації та використання окремих їхніх видів. Важливою складовою дослідження таких інструментів зі статичної позиції є також можливість конкретизації специфічних рис їхнього використання та обґрунтування можливостей застосування для досягнення різних цілей управління та регулювання.

Використання статичного підходу, з іншого боку, не дозволяє глибше зрозуміти зміну умов використання таких інструментів, трансформацію їхньої ролі в забезпеченні економічного розвитку, дослідити, яким чином змінюються взаємозв’язки між використанням таких інструментів у різних умовах економічного розвитку. Це насамперед пов’язано з тим, що навіть за стабільного функціонування національної економіки та фінансової системи, коли основні характеристики фінансових інструментів не змінюються, механізми їхнього використання можуть зазнавати змін. Проте значно більшою мірою такі зміни можуть відбуватися під впливом макроекономічних, інституційних і технологічних чинників, які формують нестабільність функціонування економічних суб’єктів, що потребує втручання органів державної влади та інших інституцій, котрі можуть позитивно впливати на стабілізацію ситуації через використання сукупності відповідних доступних їм фінансових інструментів.

Динамічний підхід передбачає дослідження фінансових інструментів як невід'ємних складових фінансової системи, характеристики, функції та специфічні риси використання яких змінюються в часі. У цьому випадку основна увага приділяється не лише аналізу використання конкретного фінансового інструменту, його можливостей та обмежень, але й виявленню закономірностей і доцільності модифікації, удосконалення таких інструментів та можливостей їхнього використання або невикористання в різних умовах економічного розвитку. Невід'ємною складовою саме динамічного підходу є аналіз взаємозалежності між трансформацією фінансових інструментів та трансформацією того середовища діяльності економічних суб'єктів, для здійснення впливу на яких такі інструменти використовуються.

Взагалі динамічний підхід – метод наукового пізнання, сутність якого полягає у дослідженні об'єктів, предметів, процесів та систем з позиції їхньої зміни у часі, трансформації під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Цей підхід в першу чергу акцентує увагу на таких поняттях як «розвиток», «трансформація», «зміна», а не розглядає конкретні об'єкти як статичні об'єкти аналізу.

Серед специфічних риси використання такого підходу доцільно виокремити наступні:

– дозволяє досліджувати не лише поточні характеристики об'єкта дослідження, але й закономірності їхньої зміни, причини виникнення;

– дає змогу розглядати економічні явища як сукупність взаємопов'язаних процесів, які змінюються протягом певного періоду.

– дає можливість визначати причинно-наслідковий характер окремих змін, які відбуваються в межах економічних систем;

– передбачає пізнання можливостей трансформації внутрішньої структури економічних систем, складу їхніх підсистем, дослідження взаємозв'язків між такими компонентами;

– дає змогу також аналізувати нелінійність і нерівномірність розвитку економічних систем, враховувати різні темпи їхньої трансформації, розвитку або, навпаки, деградації, зниження темпів розбудови внаслідок несприятливих умов економічного середовища;

– пов’язаний з аналізом питань самоорганізації економічних систем, їхньої здатності адаптуватися до змін зовнішнього середовища, змінюватися відповідно до сучасних викликів через здійснення внутрішніх трансформацій;

– забезпечує дослідження взаємозалежності змін окремих економічних систем, характеру їхнього взаємовпливу;

– дозволяє передбачати окремі траєкторії трансформації економічних систем відповідно до різних змін зовнішнього середовища.

Динамічність фінансових інструментів проявляється в такому:

1) відбувається зміна кількісних параметрів їхнього використання;

2) відбувається ускладнення характеристик фінансових інструментів, трансформація їхньої структури, можуть формуватися нові механізми їхнього застосування та технології використання для регулювання й управління тими процесами, які відбуваються в межах національної економіки під впливом нових чинників і викликів;

3) відбувається трансформація взаємозв’язків між окремими фінансовими інструментами, що загалом може значною мірою впливати на трансформацію структури фінансових ринків і фінансової системи, змінювати характер руху фінансових ресурсів та особливості їхнього перерозподілу в межах національної економіки;

4) змінюється функціональна роль фінансових інструментів у межах національної економіки, що обумовлюється трансформацією потреб економічних суб’єктів, умов розвитку фінансової системи, наявними тенденціями функціонування банківської системи тощо [157; 163; 169].

Варто відзначити, що саме дослідження динамічного характеру фінансових інструментів є важливим в умовах макроекономічної нестабільності. Це пов’язано з тим, що нестабільні умови супроводжуються посиленням невизначеності економічного простору, значними

трансформаціями на фінансових ринках і в межах фінансової системи, що може супроводжуватися різкими змінами макрофінансових та макроекономічних показників. Відповідно, у таких умовах специфічні риси та особливості використання фінансових інструментів, які характерні й доцільні для застосування в періоди стабільного економічного розвитку, поступової позитивної динаміки зміни макроекономічних показників, можуть суттєво змінюватися протягом досить коротких проміжків часу.

При цьому макроекономічна нестабільність може змінювати не лише параметри застосування окремих фінансових інструментів, але й попит на застосування окремих їхніх видів, доцільність і важливість їхнього використання та поєднання для підтримки розвитку економічних суб'єктів і макроекономічних систем у досить турбулентному зовнішньому середовищі.

Таким чином, на наше переконання, доцільним є також формулювання наступного підходу до розуміння сутності фінансового інструменту, а саме: *фінансовий інструмент – це динамічний елемент фінансової системи, параметри функціонування, роль та особливості використання якого змінюються під впливом трансформації економічних процесів і зміни умов функціонування економічного середовища***.** Відповідно, використання такого підходу дає змогу насамперед зрозуміти динамічну природу фінансового інструменту та трансформацію його властивостей і функцій в умовах макроекономічної нестабільності.

Отже, у межах поточного підрозділу дисертаційної роботи основна увага була сфокусована на конкретизації сутності категорії «фінансовий інструмент». Це було реалізовано через аналіз наукових концепцій щодо трактування цієї категорії, дослідження базових підходів, які сьогодні сформувалися в науковому середовищі, у частині розуміння її змісту. Це дало можливість запропонувати власний підхід до розуміння сутності фінансового інструменту, визначити ключові особливості його використання та конкретизувати основні функції, які сьогодні виконують ці інструменти і тим самим впливають на економічний розвиток країни.

1.2. Види фінансових інструментів та особливості їх використання в умовах економічної нестабільності

Різноманітність фінансових інструментів, що можуть бути використані державою з метою регулювання і стимулювання економічного розвитку, зумовлює потребу в їх певній класифікації. Критерії такого групування можуть бути різними (табл. 1.3), проте найбільш поширеною і водночас практично значущою є класифікація фінансових інструментів за сферою їх застосування, що відповідає основним напрямам державної економічної політики.

Різне бачення доцільності та пріоритетності застосування напрацьованих теорією та практикою державного управління механізмів впливу на економічний розвиток позначається, відповідно, і на підборі пропонованих до використання інструментів цього розвитку. Інструменти

ої політики (зміна податкових ставок, обсяг державних витрат, випуск облігацій внутрішньої та зовнішньої державної позики) взагалі вважаються досить дієвими [124; 181]. Вони суттєво впливають на інвестиційну активність бізнесу та купівельну спроможність населення, змінюючи, таким чином, сукупний попит та сукупну пропозицію. Однак ефективність цих інструментів у кожному окремому випадку залежить від наявних економічних умов, а також способу їх застосування.

Погодимось із твердженням, що найважливішим інструментом фіскальної політики держави при максимальному ступені узагальнення вбачається бюджетний дефіцит, який при цьому розглядається як підсумковий результат її фінансової діяльності відповідно до наявних можливостей економічного та соціального розвитку [124]. Зазначені вище бюджетно-податкові інструменти безпосередньо впливають на розмір бюджетного дефіциту, водночас створюючи через додатні й від’ємні фінансові потоки взаємопов’язані складові механізму стимулювання (чи стримування) активності економічних суб’єктів. Збільшення обсягів прямих і

опосередкованих державних витрат часто використовується як пріоритетний інструмент стимулювання економіки в умовах рецесії, розраховуючи, зокрема, на позитивний вплив ефекту мультиплікатора.

Таблиця 1.3

Класифікація фінансових інструментів впливу держави на економічний розвиток

№ з/п	Назва критеріальної ознаки	Види фінансових інструментів
1	2	3
1	За сферою застосування	– інструменти фіскальної політики; – інструменти монетарної політики; – інструменти макропруденційної політики; – інструменти валютної політики; – інструменти боргової політики;
2	За характером впливу	– інструменти прямого впливу; – інструменти непрямого (опосередкованого) впливу;
3	За призначенням	– інструменти стимулювання; – інструменти регулювання; – інструменти підтримки; – інструменти фінансування; – інструменти стабілізації; – інструменти захисту;
4	За рівнем застосування	– державні; – регіональні; – територіальні;
5	За тривалістю використання	– довгострокові; – середньострокові; – короткострокові; – постійні;
6	За об’єктом впливу;	– спрямовані на фінансову поведінку домогосподарств; – спрямовані на фінансову поведінку суб’єктів підприємницької діяльності; – спрямовані на діяльність державних інституцій; – спрямовані на фінансові установи; – спрямовані на окремі галузі; – спрямовані на окремі регіони та територіальні громади;
7	За спрямованістю впливу	– спрямовані на стимулювання попиту; – спрямовані на стимулювання пропозиції; – спрямовані на стимулювання інвестицій; – спрямовані на стимулювання заощаджень; – спрямовані на стимулювання інвестицій; – спрямовані на стимулювання експорту; – спрямовані на стимулювання імпорту;
8	За характером реакції на макроекономічні зміни	– проактивні; – реактивні; – нейтральні;

Закінчення таблиці 1.3

1	2	3
9	За характером використання в умовах нестабільності	– попереджувальні; – антикризові; – адаптаційні; – трансформаційні;
10	За характером трансформації в умовах макроекономічної нестабільності	– постійні; – модифіковані; – комбіновані; – адаптивні; – інтегровані; – інноваційні;

Джерело: складено автором з використанням [5; 35; 103; 109; 125; 158; 167; 169; 178; 211; 196].

Розглянемо специфіку окремих, визначених у таблиці 1.3, фінансових інструментів.

Суттєвою перевагою інструментів фіскальної політики є їх гнучкість і цілеспрямованість – можливість стимулювати позитивні економічні зрушення в конкретному регіоні. Разом з тим, політичні та інституційні особливості застосування таких інструментів, як податкові ставки чи бюджетні витрати, часто призводять до виникнення значних часових лагів між ухваленням того чи іншого рішення та його практичною реалізацією. Крім цього, ефективність фіскальних інструментів вимагає узгодженості зі спрямованістю грошово-кредитної політики, а постійне впровадження засад експансійної фіскальної політики, стимулюючи нарощування державного боргу, може створити довгострокові ризики для фінансової стабільності і безпеки держави.

Інструменти монетарної політики вважаються досить дієвими у короткостроковому та середньостроковому періодах для досягнення цілей макроекономічної стабільності, насамперед контролю над інфляцією та регулювання ліквідності банківської системи [5; 59]. Їхня ефективність базується на інституційній незалежності центрального банку та відносно швидкому (у зв’язку з цим) механізмі прийняття управлінських рішень. Зміна параметрів облікової ставки, норми обов’язкових резервів для комерційних банків, купівля – продаж цінних паперів швидко впливають на фінансові

ринки, а через них – на реальну економіку. Монетарні інструменти (особливо операції на відкритому ринку) дозволяють здійснювати тонке налаштування обсягу грошової маси та ліквідності банківської системи.

Разом з тим, застосування інструментів монетарної політики має низку важливих особливостей, які впливають на їх кінцеву ефективність. Ці інструменти впливають на економіку не безпосередньо, а через низку каналів трансмісійного механізму (кредити, обмінний курс тощо). Між зміною ставки центрального банку та її відчутним впливом на інфляцію та ВВП може пройти до півтора року, що ускладнює своєчасне коригування економічної політики. В умовах глибокої рецесії або економічного спаду (коли бізнес не хоче брати кредити навіть під низький відсоток, а банки не мають бажання їх видавати), інструменти монетарної політики може бути малоефективними. Зниження облікової ставки не гарантує зростання обсягів кредитування та інвестицій. Крім цього, дієвість монетарних інструментів значною мірою залежить від того, наскільки бізнес та фінансові ринки довіряють рішенням центрального банку. Так, якщо загальні очікування щодо інфляції залишаються високими, підвищення облікової ставки може не принести бажаного результату.

Отже, монетарна політика є потужним, але не ідеальним інструментом, що вимагає ретельної координації з фіскальною політикою та врахування специфіки наявного економічного середовища.

Інструменти макропруденційної політики використовують насамперед для регулювання діяльності фінансових установ, унеможливлення формування некерованих системних ризиків у фінансовій системі держави, підтримки необхідного рівня достатності капіталу, ліквідності та платоспроможності фінансових установ для їх можливості виконувати власні функції та зобов’язання. В першу чергу цей вид політики пов’язаний із використанням фінансових інструментів, які дають змогу забезпечити стабільність фінансової системи, високий рівень її здатності протидіяти зовнішнім та внутрішнім національним чинникам.

Інструменти макропруденційної політики в першу чергу використовують не для реагування на вже сформовані тенденції та проблеми, а насамперед їм притаманний превентивний характер, тобто використання їх для попередження ризиків, виникнення системних проблем. Саме в цьому контексті особливу роль відіграє процес постійного моніторингу діяльності фінансових установ, їх фінансового стану, ризикованості діяльності і т.д.

Валютна політика, яку зазвичай проводить центральний банк, має два основні набори інструментів – пряме (адміністративне) валютне регулювання (девальвація, ревальвація, валютні обмеження), яке використовується для безпосереднього контролю над потоками капіталу та валютними операціями й ринкове (валютні інтервенції) – ключовий інструмент, що передбачає втручання центрального банку у валютний ринок [31; 41; 133; 170].

Інструменти валютної політики є критично важливими важелями державної економічної політики, що використовуються для впливу на валютний курс, міжнародну торгівлю, платіжний баланс та фінансову стабільність країни. Вони безпосередньо впливають на конкурентоспроможність національних товарів і привабливість країни для інвестицій. Дешева національна валюта стимулює експорт, що сприяє розвитку експортоорієнтованих галузей. Зворотна ситуація робить імпорт дешевшим, що, з одного боку, може сприяти модернізації економіки (закупівля технологій), але з іншого – шкодить вітчизняним виробникам, які конкурують з імпортом. Стабільний та передбачуваний валютний курс є критично важливим для іноземних інвесторів, а його нестабільність збільшує ризики, відлякуючи капітал.

Інструменти боргової політики – сукупність фінансових інструментів, які використовуються державними інституціями для залучення зовнішнього, внутріщнього боргового фінансування шляхом здійснення запозичень, випуску боргових цінних паперів. Цей вид політики також передбачає управління державним боргом, зміну його структури, підтримку боргової стійкості держави.

В першу чергу використання інструментів боргової політики дозволяє забезпечити фінансування дефіциту державного бюджету, покрити тимчасові розриви між надходженнями та витратами бюджетних ресурсів, підтримку економічних суб'єктів в умовах фінансових криз. При цьому важливим залишається забезпечення ефективності управління державним боргом, що полягає у пошуку більш привабливих напрямків запозичень коштів, виплату взятих на себе раніше зобов'язань, зменшення витрат з державного бюджету на обслуговування його.

Ефективна державна фінансова політика передбачає оптимальне поєднання інструментів прямого і непрямого впливу на економічний розвиток, що дозволяє забезпечити комплексність та гнучкість регулювання економічних процесів. Зазначені інструменти часто доповнюють один одного, але при цьому мають принципово різну філософію і механізми дії.

Інструменти прямого впливу – це заходи, які полягають у безпосередньому зобов'язанні або фінансуванні економічних суб'єктів не покладаючись на ринкові стимули чи механізми. Широке їх використання навіть в умовах економіки ринкового типу обумовлене можливістю забезпечити швидку і цілеспрямовану реакцію на певного роду кризові ситуації, а також виконання функцій, які у принципі не можуть бути покладені на ринок. Поширеними інструментами прямого впливу держави на фінансові потоки, а отже, і економічний розвиток є державні замовлення, тобто безпосереднє бюджетне фінансування виробництва критично важливих товарів; встановлення максимальних або мінімальних цін на стратегічно важливі товари чи соціально значущі продукти; нецільові або цільові виплати підприємствам і домогосподарствам; адміністративні обмеження на рух капіталу.

Інструменти непрямого впливу змінюють економічні стимули та умови для прийняття рішень суб'єктами ринку, впливаючи, таким чином, на економічний розвиток опосередковано через ціновий механізм, відсоткові ставки, споживчі та інвестиційні очікування. Мета їх застосування –

формування сприятливого економічного середовища для забезпечення макроекономічної стабільності та стимулювання певних змін економічної поведінки бізнесових суб'єктів та домогосподарств через ринкові сигнали. Фінансовий інструментарій опосередкованого впливу складають передусім згадувані вище важелі монетарної та фіскальної політики держави, найпопулярнішими з-поміж яких є зміни облікової ставки центрального банку і податкових ставок, податкові пільги, купівля – продаж державних цінних паперів для регулювання ліквідності банків.

Відносна ефективність цих двох груп інструментів не є абсолютною і залежить від цілей державної економічної політики та наявної в економіці ситуації (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Порівняльна ефективність фінансових інструментів прямого і непрямого впливу держави на економічний розвиток

Критерій	Інструменти прямого впливу (адміністративні)	Інструменти непрямого впливу (ринкові)
Швидкість реакції суб'єктів економічних відносин	Відносно висока (результат, як правило, видно майже одразу)	Низька або помірна (діють із певним часовим лагом, через трансмісійний механізм)
Гнучкість	Низька (жорсткі в трансформуванні, прийняті рішення важко оперативно скасувати)	Відносно висока (наприклад, центральний банк може щомісяця змінювати облікову ставку)
Цілеспрямованість	Висока (є можливість впливати на конкретні підприємство чи галузь)	Низька (впливають на економічне середовище і економіку загалом)
Ефективність в умовах економічної кризи	Відносно висока (у деяких випадках є критично важливими для виживання)	Відносно низька (у ряді випадків можуть бути неефективними, наприклад, у ситуації «пастки ліквідності»)
Ризик викривлення ринку	Високий (застосування сприяє виникненню дефіциту, тіньових схем, неефективному розподілу ресурсів тощо)	Низький (зберігаються нормально функціонуючі ринкові механізми і ринкові стимули)

Джерело: систематизовано автором з використанням [50; 119; 210].

Узагальнюючи вищевикладене можна зробити висновок, що в умовах відносно стабільної економічної ситуації використання інструментів опосередкованого впливу держави на економічний розвиток, ймовірно, буде більш ефективним, а отже, і бажаним. Це дозволяє зберігати ринкові стимули, підтримувати нормальну конкуренцію та забезпечувати більш раціональний розподіл ресурсів, що є основою довгострокового сталого зростання. При цьому в періоди суттєвих економічних потрясінь інструменти прямого втручання держави в наявну фінансову ситуацію часто стають домінуючими, а іноді й необхідними. Жорсткий валютний контроль, адміністративна фіксація обмінного курсу, пріоритетне державне фінансування окремих галузей і сфер (наприклад, національної оборони) можуть бути критично важливими для збереження фінансової стабільності або й самого виживання економіки. Тобто використання інструментів непрямого впливу є пріоритетним для забезпечення довгострокового розвитку та стабільності, а прямих – для точкового вирішення критичних проблем.

Інструменти як прямого, так і непрямого державного впливу за своїм призначенням можуть бути елементами системи стимулювання, регулювання, підтримки або фінансування. З-поміж інструментів першої групи у практиці державної фінансової політики активно використовуються гранти, субсидії, податкові пільги, венчурне фінансування. Найпоширенішими інструментами другої групи є податки та інші обов’язкові платежі, тарифи і різного роду нормативи. Інструментами державної підтримки економічних суб’єктів, а, отже, в кінцевому підсумку, і економічного розвитку є різноманітні соціальні виплати, державні пенсії, субвенції, субсидії. Елементами системи державного фінансування виступають державні облігації, позики, державні цільові кредити.

Динамічність внутрішньодержавного та й світового економічного середовища, залежного від величезної кількості часто неоднозначно пов’язаних між собою параметрів об’єктивного та суб’єктивного характеру, обумовлює відповідну складність підбору адекватних в умовах конкретної

ситуації фінансових інструментів впливу держави на економічний розвиток та принципову неможливість формування універсальних для подолання «стандартних» проблем цього розвитку механізмів. Тому державна фінансова політика буде ефективною лише за умови індивідуального вибору інструментів впливу на економічне середовище з максимальним урахуванням усіх аспектів поточної ситуації в її статиці та динаміці, а також історичних та ментальних особливостей поведінки економічних суб'єктів конкретної країни.

При цьому фінансові інструменти відіграють важливу роль не лише у розвитку економіки загалом, або фінансової системи, вони безпосередньо дають можливість впливати і на діяльність економічних суб'єктів, насамперед, підприємств та інших суб'єктів реального сектору економіки. Відповідно у них існують і власні фінансові інструменти, які вони можуть використовувати для стимулювання власного розвитку, що в підсумку позитивно впливає на загальний економічний розвиток країни.

Розглянемо насамперед фінансові інструменти, які використовуються економічними суб'єктами для стимулювання насамперед розвитку реального сектору економіки, тобто підприємств різних галузей.

Фінансові інструменти розвитку підприємств – це сукупність різноманітних інструментів, які використовуються державними інституціями, фінансовими установами або іншими організаціями з метою сприяння розвитку підприємств [28; 48; 69]. Інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств реального сектору економіки, як правило, потребує використання таких фінансових інструментів, які сприятимуть модернізації виробничих потужностей, впровадженню нових технологій та підвищенню конкурентоспроможності підприємств на ринку. Основні фінансові інструменти, які можуть використовуватися підприємствами для реалізації зазначених цілей, доцільно поділити на дві групи: традиційні та інноваційні фінансові інструменти (рис. 1.4).

Рис. 1.4 – Види фінансових інструментів розвитку підприємств реального сектору економіки

Джерело: побудовано автором на основі [75; 77; 112; 158; 160; 215]

Одним із найпоширеніших фінансових інструментів, що використовуються підприємствами для фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку є *банківські кредити* – залучення коштів у вигляді позики, яку підприємство зобов'язується повернути разом з відсотками в обумовлений термін. Проте, використання цього інструменту потребує ретельного планування і оцінки всіх ризиків, пов'язаних з погашенням позики і фінансовою стабільністю підприємства. Серед основних переваг банківських кредитів можна відзначити наступні:

1) швидкий доступ до коштів – банки можуть оперативно надавати великі суми, що дозволяє підприємству швидко реалізувати інноваційні проекти;

2) гнучкі умови кредитування – банки пропонують різні види кредитів з можливістю вибору оптимальних строків погашення та умов фінансування;

3) підтримка довгострокових проєктів – довгострокові кредити дозволяють підприємствам здійснювати масштабні інноваційні проекти, які потребують значних інвестицій;

4) можливість податкових пільг – процентні витрати за кредитами можуть бути віднесені на витрати підприємства, що знижує розмір його оподатковуваний прибуток;

5) збереження права власності на підприємство, оскільки кредитне фінансування не передбачає передачі частки власності інвесторам та ін. [45; 135; 172;]

Використання даного фінансового інструменту може мати й певні недоліки:

1) висока вартість – процентні ставки за кредитами можуть бути високими, що збільшує фінансове навантаження на підприємство, особливо у випадку довгострокових позик, складної макроекономічної ситуації в країні;

2) складність отримання – банки часто висувають досить складні вимоги до потенційних позичальників, такі як наявність ліквідного забезпечення, гарна кредитна історія, високий рівень фінансових показників діяльності підприємства;

3) тривалість процедур розгляду кредитних заявок, проведення фінансового аналізу та оформлення необхідної документації;

4) ризик зміни умов кредитування**,** зокрема процентних ставок, валютного курсу або інших параметрів кредитного договору;

5) ризик втрати майна – у випадку неплатоспроможності підприємство може втратити заставне майно, що негативно позначиться на його діяльності, фінансовому стану, можливості підтримувати операційну діяльність;

6) фінансові обмеження – обслуговування кредиту може значно знизити ліквідність підприємства і обмежити його фінансові можливості для реалізації інших проєктів.

Іпотека на майно або обладнання є формою забезпеченого кредиту, де нерухомість або інше високоліквідне майно використовується як застава для отримання позики. Це дозволяє підприємствам залучати необхідні кошти для фінансування власного економічного розвитку, використовуючи наявні активи (рис. 1.5).

Переваги	**Недоліки**
- можливість отримати великі суми коштів, що можуть бути використані для фінансування масштабних інноваційних проектів; - за кредитами, які забезпечені майном, банки зазвичай пропонують нижчі відсоткові ставки порівняно з незабезпеченими позиками; - довгостроковий характер іпотечних кредитів дозволяє підприємству планувати фінансові витрати на довший період; - незважаючи на те, що майно використовується як застава, підприємство продовжує ним користуватися, що дозволяє ефективно використовувати активи для операційної діяльності	- якщо підприємство не зможе вчасно обслуговувати іпотечний кредит, воно ризикує втратити заставне майно, що може серйозно вплинути на його діяльність; - майно, що знаходиться в заставі, не може бути продане або використане як забезпечення для інших кредитів без згоди банку; - оформлення іпотечного кредиту може вимагати значних витрат на оцінку майна, юридичні послуги та інші супутні витрати; - майно, яке використовується як застава, стає менш ліквідним, оскільки його не можна швидко продати або використовувати для інших фінансових операцій.

Рис. 1.5 – Переваги і недоліки використання іпотечних інструментів для залучення фінансових ресурсів для розвитку підприємств

Джерело: складено автором на основі [88; 135; 202]

Ключовим інструментом для підтримки інноваційних проєктів підприємств реального сектору на ранніх стадіях їхнього розвитку виступає венчурний капітал – форма фінансування, що надається інвесторами (венчурними капіталістами) молодим, перспективним компаніям або стартапам, які мають високий потенціал зростання. Головними перевагами застосування цього інструменти є такі:

1) венчурний капітал дозволяє залучати кошти для реалізації інноваційних ідей, які важко або неможливо профінансувати за рахунок таких джерел як банківські кредити;

2) венчурні капіталісти часто є досвідченими підприємцями або управлінцями, які можуть надати цінну підтримку у розвитку бізнесу;

3) венчурні інвестиції не мають фіксованого графіку погашення, що дає підприємству більше свободи в розподілі фінансів і зосередженні на розвитку;

4) завдяки значним фінансовим ресурсам і управлінській підтримці венчурний капітал може значно прискорити розвиток компанії.

Безсумнівно, що венчурний капітал є потужним інструментом для фінансування інноваційних проєктів з високим потенціалом зростання, проте він також пов'язаний із значними ризиками. Для успішного використання цього інструменту важливо ретельно обрати інвесторів, які поділяють стратегічне бачення розвитку підприємства, а також врахувати недоліки:

1) оскільки венчурні капіталісти отримують частку в компанії, підприємці можуть втратити частину контролю над своїм бізнесом, особливо в питаннях стратегічного управління;

2) венчурні інвестори зацікавлені у швидкій окупності своїх інвестицій, що може створювати додатковий тиск на підприємців і змушувати їх приймати ризиковані рішення;

3) у випадку успіху компанії венчурні капіталісти отримують значну частку прибутку, що може бути менш вигідним для засновників порівняно з іншими джерелами фінансування;

4) венчурні капіталісти часто наполягають на стратегіях виходу, що може не збігатися з довгостроковими цілями підприємців.

Проте, незважаючи на наявність загальних переваг традиційних фінансових інструментів – стабільність, доступність, простота процесу, стабільні відсоткові ставки, довгострокове фінансування, досить часто їх не вистачає для задоволення потреб сучасного бізнесу. До того ж застосування цих інструментів може варіюватись залежно від потреб і можливостей кожного підприємства, а також від економічних умов у країні [75].

Тому сучасні підприємства все частіше мають звертати увагу на інноваційні джерела фінансування, які забезпечують більш динамічний та адаптивний підхід до фінансового забезпечення їх розвитку. Ці інструменти також сьогодні вже є частиною загальної системи фінансових інструментів і дозволяють бізнесу залучати необхідні кошти з меншою бюрократією, швидше реагувати на ринкові виклики і краще відповідати вимогам глобальної економіки (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Інноваційні фінансові інструменти

Фінансові інструменти	Характеристика
1	2
Криптовалюти	Представляють собою цифрові валюти, які використовують криптографію для забезпечення безпеки транзакцій і контролю створення нових одиниць і переведення активів. Постійно розвиваються відповідно до вимог ринку та технологій. Завдяки високій капіталізації та зростаючій популярності, криптовалюти значно спрощують міжнародні трансакції, дозволяючи компаніям швидко і недорого здійснювати операції без участі посередників. Розширюють доступ до фінансування через децентралізовані платформи, особливо для підприємств із обмеженим доступом до традиційних банківських послуг, пропонуючи нижчі комісії порівняно з традиційними фінансовими системами.
Краудфандинг	Дозволяє збирати кошти, залучати експертів і отримувати підтримку спільноти через інтернет. Завдяки цьому підприємства можуть отримувати фінансування від широкого кола інвесторів або клієнтів, забезпечуючи необхідний стартовий капітал для розвитку бізнесу. Крім того, збір коштів через краудфандинг надає підприємствам можливість отримати цінний зворотний зв’язок від інвесторів або клієнтів, що допомагає вдосконалювати продукти і послуги.
Краудлендинг	Сприяє виходу на нові ринки або розширенню клієнтської бази шляхом залучення інвесторів або партнерів з різних країн чи галузей, формуванню спільноти лояльних прихильників, які підтримують розвиток підприємства та можуть стати його постійними клієнтами. Краудлендингові платформи також надають можливість отримати експертні поради та консультації від інвесторів або партнерів, що значно сприяє розвитку підприємств.

Закінчення таблиці 1.5

1	2
Розумні контракти (Smart contract)	Автоматизують фінансові операції та угоди, виключаючи посередників. Вони спрощують управління фінансами, автоматизуючи фінансові операції (наприклад, оплата рахунків, розрахунок податків тощо) та забезпечуючи ефективність ведення звітності. Крім того, розумні контракти дозволяють створювати електронні платформи для обміну активами, що полегшує залучення капіталу та дозволяє здійснювати обмін інтелектуальним капіталом. Їх використання підвищує прозорість і забезпечує виконання умов контрактів, відкриваючи нові можливості для співпраці та знижуючи транзакційні витрати.
Розподілені фінансові технології (DeFi)	Відкривають можливості для децентралізованого кредитування, дозволяючи підприємствам отримувати кредити від інших учасників мережі, минаючи традиційні банки та їх обмеження. Забезпечують безпечне зберігання активів у децентралізованих протоколах, підтримуючи ділову активність. Підприємства можуть швидко та ефективно обмінювати валюту й цифрові активи без посередників. Крім того, доступ до фінансових похідних і страхових продуктів через DeFi допомагає захиститися від ризиків і підвищити фінансову стабільність.
Роботизоване інвестування (Robo-адвізори)	Це програми, що автоматично керують інвестиціями та портфелями клієнтів за допомогою алгоритмів. Вони підтримують зростання підприємств через ефективне управління портфелем, автоматизацію інвестиційних рішень, мінімізацію витрат та аналіз. Використовуючи алгоритми для оптимізації активів і ризиків відповідно до інвестиційних цілей, робо-адвізори дозволяють підприємствам швидко ухвалювати рішення на основі даних та аналітики. Вони надають послуги за значно нижчу вартість порівняно з традиційними консультантами, що робить їх доступними навіть для підприємств з обмеженим бюджетом.

Джерело: складено автором на основі [15; 113; 164; 174; 217; 218; 152; 150].

Отже, можна констатувати, що на сьогодні інноваційні фінансові інструменти продовжують розвиватися і викликати зростаючий інтерес у бізнес-спільноти. Ключові тенденції їхнього розвитку представлені у табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Тенденції розвитку інноваційних фінансових інструментів

Тенденція	Характеристика
Забезпечення нормативно-правового регулювання інноваційних фінансових інструментів і контроль держави	Зі збільшенням популярності використання інноваційних фінансових інструментів, очікується, що регулятори розроблятимуть більш чіткі правові норми та стандарти для підвищення безпеки і захисту інтересів інвесторів. Таке регулювання може сприяти зростанню довіри до цих інструментів і забезпечити їх стабільний розвиток.
Зростання впливу блокчейну як найбезпечнішої бази даних у світі	Технологія блокчейн має великий потенціал для зміцнення інноваційних фінансових інструментів. Блокчейн забезпечує прозорість, надійність і безпеку транзакцій, що є ключовим фактором успіху таких інструментів, як криптоплатежі та цифрові валюти. Очікується, що в майбутньому блокчейн продовжить відігравати важливу роль у розвитку і впровадженні нових фінансових технологій.
Забезпечення розвитку краудфандингових платформ, оскільки вони є швидким способом залучення великої кількості інвестицій	З появою цифрових платформ та онлайн-сервісів інноваційні фінансові інструменти стають все більш доступними і глобальними. У майбутньому прогнозується подальше зростання та розвиток існуючих платформ, а також створення нових, які пропонуватимуть інноваційні фінансові інструменти.

Джерело: складено автором на основі [217; 218; 221]

Таким чином, враховуючи окреслене, можемо констатувати, що в сучасних умовах уже існує значна кількість різних фінансових інструментів, які використовуються як на рівні державних інституцій, реалізуючи фінансову політику, так і на рівні окремих підприємств, розвиваючи їхній потенціал. Окрім того, велика їх кількість взаємодіє між собою, визначаючи силу впливу окремих із них. Відповідно, це обумовлює важливість дослідження ролі та можливостей використання не лише окремих фінансових інструментів, а й дослідження їх сукупності як цілісної системи, невід'ємної складової функціонування фінансового механізму держави. Саме тому існує необхідність в обґрунтуванні теоретичних та прикладних аспектів функціонування системи фінансових інструментів, яка розвивається у

відкритому середовищі та спрямована на здійснення впливу на функціонування економічних суб'єктів і процес формування та трансформації фінансових відносин між ними.

Використання системного підходу для дослідження особливостей застосування різних видів фінансових інструментів та їхніх комбінацій обумовлюється такими причинами:

1) значною кількістю фінансових інструментів, які відрізняються своїм характером використання та специфікою впливу на економічні процеси;

2) наявністю чіткої взаємопов’язаності між окремими фінансовими інструментами, і їхній розгляд як системи дає змогу краще зрозуміти таку взаємодії та особливості їх використання;

3) необхідність комплексного дослідження фінансових інструментів на розвиток окремих економічних систем, процесів та суб’єктів;

4) можливістю формування синергетичних ефектів для функціонування економічних систем від використання саме комбінацій фінансових інструментів, їх поступового використання;

5) наявність фінансових інструментів, які можуть використовуватися на національному, регіональному, секторальному та суб’єктному рівнях і взаємопов’язані між собою;

6) необхідністю дослідження впливу зовнішнього середовища на використання сукупності фінансових інструментів для стимулювання розвитку економічних систем, або підтримку їх стабільного функціонування;

7) необхідністю узгодження використання окремих фінансових інструментів, яким притаманні різні параметри та механізми застосування;

8) системність дослідження сукупності фінансових інструментів, які можна групувати за необхідними ознаками і досліджувати таку сукупність з позиції ефективності її використання для здійснення впливу на функціонування економічних систем.

На рис. 1.6 представлено схему системи фінансових інструментів.

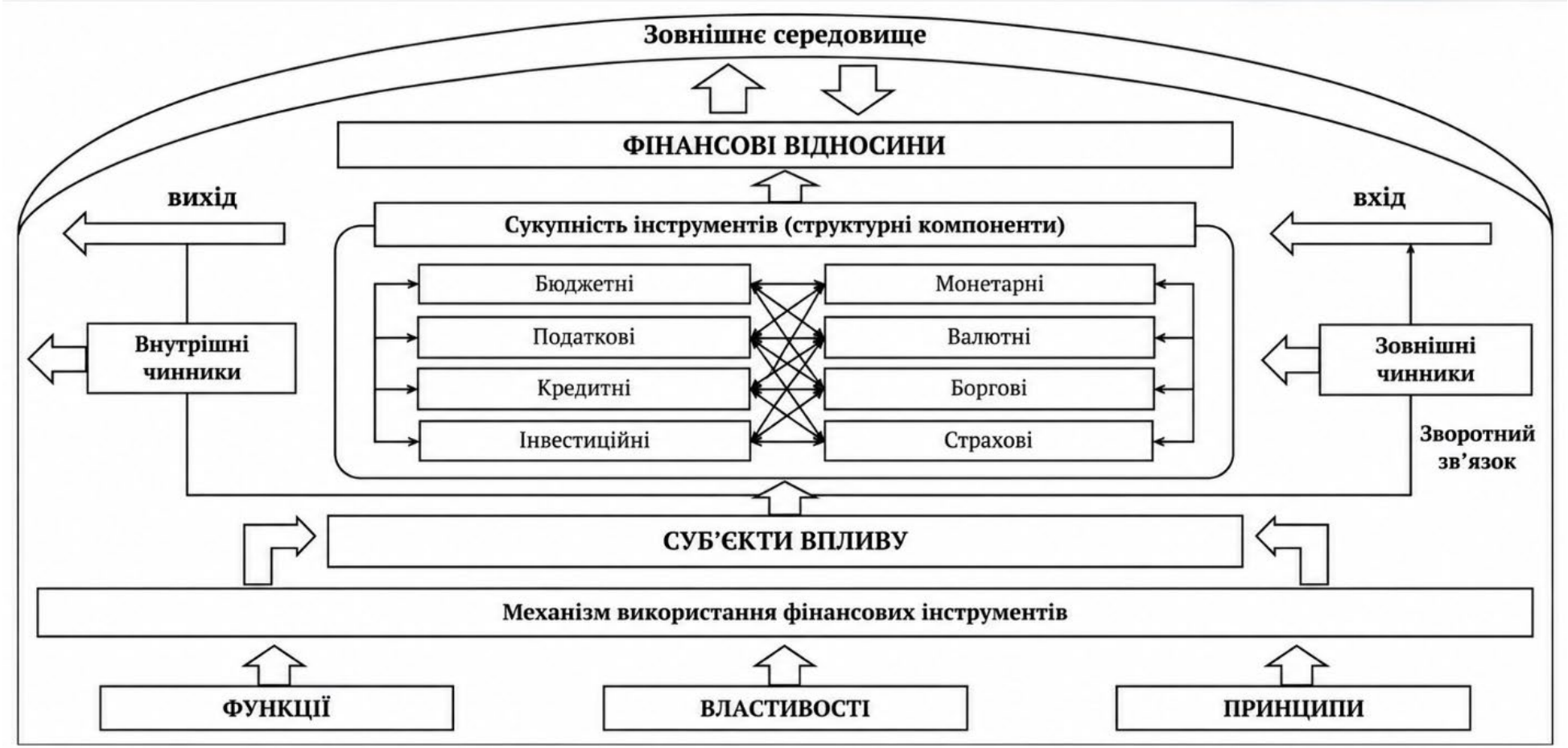

Рис. 1.6 – Система фінансових інструментів

Джерело: побудовано автором на основі [193; 197; 198; 206; 216; 224]

Отже, аналізуючи дані рис. 1.6, можемо констатувати такі особливості функціонування системи фінансових інструментів.

Насамперед така система являє собою сукупність різних фінансових інструментів, які взаємодіють між собою відповідно до викликів зовнішнього середовища, оскільки сьогодні для здійснення ефективного впливу на трансформацію різних економічних систем необхідно, як правило, використовувати декілька фінансових інструментів для збалансування такого впливу та отримання бажаного результату.

Система фінансових інструментів також активно змінюється відповідно до нових викликів, нових напрямів регламентації діяльності економічних суб'єктів. Відповідно, сьогодні відбувається активний розвиток цифрових фінансових інструментів з метою пошуку нових підходів до регламентації відносин, пов'язаних із формуванням фінансових відносин у межах цифрової економіки.

Основне місце в системі фінансових інструментів, як і завжди, займають класичні інструменти, а саме: бюджетні, податкові, монетарні, кредитні, інвестиційні, валютні та боргові. Звичайно, для регулювання складних фінансових відносин, які відбуваються в суспільстві, органи державної влади використовують увесь спектр окреслених фінансових інструментів. При цьому їх використання відбувається не хаотично, а збалансовано, відповідно до раніше визначених стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки, фінансової системи та банківської системи країни. Саме такий підхід дає змогу найкращим чином реалізовувати фінансову політику та досягати очікуваних результатів від стимулювання розвитку фінансової системи країни.

Беззаперечно, на вибір фінансових інструментів, які доцільно використовувати в різних умовах економічного розвитку країни, впливає значна кількість внутрішніх і зовнішніх чинників, частина яких формується всередині національного економічного простору, а значна частина виникає в межах світової економіки.

Таким чином, використання системного підходу дає змогу досліджувати фінансові інструменти не як сукупність окремих напрямів і способів впливу суб'єктів на конкретні об'єкти з метою їх розвитку відповідно до визначених траєкторій, а досліджувати особливості використання різних комбінацій фінансових інструментів у різних умовах економічного розвитку держави, моделювати способи застосування таких інструментів для розвитку окремих сфер національного господарства, територій, галузей тощо.

Отже, у межах поточного підрозділу дисертації вагома увага була приділена дослідженню основних видів фінансових інструментів, які на сьогодні найчастіше використовуються для впливу на процес формування та розвитку фінансових відносин між економічними суб'єктами. З'ясовано, що існує значна кількість таких інструментів, серед яких основними є бюджетні, податкові, монетарні, кредитні, інвестиційні, боргові та валютні інструменти.

крім того, постійно виникають нові способи і підходи до адаптації наявних чи створення нових інструментів відповідно до змін економічного середовища, в якому функціонують суб'єкти господарювання.

Цілком зрозуміло, що застосування фінансових інструментів у стабільній економіці та в умовах макроекономічної нестабільності вимагає абсолютно різних підходів, оскільки мета фінансової політики, її стратегічні та тактичні цілі також значним чином змінюються. Відповідно, яким чином використовувати зазначені інструменти в різних умовах функціонування національної економіки, розглянемо в наступному підрозділі дисертації.

1.3 Адаптивне використання фінансових інструментів для забезпечення економічного розвитку в умовах нестабільності

У сучасних умовах використання фінансових інструментів значною мірою обумовлюється станом національної економіки, тими тенденціями, які сьогодні формуються в її межах і визначатимуть подальші напрями її розвитку. Функціонування та використання фінансових інструментів є одним зі способів впливу на економічні процеси, який сьогодні використовують державні інституції для формування умов стабільного функціонування фінансової системи та підтримки сталого економічного розвитку.

Проте у більшості випадків у науковій літературі використання фінансових інструментів описується з позиції класичної моделі розвитку економіки шляхом застосування сукупності різних інструментів для активізації діяльності економічних суб'єктів, розвитку їхніх фінансових відносин тощо. Проте у складних і нестабільних умовах функціонування національної економіки роль фінансових інструментів змінюється, і, відповідно, їх застосування вимагає більш виваженого та раціонального підходу з урахуванням того, що основною метою стає стабілізація ситуації в економіці, підвищення рівня протидії зовнішнім і внутрішнім чинникам. Тобто в цьому випадку фінансові інструменти повинні, в першу чергу, сприяти адаптації національної економіки та фінансової системи до нових викликів. При цьому необхідно підтримувати належний рівень стійкості суб'єктів господарювання, формувати фінансову основу для економічного відновлення та інвестиційної активності.

Відповідно, у межах поточного підрозділу дисертаційної роботи основну увагу приділимо дослідженню особливостей використання фінансових інструментів у різних умовах розвитку національної економіки. При цьому варто розуміти, що забезпечити найбільш ефективний спосіб

використання таких інструментів можна лише за умови раціонального та якісного поєднання їхнього потенціалу щодо впливу на економічну та фінансову поведінку суб'єктів господарювання.

Для більш детального розуміння сутності впливу фінансових інструментів на економічний розвиток, розглянемо зміст такого розвитку та його основні риси.

Загалом категорія «розвиток» в першу чергу пов’язані із якісними змінами у функціонуванні конкретної системи, об’єкта. Розвиток є онтологічною складовою трансформації будь-якої системи і фактично її існування пов’язане із процесом спроможності здійснювати якісні зміни у власному функціонуванні.

Економічний розвиток це процес якісних змін у функціонування економічної системи, який супроводжується підвищенням кількісних показників, які засвідчують її масштабування, зростання конкурентоспроможності, ресурсної забезпеченості та здатності використовувати внутрішній потенціал для формування нових позитивних імпульсів до подальних змін.

Серед характерних рис економічного розвитку на наше переконання можна виокремити наступні:

1) розвиток характерний функціонування всіх сфер та напрямків економічної діяльності;

2) забезпечується ефективним використанням доступних фінансових, інформаційних, інтелектуальних та матеріальних ресурсів;

3) засвідчує якісні зміни у функціонування економічної системи, її підсистем та компонентів;

4) визначається можливістю створювати та використовувати нові знання, інновації, технології;

5) вимагає залучення фінансових ресурсів для забезпечення стабільності функціонування економічних систем та їх спроможності якісно змінюватися в довгостроковій перспективі;

6) сприяє підвищення рівня конкурентоспроможності економічних систем, набуття ними нових переваг у порівнянні з іншими подібними системами;

7) можливий лише за наявності ефективно функціонуючої внутрішньої моделі управління економічною системою;

8) може відбуватися лише при можливості системи адаптуватися до викликів зовнішнього середовища, здатності протидіяти нових екзогенним та ендогенним загрозам;

9) відображає якісні процеси у функціонуванні економічної системи саме в довгостроковій перспективі, що є особливо важливим для забезпечення стабільності такого розвитку та ін. [16; 18; 23; 25; 189]

Сьогодні в науковій літературі приділяється науковцями значна увага дослідженню питань економічного розвитку. При цьому розглядаються різні моделі, категорії, які відображають у своєму змісті різні аспекти забезпечення активного розвитку економічних систем. Так в науковій літературі можна зустріти наступні категорії «інноваційний розвиток», «інвестиційний розвиток», «цифровий розвиток» і т.д. У будь-якому випадку досліджуються питання якісних трансформацій у функціонуванні конкретного об’єкта досілдження [11; 15; 24; 34; 61; 89; 90]. На рис. 1.7 наведено сукупність окреслених категорій та їхній взаємозв’язок.

Таким чином цілком логічним є те, що забезпечити економічний розвиток в будь-якому випадку можливо лише при наявності фінансових ресурсів та системи ефективного їхнього використання. Саме раціональність використання також є важливим елементом підтримки довгострокового розвитку будь-якої системи. Формування зазначених ресурсів в межах національної економіки відбувається сьогодні в першу чергу за допомогою використання сукупності фінансових інструментів, одночасне застосування яких дає можливість побудувати сприятливий економічний простір, дієві умови для розвитку суб’єктів господарювання.

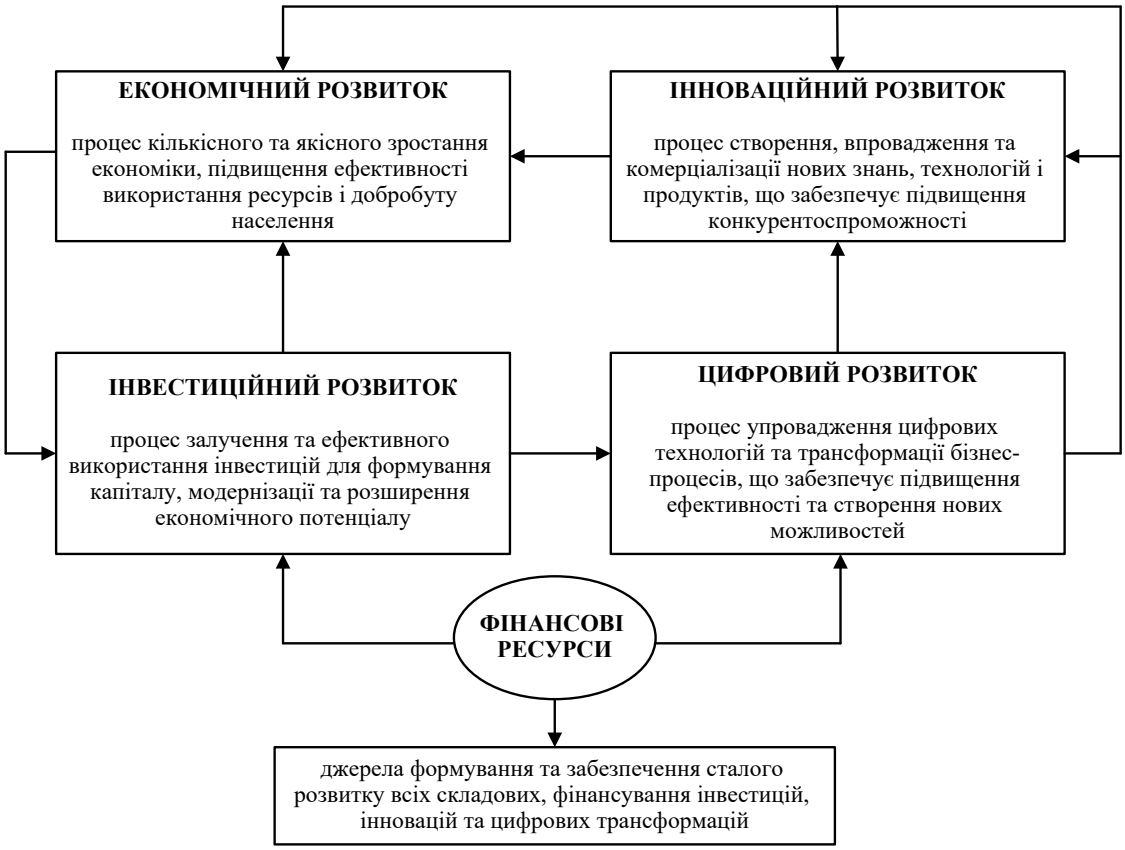

Рис. 1.7 – Категоріальний простір дослідження сутності категорії «економічний розвиток»

Джерело: складено автором на основі [23; 25; 36; 95; 153; 174; 89;]

З даних рис. 1.7 також можемо зробити висновок, що в сучасних реаліях саме цифровий розвиток у значній мірі визначає загалом інноваційність національної економіки та економічний розвиток суспільства. Це дійсно відображає поточні трансформації у структурі господарства будь-якої розвинутої країни. Відповідно багато урядів сьогодні використовують фінансові інструменти для стимулювання процесу цифрової трансформації як окремих економічних суб'єктів, так і загаом макроекономічних систем.

Проте цифровізація також вносить свій внесок у формування нестабільності функціонування економічного середовища, в якому здійснюють свою діяльність суб'єкти господарювання. Це відбувається в першу чергу через виникнення нових ризиків, які супроводжують процес цифрової трансформації будь-якої системи і вимагає розробки та

впровадження нових механізмів управління такими ризиками та загрозами. При цьому при ігноруванні цього поступово цифрові ризики трансформуються у фінансові, економічні загрози, що у подальшому може призводити до погіршення і макроекономічної стабільності в країні. Відповідно це актуалізує також необхідність пошуку нових інструментів попередження таких загроз, оскільки повністю їх знешкодити неможливо.

Розглянемо більш детальніше сутність макроекономічної нестабільності, її передумови та причини виникнення.

Виникнення нестабільності пов'язано з об'єктивним законом циклічного розвитку будь-якої економічної системи, яка періодично перебуває як у фазі піднесення, якісних трансформаційних змін, так і переходить до фази зниження темпів економічного розвитку, інколи руйнування, глибокої трансформації.

Для нестабільності притаманними є такі специфічні риси:

– невизначеність щодо подальшого розвитку економічної системи;

– погіршення основних показників, які характеризують якісні зміни у функціонуванні досліджуваної системи;

– зростання ризиків та загроз, які загрожують руйнуванню системи, її структурі або функціонуванні окремих компонентів;

– відбувається порушення балансу в межах системи, її рівноваги, що ускладнює процес функціонування та відновлення до моделі стабільного функціонування;

– погіршення можливості прогнозування подальшого вектора функціонування системи, її стану у найбілижчий час;

– відбувається постійна зміна умов зовнішнього середовища, в якому функціонує система;

– на систему відбувається одночасний вплив значної кількості різних чинників, що значним чином ускладнює повернення до рівноваги та ін. [47; 49; 57; 84; 99]

У значній мірі питання нестабільності сьогодні прийнято вивчати при дослідженні насамперед економічних систем. На рис. 1.8 наведено дані про передумови виникнення макроекономічноїт нестабільності та її наслідки для функціонування економічних суб'єктів.

Рис. 1.8 – Передумови виникнення та наслідки макроекономічної нестабільності

Джерело: складено автором на основі [21; 133; 159; 168; 170; 171]

Таким чином наслідки макроекономічної нестабільності можуть бути досить складними для функціонування економічних суб'єктів і призводити до їхнього руйнування, а в межах фінансової системи – до руйнування фінансових відносин і погрішення фінансового стану таких суб'єктів. Для унеможливлення цього також прийнято використовувати значний спектр фінансових інструментів, які дають змогу:

1) забезпечити подолання наслідків руйнування конкретних систем, створити умови для їхнього відновлення та стабільного функціонування;

2) створити умови для пом’якшення негативного впливу різних чинників на стабільний розвиток економічних систем.

Розглянемо більш детальніше види нестабільності, які можуть виникати в межах національної економіки і ставати або джерелами формування кризових ситуацій, або, з іншого боку, наслідками поглиблення кризових явищ, які обумовлені іншими деструктивними чинниками. У табл. 1.7 наведено відповідні види

Таблиця 1.7

Види нестабільності в макроекономічних системах

№ з/п	Вид нестабільності	Специфічні риси
1	2	3
1	Економічна	– коливання темпів економічного зростання; – нестабільність динаміки ВВП; – порушення рівноваги між попитом і пропозицією; – скорочення обсягів виробництва товарів і послуг; – зміна ділової активності економічних суб’єктів; – нестабільність формування обсягів заощаджень; – посилення циклічності економічного розвитку; – неефективність використання економічних ресурсів;
2	Фінансова	– порушення стабільності функціонування фінансової системи; – зростання волатильності фінансових ринків; – поглиблення системних ризиків і збільшення їх кількості в межах фінансової системи; – зниження рівня ліквідності, насамперед фінансових установ; – порушення функціонування механізму трансформації заощаджень економічних суб’єктів у кредитні та інвестиційні ресурси; – зростання вартості залучення фінансових ресурсів; – зниження рівня довіри економічних суб’єктів до фінансових установ; – зростання ймовірності виникнення системних фінансових криз;
3	Монетарна	– нестабільність грошової пропозиції; – порушення рівноваги на грошовому ринку; – значні коливання процентних ставок за залученими ресурсами; – зміна швидкості обігу грошей; – порушення функціонування каналів монетарної трансмісії; – зниження передбачуваності подальших монетарних рішень державних інституцій; – порушення взаємозв’язку між монетарними показниками та реальними економічними параметрами, що характеризують поточний рівень економічного розвитку;

Продовження таблиці 1.7

1	2	3
4	Інфляційна	– значні коливання загального рівня цін; – прискорення темпів інфляції; – посилення інфляційних очікувань економічних суб'єктів; – зростання невизначеності щодо майбутньої вартості товарів і послуг; – нестабільність реальних процентних ставок; – порушення процесів довгострокового фінансового планування;
5	Валютна	– коливання обмінного курсу національної валюти; – порушення рівноваги між попитом і пропозицією на валютному ринку; – посилення девальваційних ризиків; – зростання попиту на іноземну валюту; – зміна обсягів міжнародних валютних резервів; – зростання рівня доларизації економіки; – посилення впливу валютних коливань на внутрішні ціни; – ускладнення реалізації стабільної та ефективної валютної політики держави;
6	Фіскальна	– нестабільність надходжень до державного бюджету; – порушення збалансованості бюджетних доходів і видатків; – значне зростання дефіциту державного бюджету; – нестабільність обсягів державних видатків та їх непрогнозоване зростання; – посилення залежності стабільності державних видатків від зовнішнього фінансування; – зростання рівня податкового навантаження на економічних суб'єктів; – порушення балансу між надходженнями та видатками державного й місцевих бюджетів; – виникнення податкових розривів і зростання ризиків невиконання податкових зобов'язань;
7	Боргова	– зростання обсягів державної заборгованості; – збільшення обсягів заборгованості суб'єктів господарювання, зокрема державних підприємств; – підвищення боргового навантаження на економічних суб'єктів; – посилення ризиків рефінансування заборгованості; – погіршення структури боргових зобов'язань за строками погашення; – посилення валютних ризиків за борговими зобов'язаннями; – зростання вартості обслуговування боргових зобов'язань та виникнення труднощів з їх виконанням; – підвищення ймовірності виникнення боргової кризи;
8	Інвестиційна	– значні коливання обсягів внутрішніх інвестицій та зовнішніх інвестиційних залучень; – зниження обсягів капітальних вкладень в економіку; – погіршення інвестиційної привабливості національної економіки; – зниження зацікавленості економічних суб'єктів у здійсненні додаткових інвестицій; – скорочення горизонтів інвестиційного планування; – посилення темпів відтоку інвестиційного капіталу; – зниження доступності довгострокових інвестиційних ресурсів;

Закінчення таблиці 1.7

1	2	3
9	Інституційна	– високий рівень нестабільності нормативно-правового забезпечення господарської діяльності; – нестабільність правил державного регулювання економічних відносин; – складність і непередбачуваність регуляторних рішень; – недостатній рівень ефективності функціонування державних інститутів; – низький рівень захисту прав власності; – низький рівень довіри до державних і регуляторних інституцій; – високий рівень трансакційних витрат економічних суб'єктів; – значний рівень корупційних ризиків та поширення неформальних практик регулювання; – низький рівень координації діяльності державних інституцій;
10	Структурна	– порушення пропорцій між основними секторами національної економіки; – нерівномірність розвитку окремих галузей економіки; – формування дисбалансів між виробничими та невиробничими секторами національного господарства; – зростання технологічного розриву між окремими галузями економіки; – недостатньо ефективний розподіл трудових, фінансових і матеріальних ресурсів; – посилення регіональних диспропорцій економічного розвитку; – недостатній рівень структурної модернізації економіки; – погіршення здатності національної економіки адаптуватися до нових технологічних і ринкових трансформацій.

Джерело: складено автором на основі [6; 28; 46; 104; 154; 192; 194; 203; 230; 232; 246; 250; 251]

Отже окреслені у таблиці 1.7 види нестабільності, які можуть виникати в межах національної економіки, мають власні специфічні риси, причини виникнення та особливості розвитку та поширення. При цьому всі ці види досить сильно пов'язані між собою і часто виникнення кризових явищ в одному із зазначених напрямків призводить до формування зародження інших видів нестабільності. При цьому кожний із видів нестабільності вимагає окремих досліджень, оскільки причини їх можуть бути різними. Також варто використовувати і різні механізму подолання зазначених типів нестабільності, забезпечуючи стабільність економічного розвитку, соціального забезпечення громадян та потенціал для подальшого функціонування економіки.

Таким чином в окремих умовах функціонування різних економічних систем, насамперед, державні інституції використовують різні підходи до застосування фінансових інструментів з метою стимулювання їх розвитку. На рис. 1.9 представлено інформацію про особливості застосування таких інструментів у стабільних та нестабільних умовах.

Рис. 1.9 – Особливості використання фінансових інструментів в умовах стабільного і нестабільного розвитку економіки

Джерело: складено автором на основі [3; 27; 172; 178]

Аналізуючи дані рис. 1.9, можемо конкретизувати такі обмеження використання фінансових інструментів в умовах нестабільності, а саме:

– нестабільність валютного ринку;

– інфляційні ризики та знецінення капіталу;

– зниження доступних обсягів ліквідних ресурсів;

– зростання вартості запозичених коштів;

– посилення кредитних ризиків та погіршення якості кредитного портфеля фінансових установ;

– низький рівень прогнозованості макроекономічного стану;

– непередбачувані регуляторні та законодавчі зміни, які, як правило, передбачають певні обмеження щодо здійснення господарської діяльності;

– зниження доступу до міжнародних фінансових ринків;

– відсутність довгострокових фінансових ресурсів, що негативно впливає на процес відновлення економічного розвитку;

– високий рівень невизначеності, який деструктивно впливає на прийняття інвестиційних рішень щодо залучення фінансових ресурсів для розвитку економічних суб'єктів, а з іншого боку – щодо використання власних ресурсів з метою їх подальшого інвестування;

– зниження довіри економічних суб'єктів до фінансових установ;

– підвищення кількості випадків невиконання фінансових зобов'язань;

– значне зростання трансакційних витрат;

– зростання рівня інформаційної асиметрії;

– значне зростання залежності ефективності функціонування економічних суб'єктів від зовнішніх економічних, політичних, соціальних і геополітичних чинників;

– складність реалізації в країні довгострокових програм економічного розвитку, оскільки в першу чергу існує потреба у стабілізації економічного стану країни та створенні умов для стабільного функціонування основних суб'єктів господарювання та ін. [28; 59; 102; 108; 177; 185]

Окреслені обмеження дійсно деструктивно впливають на ефективність використання різних комбінацій фінансових інструментів для підтримки економічного розвитку. На рис. 1.10 визначено особливості використання різних видів фінансових інструментів в умовах стабільного та нестабільного розвитку економіки.

	Умови стабільного економічного розвитку	Умови нестабільного економічного розвитку
Бюджетні інструменти	– забезпечення довгострокової збалансованості державного бюджету; – пріоритетність фінансування довгострокових інвестиційних програм; – підвищення ефективності використання бюджетних коштів; – формування додаткових резервних фондів на випадок виникнення кризових ситуацій; – збільшення обсягів бюджетних ресурсів, спрямованих на розвиток економічної інфраструктури; – забезпечення стабільного фінансування соціальних програм; –підвищення ефективності бюджетного стимулювання регіонального розвитку;	– збільшення бюджетних видатків на соціальну підтримку населення; – збільшення дефіциту державного бюджету для фінансування антикризових заходів; – оперативний перерозподіл бюджетних видатків; – підвищення гнучкості управління бюджетними ресурсами; – використання сформованих раніше резервних фондів для фінансування непередбачених видатків і підтримки економічних суб'єктів; – призупинення фінансування окремих бюджетних програм; – перегляд раніше затверджених державних інвестиційних програм з урахуванням наявних бюджетних ресурсів; – розгляд можливостей залучення додаткового зовнішнього бюджетного фінансування; – посилення контролю за цільовим використанням бюджетних коштів;
Податкові інструменти	– забезпечення стабільності та прогнозованості податкової системи; – підтримання помірного рівня податкового навантаження на економічних суб'єктів; – підвищення ефективності податкового адміністрування; – ефективне використання податкових пільг для стимулювання інноваційної діяльності; – детінізація економіки та розширення податкової бази; – стимулювання розвитку пріоритетних галузей економіки шляхом використання податкових стимулів; – підвищення ефективності функціонування механізму податкового контролю; – узгодження основних напрямів фіскальної політики зі стратегічними цілями економічного розвитку;	– зниження податкового навантаження на окремі категорії підприємств; – прискорення відшкодування ПДВ; – посилення контролю за ухиленням від оподаткування; – запровадження механізмів розстрочення сплати податкових зобов'язань; – використання податкових інструментів для стимулювання відновлення виробничої діяльності; – запровадження додаткових податкових стимулів для збереження робочих місць; – розширення використання нових податкових інструментів для підтримки інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів господарювання; – використання податкових інструментів для стимулювання відновлення економічного розвитку;
Монетарні інструменти	– підтримання цінової стабільності та належного рівня інфляції; – формування довіри економічних суб'єктів до національної валюти; – забезпечення належного рівня ліквідності банківської системи; – підтримання передбачуваності процентної політики центрального банку; – забезпечення ефективного функціонування каналів монетарної трансмісії; – підтримання стабільності інфляційних очікувань економічних суб'єктів; – використання інструментів обов'язкового резервування; – узгодження використання монетарних інструментів із цілями макроекономічної політики;	– забезпечення підтримки ліквідності банківської системи; – оперативне коригування облікової ставки; – розширення використання інструментів рефінансування для підтримки ліквідності та платоспроможності банківських установ; – здійснення валютних інтервенцій для забезпечення стабільності обмінного курсу; – використання обов'язкових нормативів для регулювання банківської ліквідності; – застосування відповідних монетарних інструментів для стримування інфляційного тиску; – використання монетарних заходів для стабілізації грошового ринку; – адаптація механізмів монетарної трансмісії до змін, що відбулися у фінансовій системі;

Рис. 1.10 – Особливості використання різних видів фінансових інструментів в умовах стабільного і нестабільного розвитку економіки

Джерело: складено автором на основі [12; 13; 30; 64; 92; 114; 128; 143; 166; 176]

Таким чином, можна констатувати, що особливості використання фінансових інструментів безпосередньо залежать від тих умов економічного розвитку, в яких у певний період часу перебуває країна. В умовах швидких трансформаційних та деструктивних змін державні інституції досить швидко намагаються змінити впроваджену модель економічного розвитку, використовуючи доступні фінансові інструменти для стабілізації економічного розвитку. Для цього застосовуються різні комбінації таких інструментів, проте провідну роль серед них завжди відіграють бюджетні, податкові та монетарні інструменти.

Зокрема, в умовах стабільного економічного розвитку використання бюджетних інструментів, у першу чергу, спрямоване на забезпечення стабільного функціонування системи публічних фінансів, оптимізацію структури бюджетних видатків та забезпечення бюджетного дефіциту в прийнятних межах [13; 209; 213]. Податкові інструменти в таких умовах використовуються для забезпечення стабільності функціонування податкової системи, стабільного надходження податкових ресурсів до державного та місцевих бюджетів. При цьому дотримуються принципів забезпечення помірного рівня податкового навантаження та удосконалюються механізми адміністрування податків [14; 30; 37; 115]. У свою чергу, монетарні інструменти спрямовуються на підтримку цінової стабільності, забезпечення стабільності національної валюти, підтримання належного рівня капіталізації банківських установ, їх ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості [74; 101; 140; 128].

У нестабільних умовах економічного розвитку підходи до використання фінансових інструментів досить швидко змінюються. Насамперед використання бюджетних інструментів спрямовується на підтримку соціальної сфери, фінансування тих програм, які дають можливість забезпечити стабілізацію економічного розвитку. Відбувається досить оперативний перерозподіл бюджетних ресурсів, інколи впроваджуються нові механізми збору додаткових податкових платежів.

Використання податкових інструментів в умовах нестабільного економічного розвитку відбувається через запровадження тимчасових податкових пільг для стимулювання розвитку окремих галузей економіки, часткове зниження податкового навантаження на окремі категорії суб'єктів господарювання [14; 131; 223]. Відбувається поступова адаптація податкової політики до поточних напрямів економічної політики держави.

Монетарні інструменти в умовах нестабільності є одними з найбільш ефективних та використовуються державними інституціями в першу чергу, оскільки вони спрямовуються насамперед на підтримку фінансової стабільності, забезпечення належного рівня ліквідності банківських установ, стабілізацію валютного курсу та використання механізмів рефінансування комерційних банків. Саме застосування таких інструментів дає змогу, в першу чергу, забезпечити стабільність функціонування фінансової системи.

Таким чином, представлені результати дослідження засвідчують, що процес використання фінансових інструментів є досить гнучким і швидко адаптується до трансформаційних процесів, які відбуваються в економічному розвитку країни, оскільки це є необхідною передумовою побудови дієвих механізмів протидії непередбачуваним викликам зовнішнього середовища та внутрішнього економічного простору. За умов стабільності основною метою застосування фінансових інструментів є формування умов для довгострокового економічного розвитку, створення сприятливого середовища для поступової якісної трансформації економічних суб'єктів. В умовах нестабільності фінансові інструменти використовуються, у першу чергу, для стабілізації ситуації, мінімізації негативного впливу кризових явищ, підтримки тих сфер національного господарства, які зазнають найбільших втрат від деструктивних екзогенних та ендогенних загроз.

Зауважимо, що важливу роль у правильному використанні фінансових інструментів також відіграє злагоджена робота державних інституцій, які мають повноваження здійснювати управлінський вплив на функціонування суб'єктів господарювання. Саме поєднання зусиль, координація дій у частині

використання різних видів фінансових інструментів дає змогу забезпечити найкращий результат їх використання. У реальності забезпечити це досить складно, враховуючи значну специфіку використання різних типів фінансових інструментів та їх досить тісний взаємозв'язок.

Проте неефективне використання фінансових інструментів, особливо в умовах нестабільності економічного середовища, може лише погіршити стан розвитку національного господарства, а інколи й поглибити кризові явища у його функціонуванні. На рис. 1.11 наведено основні наслідки неефективного використання фінансових інструментів.

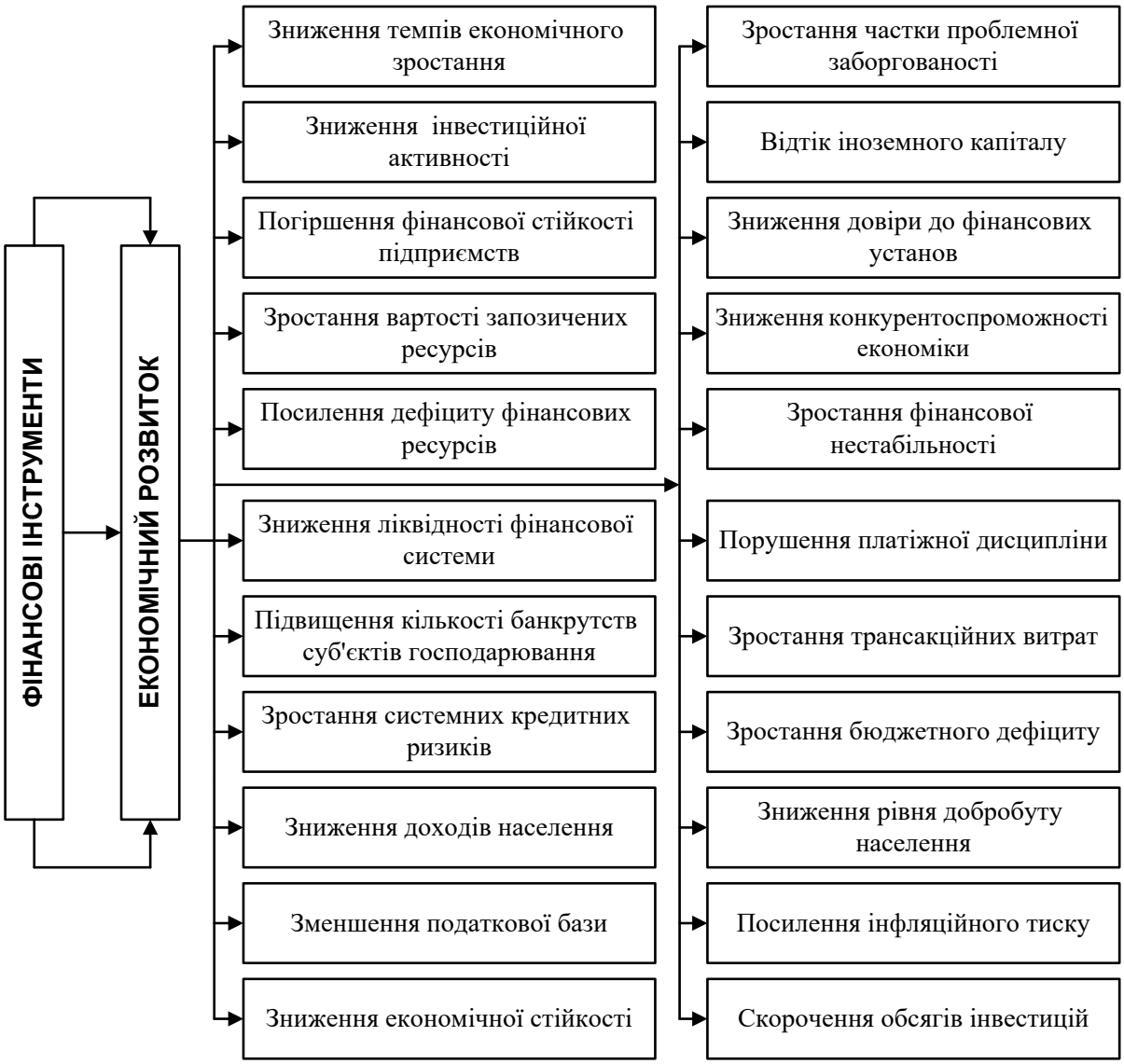

Рис. 1.11 – Наслідки неефективного використання фінансових інструментів для підтримки економічного розвитку в умовах нестабільності

Джерело: складено автором на основі [22; 153; 156; 165; 175]

Особливо важливим у сучасних умовах є розуміння впливу макроекономічної нестабільності на функціонування фінансової системи. Зауважимо, що останні світові фінансові кризи безпосередньо були пов'язані з порушенням дієвих механізмів функціонування фінансових посередників на ринку фінансових послуг. Це, у підсумку, призвело до значних збитків, руйнування фінансових відносин між економічними суб'єктами та вплинуло на темпи розвитку світової економіки.

До наслідків впливу макроекономічної нестабільності на функціонування фінансової системи, тобто до наслідків процесу, коли кризові явища виникають не в межах зазначеної системи, а саме в просторі національної економіки, на наше переконання, варто віднести такі:

– погіршення фінансової стійкості банківських установ;

– зниження рівня ліквідності банківської системи;

– скорочення обсягів кредитування економіки;

– зростання вартості позикового капіталу;

– зменшення обсягів ресурсів, залучених банківськими установами від економічних суб'єктів;

– посилення інфляційних процесів;

– зменшення кількості та обсягів операцій на фінансовому ринку;

– зростання ймовірності виникнення системних фінансових ризиків;

– зростання потреби у докапіталізації банківських установ;

– зниження спроможності фінансової системи забезпечувати розвиток національної економіки необхідними фінансовими ресурсами, особливо в період її відновлення;

– погіршення стабільності національної валюти;

– зменшення обсягів інвестування фінансовими установами [177; 180; 184; 187; 188].

Розглянемо тепер більш детально сутність адаптивного використання фінансових інструментів для забезпечення економічного розвитку. Як уже наголошувалося, у реальності кризові ситуації в межах економічних систем, як

правило, мають складний характер, впливаючи на значну кількість економічних суб'єктів та окремі напрямки їхнього функціонування. Найгіршим сценарієм є поступове зародження та поширення кризових явищ у фінансовій системі держави, оскільки це безпосередньо впливає на всіх економічних суб'єктів, їхні фінансові ресурси, реальну вартість цих ресурсів та здатність ними розпоряджатися. Відповідно, швидке реагування на виникнення нових криз є важливим з позиції нормалізації економічного розвитку та поступового зменшення негативних наслідків кризових ситуацій. Саме адаптивне використання фінансових інструментів дозволяє забезпечити таке реагування.

Беззаперечно, адаптивне використання фінансових інструментів пов'язане з процесом адаптації економічних суб'єктів та окремих економічних систем до змін внутрішнього й зовнішнього середовища. При цьому адаптація полягає не лише в реагуванні на зміни, що вже відбулися, але й передбачає прогнозування майбутніх трансформацій, формування необхідних ресурсів і можливостей для завчасного коригування економічної діяльності та економічної політики, що в підсумку дозволяє запобігати виникненню окремих ризиків та їх перетворенню на реальні загрози для стабільного функціонування національної економіки.

Таким чином, *адаптивне використання фінансових інструментів для забезпечення економічного розвитку – це цілеспрямований, безперервний процес вибору, поєднання та координації фінансових інструментів, а також коригування окремих параметрів їх використання з урахуванням змін внутрішнього й зовнішнього середовища, у якому функціонують економічні об'єкти, наявних у них фінансових ресурсів, потреб і стратегічних цілей розвитку, що здійснюється для забезпечення стабільності розвитку таких об'єктів, підвищення ефективності їхнього функціонування та формування передумов для економічного розвитку*.

Варто розуміти, що адаптивне використання фінансових інструментів не обов'язково передбачає створення нових інструментів з урахуванням можливостей і ресурсів економічних суб'єктів. Воно може здійснюватися

також шляхом зміни умов, масштабів, строків і послідовності використання вже наявних фінансових інструментів для стимулювання розвитку зазначених об’єктів. Враховуючи це, можна виокремити декілька форм адаптивного використання фінансових інструментів, а саме:

1) параметрична адаптація – зміна кількісних або якісних параметрів застосування окремих фінансових інструментів;

2) структурна адаптація – зміна співвідношення окремих фінансових інструментів у загальній структурі їх використання, тобто збільшення масштабів застосування одних інструментів порівняно з іншими;

3) комбінаційна адаптація – поєднання нових фінансових інструментів для більш ефективного впливу на економічні процеси та функціонування економічних суб’єктів з метою підвищення результативності такого впливу й нарощення темпів розвитку зазначених суб’єктів;

4) технологічна адаптація – удосконалення способів використання фінансових інструментів з урахуванням наявного потенціалу цифрових технологій, впровадження алгоритмів автоматизації та машинного навчання, що дозволяє значною мірою підвищити ефективність роботи аналітичних систем і використання різних сукупностей фінансових інструментів з урахуванням поточного стану економічного об’єкта;

5) стратегічна адаптація – перегляд раніше встановлених довгострокових цілей щодо використання сукупності фінансових інструментів відповідно до нових економічних реалій, які зумовлюють необхідність перегляду стратегічних пріоритетів, їх оновлення та розроблення нових механізмів досягнення визначених цілей.

Таким чином, адаптивне використання фінансових інструментів є невід’ємною складовою запобігання виникненню окремих видів нестабільності та кризових явищ у межах функціонування національної економіки. У табл. 1.8 наведено можливі напрями адаптивного використання фінансових інструментів в умовах виникнення різних видів нестабільності, які були розглянуті раніше.

Таблиця 1.8

Напрями адаптивного використання фінансових інструментів в умовах різних видів макроекономічної нестабільності

№ з/п	Вид нестабільності	Напрями адаптивного використання фінансових інструментів
1	2	3
1	Економічна	– коригування структури джерел фінансування; – використання пільгових кредитних інструментів; – розширення застосування державних фінансових гарантій; – розширення використання лізингових і факторингових інструментів; – використання сукупності фінансових інструментів для стимулювання розвитку реального сектору економіки;
2	Фінансова	– диверсифікація структури активів та інвестиційного портфеля; – розширення використання страхових інструментів для запобігання втратам унаслідок реалізації фінансових ризиків; – використання похідних фінансових інструментів; – розроблення нових підходів і методів підтримання належного рівня ліквідності; – використання інструментів сек'юритизації фінансових активів;
3	Монетарна	– коригування процентних ставок за кредитними та депозитними інструментами; – зміна співвідношення боргових інструментів із фіксованими та плаваючими процентними ставками; – перегляд строків залучення кредитних ресурсів; – коригування структури короткострокових і довгострокових фінансових вкладень; – використання інструментів управління грошовими потоками та ліквідністю; – адаптація структури фінансових інструментів до змін монетарної політики центрального банку та фіскальної політики держави;
4	Інфляційна	– використання фінансових інструментів з індексацією номінальної вартості; – коригування процентних ставок за кредитними інструментами; – диверсифікація фінансових активів за ступенем їх чутливості до інфляції; – коригування умов довгострокового кредитування з урахуванням інфляційних ризиків; – зміна підходів до визначення співвідношення інструментів із фіксованою та змінною дохідністю; – застосування фінансових інструментів для управління інфляційними ризиками;
5	Валютна	– використання валютних цінних паперів для хеджування валютних ризиків; – диверсифікація валютної структури фінансових активів; – зміна співвідношення фінансових інструментів у національній та іноземній валютах; – перегляд строків погашення валютних зобов'язань; – використання фінансових інструментів із валютними обмеженнями;

Закінчення таблиці 1.8

1	2	3
6	Фіскальна	– використання податкових пільг для підтримки пріоритетних секторів економіки; – застосування інструментів розстрочення податкових платежів; – перегляд обсягів і напрямів бюджетного фінансування; – коригування умов надання бюджетних субсидій і трансфертів; – розширення застосування інструментів співфінансування;
7	Боргова	– рефінансування наявних боргових зобов'язань; – реструктуризація наявного боргу шляхом продовження строків погашення; – перегляд процентних ставок за борговими інструментами; – диверсифікація джерел боргового фінансування; – диверсифікація валютної структури боргових інструментів; – перегляд графіків погашення боргу;
8	Інвестиційна	– диверсифікація джерел фінансування інвестиційних проєктів; – активізація використання змішаного фінансування; – коригування структури інвестиційних портфелів; – залучення венчурного фінансування для підтримки інновацій; – впровадження інструментів управління інвестиційними ризиками; – перегляд строків, обсягів та умов інвестиційного фінансування;
9	Інституційна	– адаптація кредитних договорів до нових регуляторних умов; – перегляд умов емісії та обігу фінансових інструментів; – використання фінансових гарантій; – використання інструментів страхування політичних і регуляторних ризиків; – використання фінансових інструментів у процесі взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями; – розширення застосування цифрових фінансових інструментів;
10	Структурна	– перерозподіл фінансових ресурсів між секторами національної економіки; – використання цільових кредитних інструментів для підтримки структурної модернізації; – розширення застосування інвестиційних інструментів для розвитку пріоритетних галузей національного господарства; – використання фінансових інструментів для стимулювання розвитку технологічної інфраструктури; – використання механізмів державно-приватного партнерства для фінансування структурних змін.

Джерело: складено автором з урахуванням [80; 93; 103; 182; 191;]

Таким чином, у межах поточного підрозділу дисертації було досліджено особливості використання фінансових інструментів у різних умовах функціонування національної економіки. Проте також важливо знати сучасний стан економіки та фінансової системи для прийняття зважених управлінських рішень щодо використання різних фінансових інструментів. Відповідно у наступному підрозділі роботи увагу буде приділено дослідженню сучасних тенденцій макроекономічного розвитку України та стану функціонування її фінансової системи.

Висновки до першого розділу

1. Встановлено, що фінансові інструменти відіграють важливу роль у забезпеченні економічного розвитку держави, оскільки за їх допомогою здійснюються мобілізація, розподіл, перерозподіл та використання фінансових ресурсів, регулювання економічних процесів і стимулювання діяльності економічних суб'єктів. Визначено, що використання фінансових інструментів дозволяє впливати на інвестиційну активність, підтримувати стабільність фінансової системи, стимулювати підприємництво та створювати передумови для довгострокового економічного розвитку. Особливого значення такі інструменти набувають в умовах нестабільності, коли виникає необхідність швидкого реагування на кризові явища та забезпечення ефективного використання обмежених фінансових ресурсів.

2. Поглиблено розуміння сутності фінансових інструментів шляхом дослідження їхнього взаємозв'язку з такими категоріями, як «фінансовий метод», «фінансовий важіль», «фінансовий засіб» та «фінансовий механізм». Встановлено, що фінансовий метод визначає спосіб здійснення фінансового впливу, фінансовий важіль характеризує параметри такого впливу, фінансовий інструмент виступає конкретною формою реалізації фінансових відносин, а фінансовий засіб відображає можливості здійснення відповідних фінансових операцій. Обґрунтовано, що взаємодія зазначених елементів формує фінансовий механізм, використання якого дозволяє здійснювати цілеспрямований вплив на економічні процеси та фінансову поведінку суб'єктів господарювання.

3. Набув подальшого розвитку понятійно-категоріальний апарат фінансової науки в частині уточнення сутності категорії «фінансовий інструмент». Запропоновано досліджувати фінансові інструменти на основі поєднання статичного та динамічного підходів. Статичний підхід дозволяє визначити їхні основні характеристики, види, функції та особливості використання в конкретних економічних умовах. Динамічний підхід

передбачає розгляд фінансових інструментів як елементів фінансової системи, параметри функціонування, роль та особливості застосування яких змінюються під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Використання зазначених підходів дозволило поглибити розуміння природи фінансових інструментів та особливостей їх трансформації в умовах нестабільності.

4. Удосконалено теоретичні положення дослідження фінансових інструментів на основі системного підходу, відповідно до якого їхню сукупність запропоновано розглядати як цілісну систему взаємопов'язаних структурних компонентів. Визначено, що функціонування такої системи залежить від особливостей фінансових відносин, взаємодії суб'єктів фінансового впливу, внутрішніх і зовнішніх чинників, принципів використання фінансових інструментів та характеру взаємозв'язків між ними. Обґрунтовано, що системний підхід дозволяє враховувати не лише результати застосування окремих фінансових інструментів, але й наслідки їх спільного використання, що має важливе значення для підвищення ефективності фінансового регулювання та стимулювання економічного розвитку.

5. Систематизовано основні види фінансових інструментів, які використовуються для забезпечення економічного розвитку держави. Визначено особливості застосування інструментів фіскальної, монетарної, макропруденційної, валютної та боргової політики, а також фінансових інструментів прямого й непрямого впливу. Встановлено, що кожна група таких інструментів має власне функціональне призначення, переваги та обмеження, а результативність їх використання залежить від стану економічного середовища, цілей державної політики та узгодженості між окремими напрямами фінансового регулювання. Обґрунтовано необхідність комплексного поєднання різних фінансових інструментів для забезпечення макроекономічної стабільності та підтримки економічного розвитку.

6. Удосконалено класифікацію фінансових інструментів шляхом розширення наявних підходів до їх систематизації новою класифікаційною ознакою – за характером трансформації в умовах макроекономічної

нестабільності. За цією ознакою виокремлено постійні, модифіковані, комбіновані, адаптивні, інтегровані та інноваційні фінансові інструменти. Запропонована класифікація дозволяє враховувати особливості зміни фінансових інструментів під впливом кризових явищ, визначати можливості їх удосконалення та обґрунтовувати доцільність застосування окремих видів інструментів залежно від характеру, інтенсивності й тривалості макроекономічних шоків.

7. Визначено особливості використання фінансових інструментів в умовах різних видів макроекономічної нестабільності. Обґрунтовано, що посилення фінансових ризиків, зниження інвестиційної активності та обмеження доступу до фінансових ресурсів потребують зміни підходів до вибору й застосування фінансових інструментів. Встановлено, що в умовах нестабільності їх використання повинно бути спрямоване не лише на стимулювання економічного зростання, але й на підтримку безперервності господарських процесів, мінімізацію кризових явищ і створення передумов для економічного відновлення.

8. Обґрунтовано необхідність адаптивного використання фінансових інструментів для забезпечення економічного розвитку в умовах нестабільності, що передбачає їх вибір, поєднання, координацію та коригування параметрів застосування відповідно до змін економічного середовища й ресурсних можливостей економічних суб'єктів. Виокремлено основні форми такої адаптації: параметричну, структурну, комбінаційну, технологічну та стратегічну, використання яких дозволяє підвищити гнучкість фінансового регулювання, забезпечити своєчасне реагування на кризові явища та підтримати стабільний економічний розвиток.

Основні результати дослідження опубліковані в таких наукових роботах [156; 158; 160; 218; 220; 248].

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

2.1 Аналіз поточного стану економічного розвитку України в умовах турбулентності зовнішнього середовища

У сучасних умовах економічний розвиток України характеризується високим рівнем невизначеності та турбулентності, що зумовлено сукупністю внутрішніх структурних дисбалансів і потужних екзогенних шоків. Турбулентність економічного розвитку насамперед формується під впливом геополітичних конфліктів, зокрема пов'язаних із повномасштабним вторгненням в Україну, глобальних економічних кризових явищ, трансформації фінансових ринків і ринків капіталу. У таких умовах національна економіка повинна мати здатність досить швидко адаптуватися до нових кризових явищ, що також вимагає наявності високого рівня адаптивності фінансової системи країни.

Сучасний стан економічного розвитку України визначається складними, інколи суперечливими тенденціями. З одного боку, спостерігається суттєве скорочення виробничого потенціалу, руйнування виробничої інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, зниження інвестиційної привабливості та значне зростання макроекономічних ризиків і непередбачуваності ведення бізнесу. З іншого боку, спостерігаються активізація процесів цифровізації діяльності суб'єктів господарювання, зростання ролі фінансових технологій та розвиток інституційних механізмів підтримки економіки.

Розуміння особливостей здійснення державного регулювання економіки в умовах нестабільності насамперед обумовлюється необхідністю володіння інформацією про поточний стан економічного розвитку та функціонування

суб'єктів господарювання. Це зумовлює необхідність проведення більш детального аналізу сучасного стану економіки України.

На рис. 2.1 представлено інформацію про динаміку валового внутрішнього продукту України у 2010–2025 роках.

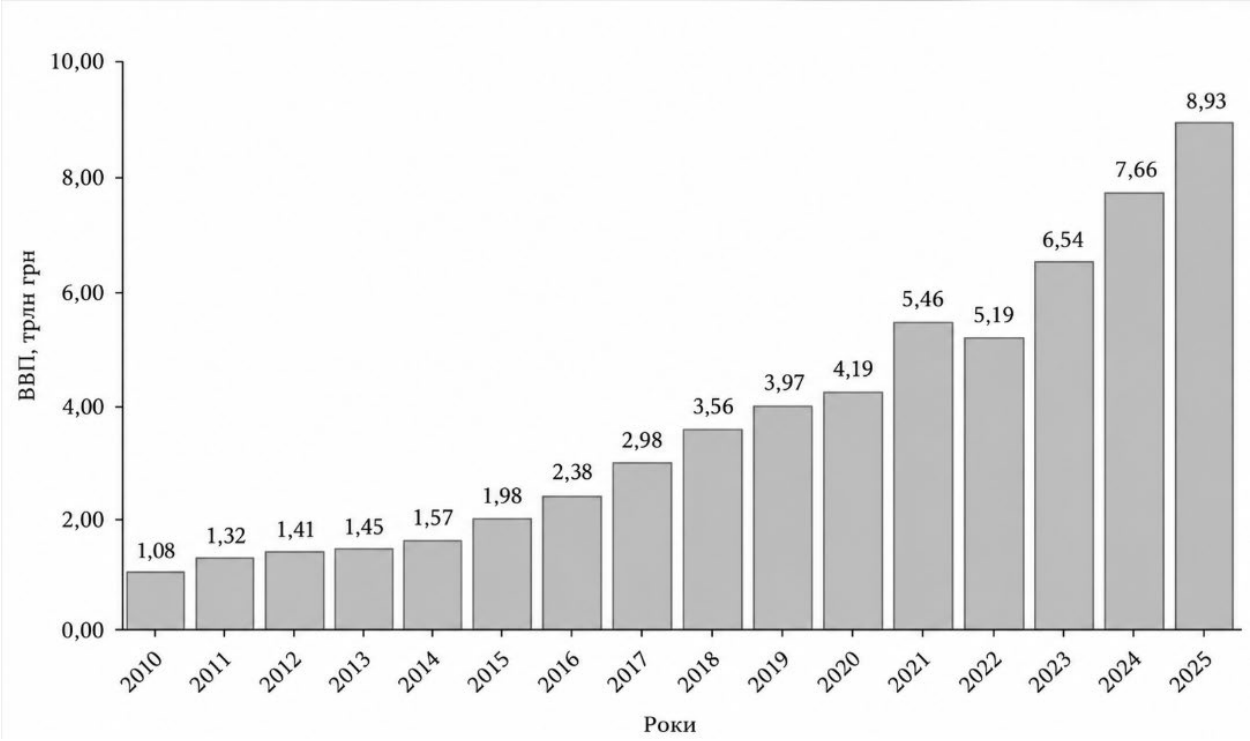

Рис. 2.1 – Динаміка ВВП України

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk

Відповідно, дані характеризуються нерівномірним, але загалом висхідним трендом, що формується в умовах значних макроекономічних шоків. У досліджуваному періоді можна виокремити декілька ключових етапів економічного розвитку України.

2010–2013 роки характеризуються відносно стабільним економічним розвитком України, який настав після глобальної фінансової кризи. На цьому етапі ВВП України поступово зростав, що було обумовлено відновленням внутрішнього попиту, стабілізацією функціонування фінансової системи. Проте темпи зростання порівняно з докризовими періодами залишалися помірними, що засвідчує наявність структурних та інституційних обмежень.

2014–2015 роки характеризуються кризовими явищами, які суттєво вплинули на економічний розвиток країни та її потенціал. Незважаючи на номінальне зростання ВВП у гривневому вимірі, реальний сектор економіки зазнав значного скорочення. Це пов'язано з поглибленням макроекономічних дисбалансів, девальвацією національної валюти та зниженням інвестиційної активності.

2016–2019 роки є фазою поступового відновлення економіки. Спостерігається зростання ВВП, що пояснюється поступовою адаптацією економічних суб'єктів до нових умов, реформуванням банківської системи. У цей період також починають активно використовувати цифрові технології у своїй діяльності насамперед фінансові установи.

У 2020 році економіка зазнала нового шоку внаслідок пандемії COVID-19, що призвело до уповільнення економічної активності. Проте вже у наступному, 2021 році, спостерігаємо відновлення показника ВВП, що відобразилося в досить суттєвому зростанні його обсягу з 4,19 трлн грн у 2020 році до 5,46 трлн грн у 2021 році.

Найбільш нестабільним щодо формування ВВП, безумовно, є період, який розпочався у 2022 році, коли внаслідок повномасштабного вторгнення економіка зазнала значних втрат. Окрім окупації частини території країни та втрати виробничого потенціалу, неокуповані території сьогодні також зазнають постійних обстрілів, руйнування економічної інфраструктури, порушення ланцюгів постачання, що в підсумку негативно впливає на загальний економічний розвиток країни. Проте у 2023–2025 роках спостерігається поступова відновлювальна динаміка обсягу ВВП. Ми спостерігаємо зростання номінального ВВП, що супроводжується поступовим відновленням реального обсягу виробництва. Насамперед це обумовлено відновленням економічної активності, цифровізацією економічної сфери, значною міжнародною фінансовою підтримкою та посиленням втручання держави у процеси регулювання господарських відносин.

Таким чином, аналіз динаміки ВВП України засвідчує наявність перманентних кризових явищ у її економічному розвитку, які обумовлюються різними причинами, проте супроводжуються фактично однаковими наслідками, а саме макрофінансовою нестабільністю, зниженням економічної активності, руйнуванням виробничого потенціалу та тінізацією економічних процесів.

Для більш детального розгляду динаміки ВВП України проаналізуємо також цей показник у мільярдах доларів США. Відповідну інформацію представлено на рис. 2.2.

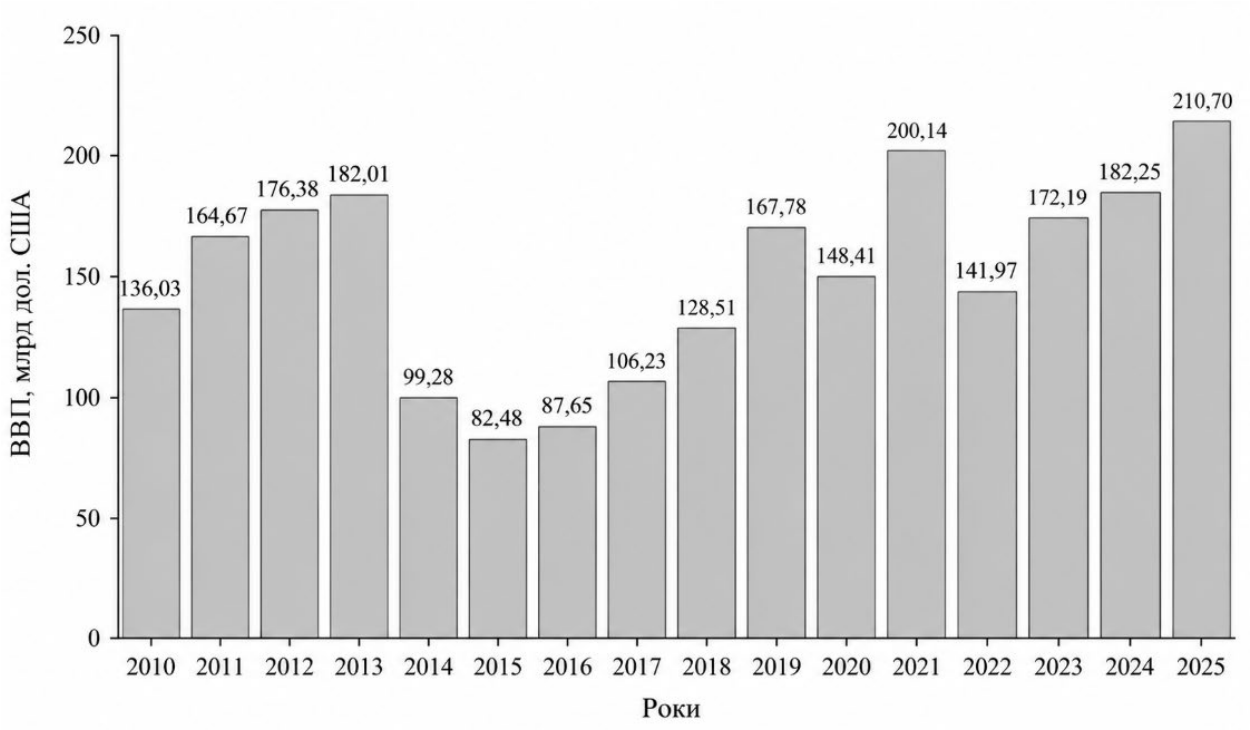

Рис. 2.2 – Динаміка ВВП України, млрд дол США

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk

Таким чином, дані рис. 2.2 відображають більш реальні процеси, які відбувалися в економіці України у 2010–2025 роках. Тренд, представлений на цьому рисунку, вже не демонструє поступового зростання ВВП протягом зазначеного періоду, а відображає нестабільність динаміки цього показника, його значне зниження в кризові періоди функціонування економіки України. З наведеної інформації можемо зробити висновок, що після 2013 року ВВП

України значно скоротився – зі 182,01 млрд дол. США у 2013 році до 99,28 млрд дол. США. Фактично лише у 2021 році ВВП України перевищив значення цього показника за 2013 рік. При цьому, як показують дані рис. 2.2, різке зниження ВВП країни у 2022 році до 141,97 млрд дол. США в подальшому супроводжувалося поступовим зростанням цього показника, і у 2025 році ВВП України становив 210,7 млрд дол. США, що є найвищим значенням за весь аналізований період.

Безумовно, аналіз динаміки ВВП України, представленого в доларах США, дозволяє отримати додаткове уявлення про особливості економічного розвитку країни, оскільки дає змогу врахувати вплив девальвації національної валюти та частково оцінити наслідки інфляційних процесів. Таким чином, можемо констатувати, що динаміка ВВП України значною мірою залежить від зовнішніх шоків та валютного чинника, що підтверджується проведеним вище аналізом зміни цього показника у гривневому та доларовому вимірах.

На рис. 2.3 наведено дані про волатильність ВВП України.

Отде, в період 2015–2017 років спостерігалися одні з найвищих темпів приросту ВВП України. Якщо у 2015 році цей показник становив 26,34 %, то у 2017 році – 25,17 %. Найвищими темпами ВВП України зростав у 2021 році, коли темп його приросту становив 30,17 %. Також відмітимо, що після зниження обсягу ВВП у 2022 році на 4,92 % у 2023 році спостерігається відновлення цього показника, що загалом може бути пов'язано насамперед із низькою базою порівняння, оскільки його значення у 2022 році було суттєво меншим. Водночас у 2024–2025 роках спостерігаються помірні річні темпи приросту ВВП України.

Таким чином, можемо відмітити нестабільність економічного зростання в Україні, постійну турбулентність цього процесу, що засвідчує недостатню ефективність системи державного регулювання, яка покликана значною мірою стабілізувати розвиток економіки та забезпечити її поступове й рівномірне зростання.

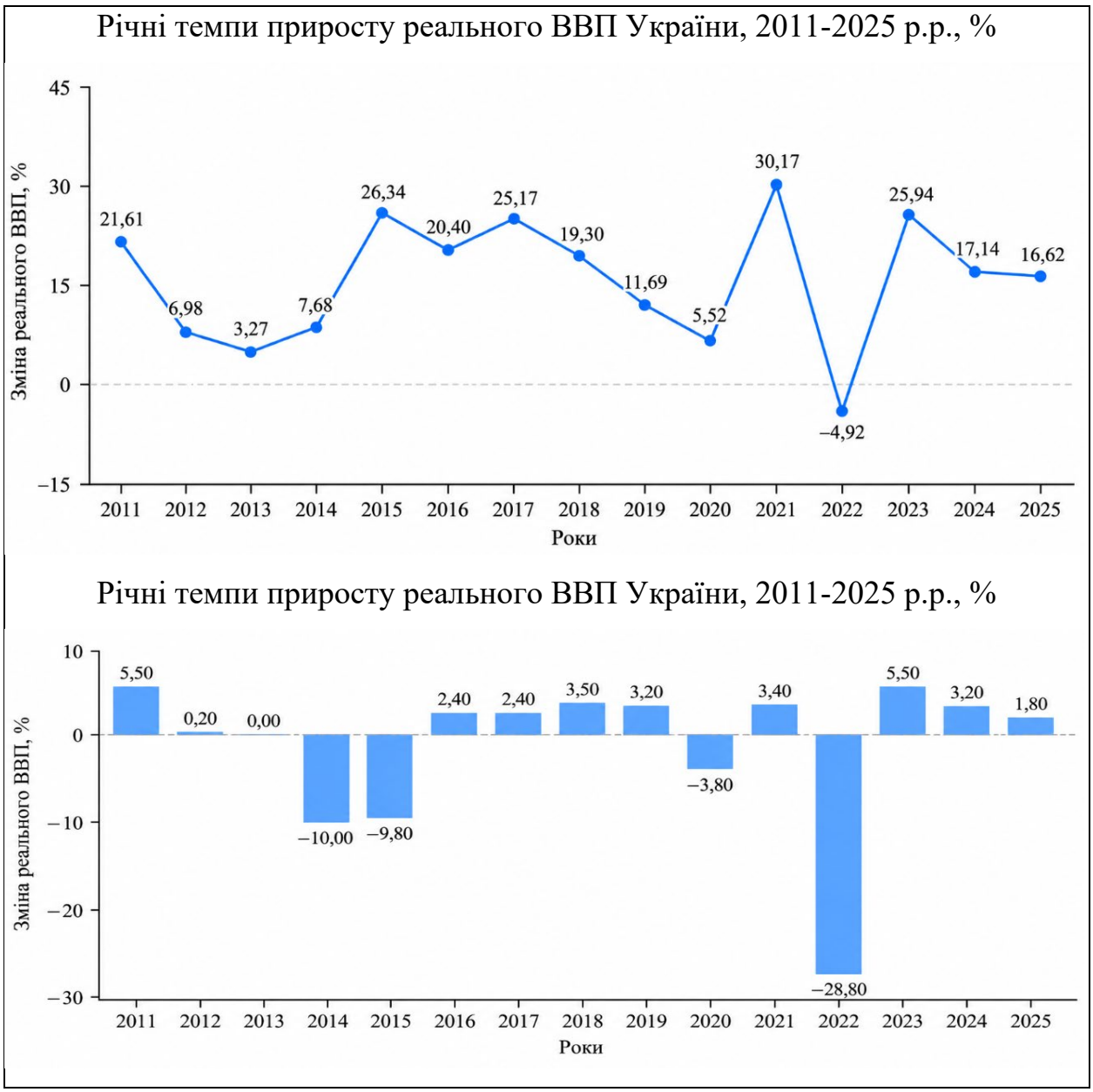

Рис. 2.3 – Волатильність ВВП України

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk

Також проведемо аналіз структури формування ВВП України. Відповідну інформацію наведено на рис. 2.4. та відображено динаміку структури ВВП України за основними видами економічної діяльності у 2010–2025 роках. Це дозволяє комплексно оцінити не лише загальні темпи економічного зростання, але й структурні трансформації, які відбуваються в умовах підвищеної турбулентності зовнішнього середовища.

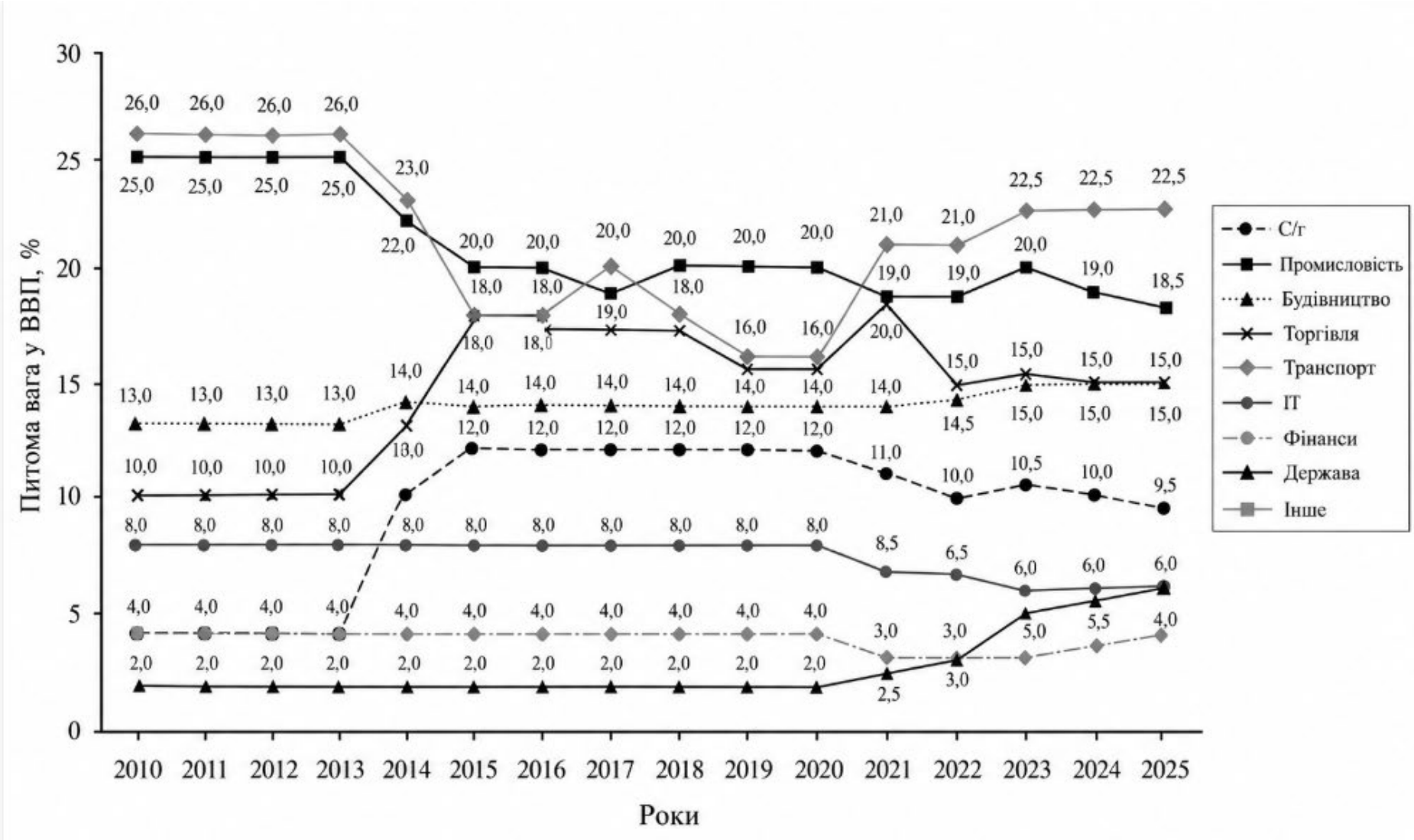

Рис. 2.4 – Структура ВВП України

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk

Аналіз даних засвідчує, що у 2010–2013 роках економічний розвиток України був відносно стабільним, а галузева структура економіки залишалася майже незмінною. У ній провідну роль відігравала промисловість. При цьому важливе значення також мали сфери торгівлі, транспорту та інших послуг. Аграрний сектор у цей період не відігравав провідної ролі у формуванні ВВП країни, проте залишався однією з найбільш важливих галузей національного господарства.

Починаючи з 2014 року, внаслідок внутрішніх кризових явищ відбувається досить швидка трансформація структури ВВП. Зокрема, спостерігається поступове зменшення ролі промисловості та транспорту у формуванні цього показника. Водночас суттєво зростає частка державного сектору, що пов'язано з більш активним втручанням держави в економічну сферу з метою підтримки суб'єктів господарювання та забезпечення функціонування соціальної сфери в складних кризових умовах.

У 2015–2019 роках загалом спостерігаємо поступове відновлення економіки, що супроводжується зростанням ВВП у різних секторах. Посилення внутрішнього попиту в цей період відобразилося і на розвитку сфери торгівлі та послуг. Важливою складовою функціонування національного господарства в цей період стає ІТ-сектор, хоча його вплив на загальний економічний розвиток країни залишається відносно незначним.

У 2020–2021 роках структура економіки України зазнає нових змін під впливом глобальних економічних викликів, насамперед активного розвитку цифрової економіки та сфери інформаційно-комунікаційних технологій. Безпосередньо в цей період зростає роль держави, а також сфер торгівлі та будівництва, які починають відігравати більш помітну роль у формуванні валового внутрішнього продукту.

2022–2025 роки супроводжуються новими структурними зрушеннями в економіці. У цей період значними темпами збільшується роль державного сектору, що безпосередньо пов'язано зі зростанням видатків на оборону та державне управління.

Загалом аналіз рис. 2.4 дає змогу зробити висновок про те, що економіка України зазнає суттєвих трансформацій, а вектор її розвитку поступово змінюється від індустріальної до сервісно-орієнтованої та цифрової моделі. При цьому відбулося зниження ролі сільського господарства, що пов'язано зі значними руйнуваннями економічного потенціалу агропромислових підприємств та мінуванням значних площ сільськогосподарських угідь. Помітним трендом є зменшення ролі промисловості у формуванні ВВП України, що свідчить про процеси деіндустріалізації, які насамперед обумовлені руйнуванням традиційних торговельних зв'язків із сусідніми країнами та недостатньо високою конкурентоспроможністю промислової продукції на зовнішніх ринках.

Загалом, отримані результати засвідчують, що економіка України перебуває у стані глибокої структурної трансформації, яка лише посилюється під впливом викликів війни, цифровізації, глобалізації та євроінтеграції. Усі ці процеси сьогодні одночасно впливають на економічний розвиток України та об'єктивно зумовлюють трансформацію її структури.

Розглянемо також рівень інфляції в Україні як один із визначальних макроекономічних показників стабільності економічного розвитку країни. Відповідну інформацію наведено на рис. 2.5.

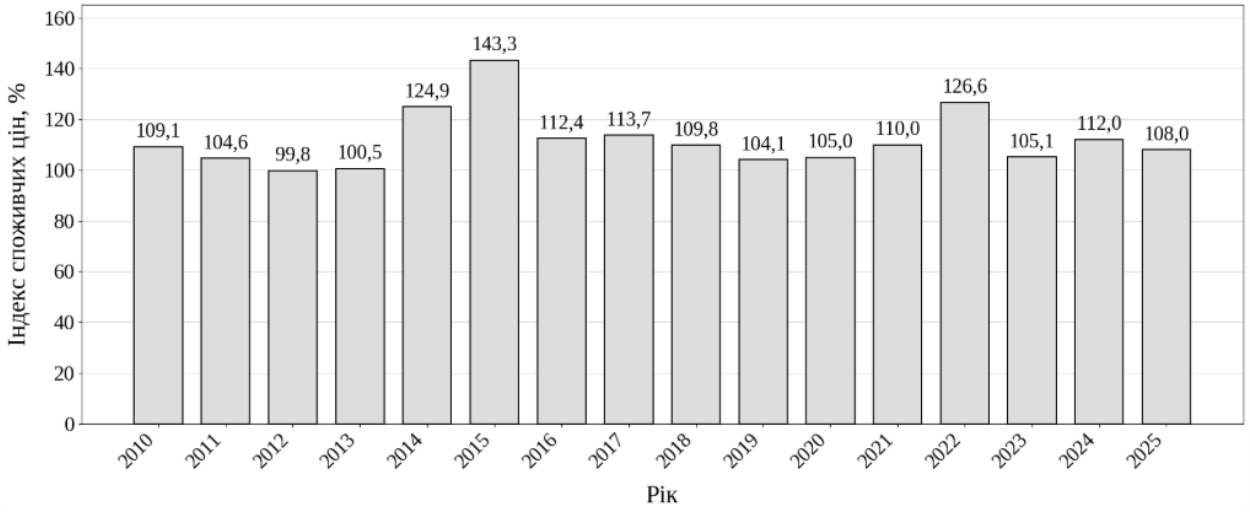

Рис. 2.5 – Рівень інфляції в Україні

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk

Таким чином, рівень інфляції в Україні у 2010–2025 роках характеризувався високою мінливістю та чіткою реакцією на макроекономічні й політичні шоки. У 2010–2013 роках спостерігалося поступове зниження рівня інфляції, і навіть у 2012 році була зафіксована дефляція. Проте у 2014–2015 роках відбулося значне підвищення рівня інфляції, що було обумовлено насамперед девальвацією національної валюти та кризовими явищами у фінансовій системі. У 2016–2019 роках спостерігалося зниження рівня інфляції, що було пов'язано з ефективною монетарною політикою Національного банку України та стабілізацією ситуації на валютному ринку. У 2019 році показник інфляції досяг відносно низького рівня і становив 4,1 %, що засвідчує результативність грошово-кредитної політики НБУ та поступову стабілізацію макроекономічної ситуації в країні.

У 2021 році спостерігалося відновлення зростання інфляції, а вже у 2022 році відбувся новий інфляційний шок, що був обумовлений повномасштабним вторгненням, розривом логістичних ланцюгів, зростанням виробничих витрат та значним тиском на валютний ринок. У 2023–2025 роках спостерігалися поступова стабілізація макроекономічної ситуації в Україні та застосування низки монетарних інструментів Національним банком України, спрямованих на зниження рівня інфляції до більш прийнятних значень.

Загалом аналіз динаміки рівня інфляції засвідчує наявність значної турбулентності у функціонуванні економіки України, за якої інфляція виступає досить чутливим індикатором макрофінансової нестабільності.

На рис. 2.6 наведено дані про динаміку річних темпів інфляції в Україні у 2010–2025 роках.

Таким чином, спостерігаємо суттєве зростання рівня інфляції в кризові періоди економічного розвитку, зокрема у 2014–2015 та 2022 роках. Проте досить швидке повернення цього показника до більш прийнятних значень засвідчує здатність Національного банку України ефективно використовувати доступні йому монетарні інструменти для забезпечення цінової стабільності та стабілізації валютного ринку. Результати аналізу засвідчують високу чутливість інфляційних процесів в Україні до зовнішніх шоків, унаслідок чого вони виступають важливими індикаторами економічної турбулентності.

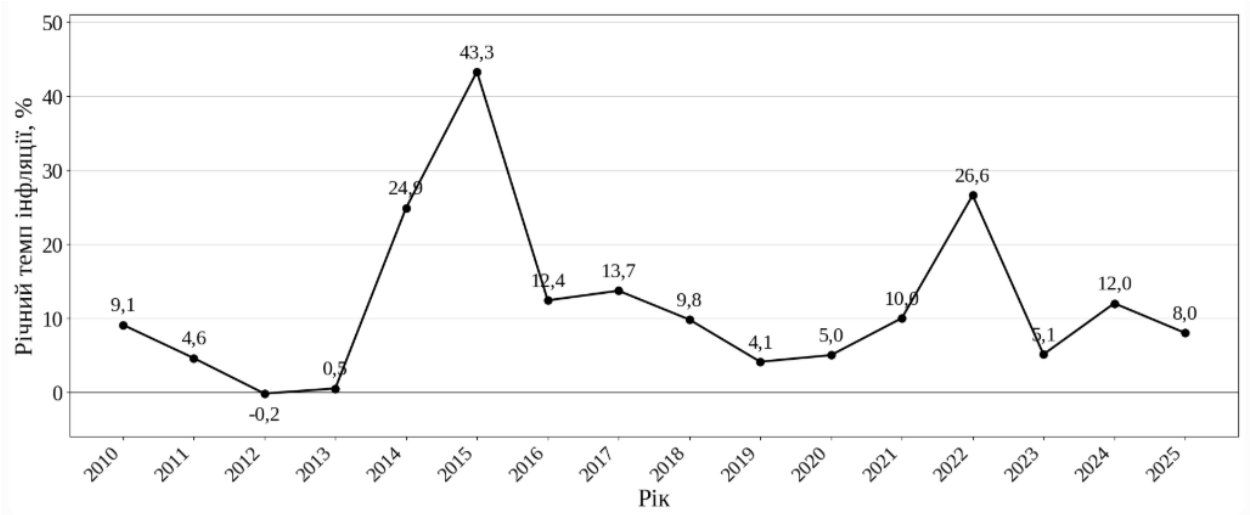

Рис. 2.6 – Динаміка річних темпів інфляції в Україні у 2010–2025 рр., %

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk

Проаналізуємо динаміку ще одного з найбільш важливих показників, який характеризує стабільність розвитку національної економіки, а саме обмінного курсу національної валюти щодо долара США. Відповідну інформацію представлено на рис. 2.7.

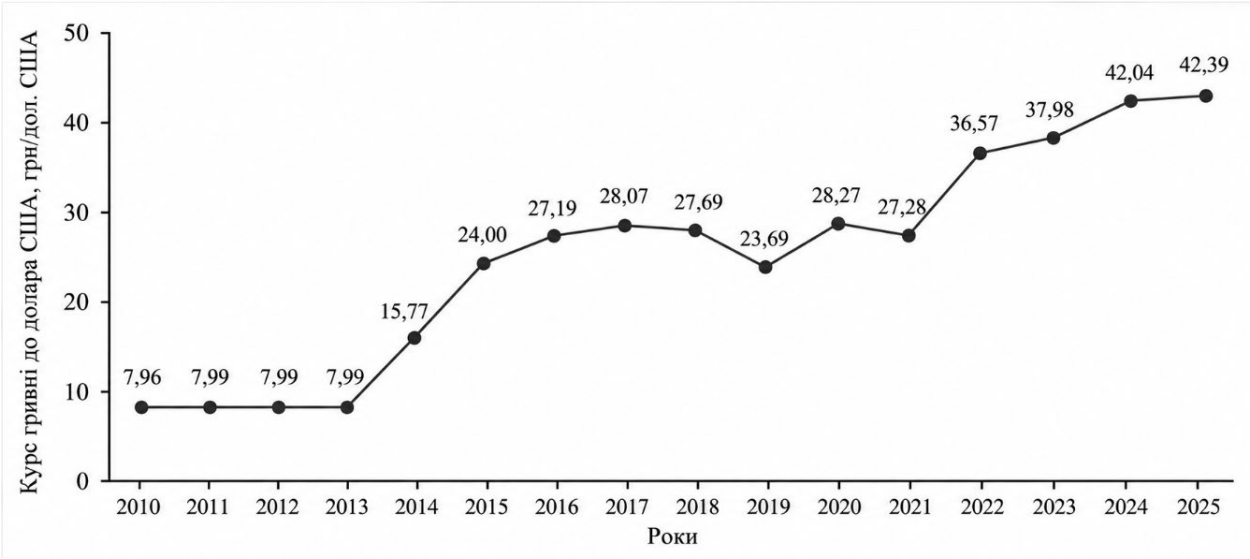

Рис. 2.7 – Курс гривні до дол. США

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk

Таким чином, протягом 2010–2013 років в Україні спостерігався стабільний курс національної валюти, хоча ця стабільність значною мірою обумовлювалася активним втручанням Національного банку України в ринкові

механізми формування вартості гривні на валютному ринку. Проте починаючи з 2014 року відбулася стрімка девальвація національної валюти до понад 20 грн за дол. США, що було зумовлена, як уже зазначалося, внутрішніми макроекономічними кризовими явищами та значною втратою довіри економічних суб'єктів до національної валюти. У 2016–2021 роках спостерігалася відносна стабілізація валютного курсу переважно в межах 25–27 грн за дол. США, що стало, зокрема, результатом проведення жорсткої монетарної політики НБУ. Після 2022 року внаслідок економічної та політичної нестабільності курс національної валюти знову демонстрував висхідну динаміку, перевищивши позначку 40 грн за дол. США.

На рис. 2.8 наведено інформацію про зміну вартості гривні щодо долара США.

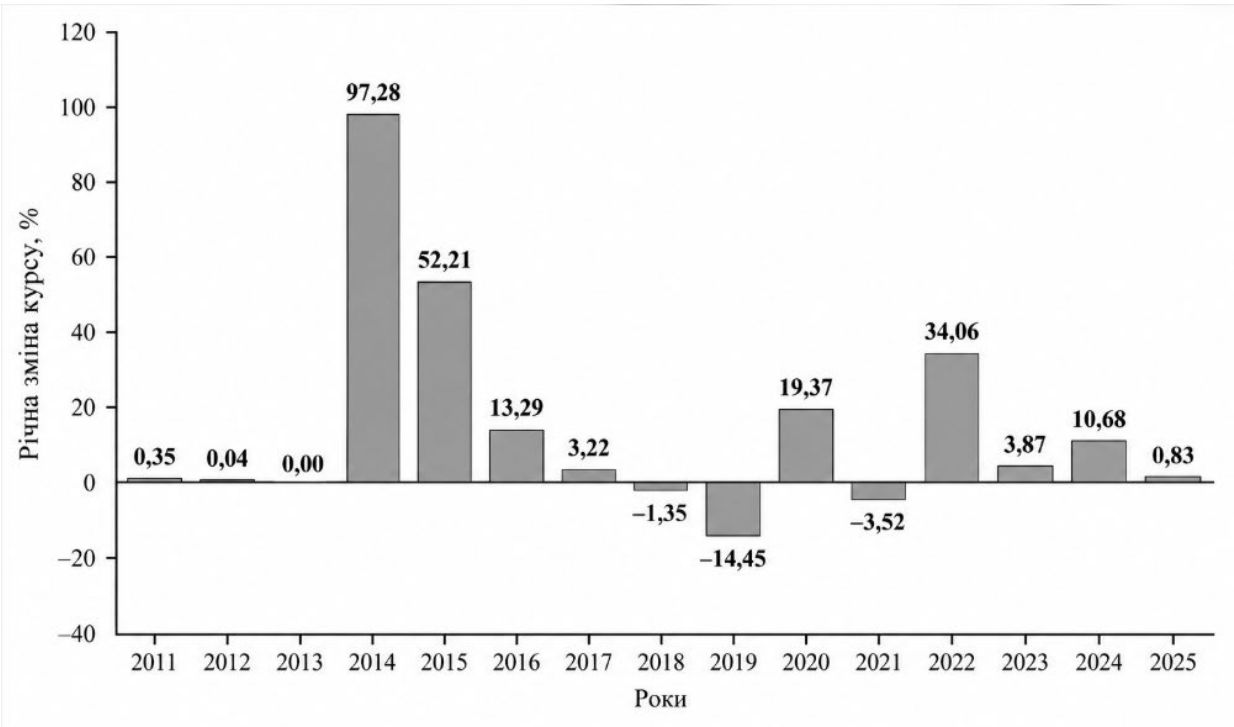

Рис. 2.8 – Динаміка річної зміни офіційного обмінного курсу гривні до долара США у 2011–2025 рр., %

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk

Дані рис. 2.8 також засвідчують, що обмінний курс гривні щодо долара США є одним із ключових індикаторів макрофінансової нестабільності в Україні. Валютний ринок України функціонує в умовах підвищеної

невизначеності, а обмінний курс виступає одним із найбільш чутливих індикаторів кризових процесів. Саме тому Національний банк України сьогодні приділяє значну увагу питанням регулювання інфляційних процесів, застосовує відповідні монетарні інструменти для забезпечення стабільності цін та утримання інфляції в межах прийнятного діапазону. При цьому навіть більш жорстка монетарна політика, незважаючи на її потенційний негативний вплив на економічну активність, залишається одним із пріоритетних напрямів діяльності НБУ з метою недопущення значного зростання цін.

Проаналізуємо також динаміку ще одного важливого макроекономічного показника, а саме облікової ставки Національного банку України у 2010–2025 роках (рис. 2.9).

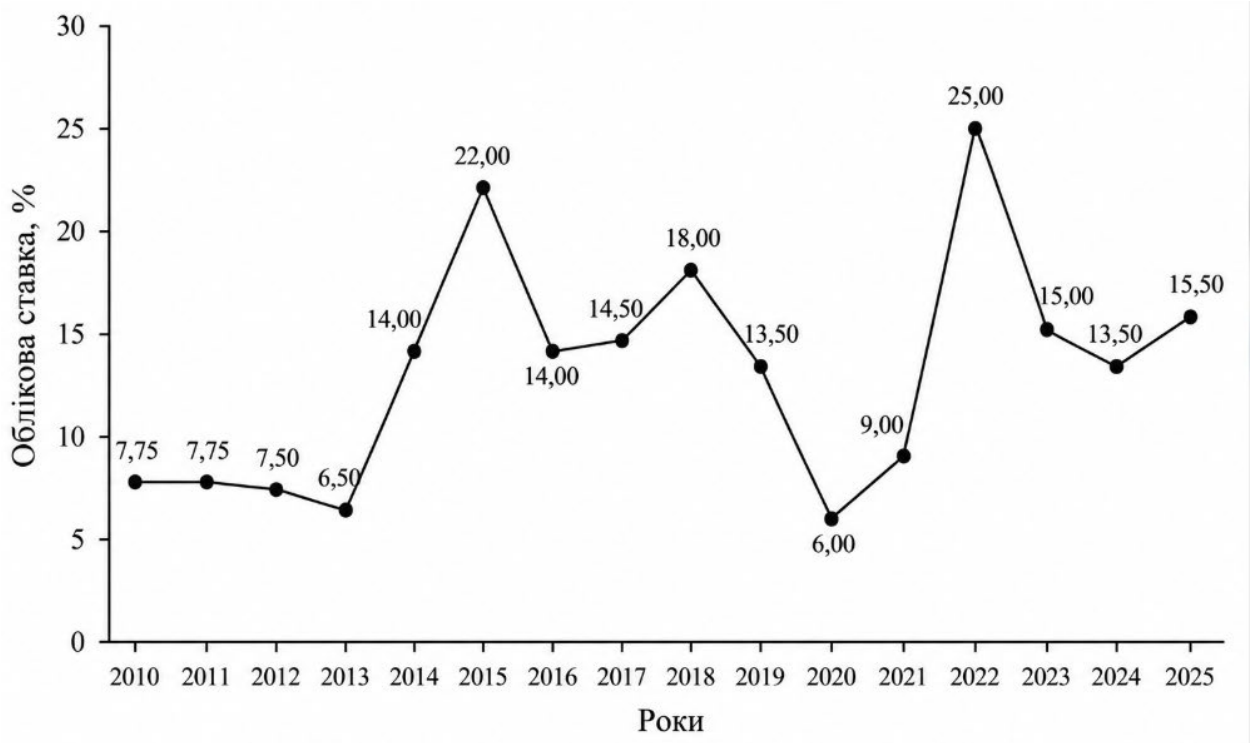

Рис. 2.9 – Динаміка облікової ставки Національний банк України (станом на кінець року)

Джерело: Національний банк України https://bank.gov.ua/

Облікова ставка НБУ відображає зміну пріоритетів монетарної політики залежно від макроекономічної ситуації та рівня фінансової стабільності в Україні. У 2010–2013 роках, які характеризувалися відносною

макроекономічною стабільністю, відбувалося поступове зниження цього показника з метою подальшого стимулювання економічного розвитку країни.

Проте у 2014–2015 роках спостерігалося різке підвищення облікової ставки, що було обумовлено глибокою макроекономічною кризою, девальвацією національної валюти та зростанням інфляції. Саме підвищення облікової ставки було спрямоване на стримування інфляційних процесів та стабілізацію валютного ринку.

У 2016–2019 роках простежувалася загальна тенденція до поступового зниження облікової ставки НБУ, що засвідчувало стабілізацію економічного розвитку України та поступову нормалізацію умов функціонування фінансової системи.

У 2021 році розпочався новий етап підвищення облікової ставки, що знову ж таки було обумовлено необхідністю стримування інфляції, підтримання валютної стабільності та забезпечення збереження довіри економічних суб'єктів до фінансової системи.

У 2023–2025 роках динаміка облікової ставки була нерівномірною: після її зниження у 2023–2024 роках у 2025 році відбулося підвищення, що відображало необхідність подальшого стримування інфляційних процесів та підтримання макрофінансової стабільності.

Беззаперечно, важливу роль у характеристиці макроекономічного розвитку країни відіграють такі показники, як рівень безробіття, розмір середньої заробітної плати, обсяги експорту, імпорту та прямих іноземних інвестицій. Саме ці параметри економічного розвитку проаналізуємо далі в межах цього підрозділу дисертаційної роботи.

На рис. 2.10 наведено інформацію про динаміку рівня безробіття в Україні.

Динаміка рівня безробіття відображає чутливість ринку праці до макроекономічних змін. В умовах макроекономічної стабільності, як правило, спостерігається поступове зниження рівня безробіття. Проте внаслідок кризових явищ та поглиблення нестабільності в національній економіці

відбувається зростання цього показника, що, зокрема, спостерігалося у 2014–2016 роках. Якщо у 2013 році рівень безробіття становив 7,2 %, то вже у 2014 році він зріс до 9,3 %. У 2018–2019 роках відбулося поступове покращення ситуації на ринку праці та зниження рівня безробіття до 8,2 %. Проте внаслідок пандемії COVID-19 спостерігалося повторне зростання цього показника, а повномасштабне вторгнення призвело до найбільшого за досліджуваний період підвищення рівня безробіття, який досяг 24,5 %.

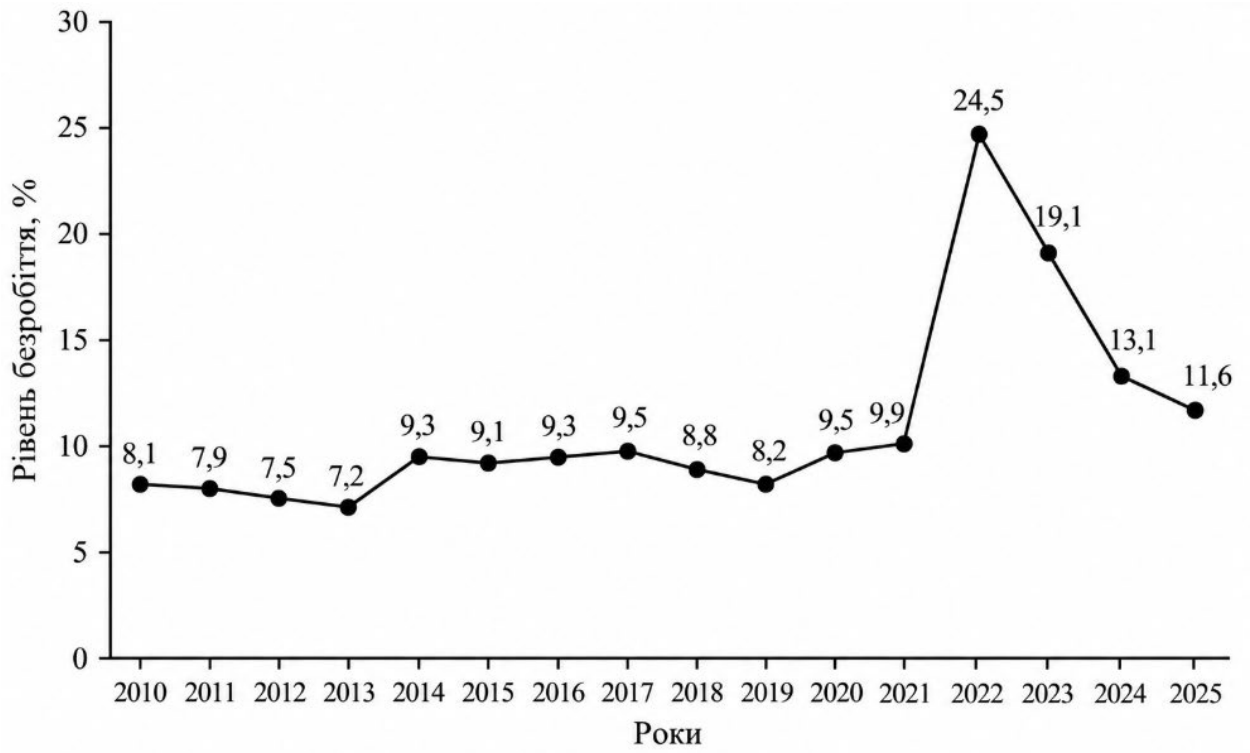

Рис. 2.10 – Рівень безробіття, %

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk (2010-2021 рр.) та МВФ https://surl.li/lbfdfk (2022-2025 рр.)

У 2023–2025 роках спостерігалося поступове зниження рівня безробіття, що пояснюється насамперед відносною макроекономічною стабілізацією та відновленням економічної активності в країні. Проте варто зазначити, що порівняно з попередніми періодами рівень безробіття у 2025 році залишався досить високим і становив 11,6 %, що перевищує значення цього показника, зафіксовані у 2010–2021 роках.

Динаміка реальних доходів населення також залишається важливим індикатором рівня добробуту та відображає вплив макроекономічної нестабільності на соціально-економічне становище громадян. На рис. 2.11 представлено інформацію про динаміку індексу реальної заробітної плати в Україні.

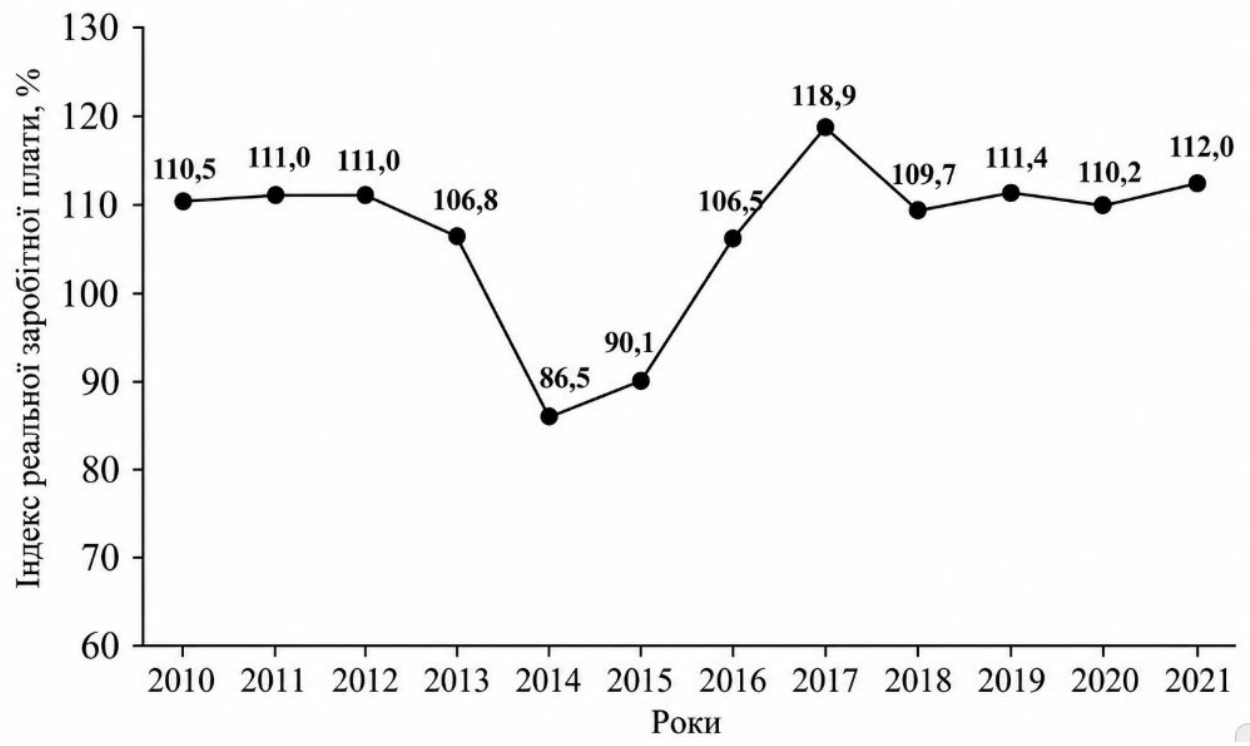

Рис. 2.11 – Динаміка індексу реальної заробітної плати в Україні у 2010–2021 рр., %

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk

Аналізуючи дані рис. 2.11, можемо констатувати, що у 2010–2013 роках спостерігалося поступове зростання реальних доходів населення, що було зумовлено відносною стабільністю економіки, низькими темпами інфляції та зростанням заробітної плати. У наступні роки відбулося різке скорочення реальних доходів, що було пов'язано насамперед із девальвацією національної валюти та загальним економічним спадом. Фактично в цей період населення втратило значну частину купівельної спроможності своїх доходів та реальної вартості власних заощаджень. У 2016–2017 роках спостерігалося поступове відновлення індексу реальної заробітної плати, проте в наступні періоди значення цього показника зменшилося та переважно залишалося в межах 109–112 %.

На рис. 2.12 наведено інформацію про динаміку середньої заробітної плати в Україні у 2010–2025 роках. Відповідні дані представлено як у національній валюті, так і в доларах США, що дозволяє більш комплексно оцінити динаміку середньої заробітної плати з урахуванням змін валютного курсу.

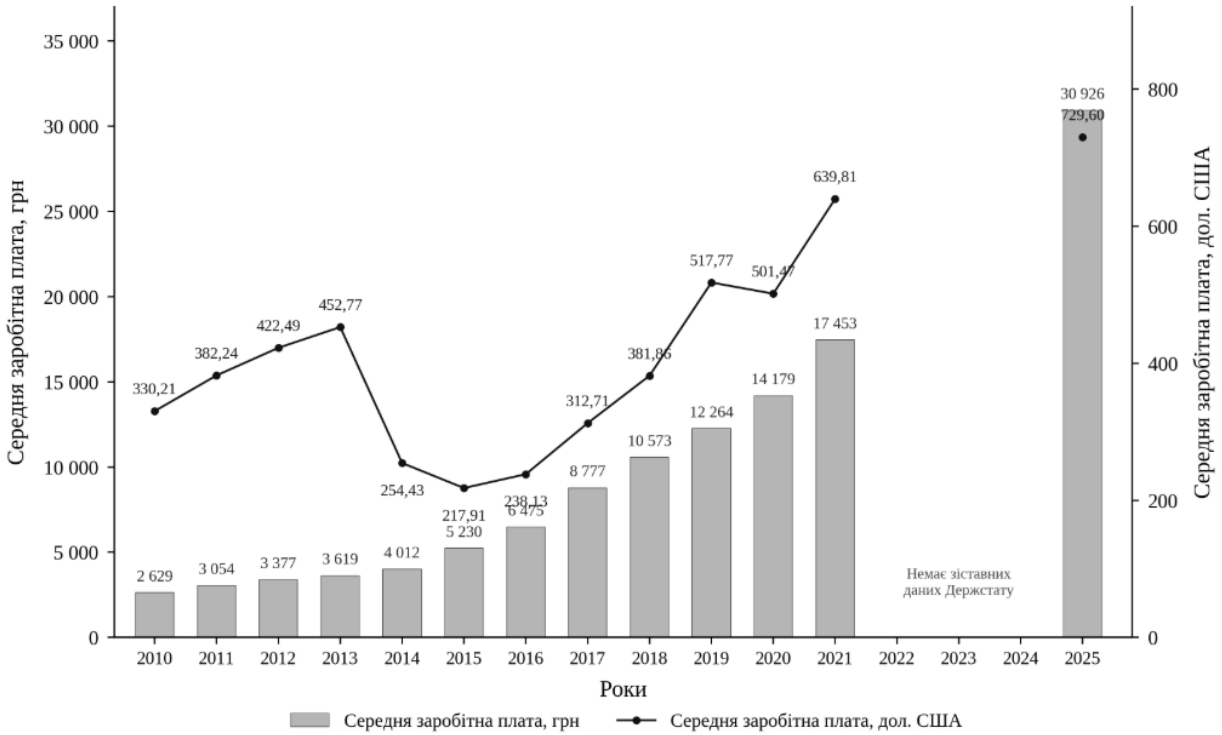

Рис. 2.12 – Динаміка середньої заробітної плати в Україні у 2010–2025 рр., грн та дол. США

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk

Таким чином, аналізуючи дані рис. 2.12, можемо зробити висновок, що протягом досліджуваного періоду рівень середньої заробітної плати, вираженої в національній валюті України, постійно зростав. На кінець 2010 року середня заробітна плата в Україні становила 2,63 тис. грн, на кінець 2021 року – вже 17,45 тис. грн, а на кінець 2025 року – 30,93 тис. грн. При цьому, якщо проаналізувати цей показник у доларовому еквіваленті, також спостерігаємо поступове зростання заробітної плати громадян. Проте значення показника у 452,77 дол. США, яке було характерним для 2013 року, вдалося перевищити лише у 2019 році, коли середня заробітна плата на кінець року становила 517,7 дол. США. У

2020–2021 роках, а також у 2025 році спостерігалося подальше зростання середньої заробітної плати, вираженої в доларах США. Дані за 2022–2024 роки в аналізованому статистичному ряді відсутні.

Отже, можемо констатувати, що особливо високими темпами середня заробітна плата в Україні зростала саме у 2022–2025 роках, що обумовлювалося низкою макроекономічних чинників, зокрема значним скороченням чисельності працездатного населення та його виїздом за межі України, що безпосередньо вплинуло на функціонування національного ринку праці.

При цьому варто зазначити, що зростання середньої заробітної плати в Україні супроводжується посиленням структурних диспропорцій між окремими галузями економіки та регіонами країни. Найбільш динамічне підвищення доходів характерне для сфер, пов'язаних із цифровими технологіями, фінансовими послугами та IT-сектором, тоді як традиційні галузі демонструють повільніші темпи зростання заробітної плати. Це загалом сприяє поглибленню структурних диспропорцій на ринку праці та зниженню зацікавленості працівників у працевлаштуванні в аграрному й промисловому секторах, торгівлі, будівництві та інших традиційних галузях економіки.

На рис. 2.13 наведено інформацію про обсяги прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку України.

Динаміка цього показника загалом повторює тенденції зміни багатьох макроекономічних показників, які характеризують розвиток економіки України. Для періодів економічного зростання характерними залишаються значні обсяги залучення прямих іноземних інвестицій. Наприклад, у 2012 році до України було залучено 7,19 млрд дол. США, а у 2021 році – 6,89 млрд дол. США. Проте макроекономічні кризи поглиблюють процеси відтоку іноземних інвестицій, що підтверджується даними 2015 року, коли було зафіксовано від'ємне значення прямих іноземних інвестицій у розмірі 407 млн дол. США, та 2020 року, коли цей показник становив мінус 950 млн дол. США.

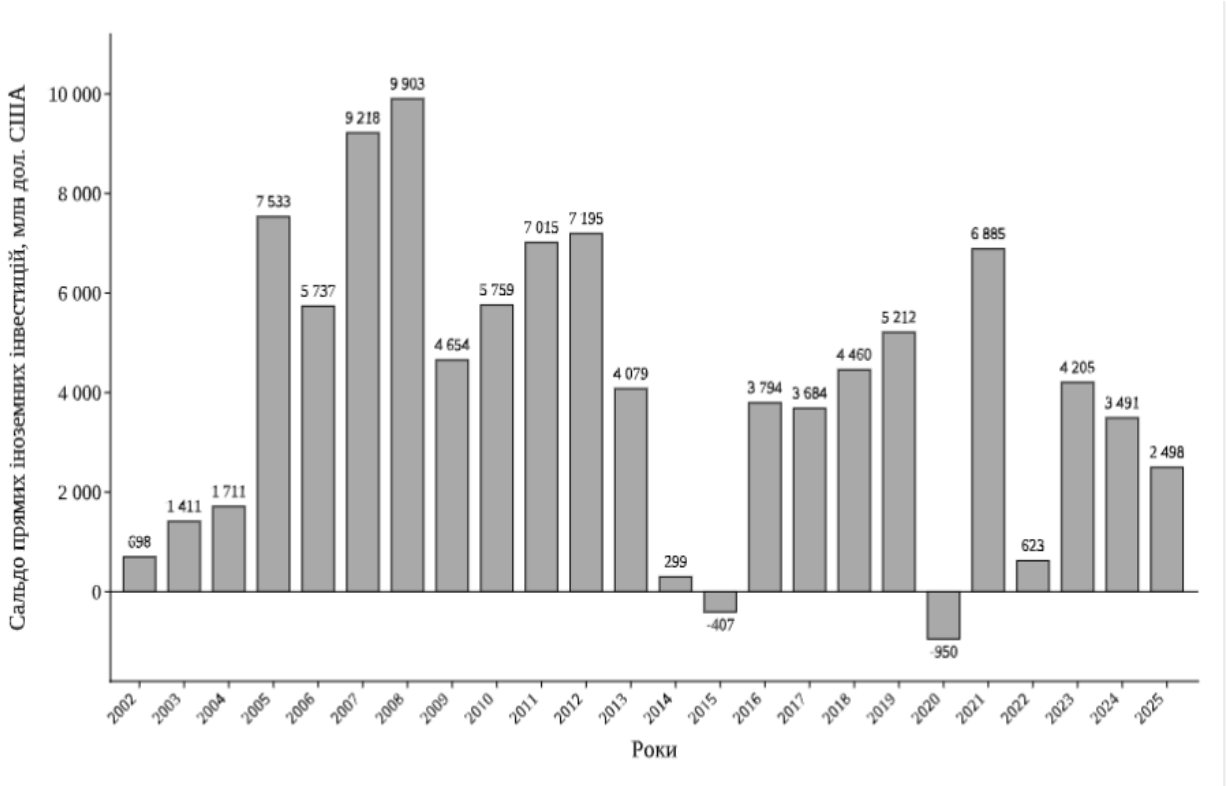

Рис. 2.13 – Обсяг прямих іноземних інвестицій

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk; ttps://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/

Водночас варто відзначити й певні позитивні тенденції. Зокрема, у 2022 році, попри повномасштабне вторгнення, спостерігалося надходження прямих іноземних інвестицій у розмірі 623 млн дол. США. У наступні роки на тлі певної стабілізації макроекономічної ситуації відбувалося поступове відновлення надходжень таких фінансових ресурсів, хоча у 2024–2025 роках спостерігалася негативна тенденція до скорочення їх обсягів. Це насамперед пояснюється безпековими чинниками, недостатньо прозорими правилами ведення підприємницької діяльності, недостатньою підтримкою реального сектору економіки з боку органів державної влади та іншими перешкодами для інвестиційної діяльності.

Таким чином, можемо стверджувати, що в Україні зберігається високий рівень інвестиційної невизначеності, що обумовлює необхідність формування стабільного інституційного середовища та впровадження дієвих механізмів

підтримки залучення іноземних інвестицій, особливо в ті галузі економіки, які потребують значних фінансових ресурсів для відновлення свого функціонування.

На рис. 2.14 наведено динаміку обсягів експорту України.

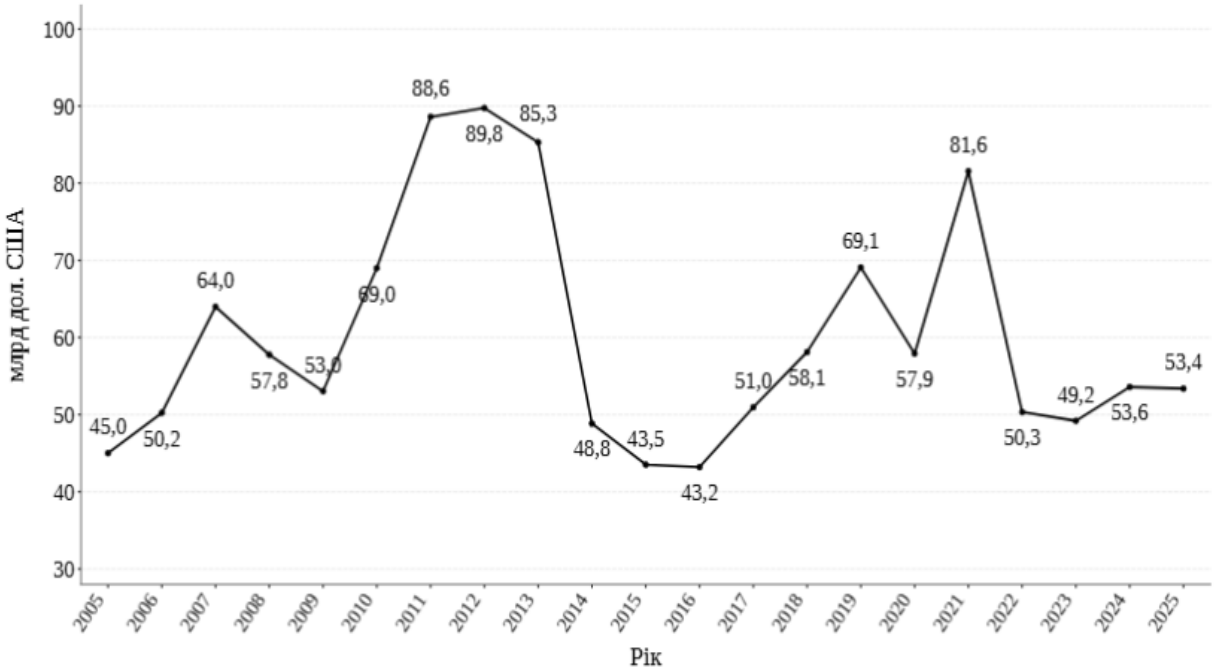

Рис. 2.14 – Обсяг експорту України

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk

Аналізуючи цей показник, можемо відзначити, що динаміка експорту України характеризується значною волатильністю та залежністю від зовнішньоекономічної кон'юнктури. У 2010–2012 роках спостерігалося зростання обсягів експорту до майже 69 млрд дол. США, що було насамперед обумовлено сприятливими світовими цінами на сировину та металургійну продукцію. Однак починаючи з 2013 року спостерігалося суттєве зменшення обсягів експорту, які особливо різко скоротилися у 2014–2016 роках, досягнувши найнижчих за досліджуваний період значень. Це насамперед було пов'язано з кризовими явищами в економіці країни, втратою частини виробничого потенціалу, анексією АР Крим, проведенням антитерористичної операції та окупацією частини території України.

У 2017–2019 роках спостерігалося поступове відновлення експорту, однак у 2020 році знову відбулося незначне скорочення його обсягів через

глобальні економічні обмеження, пов'язані з пандемією COVID-19. Проте вже у 2021 році спостерігалося суттєве зростання обсягів експорту, що насамперед пояснювалося підвищенням світових цін на сировину, зокрема аграрну продукцію. Період 2022–2025 років характеризувався значним скороченням експортних можливостей України. Водночас навіть у ці складні для економіки часи зниження обсягів експорту не було настільки стрімким, як у 2015–2016 роках, що засвідчує наявність певного рівня економічної резильєнтності України, яка дозволила запобігти ще більш глибокому падінню цього показника, незважаючи на наявність значних негативних чинників. Починаючи з 2023 року спостерігалося поступове, хоча й незначне, відновлення експорту продукції. Проте сьогодні це питання залишається досить складним, оскільки експорт України є надзвичайно чутливим до зовнішніх шоків, залежить від безпекової ситуації в Чорному морі та ефективності функціонування морської інфраструктури, яка постійно зазнає обстрілів.

На рис. 2.15 також наведено інформацію про динаміку обсягів імпорту України.

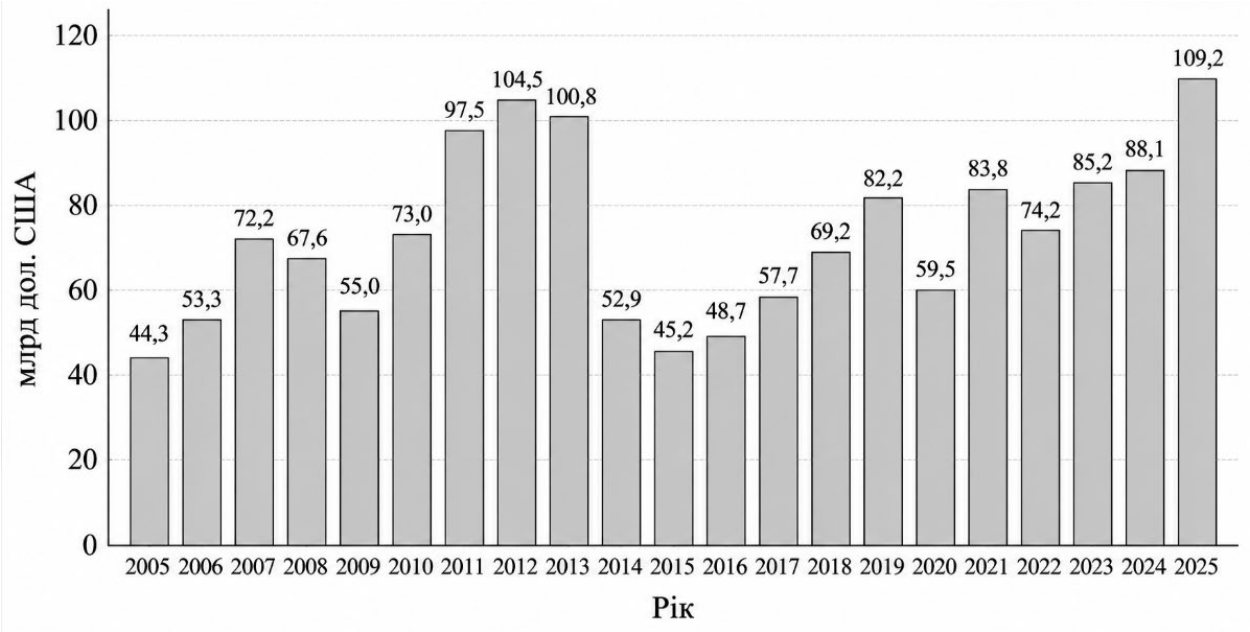

Рис. 2.15 – Обсяг імпорту України

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk

Таким чином, динаміка обсягів імпорту України досить тісно пов'язана з динамікою експорту, проте в окремі періоди спостерігаються певні відмінності у зміні цих показників. Динаміка імпорту України у 2010–2025 роках відображає як внутрішньоекономічні процеси, так і ступінь залежності країни від зовнішніх ринків. У 2010–2012 роках спостерігалося поступове, хоча й нерівномірне, зростання обсягів імпорту, що обумовлювалося підвищенням внутрішнього попиту, економічним зростанням та необхідністю закупівлі іноземного обладнання й імпортних товарів для забезпечення інноваційного розвитку економіки. У 2014–2016 роках відбулося різке скорочення обсягів імпорту, особливо у 2015 році, що було пов'язано з економічною кризою та значною девальвацією національної валюти, яка негативно вплинула на купівельну спроможність насамперед суб'єктів підприємницької діяльності. Це, у свою чергу, відобразилося на скороченні внутрішнього попиту та зменшенні обсягів інвестицій у матеріальні активи.

У 2016–2019 роках відбувалося поступове відновлення імпорту, що обумовлювалося стабілізацією економічної ситуації та зростанням споживчого попиту. У 2022 році обсяги імпорту суттєво скоротилися, що було пов'язано з порушенням логістичних ланцюгів, економічною нестабільністю, значним погіршенням економічних очікувань та зниженням економічної активності в країні. Проте у 2023–2025 роках спостерігалося відновлення імпорту, що значною мірою було пов'язано із закупівлею військового обладнання, необхідних для сфери оборони та безпеки комплектуючих, матеріалів, устаткування та інших товарів.

Отже, у 2010–2025 роках економічний розвиток України характеризувався високим рівнем макроекономічної волатильності, що проявлялося в суттєвих коливаннях ВВП, рівня інфляції, офіційного курсу гривні та інших макроекономічних показників. Така нестабільність була обумовлена як низкою причин зовнішнього характеру, так і внутрішніми структурними дисбалансами національної економіки.

Однією з характерних особливостей розвитку національної економіки став нерівномірний, хвилеподібний характер економічної динаміки протягом досліджуваного періоду. Фази економічного зростання змінювалися періодами спаду та поглиблення кризових явищ. Це, у свою чергу, свідчить про відсутність стабільної довгострокової траєкторії економічного розвитку та високу залежність економіки від зовнішніх і внутрішніх чинників нестабільності.

Відповідно, серед основних структурних трансформацій, які відбулися в економіці України протягом досліджуваного періоду, можна виокремити такі:

1) поступовий розвиток процесів деіндустріалізації, які проявляються у зниженні питомої ваги промисловості у структурі валового внутрішнього продукту та послабленні виробничого сектору національної економіки;

2) посилення ролі сфери послуг у формуванні ВВП України, що засвідчує поступовий перехід до сервісно-орієнтованої моделі економічного розвитку;

3) активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та IT-сектору, які стали одними з важливих рушіїв сучасного економічного розвитку України;

4) посилення ролі держави в економічних процесах, особливо в кризові періоди, що проявляється у зростанні державних видатків, підтримці соціальної сфери та посиленні регуляторного впливу на функціонування економічних суб'єктів;

5) збереження важливої ролі аграрного сектору в економічному розвитку країни, який залишається однією з ключових галузей національного господарства, хоча починаючи з 2022 року зазнав значних руйнувань та втрати потенціалу для подальшого розвитку;

6) високий рівень відкритості економіки України та її значна залежність від світових ринків товарів, послуг і капіталу. Коливання світових цін та вартості капіталу на міжнародних фінансових ринках суттєво впливали й продовжують впливати на макроекономічну стабільність держави;

7) наявність хронічного дефіциту зовнішньої торгівлі, що свідчить про структурні дисбаланси між експортом та імпортом, а також значну залежність національної економіки від імпортних ресурсів і технологій;

8) суттєве посилення процесів цифровізації економіки. Цифрові технології почали активно інтегруватися у фінансову сферу, державне управління та виробничі процеси, що сприяло підвищенню ефективності діяльності підприємств, розвитку електронної комерції та формуванню нових сфер і підгалузей національної економіки;

9) висока залежність рівня життя населення від макроекономічної стабільності та інфляційних процесів, які протягом досліджуваного періоду не завжди були сприятливими для зростання реальних доходів домогосподарств, що засвідчує недостатній рівень соціально-економічної резильєнтності України.

Проте, незважаючи на перманентні кризові явища в економічному розвитку, Україна демонструвала здатність до відновлення після кожної кризи, що супроводжувалося адаптацією бізнесу, фінансових установ та населення до нових умов господарювання. Це засвідчує наявність певного адаптивного потенціалу національної економіки та її здатності до поступового відновлення.

Таким чином, у межах цього підрозділу дисертаційної роботи нами проведено детальний аналіз економічного розвитку України, що дозволило визначити основні тенденції, які спостерігаються як у періоди відносної економічної стабільності, так і в умовах активного поширення кризових явищ. Водночас важливими залишаються питання впливу деструктивних чинників на стабільність функціонування фінансової системи України. Саме ці питання будуть досліджені в наступному підрозділі дисертаційної роботи.

2.2 Сучасні тенденції функціонування фінансової системи в умовах нестабільності та цифровізації

У сучасних умовах фінансові системи фактично всіх країн постійно перебувають під впливом масштабних трансформаційних процесів, причинами яких є глобалізація, цифровізація, посилення макроекономічної нестабільності в окремих країнах. Усе це в підсумку формує передумови для виникнення системних ризиків, а отже, потенційних кризових явищ. Розвиток окреслених систем характеризується високою динамічністю, невизначеністю, досить швидкими змінами, які відбуваються в їх межах, особливо на фінансових ринках та в діяльності фінансових установ. Це в підсумку формує нові умови для функціонування фінансових інституцій, фінансових ринків і загалом фінансових відносин.

Нестабільність зовнішнього середовища є визначальним фактором впливу на розвиток фінансової системи. Наявність фінансових криз, інфляційних процесів, валютних коливань, геополітичних конфліктів у сучасному світі – усі ці деструктивні чинники, як правило, відображаються на функціонуванні фінансових систем і, відповідно, фінансових відносинах між економічними суб'єктами. У таких умовах фінансова система повинна мати здатність швидко адаптуватися до зовнішніх викликів, мати певний запас фінансової міцності для того, щоб протидіяти кризовим явищам та постійно зростаючому переліку фінансових ризиків.

Сучасні тенденції розвитку фінансової системи характеризуються значним посиленням ролі цифрових фінансових інструментів як у діяльності банківських і небанківських фінансово-кредитних посередників, так і в роботі державних інституцій, які залучені до регулювання та нагляду за окресленими посередниками. У підсумку цифрові технології змінюють бізнес-моделі фінансових установ та формують нові можливості для державних інституцій більш ефективно та раціонально використовувати державні фінансові ресурси, спрямовуючи їх у більш пріоритетні сфери.

Особливого значення в сучасних умовах також набувають проблеми забезпечення фінансової стійкості та резильєнтності фінансової системи. Усе це підвищує важливість використання адаптивних фінансових інструментів, удосконалення механізмів фінансового ризик-менеджменту як на рівні окремих фінансових установ, так і на рівні органів державної влади. У будь-якому випадку стабільний розвиток фінансової системи є запорукою економічної стабільності в країні, наявності необхідних кредитних та інвестиційних ресурсів для активізації виробничої діяльності, підтримки моделі інноваційного розвитку.

Відповідно, розуміння основних тенденцій функціонування фінансової системи сьогодні також є важливим елементом розроблення нових заходів щодо вдосконалення та трансформації середовища, у якому така система функціонує. Саме тому проведемо в межах цього підрозділу дисертаційної роботи більш поглиблений аналіз сучасних тенденцій функціонування зазначеної системи й особливу увагу приділимо стану системи публічних фінансів.

Розпочнемо наше дослідження з визначення тенденцій розвитку фінансової системи у 2011–2025 роках і насамперед проведемо дослідження трансформації системи державних фінансів, у тому числі бюджетної системи. На рис. 2.16 наведено інформацію про доходи зведеного бюджету України у 2011–2025 роках. Цей показник є одним із важливих індикаторів, який засвідчує якісні зрушення у функціонуванні фінансової системи та дає можливість зробити висновки про стан фінансового забезпечення економічного розвитку, наявність можливостей підтримувати соціальну сферу і загалом протидіяти зовнішнім загрозам. При цьому важливим також є врахування таких показників, як інфляція та девальвація, які безпосередньо впливають на реальну вартість доходів зведеного бюджету України.

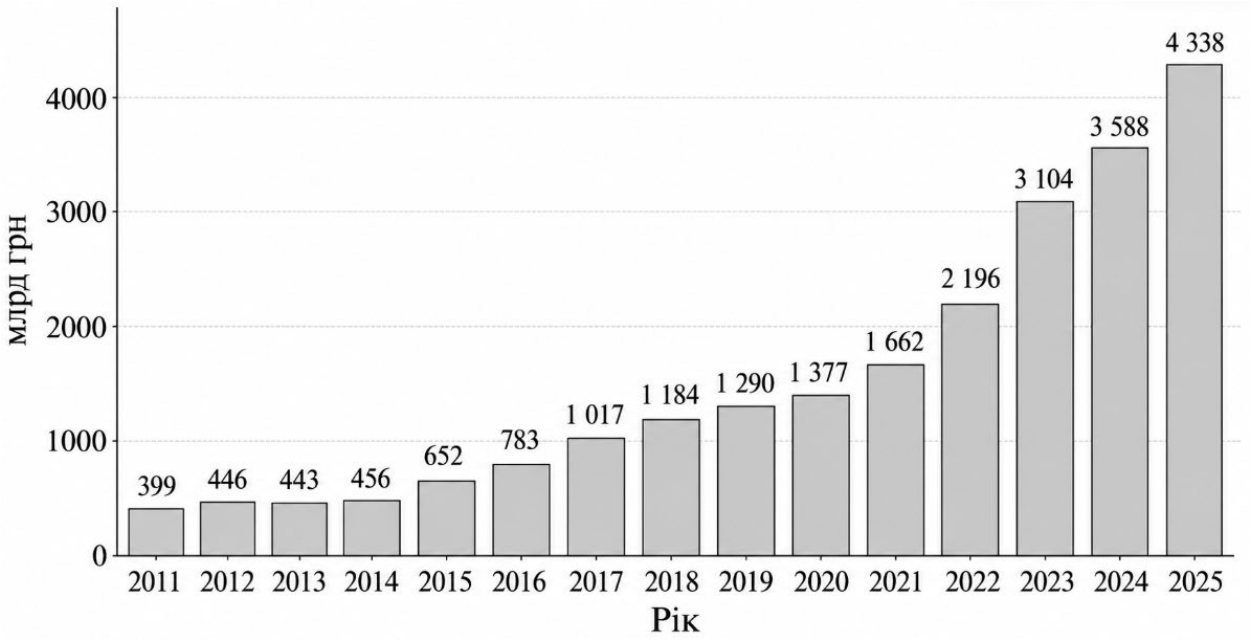

Рис. 2.16 – Динаміка доходів зведеного бюджету України у 2011–2025 рр., млрд грн

Джерело: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2025/

Таким чином, із даних рисунка бачимо, що загалом спостерігається позитивний тренд зміни доходів зведеного бюджету України у 2011–2025 роках. Якщо на кінець 2025 року цей показник становив 4,34 трлн грн, що є найбільшим значенням за весь період, який аналізується, то ще у 2022 році він становив 2,10 трлн грн. Загалом спостерігаємо значне зростання доходів зведеного бюджету країни, особливо після початку повномасштабного вторгнення. Фактично обсяг доходів подвоївся, що пов'язано як із залученням значної фінансової допомоги міжнародних партнерів, так і зі зростаючими видатками, які сьогодні здійснює країна для ведення війни.

При цьому протягом 2011–2025 років обсяг доходів зведеного бюджету України зріс із 399 млрд грн до 4,34 трлн грн, тобто збільшився більш ніж у 10 разів. Водночас в останні роки ми спостерігаємо прискорення темпів зростання бюджетних доходів. Якщо у 2011–2015 роках таке зростання мало більш помірний характер, то після 2016 року спостерігається значне збільшення обсягів бюджетних доходів.

Важливу роль у формуванні доходів бюджету, безумовно, відіграли розширення бази оподаткування, удосконалення податкового законодавства, зростання ролі непрямих податків та поступова детінізація окремих секторів економіки. При цьому важливу роль у цьому процесі відіграли й цифрові технології, використання яких дозволило підвищити якість адміністрування податків, посилити контроль за фінансовими операціями, значною мірою підвищити рівень автоматизації податкових процедур та розвивати й надалі цифрові державні сервіси.

Важливим чинником зростання доходів бюджету стало також посилення ролі держави в економічних процесах, особливо в умовах війни. Це супроводжувалося збільшенням обсягів мобілізації фінансових ресурсів, необхідних для підтримки макроекономічної стабільності, фінансування оборонного сектору та забезпечення належного рівня соціального захисту населення.

При цьому значне зростання доходів зведеного бюджету після початку війни засвідчує і поступове посилення залежності системи публічних фінансів України від зовнішніх джерел фінансування, що формує її вразливість до багатьох політичних, соціальних, економічних та інституційних чинників, які виникають у процесі функціонування тих країн, що залучені до надання відповідного фінансування.

Зростання ролі держави у формуванні доходів зведеного бюджету сприяло й підвищенню обсягів фінансових ресурсів, які перерозподіляються саме через такий бюджет. Це дозволяє органам державної влади швидше реагувати на кризові явища, які сьогодні перманентно виникають в Україні, та забезпечувати оперативну підтримку стратегічних галузей економіки. Водночас досвід засвідчує, що в такому випадку формується додаткове навантаження на бізнес-середовище та відбувається зростання залежності економічного розвитку від ефективності державного регулювання й управління фінансовими ресурсами.

Відмітимо також, що позитивним аспектом, який можемо виокремити на основі аналізу доходів зведеного бюджету країни, є здатність забезпечувати акумулювання фінансових ресурсів навіть в умовах кризових процесів та воєнних викликів, що засвідчує наявність певного рівня фінансової резильєнтності системи публічних фінансів та її спроможності адаптуватися до нових умов функціонування.

На рис. 2.17 наведено інформацію про видатки зведеного бюджету України. Саме видатки є важливим індикатором стану фінансової системи держави, оскільки через систему бюджетних видатків реалізуються основні функції держави, підтримується функціонування соціальної сфери, забезпечуються можливості формування резервів для протидії кризовим явищам, фінансується сфера оборони, підтримуються стратегічно важливі галузі національного господарства. В умовах війни аналіз видатків зведеного бюджету також дає змогу зрозуміти масштаби фінансового навантаження на бюджетну систему та зростаючу роль держави в економічних процесах.

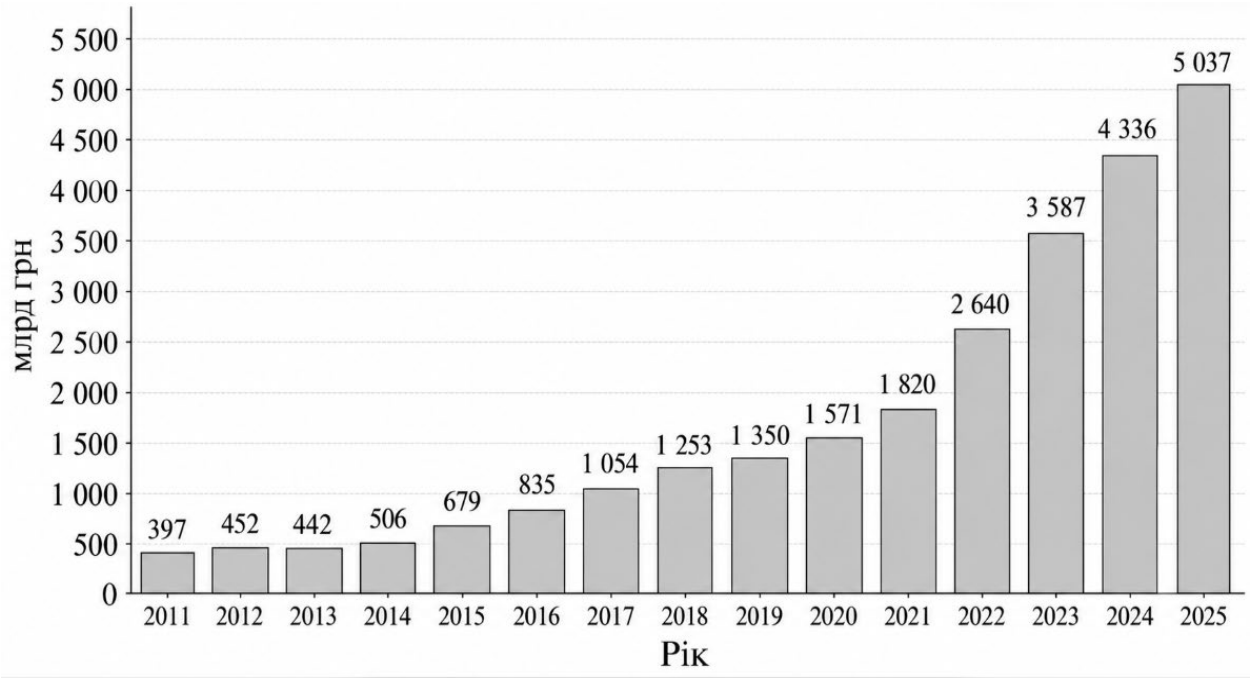

Рис. 2.17 – Динаміка видатків зведеного бюджету України у 2011–2025 рр., млрд грн

Джерело: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/

Як видно з рис. 2.17, обсяг видатків державного бюджету України протягом 2011–2025 років збільшився з 397 млрд грн до 5,04 трлн грн. Ці показники засвідчують значне зростання державних видатків, що підтверджує реальне посилення ролі держави в розвитку національної економіки.

При цьому відмітимо, що темпи зростання видатків державного бюджету перевищують темпи зростання його доходів, що загалом засвідчує збільшення навантаження на бюджетну систему та формує об'єктивну потребу в залученні додаткового фінансування для покриття необхідних видатків, а це, у свою чергу, знижує рівень резильєнтності системи публічних фінансів.

У сучасних умовах також можна стверджувати про те, що змінилася і структура державних видатків. Якщо до війни значну питому вагу в їх структурі становили соціальні виплати та видатки на функціонування державного апарату, то сьогодні найбільшу питому вагу в структурі видатків становлять витрати на оборону, безпеку, забезпечення стабільності економіки в умовах кризових явищ. Це загалом підтверджується і зростанням державних видатків після початку війни.

Значне зростання бюджетних видатків також обумовлене інфляційними процесами, девальвацією національної валюти та загальним збільшенням вартості державних програм і послуг. Зафіксовані показники мають номінальний характер, однак навіть з урахуванням інфляційного чинника масштаби збільшення державних видатків засвідчують значні трансформаційні процеси, які сьогодні відбуваються в межах фінансової системи.

При цьому зростання видатків протягом останніх років може засвідчувати формування нової моделі державної фінансової політики, орієнтованої на активне втручання органів державної влади в економічні процеси з метою підтримки належного рівня фінансової стабільності в умовах складних кризових ситуацій, які перманентно виникають у національному господарстві, фінансовій системі та сфері соціального забезпечення.

Проте зростання видатків значними темпами порівняно з темпами збільшення доходів засвідчує наявність низки системних ризиків у функціонуванні фінансової системи. Насамперед серед них варто виокремити збільшення бюджетного дефіциту, значне зростання державного боргу, посилення навантаження на податкову систему та значну залежність від зовнішніх джерел фінансування. У подальшому, за умови стабілізації економічної ситуації, система публічних фінансів вимагатиме ґрунтовного аналізу та розроблення відповідної дієвої програми підвищення ефективності її функціонування в умовах значного дефіциту фінансових ресурсів.

При цьому, як уже зазначалося, бюджетна система змогла завдяки відповідним управлінським діям адаптуватися до кризових умов і забезпечити виконання державою взятих на себе функцій. Це є важливим аспектом, який дає змогу констатувати наявність певного рівня резильєнтності бюджетної системи, здатності органів державної влади підтримувати належний рівень її функціонування, залучати фінансові ресурси для забезпечення стабільності роботи такої системи.

Важливим показником стану розвитку державних фінансів, безумовно, є рівень дефіциту бюджету, який відображає різницю між доходами та видатками бюджету. На рис. 2.18 наведено інформацію про динаміку дефіциту державного бюджету України у 2008–2025 роках, зокрема визначено його розмір у мільярдах гривень та у відсотках до ВВП.

Таким чином, як видно з рисунка 2.18, протягом 2008–2025 років загалом спостерігається зростання дефіциту державного бюджету України. Якщо на кінець 2008 року цей показник становив 12,5 млрд грн, то вже на кінець 2025 року – 1,64 трлн грн. Зростання, безумовно, є колосальним, проте зауважимо, що на кінець 2021 року дефіцит державного бюджету становив 197,9 млрд грн. Тобто значне зростання цього показника відбулося внаслідок військової агресії та необхідності залучення значних зовнішніх і внутрішніх фінансових ресурсів для підтримки сектору оборони.

При цьому рис. 2.18 також засвідчує нерівномірність зростання дефіциту державного бюджету, що свідчить про наявність різних кризових явищ в економічному розвитку країни, подолання наслідків яких вимагало більших обсягів бюджетних ресурсів і, відповідно, призводило до збільшення бюджетного дефіциту. Це спостерігаємо у 2014 та 2020 роках.

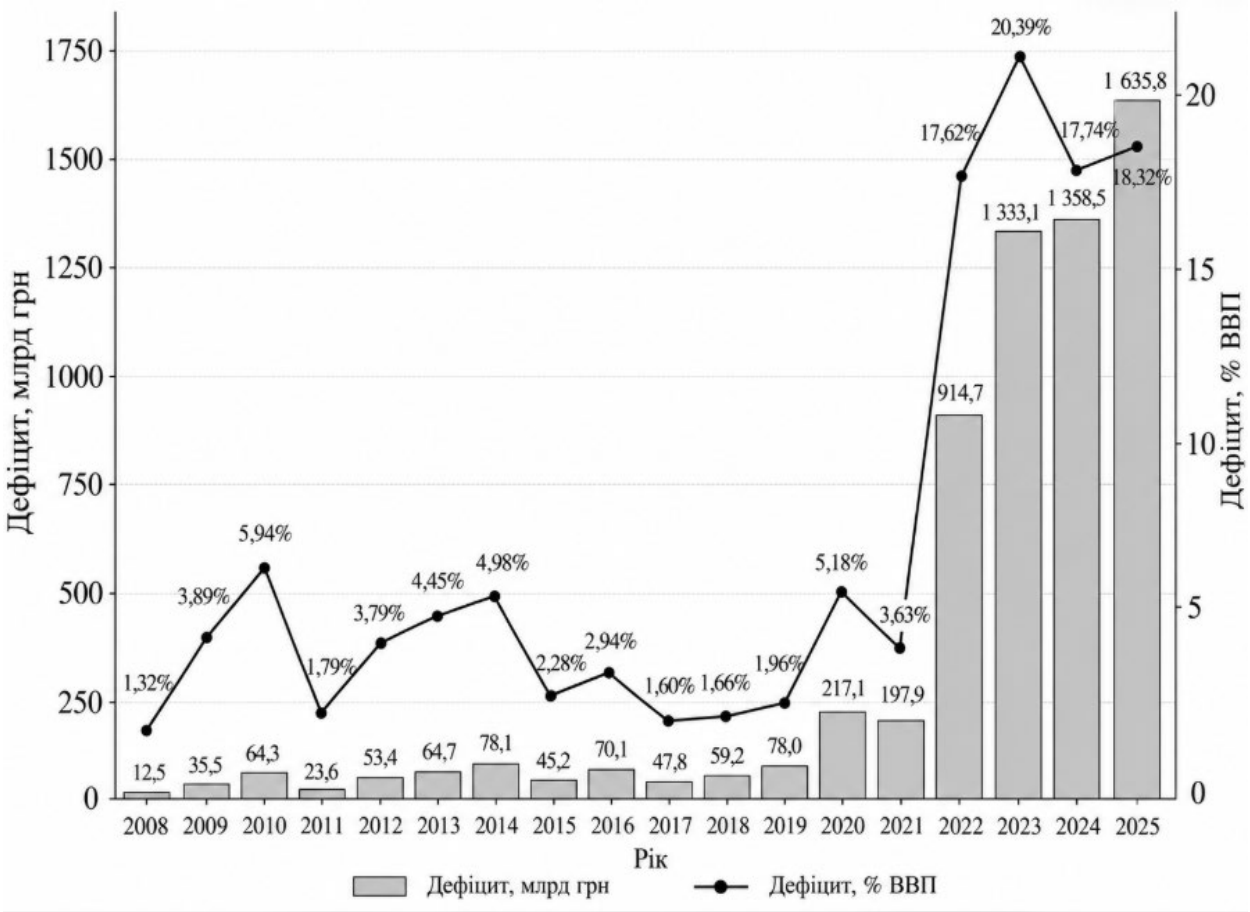

Рис. 2.18 – Динаміка дефіциту державного бюджету України у 2008–2025 рр., млрд грн та % ВВП

Джерело: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/

Проте можна констатувати, що державі вдається певною мірою забезпечувати ефективне управління дефіцитом державного бюджету України, що здійснюється через впровадження механізмів фінансової стабілізації, залучення міжнародної підтримки та поступове вдосконалення бюджетної системи з урахуванням сучасних викликів.

Важливим індикатором фінансової стійкості держави виступають золотовалютні резерви Національного банку України, оскільки саме вони забезпечують підтримку валютної стабільності та зовнішньої платоспроможності країни в умовах макроекономічної нестабільності. Цей показник є одним із ключових індикаторів забезпечення належного рівня фінансової безпеки держави. Значення цього показника представлені на рис. 2.19.

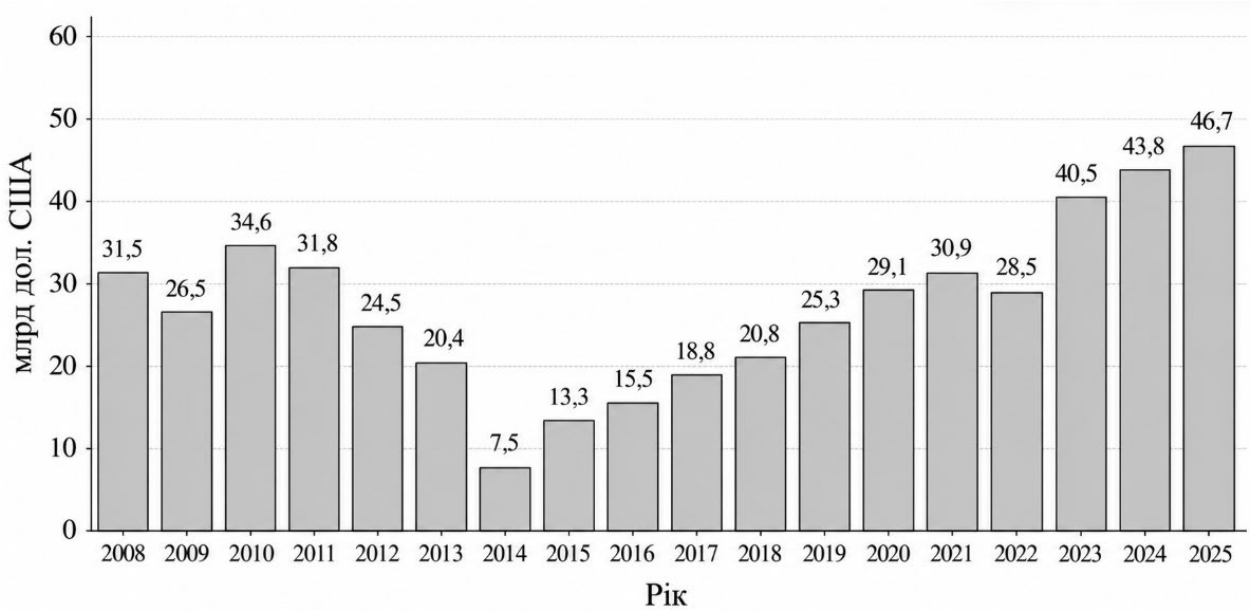

Рис. 2.19 – Динаміка офіційних міжнародних резервів України у 2008–2025 рр., млрд дол. США.

Джерело: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/

Отже, упродовж 2008–2025 років обсяг золотовалютних резервів НБУ збільшився з 31,5 млрд дол. США до 46,7 млрд дол. США. Представлена тенденція засвідчує загальне нарощення цього показника, за винятком окремих періодів, зокрема 2014 року, коли спостерігалося значне його зниження, девальвація національної валюти, а отже, і зміна реальної вартості золотовалютних резервів України. Відповідно, протягом 2014–2021 років ми спостерігаємо поступове зростання цього показника, і на кінець 2021 року його рівень становив 30,9 млрд дол. США. Незначне зменшення відбулося у 2022 році, що обумовлюється початком повномасштабного вторгнення. Проте

протягом наступних трьох років Національний банк України забезпечив зростання цього показника до 46,7 млрд дол. США у 2025 році. Незважаючи на війну, безпекові загрози та значний дефіцит державного бюджету, протягом 2023–2025 років спостерігаємо позитивну динаміку зростання офіційних міжнародних резервів України, що загалом позитивно впливає на стабільність валютного ринку. І хоча протягом останніх п'яти років відбулася значна девальвація національної валюти, її знецінення все ж таки не було таким стрімким, як це спостерігалося у 2015–2016 роках.

Безумовно, значна частина офіційних міжнародних резервів України була сформована за рахунок міжнародної допомоги, кредитних програм міжнародних фінансових інституцій та зовнішнього фінансування, зокрема через продаж цінних паперів і залучення коштів від окремих країн.

Позитивна тенденція зростання обсягу золотовалютних резервів засвідчує наявність певного рівня резервів для стабілізації макроекономічної ситуації в разі виникнення складних кризових явищ, що загалом і спостерігаємо на практиці. У 2022–2023 роках фінансова система змогла швидко адаптуватися до нових викликів, і при цьому не було значною мірою порушено процеси формування та розвитку фінансових відносин між економічними суб'єктами, що в підсумку позитивно вплинуло й на економічний розвиток країни.

Однак значна залежність формування золотовалютних резервів від міжнародної підтримки створює додаткові ризики для української фінансової системи й актуалізує питання більш активного залучення внутрішніх джерел фінансових ресурсів для підвищення рівня фінансової стійкості.

Проаналізуємо також стан зовнішнього та внутрішнього державного боргу України, оскільки саме ці показники характеризують рівень стабільності фінансової системи, відображають залежність національної економіки від різних зовнішніх джерел фінансування, міжнародних кредиторів і загалом кон'юнктури глобальних фінансових ринків. На рис. 2.20 представлено інформацію про обсяги державного зовнішнього боргу та гарантованого державою зовнішнього боргу України.

Таким чином, аналіз даних рисунка 2.20 засвідчує значне зростання зовнішнього боргу України. Якщо у 2011 році його розмір становив 24,5 млрд дол. США, то на кінець 2025 року – вже 160,4 млрд дол. США. Тобто спостерігаємо значний приріст цього показника, а отже, і зростання боргового навантаження на фінансову систему та підвищення потреби держави в зовнішньому фінансуванні.

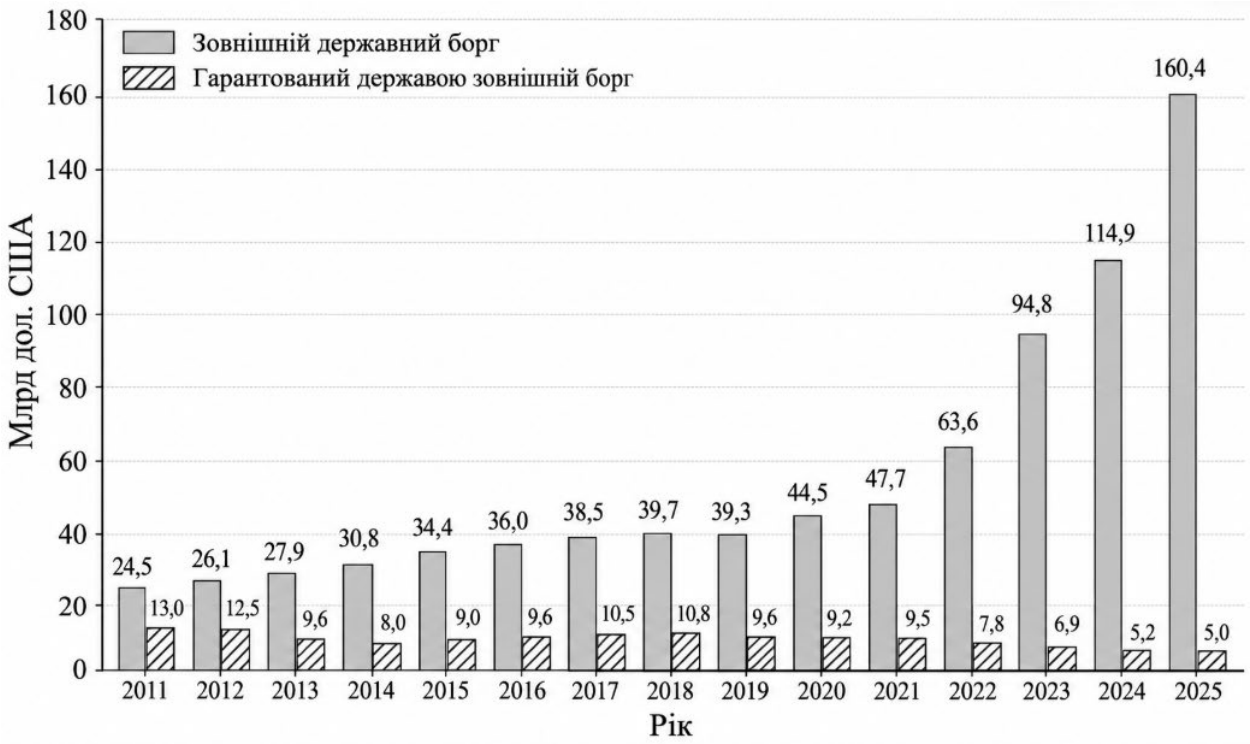

Рис. 2.20 – Зовнішній борг України

Джерело: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/foreign/

Беззаперечно, основними причинами зростання зовнішнього боргу стали необхідність фінансування бюджетного дефіциту, забезпечення макроекономічної стабільності в країні, що передбачало залучення міжнародної фінансової допомоги. При цьому необхідно було здійснювати погашення зобов'язань за тими позиками, які були залучені країною раніше. Значне нарощення зовнішнього боргу спостерігаємо з 2022 року, коли фінансова підтримка іноземних країн та міжнародні кредити стали одними з ключових джерел підтримки функціонування держави.

Залучення значних обсягів фінансових ресурсів від міжнародних партнерів та міжнародних фінансових інституцій дозволило стабілізувати економічну ситуацію в країні й уникнути поглиблення кризових явищ, враховуючи рівень наявних загроз для держави. З іншого боку, значне зростання боргу формує додаткові системні ризики для функціонування фінансової системи, які насамперед пов'язані з валютними ризиками та посиленням залежності від міжнародних кредиторів.

Також відмітимо, що спостерігаємо загальну тенденцію до зростання обсягів зовнішнього боргу України, що засвідчує системний характер боргової залежності економіки та відображає посилення ролі зовнішнього фінансування в забезпеченні фінансової стабільності країни в умовах економічної турбулентності. Відповідно, управління зовнішнім боргом потребує формування нової моделі фінансової політики, яка б дозволила забезпечити ефективне управління зовнішнім боргом, підвищити довгострокову боргову стійкість та фінансову резильєнтність України.

Проведемо аналіз обсягів внутрішнього державного боргу України. Відповідну інформацію представлено на рис. 2.21.

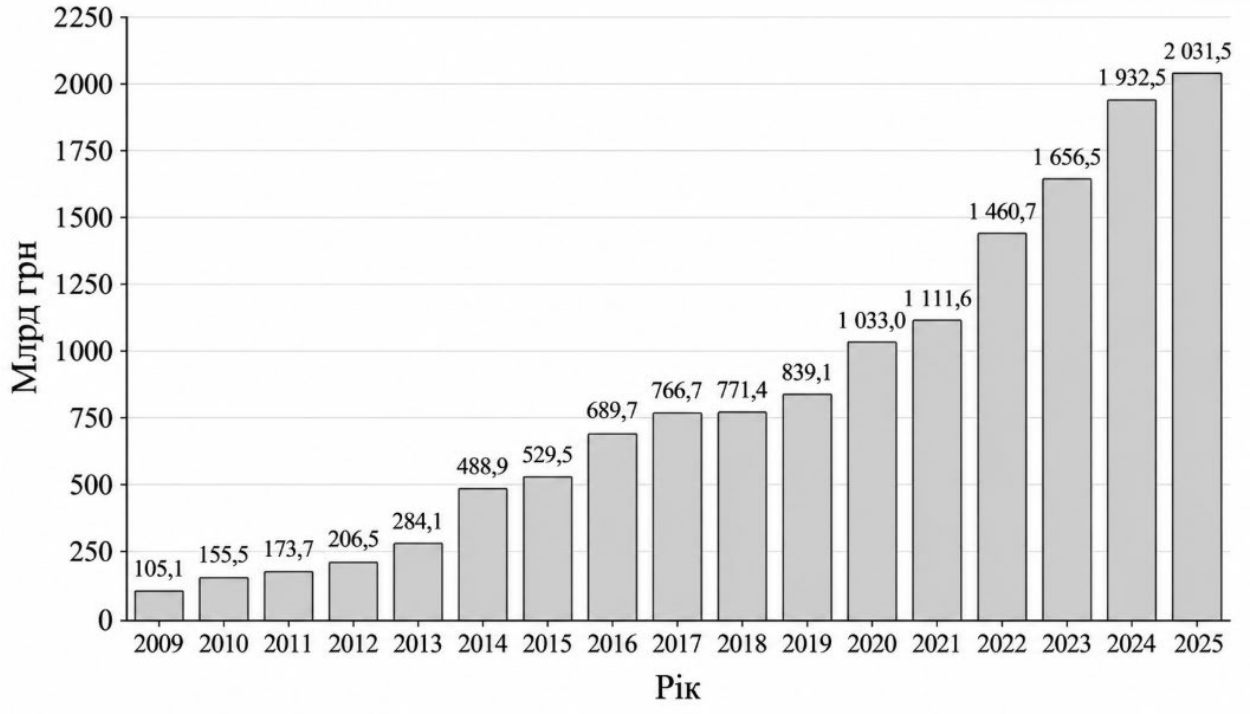

Рис. 2.21 – Обсяг внутрішнього боргу України

Джерело: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/

Як видно з рис. 2.21, упродовж 2009–2025 років внутрішній борг України також зростав і збільшився з 105,1 млрд грн до 2,03 трлн грн. Представлена динаміка засвідчує суттєве зростання використання внутрішніх механізмів державного фінансування. Основними причинами зростання внутрішнього боргу України стали необхідність фінансування державного бюджету, підтримки стабільності фінансової системи, залучення внутрішніх коштів для фінансування сфери оборони та безпеки. Відповідно, найбільшими темпами зростання внутрішнього боргу також відбувалося у 2022–2025 роках. Фактично за ці чотири роки ми спостерігаємо майже подвоєння обсягів внутрішнього боргу України. Насамперед такі боргові ресурси залучаються Міністерством фінансів України через випуск відповідних цінних паперів, які можуть купувати громадяни, підприємства та інші економічні суб'єкти.

Відповідно, важливу роль у фінансуванні внутрішнього боргу відіграють облігації внутрішньої державної позики, які стали одним з основних інструментів залучення коштів від банківської системи, бізнесу та населення. Це дало можливість Кабінету Міністрів України частково компенсувати нестачу фінансових ресурсів та підтримувати стабільне функціонування бюджетної системи. При цьому внутрішній борг також формує окремі системні ризики для функціонування фінансової системи, які насамперед пов'язані зі зростанням навантаження на державний бюджет, оскільки такий борг необхідно повертати з відповідними процентами за використання залучених коштів. Водночас залучення внутрішніх ресурсів усе ж таки засвідчує певний рівень резильєнтності фінансової системи України, її здатність мобілізувати внутрішні джерела фінансування та зменшувати залежність від зовнішніх кредиторів.

На рис. 2.22 наведено інформацію про динаміку структури державного та гарантованого державою боргу України за внутрішньою та зовнішньою складовими.

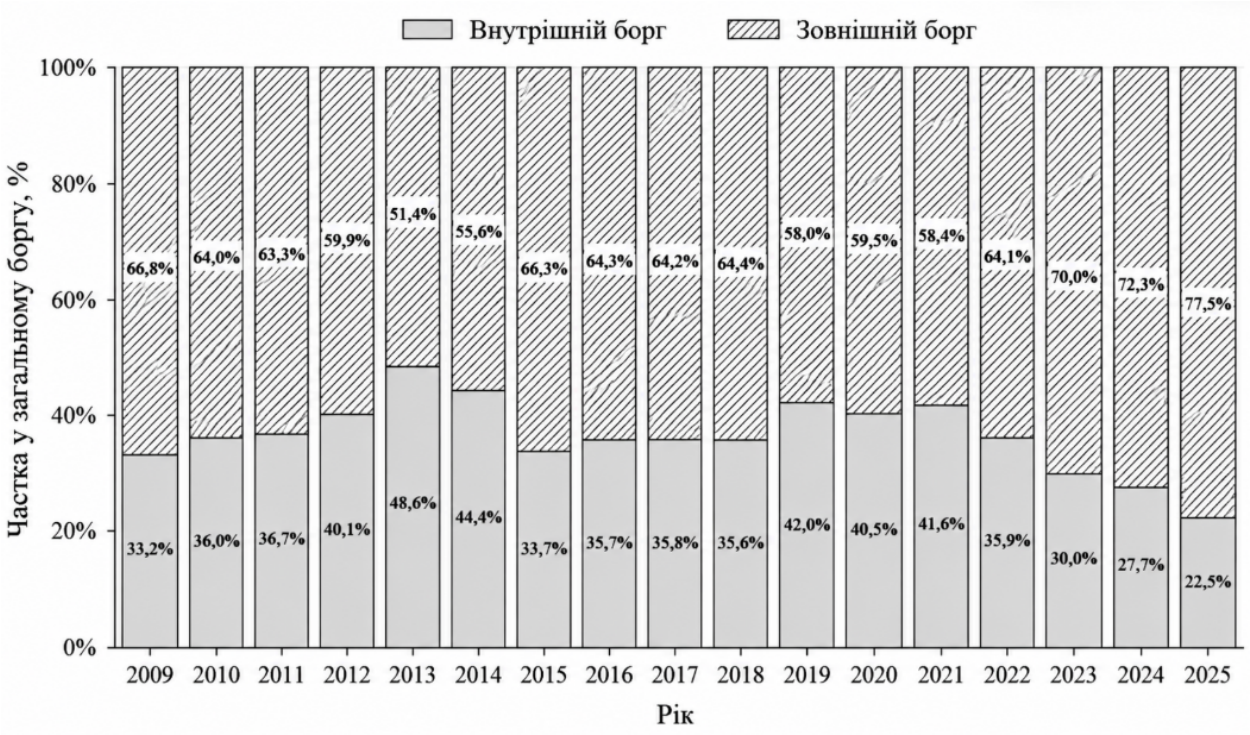

Рис. 2.22 – Динаміка структури державного та гарантованого державою боргу України за внутрішньою та зовнішньою складовими у 2009–2025 рр., %

Джерело: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/

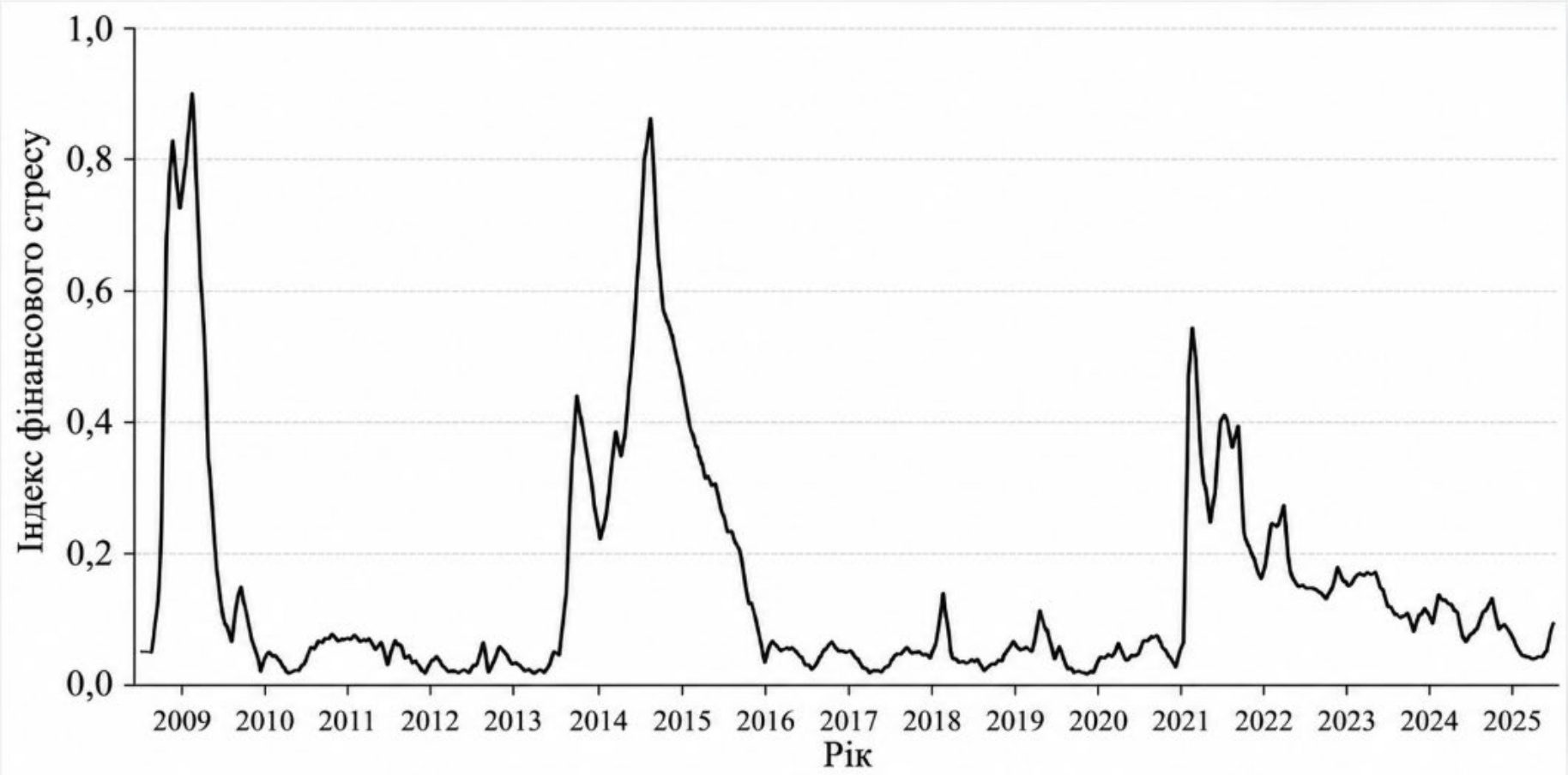
Таким чином, на основі даних рисунка можемо зробити висновок, що найбільшу питому вагу у формуванні державного боргу відіграє насамперед зовнішній борг. На кінець 2009 року його питома вага становила 66,8 %, на кінець 2013 року – 51,4 %, на кінець 2020 року – 59,5 %.

Безумовно, з початком повномасштабної війни частка зовнішнього боргу почала стрімко зростати, і на кінець 2025 року спостерігаємо, що цей вид боргу в загальній структурі державного боргу становить уже 77,5 %. Така тенденція засвідчує значний рівень залежності України від зовнішнього фінансування, що в підсумку негативно впливає на рівень економічної стійкості та резильєнтності країни. Відповідно, після стабілізації економічної ситуації необхідно буде розробити нову державну політику у сфері управління зовнішнім і внутрішнім боргом, оскільки Україна буде змушена повертати частину залучених коштів, сплачувати кредиторам відповідні проценти, щоб забезпечити можливість і надалі залучати зовнішнє фінансування, що є особливо важливим у період економічного відновлення.

Для комплексного дослідження сучасного стану економічної та фінансової систем України доцільно перейти до аналізу ключових показників фінансової нестабільності. Одним із найважливіших таких показників є індекс фінансового стресу. Відповідну інформацію про динаміку цього показника представлено на рис. 2.23. Цей показник виступає одним із найбільш комплексних індикаторів оцінювання рівня напруженості, ризикованості та вразливості фінансового сектору й дозволяє оцінити ступінь впливу кризових процесів на функціонування фінансової системи.

Отже, аналіз характеризує динаміку індексу фінансового стресу України протягом 2009–2025 років та відображає зміну рівня фінансової напруженості в умовах посилення макроекономічної нестабільності. З даних можемо констатувати, що у 2009 році значення цього індексу становило 0,6, а у 2025 році – 0,7. При цьому аналіз динаміки індексу дає чітке уявлення про значне його зростання саме в найбільш критичні періоди розвитку фінансової системи України. Це 2009–2010 роки, коли в країні спостерігалися наслідки світової фінансово-економічної кризи; 2014–2015 роки, коли відбулася значна внутрішня криза, що призвела до погіршення фінансових показників економічного розвитку країни; а також 2022 рік, коли відбулося повномасштабне вторгнення, що в підсумку призвело до виникнення значного рівня фінансового стресу.

Зауважимо цікаву тенденцію: значення цього індексу у 2022 році було суттєво меншим за показники 2014–2015 років, що засвідчує те, що саме у 2022 році фінансова система України мала вищий рівень стійкості до кризових явищ. Це безпосередньо пов'язано з проведенням банківської реформи у 2015–2017 роках, реалізація якої значною мірою дозволила стабілізувати функціонування банківської системи, а отже, і покращити умови для розвитку фінансової системи України загалом. Це підтверджується відповідними значеннями індексу фінансового стресу, який у 2016–2021 роках демонстрував відносно низькі значення.

Значення на кінець року	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
	0,06	0,03	0,06	0,02	0,03	0,21	0,29	0,09	0,04	0,03	0,03	0,03	0,04	0,24	0,12	0,10	0,07

Рис. 2.23 – Динаміка індексу фінансового стресу в Україні за місяцями у 2008–2026 рр.

Джерело: https://bank.gov.ua/ua/stability/fsi

Аналіз значень індексу фінансового стресу лише підтверджує високий рівень залежності економіки та фінансової системи України від зовнішніх і внутрішніх кризових чинників. Представлена динаміка також засвідчує, що ключовими джерелами фінансового стресу в Україні залишаються макроекономічна нестабільність, воєнні ризики, валютні коливання та інфляційні процеси.

Для оцінювання рівня зовнішньоекономічної стійкості держави важливого значення набуває аналіз платіжного балансу, який відображає співвідношення між надходженнями та вибуттям фінансових ресурсів у процесі взаємодії країни з іншими державами. Саме платіжний баланс характеризує здатність економіки підтримувати макроекономічну рівновагу та забезпечувати стабільність валютного ринку. На рис. 2.24 наведено динаміку зведеного платіжного балансу України у 2010–2025 роках.

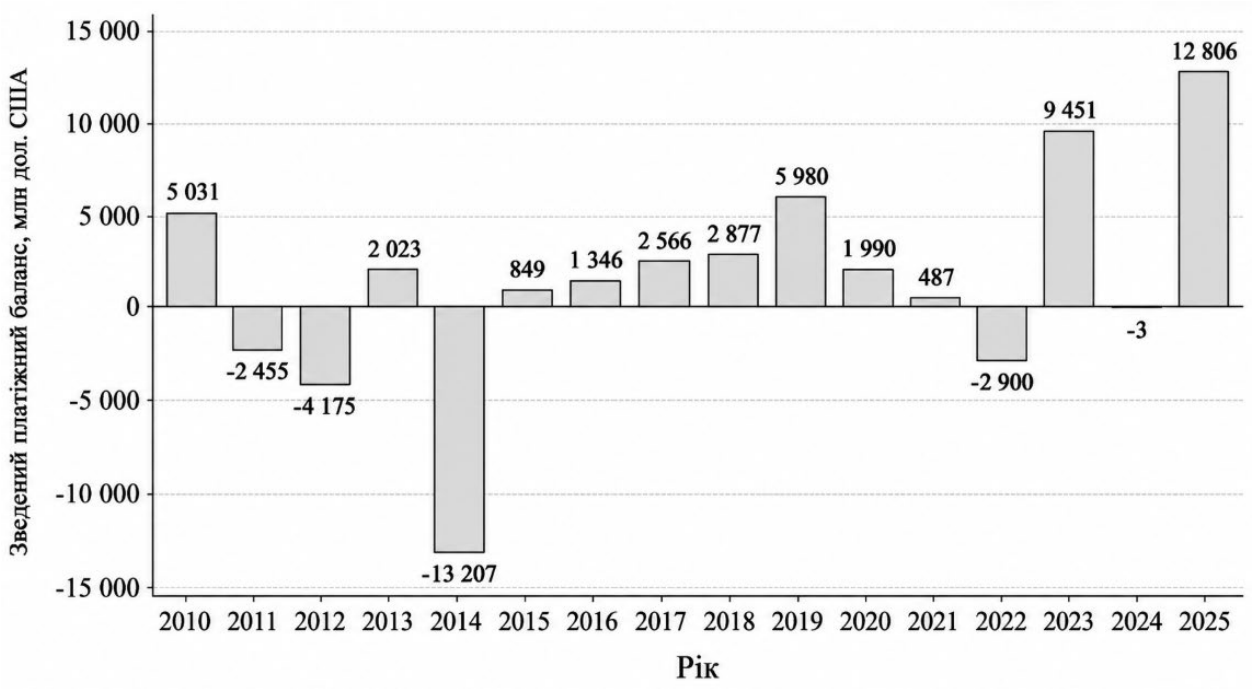

Рис. 2.24 – Динаміка зведеного платіжного балансу України у 2010–2025 рр., млн дол. США.

Джерело: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/balance/

Як бачимо з рис. 2.24, упродовж 2010–2025 років спостерігалися постійні зміни показників платіжного балансу України. При цьому значний дефіцит платіжного балансу спостерігався у 2019 році, а саме 5,98 млрд дол. США, у 2023 році – 9,45 млрд дол. США. У 2025 році дефіцит платіжного балансу України становив 12,10 млрд дол. США, що є найвищим показником за весь аналізований період. Відповідно, наявність таких високих значень засвідчує суттєве погіршення стану зовнішньоекономічної рівноваги держави.

Значне зростання дефіциту зведеного платіжного балансу після 2022 року обумовлене політичними, економічними та безпековими чинниками, знищенням виробничого потенціалу країни, зростанням потреб у фінансових ресурсах для відновлення економічного розвитку, закупівлі необхідного обладнання для оборонної сфери.

Окреслений показник також засвідчує високий рівень вразливості економіки України до зовнішньоекономічних ризиків та нестабільності міжнародного середовища. Високий рівень дефіциту платіжного балансу формує додатковий тиск на валютний ринок і посилює залежність від міжнародного фінансування. Це, у свою чергу, засвідчує важливість зміцнення експортного потенціалу України, зниження рівня імпортозалежності та впровадження механізмів забезпечення зовнішньоекономічної стійкості держави.

Також проаналізуємо показники торговельного балансу України для більш глибокого розуміння стану зовнішньоекономічної діяльності. Відповідну інформацію про динаміку сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами України представлено на рис. 2.25.

Торговельний баланс загалом характеризує рівень конкурентоспроможності національної економіки, ефективність зовнішньої торгівлі та здатність країни забезпечувати валютні надходження. Як бачимо з даних рис. 2.25, у 2005 році в Україні спостерігалася позитивна динаміка зовнішньої торгівлі, і, відповідно, експорт перевищував імпорт. Проте в

наступні роки, протягом 2006–2025 років, спостерігаємо зворотну ситуацію, коли перевищення імпорту над експортом стало тенденцією. Найбільші значення дефіциту торговельного балансу спостерігалися у 2012 році – 1,8 млрд грн, у 2016 році – 1,49 млрд грн, у 2017 році – 1,88 млрд грн. Безумовно, у 2022–2025 роках спостерігаємо поступове зростання дефіциту торговельного балансу. На кінець 2022 року цей показник становив 871,8 млрд грн, а на кінець 2025 року – вже 2,37 трлн грн.

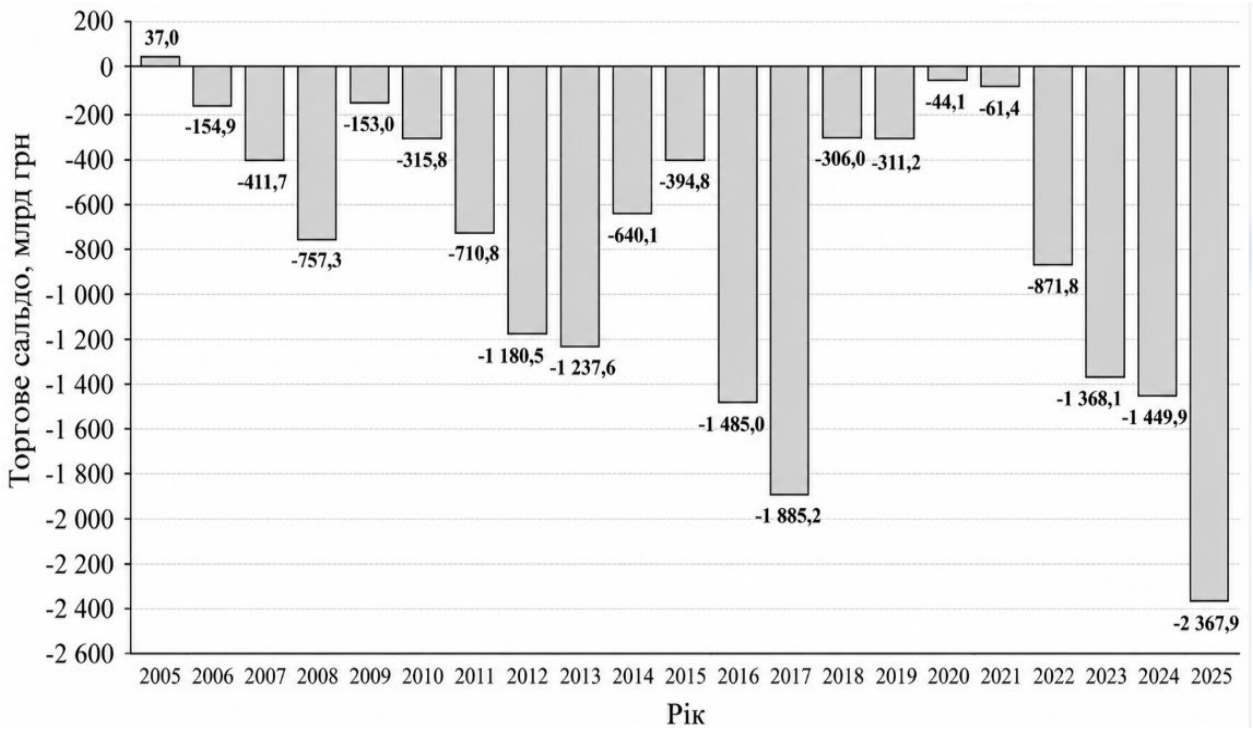

Рис. 2.25 – Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами України у 2005–2025 рр., млн грн.

Джерело: Державна служба статистики України https://stat.gov.ua/uk

Постійний дефіцит торговельного балансу формує додатковий тиск на валютний ринок, посилює залежність від зовнішнього фінансування, що в підсумку негативно впливає на рівень фінансової стабільності держави. Водночас це засвідчує наявність структурних дисбалансів в економіці країни, недостатній розвиток інноваційного виробництва, що змушує виробників і домогосподарства купувати насамперед імпортні товари.

Таким чином, у результаті дослідження сучасних тенденцій функціонування фінансової системи України в умовах нестабільності встановлено, що така система функціонує в середовищі значного впливу деструктивних чинників, які обумовлені низкою кризових тенденцій, починаючи від викликів війни й завершуючи нестабільністю світових фінансових ринків. У процесі дослідження встановлено, що загалом фінансова система України протягом останніх п'яти років демонструє здатність до функціонування й адаптації навіть в умовах значного посилення фінансової залежності від зовнішніх кредиторів. При цьому спостерігається погіршення окремих макроекономічних показників, проте держава продовжує виконувати свої соціальні функції, забезпечує роботу соціальної сфери, сфери освіти та охорони здоров'я. Фінансування зазначених сфер здійснюється на належному рівні, забезпечується виплата заробітної плати, відбувається відбудова зруйнованих виробничих підприємств і закладів соціальної інфраструктури, що засвідчує наявність необхідних ресурсів для підтримки стабільного функціонування фінансової системи.

Проте окреслена ситуація супроводжується формуванням складних довгострокових наслідків для функціонування фінансової системи. Високий рівень дефіциту державного бюджету змушує залучати зовнішнє фінансування, а отже, нарощувати зовнішній державний борг, який необхідно буде погашати протягом багатьох років. Аналогічна ситуація спостерігається і з внутрішнім боргом. Поступове відтермінування здійснення платежів за цими джерелами залучення коштів лише відкладає необхідність акумуляції фінансових ресурсів для виконання державою своїх боргових зобов'язань. Більш детально основні проблеми та виклики, які сьогодні виникають у фінансовій системі та стримують можливості ефективного використання фінансових інструментів для забезпечення економічного розвитку, будуть розглянуті в наступному підрозділі дисертації.

2.3 Актуальні проблеми забезпечення економічного розвитку України з урахуванням складних викликів

У попередніх підрозділах дисертаційної роботи значну увагу було приділено аналізу сучасних тенденцій економічного розвитку України. При цьому проаналізовано як поточні тенденції функціонування національної економіки загалом, так і безпосередньо фінансової системи країни. Конкретизовано основні перешкоди та диспропорції, які сьогодні спостерігаються та поглиблюються в економічному розвитку України. Зокрема, визначено, що війна та військова агресія значною мірою трансформували економіку країни, її структуру та економічний потенціал, що призвело до формування складної ситуації як у сфері фінансового забезпечення економічного розвитку, так і в напрямі створення стійких передумов для його підтримки та забезпечення безперервності господарської діяльності економічних суб'єктів. Реалізація цих завдань є вкрай складною в умовах постійних обстрілів, загроз життю громадян, руйнування інфраструктурних об'єктів, виробничих підприємств, логістичних маршрутів та загалом об'єктів національної економічної інфраструктури.

Водночас акумуляція фінансових ресурсів та їх ефективне використання сьогодні є необхідними умовами виживання національної економіки, відновлення її розвитку та поступового створення передумов для підтримки вразливих категорій населення, зокрема громадян, які втратили власне майно, включаючи й власників бізнесу. Саме тому в межах цього підрозділу дисертаційної роботи основну увагу приділимо конкретизації проблем і перешкод, які сьогодні стримують відновлення та подальший розвиток економіки України і її фінансової системи.

Враховуючи результати аналізу сучасних тенденцій функціонування національної економіки та фінансової системи України, на наше переконання, доцільно виокремити сукупність основних викликів і загроз економічному розвитку країни, які систематизовано та представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Основні виклики і загрози економічному розвитку України

Види перешкод	Основні прояви	Наслідки для економічного розвитку України
1	2	3
Безпекові	воєнні дії, руйнування виробничих потужностей, пошкодження об'єктів інфраструктури.	– скорочення виробничого потенціалу; – зростання економічних втрат; – порушення господарських процесів; – руйнування логістичних маршрутів і господарських взаємозв'язків між економічними суб'єктами; – поглиблення структурних диспропорцій, зниження продуктивності;
Макроекономічні	високий рівень інфляції, уповільнення економічного розвитку, нестабільність валютного курсу.	– погіршення передбачуваності економічного середовища; – зниження купівельної спроможності громадян; – скорочення інвестиційної активності економічних суб'єктів;
Бюджетні	зростання бюджетних видатків, збільшення дефіциту державного бюджету, підвищення боргового навантаження, значна залежність від зовнішнього фінансування.	– зменшення можливостей бюджетного маневрування; – посилення залежності від фінансової підтримки міжнародних фінансових організацій; – ускладнення забезпечення стабільного функціонування системи публічних фінансів;
Кредитні	обмежений доступ окремих підприємств до кредитування, високі кредитні ризики, значна вартість позикових ресурсів, нерівномірність розподілу фінансових ресурсів, недостатність довгострокового капіталу, неефективність механізмів страхування інвестицій.	– уповільнення господарської діяльності; – скорочення обсягів інвестування, недостатність фінансових ресурсів для забезпечення стабільного економічного відновлення; – уповільнення модернізації виробництва, недостатні темпи відновлення економічного потенціалу країни;
Демографічні	міграція населення, скорочення чисельності працездатних осіб, старіння населення, дефіцит кваліфікованих кадрів, підвищення соціальної вразливості населення.	– скорочення трудового потенціалу; – посилення демографічного навантаження; – звуження внутрішнього ринку; – погіршення умов відновлення людського капіталу;
Інституційні	недостатня ефективність державного управління, недосконаліть регуляторної системи, корупційні ризики.	– підвищення трансакційних витрат; – зниження ефективності використання ресурсів та інвестиційної привабливості національної економіки;

Закінчення таблиці 2.1

1	2	3
Інформаційні	кібератаки, ризики порушення функціонування цифрової інфраструктури, нерівномірність цифровізації, недостатні темпи технологічної модернізації.	– зниження конкурентоспроможності; – виникнення загроз безперервності здійснення фінансових операцій; – порушення інформаційних потоків, зростання операційних ризиків;
Аграрні	мінування сільськогосподарських територій, пошкодження аграрної інфраструктури, логістичні обмеження.	– скорочення виробничих можливостей аграрного сектору; – посилення ризиків для експорту аграрної продукції; – зниження рівня продовольчої безпеки.

Джерело: складено автором на основі [1; 2; 63; 65; 71; 72; 98; 110; 132]

Звичайно, представлений у таблиці 2.1 перелік основних викликів і загроз економічному розвитку України можна суттєво розширити та поглибити. Проте в будь-якому випадку значна їх частина пов'язана насамперед із військовою агресією та її наслідками, яких зазнають усі без винятку галузі та сфери національного господарства. Сьогодні фактично спостерігаємо, як досить швидкими темпами змінюється структура національної економіки. Галузі, які раніше відігравали ключову роль у формуванні ВВП та дохідної частини державного бюджету, сьогодні вже не займають провідних позицій у цих процесах.

Наприклад, однією з традиційних конкурентних переваг національної економіки був розвинений металургійний комплекс, який сьогодні значною мірою зруйнований. Унаслідок воєнних дій та постійних обстрілів пошкоджено й зруйновано виробничі потужності основних виробників металургійної продукції, що призвело до суттєвого скорочення обсягів її виробництва в країні та звільнення працівників. Водночас активно розвивається оборонний сектор, зокрема галузі та сфери економіки, пов'язані з виробництвом військової техніки, озброєння, розробленням і випробуванням військових технологій. Зростає роль оборонного сектору у формуванні ВВП країни. При цьому значну роль у зазначених процесах відіграє держава, яка активно стимулює розвиток підприємств оборонної промисловості.

Розглянемо детальніше, яким чином війна вплинула на функціонування системи публічних фінансів України та до яких наслідків це призвело.

Система публічних фінансів сьогодні функціонує в умовах високої невизначеності та непередбачуваності економічних процесів, рівень яких є одним із найвищих за весь період незалежності України. З одного боку, відбувається залучення значних обсягів міжнародної фінансової допомоги та кредитних ресурсів, з іншого — існують масштабні потреби у фінансуванні видатків, необхідних для ведення війни та забезпечення оборони держави від агресора. Саме тому сфера публічних фінансів сьогодні також зазнає кардинальних змін. Трансформуються підходи до фінансового планування, прогнозування, розподілу фінансових ресурсів та посилення контролю за використанням як внутрішніх, так і зовнішніх фінансових надходжень.

Беззаперечно, до основних наслідків впливу війни на функціонування системи публічних фінансів України можна віднести такі:

1) значне зростання дефіциту державного бюджету, збільшення обсягів державного та гарантованого державою боргу, посилення залежності системи публічних фінансів від зовнішнього фінансування;

2) скорочення податкової бази внаслідок руйнування та припинення діяльності окремих підприємств, особливо великих і середніх суб'єктів господарювання;

3) поглиблення дисбалансу між доходами та видатками державного бюджету;

4) зростання боргового навантаження на систему публічних фінансів;

5) посилення ризиків порушення боргової стійкості держави;

6) зростання потреб у бюджетному фінансуванні відновлення зруйнованої інфраструктури;

7) поглиблення фінансових диспропорцій між територіальними громадами;

8) збільшення потреб у бюджетному фінансуванні закладів охорони здоров'я та інших установ, які беруть активну участь у лікуванні, реабілітації та відновленні здоров'я військовослужбовців;

9) значне ускладнення процесів бюджетного планування, що обумовлюється насамперед непередбачуваністю бюджетних надходжень;

10) підвищення ризиків неефективного використання бюджетних ресурсів в умовах їх обмеженості;

11) зниження довгострокової фінансової стійкості системи публічних фінансів та посилення необхідності її адаптації до умов воєнної й повоєнної нестабільності [94; 127; 183; 186; 199; 200; 239].

Окрім системи публічних фінансів, важливу роль у функціонуванні фінансової системи України відіграє фінансовий ринок, який забезпечує взаємодію фінансових установ та їхніх клієнтів у процесі мобілізації, розподілу й використання фінансових ресурсів. Банківські та небанківські фінансово-кредитні установи також зазнали значних втрат унаслідок військової агресії, проте змогли забезпечити відносну стабільність власного функціонування та виконання покладених на них функцій. Особливо важливим стало забезпечення безперервності здійснення розрахункових і платіжних операцій, що значною мірою сприяло підтримці господарської діяльності економічних суб'єктів та виконанню ними фінансових зобов'язань один перед одним. Стабільність функціонування фінансових посередників також позитивно вплинула на рівень довіри клієнтів до їхньої діяльності, що дозволило уникнути масштабного відтоку фінансових ресурсів насамперед із банківської системи України.

Водночас війна спричинила суттєві зміни в умовах функціонування фінансового ринку, посилила наявні ризики та сформувала нові перешкоди для діяльності фінансових установ і їхніх клієнтів. Відповідно, серед основних наслідків війни для функціонування фінансового ринку України можна виокремити такі:

1) зростання фінансових ризиків в умовах воєнної та макроекономічної нестабільності;

2) значне погіршення прогнозованості функціонування та розвитку фінансового ринку, а також фінансового стану потенційних клієнтів банківських установ;

3) скорочення інвестиційної активності внутрішніх та іноземних інвесторів;

4) зниження привабливості фінансових активів України для іноземних інвесторів;

5) посилення залежності функціонування фінансового ринку від державного регулювання, особливо регуляторних заходів Національного банку України;

6) ускладнення залучення довгострокових фінансових ресурсів для реалізації масштабних інвестиційних проєктів;

7) значне посилення девальваційних ризиків, що негативно впливає на стабільність господарської діяльності економічних суб'єктів;

8) зростання кредитних ризиків та частки проблемних кредитів у кредитних портфелях окремих банківських установ;

9) зниження доступності позикових ресурсів для підприємств, особливо в регіонах, де ведуться бойові дії та спостерігається підвищений рівень безпекових загроз;

10) значне руйнування та пошкодження заставного майна, яке використовувалося економічними суб'єктами для забезпечення кредитних зобов'язань, що зумовлює необхідність формування фінансовими установами додаткових резервів під кредитні ризики;

11) зростання операційних ризиків фінансових установ унаслідок порушення енергопостачання, зв'язку, доступу до мережі Інтернет та стабільності функціонування інформаційних систем;

12) суттєве збільшення витрат фінансових установ на підтримку належного рівня інформаційної безпеки та залучення фахівців із кіберзахисту;

13) зростання збитковості окремих видів страхування, скорочення кількості страхових компаній в Україні та відповідне посилення концентрації страхового ринку;

14) значне підвищення ролі платіжної інфраструктури в забезпеченні стабільного функціонування фінансового ринку, що водночас посилює його вразливість до зовнішніх атак, кіберзагроз та порушень роботи критично важливих інформаційних систем та ін. [10; 42; 81; 128; 139; 190]

Враховуючи результати проведеного аналізу, спробуємо також визначити основні сильні та слабкі сторони функціонування фінансової системи України в умовах нестабільності. Для цього використаємо традиційний SWOT-аналіз, який дозволить більш логічно та системно обґрунтувати різні аспекти розвитку зазначеної системи. Реалізацію цього завдання здійснимо на основі детального розгляду окремих наукових праць, у яких досліджуються сучасні тенденції розвитку, сутність і структура фінансової системи України [25; 101; 136; 153; 191; 193; 204; 231; 234; 248].

Отже, на наше переконання, серед основних сильних сторін фінансової системи України можна виокремити такі:

– збереження стабільного функціонування банківської системи в умовах повномасштабної війни;

– забезпечення безперервності здійснення платіжних операцій;

– високий рівень розвитку цифрової платіжної інфраструктури;

– високий рівень адаптивності банківських установ до кризових умов функціонування;

– наявність досить ефективної системи пруденційного нагляду за діяльністю банківських установ;

– збереження довіри значної частини клієнтів банківських та інших фінансових установ до їхньої діяльності;

– ефективність функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб;

– розроблення та реалізація програм підтримки малого і середнього підприємництва;

– ефективність механізмів залучення внутрішніх фінансових ресурсів через випуск державних боргових зобов'язань;

– наявність налагодженої та дієвої співпраці з міжнародними фінансовими організаціями;

– цифровізація системи публічних фінансів, особливо в бюджетній та податковій сферах;

– наявність системи електронних публічних закупівель і моніторингу використання бюджетних ресурсів;

– наявність потенціалу подальшої інтеграції фінансової системи України до європейського фінансового простору [83; 90; 92; 94; 111; 204].

Серед основних слабких сторін фінансової системи України доцільно визначити такі:

– обмежена диверсифікація інструментів фінансового ринку;

– високий рівень залежності системи публічних фінансів від міжнародної фінансової допомоги;

– значний дефіцит державного бюджету та обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів для його покриття;

– високий рівень боргового навантаження;

– наявність обмежень щодо залучення довгострокових фінансових ресурсів;

– недостатня участь банківських установ у кредитуванні реального сектору економіки, оскільки значна частина їхніх фінансових ресурсів спрямовується на придбання державних цінних паперів Міністерства фінансів України;

– недостатній рівень фінансової стійкості окремих сегментів ринку фінансових послуг;

– недостатній розвиток ринку корпоративних облігацій та інших інструментів залучення капіталу підприємствами;

– значна залежність валютного ринку від регуляторних заходів;

– недостатній рівень фінансової грамотності населення;

– наявність диспропорцій у фінансовій спроможності територіальних громад;

– недостатній рівень використання механізмів державно-приватного партнерства у фінансуванні відбудови інфраструктурних об'єктів.

Відповідно, серед основних можливостей розвитку фінансової системи України можна виокремити такі:

– поглиблення інтеграції фінансової системи України до європейського фінансового простору;

– гармонізація фінансового законодавства України з нормативними положеннями Європейського Союзу;

– розширення співпраці з міжнародними фінансовими організаціями;

– залучення додаткових фінансових ресурсів для відновлення та модернізації національної економіки;

– розвиток внутрішнього ринку капіталу;

– активізація банківського кредитування реального сектору економіки;

– розширення механізмів пільгового кредитування та фінансової підтримки малого і середнього підприємництва;

– активніше використання механізмів державних гарантій для розподілу кредитних ризиків;

– розвиток ринку корпоративних облігацій;

– подальша цифровізація сфери фінансових послуг та підвищення конкурентоспроможності банківських і небанківських фінансових установ;

– розвиток відкритого банкінгу та поглиблення інтеграційних процесів на ринку фінансових послуг;

– розширення використання цифрових технологій у системі публічних фінансів;

– розвиток фінансових інструментів забезпечення сталого фінансування;

– розроблення нових фінансових механізмів підтримки енергетичної незалежності та відновлення енергетичної інфраструктури тощо.

Водночас серед основних загроз функціонуванню фінансової системи України можна виокремити такі:

– продовження воєнних дій та збереження високого рівня безпекових ризиків;

– подальше руйнування критичної, енергетичної, технологічної та фінансової інфраструктури;

– поглиблення кризових явищ у національній економіці;

– зростання рівня інфляції та погіршення фінансового забезпечення громадян;

– скорочення обсягів міжнародної фінансової допомоги та порушення регулярності її надходження;

– подальше зростання дефіциту державного бюджету та виникнення додаткових потреб у пошуку фінансових ресурсів для його покриття;

– погіршення фінансового стану підприємств унаслідок руйнування виробничої бази, порушення логістичних взаємозв'язків, пошкодження інфраструктурних об'єктів та обмеження можливостей експорту продукції;

– зниження рівня ліквідності окремих банківських установ унаслідок посилення кредитних ризиків у межах фінансової системи;

– скорочення обсягів внутрішніх заощаджень, які залучаються фінансовими установами через депозитні інструменти та цінні папери;

– поглиблення фінансової нестабільності та посилення негативного впливу зовнішніх економічних і політичних шоків$

– зростання вартості міжнародних запозичень та ускладнення рефінансування боргових зобов'язань;

– порушення безперервності здійснення фінансових операцій унаслідок руйнування відповідної технологічної інфраструктури тощо.

Таким чином, фінансовій системі України притаманна низка як сильних, так і слабких сторін, які визначають особливості її функціонування в сучасних

умовах. Водночас існують численні зовнішні загрози, які негативно впливають на розвиток зазначеної системи та можуть призводити до виникнення кризових явищ у її структурі. При цьому фінансова система України має значний потенціал і широкий спектр можливостей для подальшого розвитку. Проте їх реалізація вимагає послідовного та стабільного впровадження комплексу нормативних, інституційних та економічних заходів, безпосередньо пов'язаних із мобілізацією, розподілом та ефективним використанням фінансових ресурсів.

На рис. 2.26 також наведено інформацію про основні системні недоліки використання фінансових інструментів в Україні. Можемо констатувати, що ці недоліки мають комплексний характер і формуються під впливом сукупності ресурсних, структурних, інституційних, регуляторних, організаційних та технологічних чинників. Це призводить до зниження ефективності мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів і стримує формування передумов для довгострокового економічного розвитку.

Для більш детального обгрунтування впливу макроекономічних чинників на економічний розвиток України використаємо економетричне моделювання та проведемо дослідження впливу окремих макроекономічних факторів на ВВП України. Використання економетричних методів дозволяє не лише визначити напрям та силу впливу окремих факторів на динаміку ВВП (GDP), але й оцінити рівень статистичної значущості такого впливу, виявити найбільш критичні фактори економічного розвитку. Серед таких факторів виберемо наступні: 1) рівень інфляції (INF_t);

2) офіційний курс національної валюти до дол. США (EXR_t);

3) обсяг експорту (EXP_t);

4) обсяг імпорту (IMP_t);

5) облікова ставка НБУ (IR_t).

Саме зазначені показники найбільш повно відображають особливості функціонування економічної системи України, рівень її відкритості та чутливості до внутрішніх і зовнішніх кризових процесів.

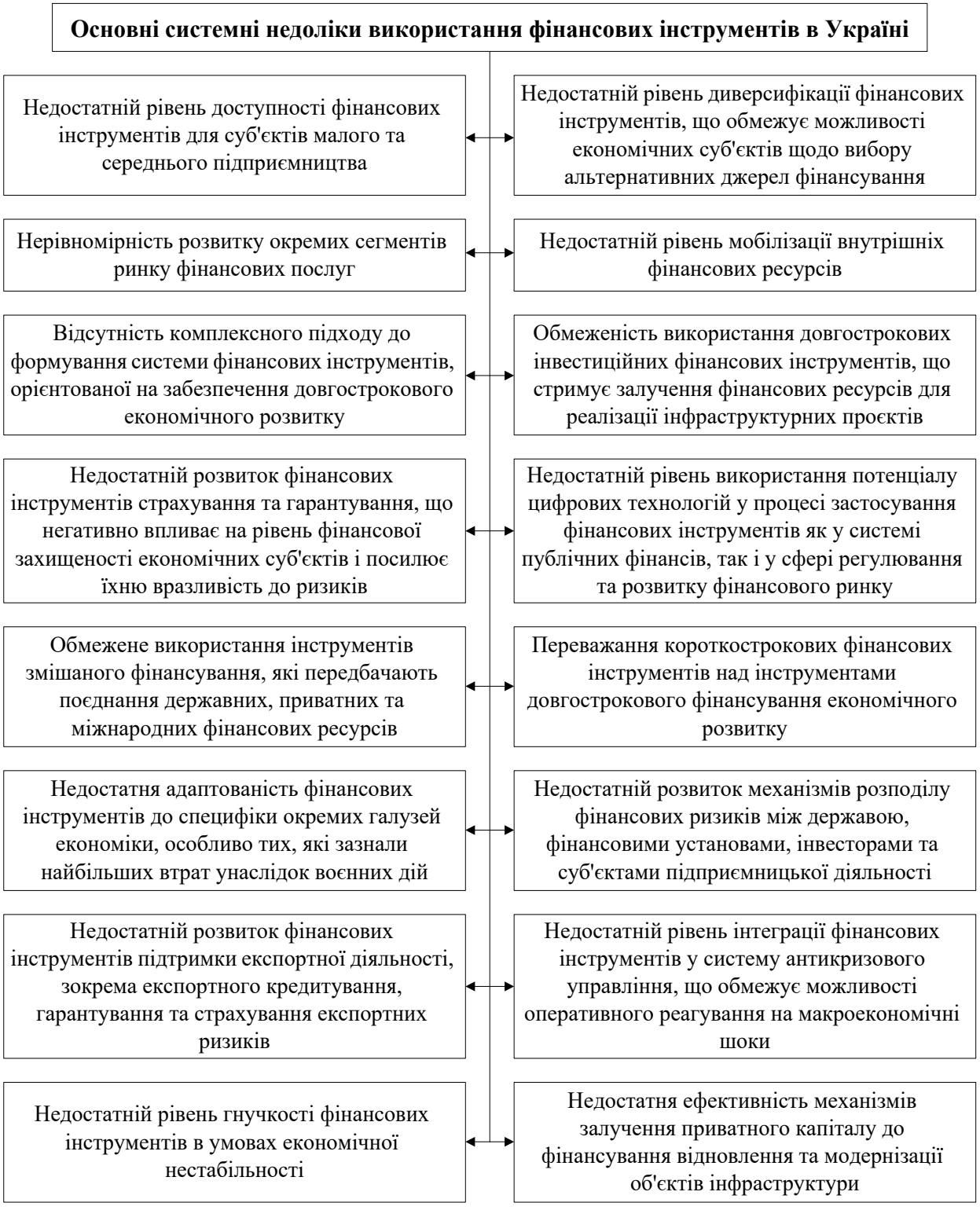

Рис. 2.26 – Основні системні недоліки використання фінансових інструментів в Україні

Джерело: складено автором на основі [29; 32; 38; 39; 51; 62; 76; 122; 126]

Систематизуємо з початку вихідні дані для здійснення економетричного моделювання (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Вихідні дані для проведення економетричного моделювання

Показник	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**
GDP_t, млрд грн	1082,6	1316,6	1408,9	1454,9	1566,7	1979,5	2383,2	2982,9	3558,7	3974,6	4194,1	5459,6	5191,0	6537,8	7658,7	8931,2
INF_t, %	9,1	4,6	−0,2	0,5	24,9	43,3	12,4	13,7	9,8	4,1	5,0	10,0	26,6	5,1	12,0	8,0
EXR_t, грн/дол. США	7,96	7,98	7,99	7,99	15,76	24,00	27,19	28,06	27,68	23,68	28,27	27,27	36,56	37,98	42,03	42,34
EXP_t, млрд дол. США	65,6	83,7	86,5	81,7	65,4	47,9	46,0	53,9	59,2	63,6	60,7	81,5	57,5	51,1	56,6	54,3
IMP_t, млрд дол. США	69,6	93,8	100,9	97,4	70,0	50,2	52,5	62,7	70,6	76,1	63,1	84,2	83,3	88,8	95,4	111,0
IR_t, %	7,75	7,75	7,50	6,50	14,00	22,00	14,00	14,50	18,00	13,50	6,00	9,00	25,00	15,00	13,50	15,50

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України https://stat.gov.ua/uk та Національного банку України https://bank.gov.ua/

Відповідно моделювання впливу макроекономічних показників на розвиток ВВП будемо проводити у два етапи:

1) моделювання впливу кожного із визначених показників на обсяг ВВП;

2) моделювання сукупного, одночасного впливу всіх визначених макроекономічних показників на обсяг ВВП.

Отже, для дослідження впливу окремих показників на обсяг ВВП насамперед необхідно визначити найбільш прийнятний тип нелінійної однофакторної моделі. З цією метою проведемо попередній порівняльний аналіз різних типів моделей, які дозволяють оцінити характер залежності обсягу ВВП від офіційного курсу гривні до долара США (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Результати аналізу різних типів однофакторних моделей впливу офіційного курсу гривні до долара США на обсяг валового внутрішнього продукту України

Назва моделі	Вид розрахункової моделі	R^2	R	F_{fact}	F_{tabl}
Лінійна	GDP = −742,39 + 182,14*EXR	0,808	0,899	58,93	4,60
Ступенева	$GDP = 149{,}03*EXR^{0{,}988}$	0,759	0,871	62,64*	4,60
Квадратична	$GDP = 1601{,}69 - 78{,}51*EXR + 5{,}4897*EXR^2$	0,894	0,945	54,76	3,81
Кубічна	$GDP = 191{,}63 + 175{,}97*EXR - 6{,}2258*EXR^2 + 0{,}1552*EXR^3$	0,896	0,947	34,60	3,49
Гіперболічна	GDP = 6212,76 − 42718,37/EXR	0,517	0,719	15,01	4,60
Показова	$GDP = 811{,}8*e^{0{,}05352EXR}$	0,892	0,944	111,44*	4,60
Логарифмічна	GDP = −5910,73 + 3164,86*ln(EXR)	0,659	0,812	27,01	4,60
Обернено-квадратична	$GDP = 14088{,}86 - 342139{,}18/EXR + 1920229{,}63/EXR^2$	0,818	0,904	29,12	3,81

Джерело: складено автором

Таким чином, аналіз представлених у таблиці 2.3 розрахункових економетричних моделей засвідчує, що всі вони є статистично значущими за критерієм Фішера. Це твердження базується на тому, що для всіх моделей $F_{факт}$ є більшим за табличне, тобто нормативне значення. Проте серед усіх моделей найвищий коефіцієнт детермінації має кубічна модель (0,896), а коефіцієнт множинної кореляції становить 0,947. При цьому квадратична та показова моделі також демонструють високий рівень пояснювальної здатності.

Окреслене підтверджує доцільність розгляду нелінійного характеру взаємозв'язку офіційного курсу гривні до долара США та номінального валового внутрішнього продукту. Водночас перевага кубічної моделі над квадратичною за коефіцієнтом детермінації є незначною, тому її не слід вважати безумовно кращою з погляду економетричної надійності. Відповідно у подальших дослідженнях будемо використовувати модель кубічної однофакторної регресії для пошуку розрахункових економетричних рівнянь зв'язку інших макроекономічних показників із ВВП України.

Загалом кубічну однофакторну регресійну модель можна записати в такому вигляді

$$y = a_0 + a_1 * x + a_2 * x^2 + a_3 * x^3 + e\,, \qquad (2.1)$$

де у – залежна змінна, значення якої визначається впливом незалежного чинника;

х – незалежна змінна, яка використовується для пояснення змін залежної змінної;

a_0 a_1 a_2 a_3 – параметри регресійної моделі, що характеризують особливості взаємозв’язку між досліджуваними змінними;

е – випадкова похибка моделі, яка відображає вплив неврахованих чинників та інших випадкових відхилень.

Відповідно, після оцінювання параметрів моделі на основі вихідних статистичних даних розрахункове рівняння кубічної однофакторної регресії можна представити в такому вигляді:

$$\hat{y} = \hat{a}_0 + \hat{a}_1 * x + \hat{a}_2 * x^2 + \hat{a}_3 * x^3\,, \qquad (2.2)$$

де $\hat{y}$ – розрахункове значення залежної змінної, отримане на основі побудованої регресійної моделі;

x – незалежна змінна, яка використовується для визначення розрахункового значення залежної змінної;

$\hat{a}_0, \hat{a}_1, \hat{a}_2, \hat{a}_3$ – оцінені значення параметрів регресійної моделі.

Таким чином, основна відмінність між рівняннями (2.1) та (2.2) полягає в тому, що перше з них враховує наявність випадкової похибки e, тоді як друге відображає розрахункову залежність між досліджуваними змінними на основі оцінених параметрів моделі. Відповідно, різницю між фактичним і розрахунковим значеннями залежної змінної можна представити таким чином:

$$e = y - \hat{y}\,. \tag{2.3}$$

Використовуючи зазначену умову та метод найменших квадратів, на основі вихідних значень залежної (y) і незалежної (x) змінних можна оцінити параметри економетричної моделі та побудувати розрахункове рівняння, яке характеризуватиме статистичну залежність між досліджуваними показниками. У таблиці 2.4 представлено результати пошуку таких моделей для різних видів впливів.

Таблиця 2.4

Результати пошуку розрахункових кубічних однофакторних економетричних моделей впливу макроекономічних показників на обсяг валового внутрішнього продукту України

Назва моделі	Вид розрахункової моделі	R^2	R	Fфакт	Fтабл
Вплив офіційного курсу гривні до долара США	GDP = 191,63 + 175,97EXR − 6,2258EXR² + 0,1552EXR³	0,896	0,947	34,60	3,49
Вплив рівня інфляції	GDP = 1835,74 + 528,61INF − 28,2622INF² + 0,3743INF³	0,182	0,427	0,89	3,49
Вплив обсягу експорту	GDP = −188472,34 + 9232,77EXP − 143,5342EXP² + 0,7217EXP³	0,304	0,552	1,75	3,49
Вплив обсягу імпорту	GDP = −38708,73 + 1644,92IMP − 21,3818IMP² + 0,09274IMP³	0,244	0,494	1,29	3,49
Вплив облікової ставки НБУ	GDP = −7301,21 + 2126,87IR − 122,9130IR² + 2,2508IR³	0,179	0,424	0,87	3,49

Джерело: розраховано за вихідними статистичними даними за 2010–2025 рр.

Таким чином, результати проведеного аналізу дозволяють констатувати, що серед усіх побудованих кубічних однофакторних регресійних моделей статистично значущою на рівні значущості 5 % виявилася лише модель, яка характеризує залежність обсягу валового внутрішнього продукту України від офіційного курсу гривні до долара США. Це підтверджується розрахованим значенням F-критерію Фішера (34,60), яке суттєво перевищує його критичне значення (3,49). Водночас інші досліджувані макроекономічні показники також можуть бути пов'язані з динамікою ВВП України, проте в межах побудованих моделей статистична значущість таких залежностей не підтверджується. Це може свідчити про складніший характер відповідних взаємозв'язків, їх опосередкованість та залежність від інших чинників, не врахованих у межах однофакторного моделювання.

Кубічні однофакторні регресійні моделі є досить зручним інструментом дослідження, коли виникає необхідність оцінити характер і особливості статистичної залежності окремого показника від певного чинника. Розглянутий приклад аналізу взаємозв'язків між макроекономічними показниками та обсягом ВВП України дозволяє підтвердити доцільність використання економетричного моделювання для виявлення економічних закономірностей, поглиблення розуміння взаємозв'язків між досліджуваними показниками та формування інформаційної основи для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Водночас у межах проведеного моделювання досліджувався взаємозв'язок кожного окремого макроекономічного показника із залежною змінною, тобто оцінювалася статистична залежність обсягу ВВП від кожного з обраних чинників окремо. Проте в реальних економічних умовах формування обсягу ВВП відбувається під одночасним впливом сукупності макроекономічних чинників, які взаємопов'язані між собою та можуть характеризуватися різною інтенсивністю впливу. При цьому характер і сила таких взаємозв'язків можуть змінюватися в окремі періоди залежно від

загальних тенденцій макроекономічного розвитку країни, особливостей функціонування національної економіки та змін зовнішнього середовища.

Саме тому для поглиблення аналізу та комплексного дослідження взаємозв'язків між обсягом ВВП України й сукупністю обраних макроекономічних показників доцільно використати багатофакторну регресійну модель. Її застосування дозволяє одночасно врахувати декілька незалежних змінних, оцінити статистичний зв'язок кожної з них із результуючим показником за незмінності інших включених до моделі чинників, а також визначити загальну пояснювальну здатність побудованої економетричної моделі.

Модель багатофакторної регресії можна записати в такому спрощеному вигляді:

$$Y = AX + e, \tag{2.4}$$

де Y – вектор значень залежної змінної, що характеризує результуючий економічний показник, зміни якого досліджуються з урахуванням сукупності незалежних чинників;

A – вектор невідомих параметрів регресійної моделі, які необхідно оцінити на основі вихідних статистичних даних для побудови розрахункового рівняння;

X – матриця значень незалежних змінних, які використовуються для пояснення змін залежного показника та оцінювання їхнього одночасного статистичного зв'язку з ним;

e – вектор випадкових похибок моделі, що відображає вплив неврахованих чинників, випадкових коливань та інших обставин, унаслідок яких розрахункові значення залежної змінної можуть відрізнятися від фактичних.

Також формулу (3) можна записати в такому матричному вигляді:

$$\begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ Y_3 \\ Y_4 \\ Y_5 \\ \dots \\ Y_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_0 \\ a_1 \\ a_2 \\ a_3 \\ a_4 \\ \dots \\ a_n \end{bmatrix} * \begin{bmatrix} 1 & X_{11} & X_{21} & X_{m1} \\ 1 & X_{12} & X_{22} & X_{m2} \\ 1 & X_{13} & X_{23} & X_{m3} \\ 1 & X_{14} & X_{24} & X_{m4} \\ 1 & X_{15} & X_{25} & X_{m5} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ 1 & X_{1n} & X_{2n} & X_{mn} \end{bmatrix} \quad (2.5)$$

У розгорнутому алгебраїчному вигляді лінійну багатофакторну регресійну модель, яка характеризує залежність результуючого показника від сукупності незалежних змінних, можна представити таким чином:

$$y = a_0 + a_1 * x_1 + a_2 * x_2 + a_3 * x_3 + a_m * x_m + e. \quad (2.6)$$

Для визначення невідомих параметрів багатофакторної регресійної моделі необхідно перейти від її загального вигляду до розрахункового рівняння, параметри якого оцінюються на основі вихідних статистичних даних із використанням методу найменших квадратів. Відповідно, розрахункову модель лінійної багатофакторної регресії можна представити в такому вигляді:

$$\hat{y} = \hat{a}_0 + \hat{a}_1 x_1 + \hat{a}_2 x_2 + \hat{a}_3 x_3 + \dots + \hat{a}_m x_m \quad (2.7)$$

Враховуючи, що $e = y - \hat{y}$ та наявність масиву статистичних даних X та У за певний період, можемо записати, що:

$$\sum_{i=1}^{n} e_i^2 = \sum_{i=1}^{n} (y_i - a_0 - a_1 x_{i1} - a_2 x_{i2} - \dots - a_m x_{im})^2 \quad (2.8)$$

Застосування методу найменших квадратів дозволяє визначити невідомі параметри багатофакторної регресійної моделі шляхом мінімізації суми квадратів відхилень фактичних значень залежної змінної від її розрахункових значень. Відповідно, для оцінювання параметрів моделі можна використати таку формулу:

$$\breve{A} = (X^T * X)^{-1} * X^T * Y, \qquad (2.9)$$

де $\breve{A}$ – вектор оцінених параметрів багатофакторної регресійної моделі;

X^T – транспонована матриця незалежних змінних;

X – матриця значень незалежних змінних, включно зі стовпцем одиниць для оцінювання вільного члена;

Y – вектор фактичних значень залежної змінної.

Враховуючи вихідні дані, які у нас є для пошуку впливу сукупності макроекономічних чинників на обсяг ВВП, формулу (2.6) запишемо в такому вигляді:

Відповідно:

$$GDP = a_0 + a_1 * INF + a_2 * EXR + a_3 * EXP + a_4 * IMP + a_5 * IR + \varepsilon$$

Розрахункове економетричне рівняння:

$$\hat{GDP} = a_0 + a_1 * \hat{INF} + a_2 * \hat{EXR} + a_3 * \hat{EX}\,P + a_4 * \hat{IMP} + a_5 * \hat{IR}$$

Використовуючи формулу (2.8) отримуємо наступне рівняння багатофакторної лінійної регресійної моделі впливу сукупності макроекономічних показників на обсяг ВВП:

$$GDP = -4370{,}3 + 17{,}004 * INF + 206.6 * EXR + 7.47 * EX\,P + 46.03 * IMP - 99.24 * IR$$

де GDP — обсяг валового внутрішнього продукту України, млрд грн;

INF – рівень інфляції, %;

EXR – офіційний курс гривні до долара США, грн/дол.;

EXP – обсяг експорту, млрд дол. США;

IMP – обсяг імпорту, млрд дол. США;

IR – облікова ставка НБУ, %.

Наступним етапом побудови багатофакторної економетричної моделі є перевірка адекватності отриманого регресійного рівняння та оцінювання його статистичних характеристик. При цьому важливо визначити характер і силу статистичного зв'язку кожного з незалежних чинників із результуючим показником, оцінити значущість відповідних параметрів моделі, а також встановити загальну статистичну значущість побудованого рівняння. Особливу увагу необхідно приділити перевірці наявності мультиколінеарності між незалежними змінними, оскільки високий рівень їхньої взаємозалежності може ускладнювати оцінювання параметрів моделі, знижувати точність отриманих оцінок та впливати на достовірність економічної інтерпретації результатів моделювання.

У табл. 2.5 наведено результати перевірки багатофакторної регресійної моделі залежності обсягу ВВП України від сукупності економічних чинників.

Таблиця 2.5

Результати перевірки на адекватність економетричної моделі залежності обсягу валового внутрішнього продукту України від сукупності економічних чинників

№ з/п	Назва коефіцієнта	Значення
1	Скоригований коефіцієнт детермінації	0,959
2	Множинний коефіцієнт кореляції	0,986
3	p-value	0,000000182
4	Критерій Фішера (Fтабл. = 3,58)	70,25
5	Автокореляція (Статистика Дарбіна—Вотсона)	1,823
6	Мультиколінеарність	виявлено помірні ознаки

Джерело: визначено автором на основі розрахунків.

Аналізуючи дані табл. 2.5, можемо констатувати, що отримана економетрична модель впливу сукупності економічних чинників на показник обсягу валового внутрішнього продукту України є статистично значущою в межах досліджуваної вибірки. Значне перевищення розрахованого критерію Фішера нормативного значення це підтверджує (70,45 та 3,58).

Результати перевірки багатофакторної регресійної моделі на мультиколінеарність свідчать про наявність певного рівня взаємозалежності між окремими незалежними змінними, зокрема між показниками зовнішньоекономічної діяльності та іншими макроекономічними чинниками. Водночас критично високих значень коефіцієнтів інфляції дисперсії (VIF) не виявлено. Найвище значення цього показника спостерігається для обсягу експорту (5,12), що вказує на наявність помірної мультиколінеарності та необхідність обережної інтерпретації відповідного коефіцієнта регресії.

Статистична значущість побудованої багатофакторної моделі загалом підтверджується значенням p-value, яке є меншим за встановлений рівень значущості 0,05. Крім того, високі значення скоригованого коефіцієнта детермінації та множинного коефіцієнта кореляції свідчать про високу пояснювальну здатність отриманого регресійного рівняння та наявність тісного сукупного статистичного зв’язку між обсягом валового внутрішнього продукту України й обраними макроекономічними показниками. Водночас зазначені результати характеризують якість моделі загалом і не означають статистичної значущості кожного з включених до неї чинників окремо.

Також проаналізуємо, яким чином кожний із показників у підсумку пов'язаний з обсягом ВВП України, враховуючи й дію інших показників. У табл. 2.6 представлено дані для проведення такого аналізу.

Таблиця 2.6

Результати аналізу впливу окремих макроекономічних показників на обсяг ВВП

№ з/п	Назва показника	Тип впливу (+/-)	t критерій	p-value	Значущість
1	Рівень інфляції (INF)	+	0,801	0,442	відсутня
2	Офіційний курс гривні до долара США (EXR)	+	10,407	менше 0,001	висока
3	Обсяг експорту (EXP)	+	0,338	0,742	відсутня
4	Обсяг імпорту (IMP)	+	3,736	0,004	висока
5	Облікова ставка НБУ (IR)	-	-2,087	0,063	гранична

Джерело: визначено автором на основі розрахунків.

Отже, аналізуючи дані табл. 2.6, можемо зробити такі висновки.

Офіційний курс гривні до долара США є одним із важливих макроекономічних показників, що характеризує особливості формування та динаміку номінального ВВП України. Відповідно до результатів побудованої багатофакторної регресійної моделі, підвищення офіційного курсу долара США на 1 грн за незмінності інших включених до моделі чинників супроводжується збільшенням розрахункового обсягу номінального ВВП на 206,60 млрд грн. Отриманий результат свідчить про наявність позитивного статистичного зв'язку між досліджуваними показниками, який може бути зумовлений особливостями формування номінальних макроекономічних величин, зміною загального рівня цін, переоцінкою вартості економічних операцій у національній валюті та процесами у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Водночас виявлену залежність не слід ототожнювати з безпосереднім позитивним впливом девальвації гривні на реальне економічне зростання, оскільки збільшення номінального ВВП не обов'язково супроводжується зростанням фізичних обсягів виробництва.

Рівень інфляції також є важливим макроекономічним показником, який характеризує особливості функціонування національної економіки та динаміку номінальних економічних величин. Відповідно до результатів побудованої багатофакторної регресійної моделі, підвищення рівня інфляції на один відсотковий пункт за незмінності інших включених до моделі чинників супроводжується збільшенням розрахункового обсягу номінального ВВП України на 17,00 млрд грн. Водночас статистична значущість відповідного коефіцієнта регресії на рівні 5 % не підтверджується, що не дозволяє зробити однозначний висновок про наявність стійкого статистичного зв'язку між досліджуваними показниками в межах побудованої моделі. Отже, отриманий результат потребує обережної економічної інтерпретації та не може розглядатися як підтвердження позитивного впливу інфляції на економічне зростання України.

За результатами проведеного моделювання встановлено, що зв’язок між обсягом експорту та валовим внутрішнім продуктом України не є статистично значущим. Відповідно до отриманої моделі, збільшення обсягу експорту на 1 млрд дол. США за незмінності інших чинників супроводжується зростанням розрахункового обсягу номінального ВВП на 7,47 млрд грн. Водночас отримані результати не дають достатніх підстав для підтвердження стійкості такого взаємозв’язку, що може бути зумовлено особливостями функціонування національної економіки, змінами макроекономічних умов та впливом інших чинників, які визначають динаміку досліджуваних показників.

За незмінності інших чинників збільшення обсягу імпорту на 1 млрд дол. США супроводжується зростанням розрахункового обсягу номінального ВВП на 46,03 млрд грн. Отриманий коефіцієнт є статистично значущим у межах побудованої моделі. Такий результат може бути пов’язаний із загальними тенденціями економічного розвитку країни, особливостями перебігу макроекономічних процесів та взаємозв’язками між окремими складовими економічної діяльності. Водночас наявність додатного статистичного зв’язку не означає безпосереднього позитивного впливу імпорту на обсяг ВВП, а відображає характер взаємозалежності досліджуваних показників протягом аналізованого періоду.

Облікова ставка НБУ характеризується від’ємним статистичним зв’язком з обсягом номінального ВВП України. Відповідно до результатів побудованої моделі, підвищення облікової ставки на один відсотковий пункт за незмінності інших чинників супроводжується зменшенням розрахункового обсягу номінального ВВП на 99,24 млрд грн. Такий результат може бути пов’язаний з особливостями реалізації монетарної політики, змінами умов функціонування фінансової системи та загальними тенденціями макроекономічного розвитку країни. Водночас статистична значущість відповідного коефіцієнта на рівні 5 % не підтверджується, що не дозволяє однозначно стверджувати про стійкість виявленого взаємозв’язку.

Таким чином, у межах проведеного дослідження здійснено аналіз взаємозв'язків між окремими макроекономічними показниками та обсягом валового внутрішнього продукту України. Для проведення аналізу було обрано такі показники: офіційний курс гривні до долара США, рівень інфляції, обсяг експорту, обсяг імпорту та облікову ставку НБУ. За результатами дослідження побудовано кубічні однофакторні регресійні моделі, які характеризують залежність обсягу ВВП від кожного з визначених чинників. Встановлено, що серед досліджуваних макроекономічних показників саме офіційний курс гривні до долара США характеризується найбільш тісним статистичним зв'язком з обсягом номінального валового внутрішнього продукту України. Водночас визначено, що для інших макроекономічних показників статистична значущість зв'язку з результуючою змінною в межах побудованих кубічних однофакторних моделей не підтверджується.

Також у межах дослідження побудовано багатофакторну лінійну регресійну модель, яка характеризує залежність обсягу валового внутрішнього продукту України від сукупності обраних макроекономічних показників. Аналіз параметрів отриманої моделі та розрахованих показників її статистичної значущості дозволяє зробити висновок, що найбільш статистично значущими чинниками в межах побудованого рівняння є офіційний курс гривні до долара США та обсяг імпорту. Водночас встановлено наявність від'ємного статистичного зв'язку між обліковою ставкою НБУ та результуючим показником, проте його значущість на рівні 5 % не підтверджується, що потребує обережної інтерпретації отриманих результатів.

Отримані результати підтверджують важливість урахування основних макроекономічних показників у процесі дослідження особливостей економічного розвитку України. Водночас необхідно зазначити, що функціонування національної економіки визначається також впливом значної кількості інших чинників, серед яких важливе місце посідають інвестиційна активність, структура виробництва, динаміка внутрішнього попиту, стан

фінансової системи, зовнішньоекономічні умови та наслідки військової агресії. Сукупність зазначених чинників формує складне середовище економічного розвитку країни, що зумовлює необхідність їх комплексного врахування під час аналізу макроекономічних процесів.

Результати дослідження основних макроекономічних тенденцій розвитку України дозволяють зробити висновок про нестійкий характер функціонування національної економіки та її значну чутливість до змін, що відбуваються у фінансовій системі й економічному середовищі загалом. Проведений аналіз свідчить про нерівномірність економічного розвитку країни, періодичне загострення кризових явищ, ускладнення умов функціонування суб'єктів господарювання та звуження їхніх можливостей щодо мобілізації, залучення й результативного використання фінансових ресурсів для забезпечення стабільності господарської діяльності.

Водночас важливого значення набувають питання забезпечення здатності держави та економічних суб'єктів адаптуватися до змін зовнішнього середовища, яке характеризується нестабільністю та непередбачуваністю розвитку. При цьому, як уже зазначалося, економічний розвиток країни визначається сукупністю внутрішніх і зовнішніх чинників, значення та інтенсивність впливу яких можуть суттєво змінюватися в умовах макроекономічної нестабільності. За таких обставин особливої актуальності набуває формування ефективної системи фінансових інструментів, здатної враховувати сучасні економічні виклики та сприяти більш раціональному й результативному використанню фінансових ресурсів. Це є важливою передумовою підтримки економічної активності, забезпечення безперервності господарських процесів та формування сприятливих умов для подальшого відновлення й розвитку національної економіки України.

Висновки до другого розділу

1. Проведено дослідження сучасних тенденцій економічного розвитку України у 2010–2025 роках, за результатами якого встановлено нерівномірний характер функціонування національної економіки, що проявляється в чергуванні періодів економічного зростання, кризових явищ та поступового відновлення. Визначено, що основними чинниками макроекономічної нестабільності протягом досліджуваного періоду були структурні диспропорції, інфляційні процеси, девальвація національної валюти, зміни зовнішньоекономічних умов, пандемія COVID-19 та наслідки військової агресії. Обґрунтовано, що збереження високої чутливості національної економіки до внутрішніх і зовнішніх шоків ускладнює забезпечення стабільного економічного розвитку.

2. Визначено основні структурні трансформації національної економіки України, які відбувалися під впливом кризових явищ та змін економічного середовища. Серед них виокремлено скорочення ролі промислового виробництва у формуванні ВВП, посилення значення сфери послуг та інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток цифровізації економічних процесів і зростання участі держави в регулюванні господарської діяльності. Встановлено, що зазначені зміни супроводжуються поглибленням структурних дисбалансів, нерівномірністю розвитку окремих секторів економіки та збереженням значної залежності від зовнішніх ринків.

3. Проаналізовано сучасні тенденції функціонування фінансової системи України та встановлено суттєву трансформацію її окремих складових в умовах макроекономічної нестабільності. Визначено, що найбільш помітні зміни відбулися у сфері публічних фінансів, де спостерігаються значне зростання бюджетних доходів і видатків, збільшення бюджетного дефіциту, посилення боргового навантаження та залежності від зовнішнього фінансування. Водночас встановлено, що фінансова система України продемонструвала здатність адаптуватися до кризових умов і забезпечувати виконання основних функцій держави.

4. Виявлено основні тенденції розвитку фінансового ринку України в умовах нестабільності та цифровізації, які характеризуються зміною умов діяльності фінансових посередників, посиленням фінансових ризиків, обмеженням доступу окремих економічних суб'єктів до кредитних ресурсів і зростанням ролі цифрових фінансових технологій. Встановлено, що, незважаючи на значні зовнішні виклики, банківські та небанківські фінансові установи продовжують виконувати основні функції щодо забезпечення руху фінансових ресурсів і здійснення розрахункових операцій. Водночас збереження високого рівня невизначеності та обмеженість довгострокового фінансування стримують можливості фінансової системи щодо підтримки економічного розвитку.

5. Систематизовано основні виклики та загрози економічному розвитку України в умовах макроекономічної нестабільності, серед яких виокремлено безпекові, макроекономічні, бюджетні, кредитні, демографічні, інституційні, інформаційні та аграрні. Встановлено, що зазначені загрози мають комплексний характер, взаємопов'язані між собою та спричиняють скорочення виробничого потенціалу, погіршення умов здійснення господарської діяльності, зростання фінансових ризиків і обмеження інвестиційної активності. Обґрунтовано необхідність диференційованого вибору фінансових інструментів залежно від характеру економічних загроз, ресурсних можливостей та очікуваних результатів їх використання.

6. Визначено основні системні недоліки використання фінансових інструментів для забезпечення економічного розвитку України, які формуються під впливом ресурсних, структурних, інституційних, регуляторних, організаційних і технологічних чинників. Встановлено, що зазначені недоліки обмежують можливості ефективної мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів, ускладнюють реалізацію інвестиційних проєктів і стримують економічне відновлення. За результатами SWOT-аналізу конкретизовано сильні та слабкі сторони функціонування фінансової системи України, а також можливості й загрози її подальшого розвитку, що дозволило поглибити розуміння основних перешкод ефективного використання фінансових інструментів.

7. Проведено економетричне дослідження взаємозв’язків між обсягом валового внутрішнього продукту України та основними макроекономічними показниками, серед яких обрано рівень інфляції, офіційний курс гривні до долара США, обсяги експорту й імпорту та облікову ставку НБУ. Побудовано кубічні однофакторні регресійні моделі та багатофакторну лінійну регресійну модель. Встановлено, що серед однофакторних моделей статистично значущою є модель залежності номінального ВВП від офіційного курсу гривні до долара США. За результатами багатофакторного моделювання визначено, що найбільш статистично значущими чинниками є офіційний курс гривні до долара США та обсяг імпорту, що підтверджує складний характер взаємозв’язків між макроекономічними показниками.

8. Обґрунтовано необхідність удосконалення підходів до використання фінансових інструментів в умовах макроекономічної нестабільності з урахуванням сучасних тенденцій розвитку національної економіки, трансформації фінансової системи та наявних перешкод фінансового забезпечення господарської діяльності. Встановлено, що посилення невизначеності економічного середовища, зміна характеру фінансових ризиків та обмеженість ресурсів зумовлюють потребу в адаптації системи фінансових інструментів до нових умов функціонування. Це передбачає врахування характеру економічних загроз, узгодження різних фінансових інструментів та підвищення ефективності їх використання для підтримки економічної активності, забезпечення економічної резильєнтності та відновлення економічного потенціалу України.

Основні результати дослідження опубліковані в таких наукових роботах [24; 157; 160; 219; 220; 222; 248].

РОЗДІЛ 3

НАУКОВО-ПРИКЛАДНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

3.1 Концептуальний механізм трансформації системи фінансових інструментів розвитку економіки України в умовах нестабільності

Сучасні умови господарювання характеризуються стрімким розвитком глобалізаційних процесів, що за умов політичної та економічної нестабільності створюють виклики для економічних систем. Підсилення конкуренції на світовому ринку, зростання впливу великого капіталу, поглиблення інтеграційних процесів одночасно з ризиками національній безпеці та військовою агресією рф створюють загрози макроекономічній стабільності.

Крім внутрішніх соціально-економічних процесів, значний вплив має ситуація на міжнародних ринках, а саме цінові коливання та зміни ринкової кон'юнктури, що потребує заходів державного впливу щодо використання енергоефективних технологій та зменшення витратності виробництва. Відсутність чітких напрямків усунення структурних диспропорцій, нівелювання ефективних мотиваційних механізмів підприємницької активності також призводять до дестабілізації соціально-економічних процесів.

Отже, ключовими напрямками державної економічної політики в цьому контексті більшість експертів вважають управління структурними ризиками національної економіки, розвиток зовнішньоекономічної діяльності як інструменту економічної інтеграції, врахування екологічних ризиків, що в стратегічному аспекті становлять загрозу стабільності господарювання. Фінансове забезпечення зазначених процесів виступає суттєвим стимулом підприємницької активності та участі підприємств і організацій реального

сектору економіки в процесах економічного відтворення, що зумовлює актуальність розробки і впровадження механізмів фінансового стимулювання як на мікро-, так і на макрорівні.

Результати досліджень більшості провідних науковців доводять важливість механізмів фінансового стимулювання для ефективного залучення фінансових ресурсів суб'єктами господарювання та домогосподарствами населення та формування напрямків їх подальшого використання з метою сприяння економічному зростанню. Відповіднго у межах таких механізмів відбувається складний та цілеспрямований вплив на економічну, фінансову поведінку суб'єктів господарювання, що забезпечує їхній розвиток і стимулює динаміку економічного зростання.

У контексті обраної проблематики вважаємо доцільним дослідити феномен механізму фінансового стимулювання як важливу складову державної фінансової політики та інструмент сприяння фінансово-інвестиційній активності як населення, так і підприємницького сектору. Фінансове стимулювання за своїм функціональним змістом відображає здатність фінансової системи до впровадження заохочувальних заходів, що пов'язані із взаємодією фінансового сектору та суб'єктів господарювання в інтересах державної влади та стратегічного розвитку національної економіки.

Механізми фінансового стимулювання доцільно розглядати як на мікрорівні, мезорівні, так і на рівні національної економіки. Розгляд механізмів фінансового стимулювання на рівні підприємства дозволяє виокремити фінанси підприємств як об'єкт впливу механізму та формування й ефективний розподіл грошових потоків, що відображає систему внутрішньої організації функціонування фінансів підприємств. Відповідно вибір та обґрунтування принципів і підходів управління фінансовими потоками підприємств створюють підґрунтя реалізації мотиваційного механізму.

Проте в контексті впливу на макроекономічну стабільність та цілісності економічної системи важливим є розгляд механізмів фінансового стимулювання на рівні національної економіки в якості складової державної

економічної політики. У цьому контексті механізм фінансового стимулювання доцільно розглядати як комплекс спеціалізованих прийомів, методів, інструментів впливу на суб'єктів економічної діяльності з метою їх участі у процесі створення матеріальних благ. Зазначений підхід розглядає окремих суб'єктів господарювання як важіль впливу на процеси соціально-економічного розвитку та забезпечення макростабільності. Механізми фінансового стимулювання характеризуються такими основними рисами, як наявність чіткої позиції в системі державного регулювання економіки, обумовленість реальними фінансовими відносинами та можливість їх безпосереднього формування, динамізм функціонування під впливом змін оточуючих факторів та потребою швидкої адаптації, використання певних інструментів впливу.

Фінансове стимулювання відображає вплив державної економічної політики на стан, ринкову позицію та фінансову стабільність окремого суб'єкта економіки. Дослідження наукового доробку у сфері формування механізмів фінансового стимулювання економічного розвитку дозволяє узагальнити такі їхні характеристики (рис. 3.1).

Отже, виокремлення зазначених характеристик механізму фінансового стимулювання дозволяє зробити висновок про наявність внутрішніх та зовнішніх чинників його формування і розвитку, а також системну природу його функціонування, тобто взаємодію конкретних елементів на основі засобів та підходів. Основним об'єктом взаємодії є фінансові відносини, фінансові стимули та фінансові ресурси, поєднання яких у єдину систему дає синергетичний ефект як результат дії механізму. До пріоритетних методів взаємодії доцільно віднести фінансово-кредитне планування, фінансово-кредитні важелі, організацію фінансово-кредитних операцій відповідними установами.

Державне фінансове регулювання економічною діяльністю як основний стимул використовує фінансові важелі та інструменти, а їхній вибір у межах доцільності відображає рівень національної фінансової культури та спроможності їх ефективно застосовувати. Використання інструментів

фінансового стимулювання як елементів державної економічної політики ґрунтується на ухваленні та реалізації сукупності рішень щодо їх відповідності конкретному виду поставлених завдань, зважаючи на параметри важелів кожного з інструментів. Поєднання окремих інструментів (самофінансування, кредитне фінансування) дають можливість як ефективно розвивати фінансовий потенціал суб'єкта господарювання, так і забезпечувати реалізацію проєктів, що мають стратегічну важливість для державних інтересів на основі державної бюджетної підтримки.

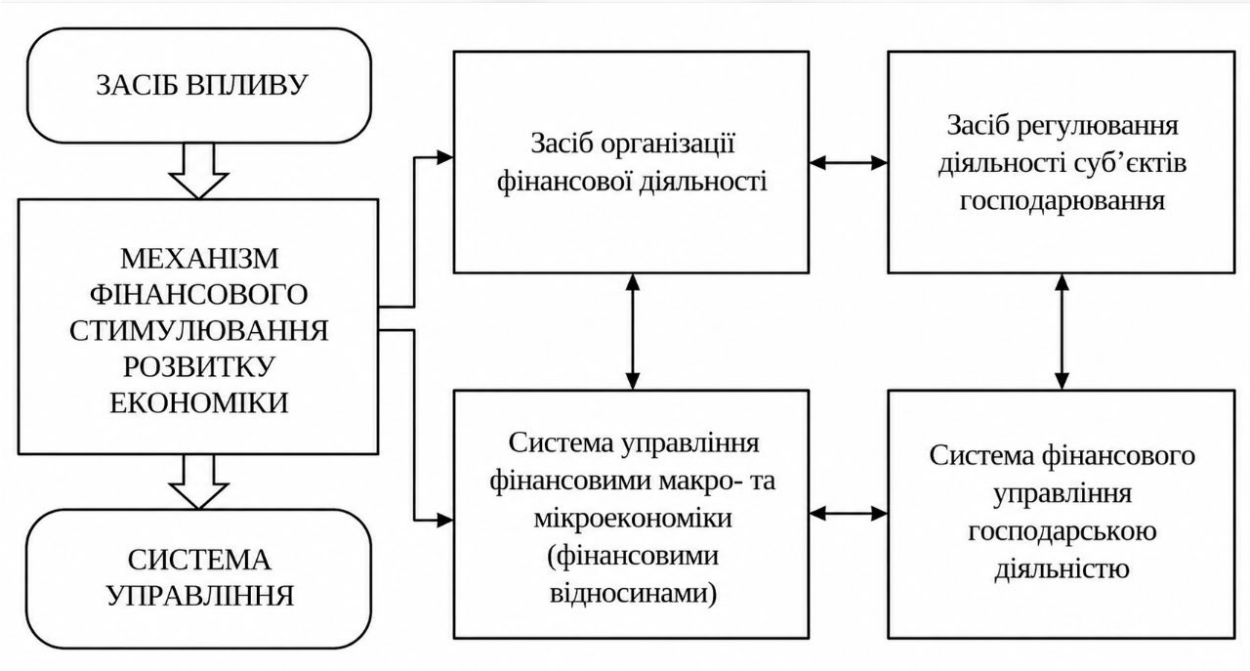

Рис. 3.1 – Основні концептуальні підходи до розкриття сутності механізму фінансового стимулювання розвитку економіки

Джерело: сформовано автором з урахуванням [11; 66; 68; 106; 159]

Методи фінансового стимулювання мають охоплювати як процеси мобілізації фінансових ресурсів, так і їх ефективний розподіл, використання і формування, що, на думку дослідників, є проявом таких фінансових відносин, як страхування, оподаткування, політика ціноутворення, методи й форми здійснення розрахункових операцій. Найчастіше науковцями виокремлюються такі основні категорії фінансових інструментів, як грошові засоби, кредитні інструменти та інструменти участі в уставному капіталі [14; 227]. Проте розвиток ринків

капіталу, поширення використання нових форм фінансових активів змінили підходи до визначення сутності та класифікації фінансових інструментів. Поширення інституційного підходу в економічній науці дозволяє визначити фінансовий інструмент в контексті договірних відносин між власниками фінансових активів та фінансових зобов'язань [227]. Отже, у процесі дії фінансових інструментів виникають зобов'язання між сторонами фінансового договору щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів.

Варто пам'ятати також, що загалом фінансові інструменти не функціонують ізольовано від інших структурних елементів механізму фінансового стимулювання, фінансового механізму. Вони в цілому формують єдину систему, яка складається не лише із сукупності таких інструментів, але і їхнього взаємозв'язку, параметрів використання, взаємовпливів. Саме тому у першому розділі дисертації вагома увага і була приділена обґрунтуванню доцільності розгляду саме системи фінансових інструментів, оскільки саме використання такої системи дозволяє усвідомлено та ефективно протидіяти наслідкам економічної нестабільності.

Як вже зазначалося ухвалення рішень щодо вибору фінансових інструментів відбувається під впливом ринкового середовища на основі критерію задоволеності окремих суб'єктів, на стимулювання яких вони направлені. Умови використання кожного інструмента визначаються його термінами, структурою, належністю відповідних нормативно-правових документів, що в подальшому формує систему регулювання поведінки суб'єктів економіки. Фінансові інструменти в межах дії механізму фінансового стимулювання можуть відігравати роль як стимулу, так і санкцій. Вибір фінансових інструментів на макрорівні має враховувати фінансовий потенціал підприємств та рівень фінансової корпоративної культури. З іншого боку, управління фінансовими ресурсами на мікрорівні спирається на прийняття та реалізацію рішень щодо пошуку та обґрунтування дієвих інструментів державної фінансової політики та узгодження орієнтирів розвитку підприємства зі стратегічними цілями органів державної влади.

Важливою складовою механізму фінансового стимулювання, окрім фінансових інструментів, є фінансові індикатори як засоби оцінки впливу. Таким чином, механізм фінансового стимулювання функціонує як складова системи управління фінансовими ресурсами національної економіки (рис. 3.2).

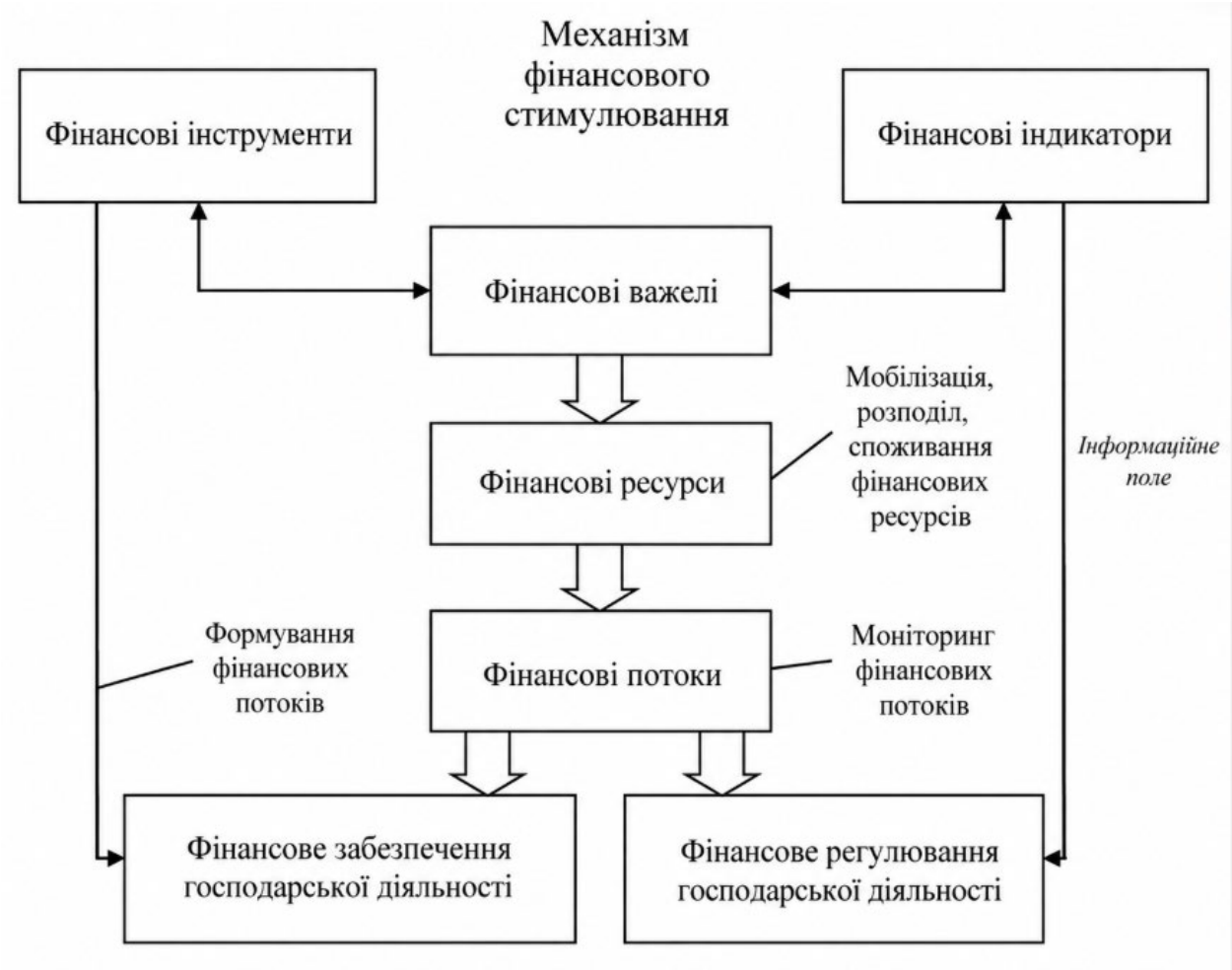

Рис. 3.2 – Механізм фінансового стимулювання розвитку економіки як складова системи управління фінансовими ресурсами

Джерело: сформовано автором.

З погляду системного підходу, розгляд механізму фінансового стимулювання в контексті інструментів та індикаторів результативності дозволяє сприймати його як засіб впливу на конкретний суб’єкт. Зазначене потребує додаткової деталізації, а саме:

- механізм фінансового стимулювання виступає засобом реалізації фінансових відносин як між окремими суб'єктами економіки, так і на рівні ланцюга «влада-підприємство»;

- механізм фінансового стимулювання виступає засобом реалізації управлінських рішень у напрямку ефективного використання фінансових ресурсів та активного інвестиційного процесу;

- механізм фінансового стимулювання виступає засобом впливу на господарську діяльність суб'єктів економіки та ефективне управління фінансовим потенціалом.

Формування механізму фінансового стимулювання відбувається під впливом інституційних чинників, перш за все умов зовнішнього економіко-правового середовища, наявністю відповідного нормативно-правового регулювання, що обумовлює його універсальність стосовно всіх суб'єктів економіки та дозволяє вважати інтегруючою ланкою в системі управління фінансовими ресурсами.

Основними функціями, що реалізує механізм фінансового стимулювання, в цьому контексті є наступні:

– інформаційна функція, що полягає у наданні суб'єктам економіки інформації щодо можливих інвестиційних проєктах та можливостях залучення інвестицій;

– моніторинг фінансових ресурсів на мікро- та мезорівні;

– управління ризиками фінансування, реалізація інструментів захисту інвестицій;

– зниження витрат обігу на ринках товарів і послуг

– адаптація системи фінансових інструментів до змін економічного середовища;

– координація дій економічних суб'єктів щодо акумулювання, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів.

Також слід окремо визначити інтеграційну функцію механізму фінансового стимулювання, зміст якої полягає у його здатності поєднувати складові національної економічної системи, а саме підприємства, банківські установи, інші фінансово-кредитні структури, державні інституції. Так, рівень макроекономічної стабільності, наявні ризики в соціально-економічній системі, ситуація у сфері національної безпеки визначають спектр фінансових інструментів та індикаторів, що мають використовуватись. Ступінь та повнота реалізації зазначених функцій впливають на прийняті інвестиційні рішення, реалізацію інвестиційних проєктів та, як наслідок, економічне зростання.

Але реалізація функціональної складової механізму фінансового стимулювання залежить від рівня акумулювання та перерозподілу фінансових ресурсів та їх оптимального використання. Йдеться як про ресурси державного та місцевих бюджетів, так і фінансовий потенціал окремих підприємств та установ, включаючи можливості банківської системи.

Досягнення стійкого економічного розвитку та відповідна трансформація фінансових відносин в Україні пов’язані не тільки із впровадженням паліативних заходів, спрямованих на розв’язання кризової ситуації сьогодення. Доцільною є розробка стратегічної цілеспрямованої програми, що має включати комплекс взаємопов’язаних напрямків та дій, що забезпечать кардинальну протидію поширенню кризового стану:

– забезпечення конкурентоспроможності фінансової системи як на внутрішньому, так і зовнішньому ринку, у тому числі на основі активного використання цифрових технологій;

– використання нових інструментів фінансово-кредитного регулювання, в тому числі на основі рефінансування, залежно від потреб та тенденцій економічного розвитку та взаємозалежностей між фінансовою діяльністю та процесами відтворення. Відбір інструментів має сприяти економічному зростанню в інфляційних умовах, що не гальмують інвестиційну діяльність;

– забезпечення орієнтації фінансових потоків на задоволення потреб виробничої сфери, що передбачає, зокрема використання інструментів співучасті держави у великих інноваційних проєктах на основі державно-приватного партнерства; пріоритет в інвестуванні має надаватись проєктам інфраструктурного розвитку, забезпечення енергоефективності та національної безпеки, впровадження високих технологій;

– впровадження диференційованого регулювання рівня ставок із кредитування бізнесу, що передбачає високі ставки для короткострокових фінансових інструментів та нижчі ставки для інструментів довгострокового кредитування, що сприятиме доступності інвестиційного кредиту;

– регулювання депозитної політики банківських установ, зокрема розвиток ринку депозитних сертифікатів, сприяння поширенню пенсійних депозитів та депозитів військових за пільговими ставками;

– адаптація фінансових інструментів до потреб громадян і бізнесу;

– підвищення доступності фінансових послуг, удосконалення існуючих інституційних передумов функціонування і розвитку фінансових установ, диверсифікації і поширення мережі банківського обслуговування;

– стимулювання розвитку фондових центрів та удосконалення системи розміщення цінних паперів;

– розвиток системи цифрового дистанційного обслуговування фізичних та юридичних осіб;

– удосконалення нормативно-правового регулювання електронних платіжних інструментів;

– удосконалення регулювання фінансової системи, забезпечення дієвого контролю системних ризиків шляхом створення відповідних інституцій.

При цьому варто підходити досить відповідально до узгодження фінансових інструментів, їх вибору для досягнення конкретних результатів. Саме це дає змогу чітко поєднати такі інструменти із основними цілями фінансової політики держави, окремими її складовими, які зазнають змін та перегляду саме в періоди кризових ситуацій та необхідності швидко реагувати на нові загрози.

Зв’язок між мтеодами та інструментами фінансового механізму і цілями фінансової політики повинен бути однозначним та зрозумілим.

Розвиток механізмів фінансового стимулювання має враховувати тенденції національної фінансової системи, наявні можливості розвитку та потенційні загрози, викликані як нестабільністю внутрішніх економіко-політичних процесів, так і зовнішніх чинників. У будь-якому випадку, незалежно від обраних інструментів, механізм фінансового стимулювання надалі визначатиме економічний суверенітет країни та конкурентоспроможність на світовій арені.

Отже, можна констатувати, що в сучасних умовах важливою умовою механізму фінансового стимулювання є його здатність адаптуватися до сучасних загроз. Відповідно фінансові інструменти є невід’ємними складовими фінансового механізму будь-якої економічної системи і вони також повинні використовуватися з максимальною ефективністю та раціональністю використання ресурсів. Таким чином в сучасних умовах, враховуючи важливість функціонування системи фінансових інструментів, необхідно також провести дослідження сутності механізму адаптації системи фінансових інструментів до викликів економічної нестабільності. Такий механізм є невід’ємною складовою механізму фінансового стимулювання і у більш гнучкій формі відображає процеси адаптації фінансових інструментів до поточних тенденцій економічного розвитку держави. На рис. 3.3 визначено сутність такого механізму.

Специфічними рисами механізму адаптації системи фінансових інструментів до викликів економічної нестабільності є наступні:

– постійна адаптація до змін зовнішнього та внутрішнього середовища через використання наявних ресурсів та дотримання основних принципів такої адаптацій і загалом принципів механізму фінансового стимулювання;

– постійна трансформація фінансових інструментів, їхніх параметрів, які використовуються для підтримки діяльності економічних суб’єктів в умовах нестабільності;

– складна будова, оскільки структура представлена значною кількістю фінансових інструментів, методів, важелів, які необхідно обирати та поєднувати між собою з метою адаптації до нових економічних, політичних, соціальних реалій, аналізувати ефективність їхнього використання;

Рис. 3.3 – Сутність механізму адаптації системи фінансових інструментів до викликів економічної нестабільності

Джерело: складено автором на основі [19; 79; 106]

– гнучке поєднання бюджетних, податкових, монетарних, боргових, валютних, інвестиційних і цифрових фінансових інструментів;

– відбувається постійне розширення груп фінансових інструментів в результаті активного розвитку фінансової системи, фінансових відносин між економічними суб’єктами, виникнення нових способів, форм здійснення впливу на господарську діяльність домогосподарств, суб’єктів підприємницької діяльності та ін.;

– постійно удосконалюється інформаційно-аналітичне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень щодо використання різних

фінансових інструментів для здійснення впливу на поведінку економічних суб'єктів з урахуванням наслідків нестабільності, що відбувається насамперед через процеси цифровізації сфери публічних фінансів, фінансового ринку, діяльності фінансових установ;

– механізм спрямований для підвищення швидкості адаптації фінансової системи до нових перманентних соціальних, економічних та політичних викликів та шоків;

– механізму притаманний превентивний характер функціонування, оскільки більша чатсина його компонентів спрямована на попередження негативних наслідків для фінансової системи від зовнішніх загроз та внутрішніх кризових ситуацій;

– відбувається постійне удосконалення механізму на основі аналізу ефективності його функціонування, окремих його компонентів, дослідження раціональності використання окремих видів фінансових інструментів або їхньої сукупності та ін. [11; 95; 159; 164; 208].

На рис. 3.4 наведено схему механізму адаптації системи фінансових інструментів до викликів економічної нестабільності. Визначено, що основною метою такого механізму є забезпечення адаптації системи фінансових інструментів до викликів макроекономічної нестабільності шляхом підвищення ефективності їх використання з метою формування умов для стійкого економічного розвитку України.

Зауважимо, що реалізація окресленої мети механізму полягає не лише в адаптації окремих з фінансових інструментів до нових реалій економічного та соціального стану, а пов'язана і з трансформацією всієї системи фінансових інструментів, її цілісного пристосування до наслідків кризових ситуацій, деструктивного впливу окремих чинників на фінансовий стан економічних суб'єктів. Саме системний підхід, а не ситуативне та непередбачуване використання різних фінансових інструментів дає змогу нормалізувати ситуацію в країні, забезпечити більш ефективне використання ресурсів, які необхідні для впровадження низки антикризових заходів.

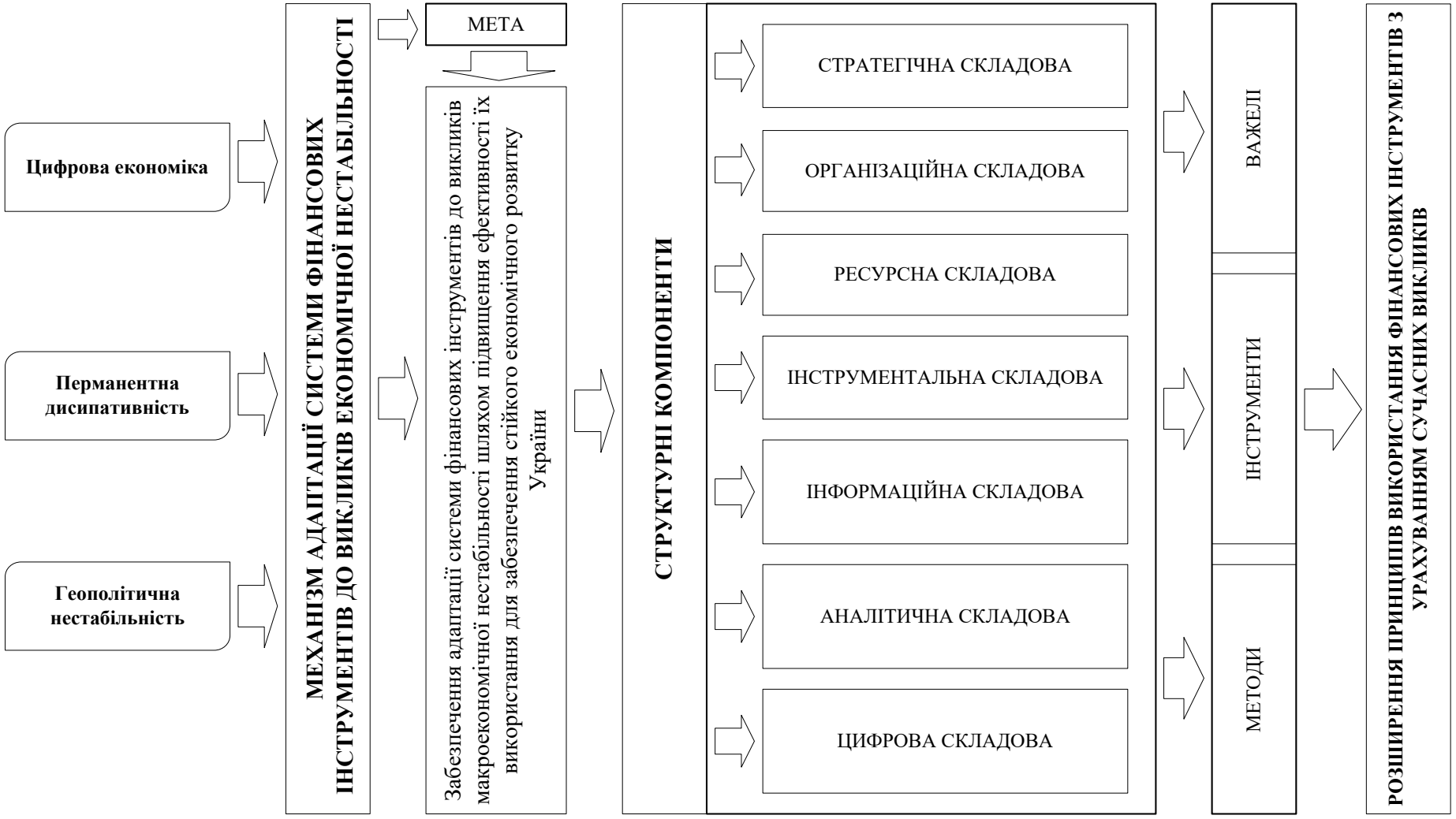

Рис. 3.4 – Схема механізму адаптації системи фінансових інструментів до викликів економічної нестабільності

Джерело: складено автором з урахуванням [4; 8; 16; 36; 57]

У межах цього механізму, враховуючи складність макроекономічного середовища, пропонуємо також дотримуватися таких принципів:

1) адаптивності – швидке прийняття рішень щодо використання фінансових інструментів для здійснення цілеспрямованого впливу на економічних суб'єктів з урахуванням їхнього стану та результатів впливу деструктивних чинників;

2) ефективності – необхідність здійснення аналізу доцільності застосування фінансових інструментів, раціональності використання ресурсів, необхідних для здійснення впливу на економічних суб'єктів;

3) пріоритетності – чітке усвідомлення того, що одночасно забезпечити позитивний вплив на функціонування всіх економічних суб'єктів неможливо. Саме тому існує об'єктивна необхідність у виборі тих напрямів фінансового стимулювання, які є найбільш важливими з позиції формування нових позитивних імпульсів для розвитку та забезпечення стабільності інших суб'єктів;

4) узгодженості – необхідність забезпечення узгодженості цілей державних інституцій, які використовують доступні їм фінансові ресурси та інституційні можливості, і економічних суб'єктів, які розробляють власні плани стабілізації діяльності в умовах формування несприятливого зовнішнього середовища. Саме це дає змогу забезпечити цілеспрямованість зусиль усіх економічних суб'єктів на досягнення спільних, а не суб'єктно-орієнтованих цілей щодо стабілізації економічного розвитку країни;5) комбінування – державні інституції повинні вдало комбінувати фінансові інструменти в межах механізму адаптації для більш ефективного пристосування економічних суб'єктів до нових реалій функціонування. Це є особливо важливим з позиції ефективності використання всіх доступних інструментів для швидкої нормалізації ситуації.

Також перелік окреслених принципів вважаємо за доцільне доповнити такими:

5) цифрової інтегрованості – передбачає інтеграцію цифрових фінансових інструментів у всі етапи функціонування механізму адаптації та їх узгоджене використання поряд із традиційними фінансовими інструментами;

6) динамічної стійкості – передбачає забезпечення здатності механізму підтримувати результативність функціонування системи фінансових інструментів шляхом їх постійного оновлення та трансформації відповідно до макроекономічних, технологічних і геополітичних змін.

Саме дотримання окреслених принципів дозволить ефективніше використовувати фінансові інструменти в сучасних умовах економічного розвитку країни.

Однак варто розуміти, що структура механізму адаптації системи фінансових інструментів до викликів економічної нестабільності є значно складнішою, ніж це може здаватися, а його впровадження є складним завданням. Усе це пов’язано насамперед із тим, що дотримання окреслених принципів недостатньо для того, щоб такий механізм був ефективним. Важливим аспектом також залишається підтримка тих трансформаційних процесів, які відбуваються в окресленій системі та пов’язані зі зміною її структурної побудови, окремих параметрів, характеру взаємодії між фінансовими інструментами. Це обумовлюється насамперед тим, що в умовах нестабільності змінюються не лише потреби економічних суб’єктів у фінансових ресурсах, але й їхні можливості щодо залучення, розподілу та використання таких ресурсів. Змінюються також пріоритети державної фінансової політики, окремі галузі та сектори економіки можуть тимчасово не отримувати тієї підтримки, яку вони отримували в докризовий період. Крім того, в умовах нестабільності формуються нові ризики, значна частина яких має системний характер, а отже, виникає необхідність у впровадженні заходів для мінімізації ймовірності їх перетворення на реальні загрози для стабільності функціонування фінансової системи.

У таких умовах важливого значення набуває вивчення саме процесів трансформації, які відбуваються в системі фінансових інструментів у

результаті змін зовнішнього середовища та виникнення внутрішніх чинників, що зумовлюють необхідність реалізації окреслених процесів. При цьому трансформації не обов'язково пов'язані з розробленням і використанням нових фінансових інструментів. Загалом їх перелік є загальновідомим і лише поступово розширюється. Трансформаційні процеси також обумовлюються зміною параметрів застосування вже наявних фінансових інструментів, їх комбінування, характеру взаємозв'язків і способів поєднання. Усе це здійснюється насамперед для досягнення короткострокових і довгострокових цілей економічного розвитку.

Враховуючи окреслене, на наше переконання, доцільно визначити основні напрями трансформації системи фінансових інструментів в умовах економічної нестабільності. Серед них варто виокремити такі:

1) зміна складу системи фінансових інструментів та співвідношень між її окремими компонентами;

2) трансформація функціонального призначення фінансових інструментів відповідно до нових цілей економічної та фінансової політики;

3) зміна окремих параметрів використання конкретних фінансових інструментів, а саме коригування ставок, строків, обсягів фінансування, умов і порядку залучення фінансових ресурсів;

4) трансформація сформованої моделі інституційного забезпечення використання фінансових інструментів, перегляд повноважень окремих державних інституцій, зміна підходів до координації дій між ними;

5) активне використання цифрових технологій, які формують нові можливості для проведення фінансових операцій, підготовки та збору інформації про функціонування зазначеного механізму адаптації, що в підсумку сприяє прийняттю більш виважених та обґрунтованих управлінських рішень;

6) зміна підходів до формування, залучення, акумуляції та мобілізації ресурсів, які використовуються для адаптації до передумов і наслідків

економічної нестабільності, зокрема зміна пропорцій між залученими, власними та запозиченими коштами;

7) трансформація окремих правил і підходів, впровадження обмежень та додаткових вимог щодо використання фінансових інструментів з метою посилення впливу одних інструментів та зменшення масштабів тимчасового або постійного використання інших.

Окреслені напрями, звичайно, не є ізольованими. Як правило, вони реалізуються одночасно, враховуючи значний рівень взаємозв'язку фінансових інструментів та їх взаємодію між собою. Проте розуміння можливих напрямів трансформації системи фінансових інструментів є важливим з позиції усвідомлення можливостей впровадження відповідних змін і нових підходів до побудови дієвої моделі використання фінансових інструментів у певний період часу.

Беззаперечно, трансформація системи фінансових інструментів в умовах економічної нестабільності частково може здійснюватися завдяки функціонуванню окремих елементів самоорганізаційних механізмів. Проте загалом окреслена система розвивається в результаті розширення державними інституціями насамперед своїх повноважень і можливостей щодо здійснення управлінського впливу на функціонування економічних суб'єктів. Це, у свою чергу, свідчить про можливість етапізації трансформації зазначеної системи, тобто побудови певного алгоритму, за яким відбуваються зміна системи фінансових інструментів, її вдосконалення та оновлення. На рис. 3.5 представлено окремі етапи трансформації зазначеної системи.

Важливою особливістю функціонування механізму адаптації системи фінансових інструментів до наслідків економічної нестабільності є постійний аналіз результатів застосування тих чи інших фінансових інструментів та їх комбінацій. Складність макроекономічного регулювання якраз і полягає в тому, що, регулюючи один напрям діяльності економічних суб'єктів, ми стимулюємо досить широкий спектр різних макроекономічних процесів, які відбуваються в межах національної економіки. Саме детальний аналіз

наслідків і потенційних результатів використання тих чи інших фінансових інструментів є, беззаперечно, однією з важливих складових прийняття обґрунтованих рішень щодо доцільності їх застосування в різних умовах функціонування національного господарства. Саме тому, на наше переконання, доцільно оцінювати результативність трансформації системи фінансових інструментів за сукупністю таких критеріїв:

Рис. 3.5 – Етапи трансформації системи фінансових інструментів в умовах економічної нестабільності

Джерело: складено автором

1) критерій адаптивності – наскільки система пристосувалася до змін економічного середовища, що можна підтвердити шляхом аналізу відповідних макроекономічних показників;

2) критерій гнучкості – наскільки швидко можна забезпечити зміну окремих параметрів фінансових інструментів та чи вдалося здійснити такі зміни в результаті виникнення нестабільних умов функціонування економічних суб'єктів;

3) критерій узгодженості – наскільки впроваджувана модель використання системи фінансових інструментів відповідає основним напрямам фінансової політики держави та чи змінювалася така політика в умовах значної трансформації зовнішньоекономічного середовища;

4) критерій результативності – чи дозволило використання системи фінансових інструментів в умовах нестабільності досягти встановлених економічних цілей, показників і параметрів та які саме показники засвідчують стабілізацію ситуації;

5) критерій ресурсної ефективності – передбачає детальний аналіз отриманих результатів від використання фінансових інструментів та тих ресурсів і можливостей, які були витрачені для забезпечення ефективності їх застосування. У цьому контексті важливим є порівняння отриманих ефектів від використання фінансових ресурсів з обсягами ресурсів, насамперед фінансових, які були витрачені на підтримку конкретних антикризових заходів;

6) критерій своєчасності – наскільки швидко система фінансових інструментів могла змінюватися відповідно до нових економічних викликів.

Оцінювання ефективності функціонування системи фінансових інструментів із використанням окреслених критеріїв є важливим елементом забезпечення постійного розвитку такої системи, удосконалення не лише її структурних елементів, але й загалом параметрів їх взаємодії, підвищення ефективності механізму функціонування такої системи та взаємозв'язків між керуючою і керованою підсистемами, які пов'язані між собою насамперед управлінським впливом.

Зважаючи на представлені наукові засади ефективного використання окреслених інструментів, у наступному підрозділі дисертації увагу приділимо прикладним аспектам застосування зазначеного механізму.

3.2 Трансформація фінансової політики держави на основі вдосконалення інструментів стимулювання інвестиційної діяльності

В сучасних умовах розвитку економіки України фінансова політика також зазнає суттєвих трансформацій, які пов'язані з глобалізаційними процесами, безпековими питаннями, цифровізацією системи публічних фінансів, діяльності фінансових посередників, макроекономічною нестабільністю. Відповідно, традиційні підходи, які раніше використовувалися для розроблення та реалізації фінансової політики, стають недостатньо ефективними для забезпечення стабільного функціонування національної економіки та фінансової системи, що в підсумку формує нові вимоги до перегляду існуючих концепцій і підходів щодо розроблення та реалізації такої політики.

Насамперед зміна підходів до розроблення фінансової політики, а відповідно, і використання фінансових інструментів, пов'язана із сучасними викликами, які в Україні є нетиповими для звичайних економічних і фінансових криз та обумовлюються значною кількістю неекономічних факторів. Дефіцит фінансових ресурсів, втрата значної частини надходжень, знищення виробничого потенціалу, а отже, і можливостей акумулювання доходів у майбутньому – усе це впливає на функціонування системи публічних фінансів і загалом фінансової системи України. Беззаперечно, що в таких умовах фінансова політика повинна також змінюватися, мають змінюватися її основні вектори, особливо враховуючи високий рівень залежності економіки країни від зовнішнього фінансування та необхідність здійснення значних обсягів видатків на оборону України й підтримку безпеки.

Окрім того, складність економічної ситуації обумовлює виникнення несприятливих макрофінансових процесів, що супроводжуються значними інфляційними процесами, валютними коливаннями, зниженням доступності кредитних та інвестиційних ресурсів для підприємств, високою вартістю запозичених коштів і загалом наявністю системних ризиків, які за умови

недосконалого регулювання можуть трансформуватися в кризові явища та серйозні загрози для стабільної роботи фінансової системи країни. Окрім цього, значну роль у трансформації такої системи сьогодні відіграють цифрові технології, нові фінансові технології, виникають нові види фінансових установ, відбувається інтеграція між ними, банківськими установами та страховими компаніями. Усе це в підсумку впливає на ефективність функціонування фінансової системи, системи фінансового посередництва, а отже, ці тенденції також необхідно враховувати при розробленні нових напрямів фінансової політики держави.

Відповідно, у сучасних умовах фінансова політика повинна забезпечувати не лише реалізацію функцій бюджетного, податкового та монетарного регулювання, але й сприяти формуванню умов для підвищення спроможності економіки адаптуватися до кризових явищ, підтримувати необхідний рівень фінансової безпеки, забезпечувати стабільне функціонування цифрової інфраструктури, яка на сьогодні є невід'ємною складовою платіжної системи країни.

Також цілком логічно припустити, що модель фінансової політики на сьогодні повинна характеризуватися високим рівнем адаптивності та гнучкості, оскільки усталені підходи до розроблення такої моделі базувалися на класичних концепціях функціонування системи державних фінансів. Проте сьогодні ця система перебуває в надскладних умовах функціонування, а високий рівень залежності від зовнішнього фінансування обумовлює зміну векторів побудови нової моделі фінансової політики, у межах якої актуальними стають питання зниження такої залежності, більш активного залучення внутрішніх ресурсів країни та підвищення ефективності управління сформованим державним боргом.

Саме тому окреслене дає підстави стверджувати про важливість трансформації системи фінансових інструментів, які є невід'ємною складовою фінансового механізму, що використовується для реалізації основних положень розробленої та затвердженої фінансової політики держави.

На наше переконання, серед основних напрямів використання фінансових інструментів для підтримки економічного розвитку України в умовах нестабільності варто виокремити такі:

1) активізація інвестиційної діяльності; підвищення доступу до фінансових ресурсів, особливо позикових коштів;

2) підтримка стабільності функціонування фінансової системи, зокрема управління інфляційними процесами та девальвацією національної валюти;

3) підтримка малого та середнього бізнесу;

4) розвиток інфраструктури, у тому числі технологічної інфраструктури, якою користуються фінансові установи;

5) забезпечення підтримки експортного потенціалу країни;

6) сприяння формуванню зеленої економіки та впровадженню проєктів, спрямованих на підтримку моделі сталого розвитку;

7) забезпечення умов для повернення українців додому, їхньої активної адаптації та залучення до економічної системи [60; 70; 105; 117].

Зауважимо, що в сучасних умовах використання фінансових інструментів пов'язане не лише з регламентацією та трансформацією моделей економічної і фінансової поведінки окремих суб'єктів господарювання, але й покликане впливати на неекономічні сфери українського суспільства, зокрема соціальну, безпекову, технологічну. Усе це обумовлюється складними викликами військового вторгнення, яке відобразилося на функціонуванні всіх без винятку сфер сучасного суспільства.

Особливої уваги потребують питання підвищення соціального забезпечення громадян країни, які належать до вразливих верств населення, оскільки інфляція та девальвація значною мірою впливають на підвищення цін і вартості життя, а відсутність відповідного зростання доходів робить ці категорії громадян надто вразливими та соціально незахищеними.

Фінансові інструменти повинні відігравати важливу роль у поступовому вирішенні демографічних проблем, які особливо актуалізувалися в період війни, масової міграції та виїзду громадян за межі України. Саме фінансові

інструменти здатні забезпечити можливість отримання підтримки для придбання нового житла тими громадянами, які його втратили на окупованих територіях або на територіях, де сьогодні ведуться воєнні дії.

Значних фінансових ресурсів потребує реалізація екологічних проєктів, що стосуються безпосередньо відновлення територій, які найбільше постраждали від військової агресії, розмінування сільськогосподарських територій, ліквідації наслідків забруднення від використання військової техніки, безпілотних літальних апаратів і ракет. Таким чином, фінансові інструменти в сучасних умовах повинні використовуватися максимально ефективно та оптимально, враховуючи наявні обсяги доступних фінансових ресурсів і пріоритетність фінансування з метою забезпечення базового рівня доходів громадян, їхньої фінансової безпеки та безпечності життєдіяльності.

Серед основних напрямів удосконалення використання фінансових інструментів в умовах економічної нестабільності в Україні доцільно виокремити такі: впровадження дієвих механізмів страхування воєнних ризиків; підтримка розвитку цифрових платформ та інструментів для забезпечення ефективності використання фінансових ресурсів; активізація використання інструментів державно-приватного партнерства та інших механізмів залучення внутрішніх ресурсів; підвищення ефективності управління системою публічних фінансів, особливо в частині планування, моніторингу та оцінювання використання бюджетних коштів, що сьогодні цілком можливо здійснювати через використання цифрових технологій.

Беззаперечно, однією з основних цілей фінансової політики держави повинна бути активізація інвестиційної діяльності в країні. Саме це засвідчуватиме суттєву трансформацію умов ведення підприємницької діяльності, покращення бізнес-клімату. Активізація інвестування також засвідчуватиме підвищення рівня конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості національної економіки, характеризуватиме формування прийнятних умов ведення бізнесу, що особливо важливо в умовах поступового економічного відновлення.

Особливого значення в сучасних умовах набуває необхідність використання фінансових інструментів для стимулювання інвестиційної діяльності. Це пов'язано в першу чергу з тим, що в умовах макроекономічної нестабільності та дефіциту кредитних, інвестиційних коштів саме інвестиції стають поштофхом до розвитку підприємств, розширення їх виробництва, створення нових робочих місць. Саме тому важливим завданням державної фінансової політики навіть в умовах складних економічних, політичних та соціальних шоків залишається створення сприятливих умов для залучення інвестиційних ресурсів, підвищення доступності залучення фінансування різними категоріями підприємців.

Враховуючи окреслене, проведемо дослідження особливостей використання державних програм стимулювання інвестиційної діяльності, які були розроблені, затверджені та реалізуються з метою підтримки економіки України в умовах економічної нестабільності і невизначеності подальших змін.

Урядом уже було розроблено декілька державних програм стимулювання інвестицій, реалізація яких покликана забезпечити можливість здійснення інвестиційної діяльності в умовах постійних безпекових загроз, забезпечити розвиток економіки, особливо на основі стимулювання малого та середнього підприємництва в Україні. На рис. 3.6 наведено інформацію про класифікацію державних програм стимулювання інвестицій, які сьогодні створені в Україні.

Отже, нами було проведено класифікацію державних програм стимулювання інвестицій за п'ятьма основними ознаками: джерелами фінансування, формами підтримки інвесторів, сферами реалізації, цільовою аудиторією та термінами реалізації. Зазначений підхід дозволяє систематизувати різні інструменти, які використовують державні інституції для підтримки інвестиційної діяльності, визначити особливості використання фінансових ресурсів у межах кожної з таких програм, описати механізми їх застосування та спрямованість на окремі категорії економічних суб'єктів.

Класифікація державних програм стимулювання інвестицій

Група програм	Вид програми	Сутність і механізм реалізації
1. За джерелами фінансування	Бюджетні програми	Фінансуються за рахунок державного та місцевого бюджету.
	Кредитні програми	Реалізуються за рахунок державних або міжнародних фінансових установ.
	Грантові та міжнародні програми	Підтримуються за рахунок іноземних донорів, міжнародних організацій.
	Змішані програми	Фінансуються як державою, так і міжнародними донорами, приватними фондами.
2. За формою підтримки інвесторів (механізмом стимулювання)	Фінансові стимули	Пряме державне фінансування (гранти, субсидії, дотації), державні кредити та гарантії, фінансування через спеціалізовані інституції (інвестиційні фонди, державні банки тощо).
	Податкові стимули	Надання податкових пільг шляхом зниження ставок або звільнення від сплати (наприклад, податку на прибуток, ПДВ, мита); податкові канікули для нових інвесторів, амортизаційні пільги.
	Інфраструктурна підтримка	Створення спеціальних економічних зон та індустріальних парків; державне інвестування у логістичну та транспортну інфраструктуру; надання державної нерухомості або земельних ділянок на пільгових умовах.
	Регуляторна підтримка	Спрощення дозвільних процедур для інвесторів, гарантії захисту інвестицій та спрощений механізм вирішення спорів, лібералізація валютного регулювання та полегшення виведення капіталу.
3. За сферами реалізації	Галузеві програми	Спрямовуються на стимулювання інвестицій у певні сектори економіки (енергетику, металургію, АПК, машинобудування тощо).
	Регіональні програми	Орієнтовані на підтримку інвестицій у конкретних областях чи містах.
	Національні програми	Ухвалюються урядом і діють на всій території країни.
4. За цільовою аудиторією	Програми для малого та середнього бізнесу	Сприяють підтримці підприємців, спрямовуються на розвиток та масштабування бізнесу.
	Програми для великих інвесторів	Спрямовані на залучення стратегічних інвесторів, які готові вкладати значні суми (інвестиційні проєкти).
	Програми для міжнародних компаній	Ініціативи, що сприяють виходу міжнародних корпорацій на український ринок.
5. За термінами реалізації	Короткострокові програми (1–3 роки)	Спрямовані на швидку підтримку бізнесу, переважно у кризових умовах (підтримка підприємств, що постраждали від війни, пандемії тощо).
	Середньострокові програми (3–7 років)	Спрямовані на стимулювання економічного розвитку та підвищення інвестиційної привабливості окремих галузей (створення індустріальних парків, підтримка малого і середнього бізнесу тощо).
	Довгострокові програми (понад 7 років)	Орієнтовані на сталий економічний розвиток, структурні реформи (розвиток зеленої енергетики, технологічних кластерів тощо).

Рис. 3.6 – Класифікація державних програм стимулювання інвестицій

Джерело: систематизовано автором [17; 82; 161; 222]

Таким чином, окреслена класифікація відображає багатокомпонентний і складноструктурований характер системи державного стимулювання інвестицій та лише підтверджує важливість використання комплексного підходу до вибору різних фінансових інструментів у процесі реалізації державної фінансової політики. Особливого значення при цьому набувають питання узгодження джерел фінансування, форм підтримки інвесторів, виокремлення пріоритетних сфер інвестування та визначення термінів реалізації конкретних програм.

Практичний зміст цієї класифікації полягає в тому, що вона дозволяє диференціювати підходи до розробки та реалізації державних програм залежно від характеру економічних проблем, потреб конкретних груп інвесторів.

При цьому варто розуміти, що ефективність державних програм стимулювання інвестицій визначається не лише джерелами їх фінансування. Важливу роль при цьому відіграють конкретні фінансові інструменти та особливості їх використання. Саме через них здійснюється підтримка інвестиційної діяльності, забезпечується практична реалізація розроблених програм, конкретизуються характер фінансових ризиків, особливості руху фінансових ресурсів тощо.

Фактично будь-яка державна програма підтримки інвестиційної діяльності реалізується на основі використання сукупності фінансових інструментів, що дозволяє більш ефективно використовувати доступні фінансові ресурси та комплексно впливати на інвесторів і прийняття ними відповідних управлінських рішень. Саме тому актуальними також залишаються питання дослідження не лише окремих видів державних програм, але й особливостей поєднання фінансових інструментів, які використовуються для їх реалізації.

Державні програми стимулювання інвестицій в Україні використовують широкий спектр фінансових інструментів. Для залучення капіталу уряд України впроваджує різні фінансові, податкові, регуляторні та інфраструктурні механізми, які сприяють покращенню інвестиційного клімату та зменшенню ризиків для інвесторів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Основні інструменти стимулювання інвестицій в Україні

Інструмент	Характеристика
1	2
Гранти	Безповоротна фінансова підтримка, що надається для започаткування або розширення бізнесу. Гранти дозволяють підприємцям отримати необхідний стартовий капітал або інвестувати в розвиток виробничих потужностей, модернізацію обладнання чи впровадження нових технологій. Часто спрямовані на підтримку малого бізнесу та стартапів.
Пільгові кредити	Фінансування з пониженими відсотковими ставками, що полегшує доступ до позикових коштів для підприємців. Такі кредити допомагають бізнесу залучати капітал на вигідніших умовах, зменшуючи фінансове навантаження, особливо у перші роки діяльності. Державні програми можуть включати компенсацію частини відсотків або гарантії по кредитах.
Субсидії та компенсації	Пряме відшкодування частини витрат, пов’язаних із реалізацією інвестиційних проєктів. Держава може компенсувати витрати на будівництво чи модернізацію інфраструктури, закупівлю обладнання або впровадження інноваційних рішень. Це дозволяє зменшити початкові витрати інвесторів та прискорити реалізацію проєктів.
Податкові та митні пільги	Зниження податкового навантаження шляхом запровадження спеціальних податкових режимів, звільнення від певних податків або зменшення митних зборів. Такий механізм дає змогу підприємствам зменшити витрати на імпорт обладнання, комплектуючих чи сировини, а також знижує загальне фінансове навантаження на інвесторів у ключових галузях економіки.
Розвиток інфраструктури	Державне фінансування будівництва доріг, енергетичних потужностей, комунікацій та інших інженерних об’єктів, що створюють сприятливі умови для розвитку бізнесу. Інвестори часто розглядають наявність якісної інфраструктури як один із ключових чинників при ухваленні рішення про розміщення виробничих чи логістичних об’єктів.
Регуляторні рамки та спеціальні економічні зони	Впровадження сприятливих правових умов для ведення бізнесу, включаючи спрощення адміністративних процедур, особливі умови оподаткування та спеціальні стимули для залучення інвестицій у певні галузі. Спеціальні економічні зони або індустріальні парки створюють привабливі умови для компаній, що працюють у стратегічно важливих секторах економіки.

Закінчення табл. 3.1

1	2
Гарантійні механізми	Надання державних гарантій на кредити або страхування інвестицій від можливих ризиків, включаючи політичні, економічні та воєнні загрози. Такі механізми знижують рівень ризиків для інвесторів, дозволяючи їм безпечніше вкладати кошти в економіку країни.
Інформаційні та допоміжні платформи	Забезпечення доступу до актуальної інформації про інвестиційні можливості, регуляторні вимоги та державну підтримку. Інформаційні платформи допомагають інвесторам орієнтуватися в економічному середовищі, знаходити потенційні проєкти для вкладень та отримувати консультативну підтримку з боку держави.

Джерело: складено автором на основі [20; 40; 52; 53; 54; 134; 137; 143; 144; 146; 148; 149]

Ключовою державною програмою підтримки підприємництва в Україні, спрямованої на стимулювання створення нових робочих місць та розвиток малого і середнього бізнесу виступає проєкт «єРобота», який передбачає надання грантів на започаткування або розширення власної справи. Проект включає такі грантові програми як мікрогранти для створення власного бізнесу, гранти для розвитку переробного підприємства, державне фінансування закладки саду, кошти для розвитку тепличного господарства, грант на реалізацію стартапу, у тому числі в сфері ІТ та кошти на навчання ІТ-спеціальностям (табл. 3.2) [43].

Таблиця 3.2

Характеристика напрямів державної програми єРобота

Напрям	Характеристика
1	2
Своя справа	Фінансування для відкриття або розширення власного бізнесу в розмірі від 50 до 250 тис. грн. (якщо місце провадження діяльності та місце реєстрації в Харкові або Харківській обл., розмір допомоги – до 500 тис. грн.). Кошти можна витратити на придбання обладнання, закупівлю сировини, сплату оренди, послуги маркетингу та реклами, комерційної концесії, лізингу. Умовами отримання гранту є створення як мінімум одного робочого місця, ведення діяльності протягом щонайменше трьох років та сплата податків.

Закінчення таблиці 3.2

1	2
Свій сад	Підтримка розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства для висадки та облаштування нового саду, ягіднику, винограднику площею 1-25 га. Гранти надаються на умовах співфінансування – до 400 тис. грн за гектар, але не більше від 70% вартості проєкту висадження насаджень. Вимогами є оформлення права власності або користування землею на строк не менше семи років, створення робочих місць для 6-10 постійних та 125-425 сезонних працівників, залежно від культури та площі насаджень, ведення господарської діяльності протягом як мінімум п’яти років та регулярна сплата податків.
Своя теплиця	Фінансова допомога для розвитку тепличного господарства. Максимальний розмір гранту – 7 млн. грн. за 2 га, але не більше 70% загальної вартості проєкту (для 0,4-0,6 га – 2 млн. грн.; для 0,8-1,2 га – 3,5 млн. грн.; для 1,6-2,4 га – 7 млн. грн.). Заявник має подати проєкт теплиці та забезпечити право власності чи користування землею на строк від семи років. Будівництво має бути завершене протягом року. Кошти можна витратити на створення тепличного комплексу, закупівлю посівних матеріалів, закупівлю технічного обладнання. Отримувач гранту зобов’язаний створити від 14 робочих місць.
Новий рівень	Фінансування для відкриття або масштабування переробного підприємства. Максимальна сума гранту – 8 млн. грн., при цьому він має покривати до 70% вартості проєкту. Отримувач має створити щонайменше 25 робочих місць, вести діяльність понад три роки та здійснювати податкові відрахування. Мета програми – збільшити частку переробної продукції, зокрема в експорті.
IT-стартап *(в процесі розробки)*	грантова підтримка IT-стартапів на різних стадіях їх розвитку. Фінансування передбачає до 3,5 млн. грн., які можна витратити на зарплату працівників, оплату консультаційних послуг, купівлю обладнання, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, маркетинг. Мета програми — створення нових компаній та робочих місць у сфері високих технологій, а також збільшення IT-експорту. Отримувач гранту зобов'язаний створити від 3 робочих місць в залежності від етапу життєвого циклу стартапу.
Старт в IT *(в розробці)*	Грант для отримання професії у сфері IT. Кошти на навчання в сертифікованих школах зможуть отримати українці, які не здобували формальну освіту та не мають кваліфікації / досвіду в галузі IT.

Джерело: складено автором на основі [52; 53; 54]

Держава інвестувала 12 млрд. грн. у розвиток малого та середнього бізнесу через грантові програми «єРобота». Завдяки цій підтримці майже 25 000 підприємців отримали фінансування для старту або розширення власної справи. Це також дозволило створити понад 65 000 робочих місць. Вже 75% цих інвестицій повернулися до бюджету у вигляді сплачених податків і зборів. З моменту запуску програми «єРобота» у липні 2022 року було видано: 22 488 мікрогрантів на суму 5,3 млрд грн. за програмою «Власна справа», 926 грантів на 4,6 млрд грн. для підтримки переробних підприємств, 268 грантів на 1,3 млрд грн. для фінансування садівництва та тепличного господарства та 1 122 гранти на суму 525 млн. грн. ветеранам та членам їхніх родин [53].

Таким чином, реалізація державної програми «єРобота» підтверджує важливу роль грантових інструментів у підтримці підприємницької діяльності, створенні нових робочих місць та стимулюванні інвестицій. При цьому варто розуміти, що використання грантового фінансування має певні обмеження, пов’язані насамперед з обсягами доступних бюджетних ресурсів, наявністю інколи складних умов отримання таких коштів. З урахуванням цього важливим напрямом удосконалення державної фінансової підтримки підприємництва також стає використання механізмів пільгового кредитування, що дозволяє розширити можливості фінансування інвестиційних проєктів, залучати додаткові ресурси банківських установ та зменшувати навантаження на державний бюджет. Враховуючи обмеженість бюджетних ресурсів, особливого значення в цьому контексті набуває необхідність проведення дослідження результативності державних програм компенсації процентних ставок і гарантування кредитів.

Одним із ключових інструментів стимулювання інвестицій у промисловий сектор є державна фінансова підтримка у вигляді компенсації частини відсоткової ставки, надання державних гарантій за кредитами та інші механізми. У межах програми «Доступні кредити 5-7-9%» підприємці отримують можливість залучати фінансування на інвестиційні проєкти або поповнення оборотного капіталу зі зниженим кредитним навантаженням [186].

Однак наразі ефективність програми у сфері стимулювання інвестиційної діяльності є обмеженою. Для розвитку підприємництва в рамках програми «5-7-9%» на 2025 рік передбачено 18 млрд. грн. для компенсації відсоткових ставок за кредитами. Ці кошти поступово спрямовуються на покриття різниці між ринковими процентними ставками та пільговими ставками, за якими підприємці отримують фінансування в межах програми підтримки бізнесу [100].

З початку 2025 року українські підприємці залучили 3727 пільгових кредитів на загальну суму 11,7 млрд. грн. Загалом, від моменту запуску програми у лютому 2020 року бізнес отримав 107,4 тис. кредитів на суму 371,8 млрд. грн. Найактивніше фінансування залучають підприємства, що працюють у сфері переробної промисловості, агросектору та торгівлі, а серед регіонів за обсягом виданих кредитів лідерами є Львівська, Дніпропетровська, Київська, Одеська, Харківська, Вінницька, Полтавська області та м. Київ. На сьогодні у програмі беруть участь 46 банків. Найбільший обсяг кредитів видали «ПриватБанк» (49,6 тис.), «Ощадбанк» (16,6 тис.) та «Укргазбанк» (5,9 тис.) [202].

Через фінансові обмеження, спричинені воєнним станом, Фонд розвитку підприємництва накопичив заборгованість перед банками за компенсаційними виплатами за відсотковими ставками. Це призвело до ситуації, коли частина банків припинила співпрацю в межах програми, що фактично перекладає повне навантаження за сплату відсотків на позичальників [202].

Уряд розширив можливості програми, зокрема, для підприємств, що зазнали руйнувань унаслідок війни. Відповідно до Постанови КМУ [142], такі підприємства можуть отримати кредит у розмірі до 60 млн. грн. строком до п’яти років за ставкою 9% річних. Держава надає гарантійне покриття до 80% зобов’язань за цими кредитами. Водночас нові або відновлені підприємства не можуть розташовуватися ближче ніж за 50 км від зони бойових дій.

З метою оптимізації видатків бюджету уряд ухвалив Постанову [141], яка передбачає:

– скасування кредитування під 0% річних, яке раніше застосовувалося для подолання наслідків пандемії COVID-19 та воєнної агресії;

– збільшення базової кредитної ставки;

– перегляд компенсаційної ставки, яка наразі встановлена на рівні 5-7-9% річних.

Враховуючи пріоритетність цілей фінансування розглянутих вище, програма «Доступні кредити 5-7-9%» потребує підвищення інвестиційної спрямованості. Для цього насамперед необхідно: оптимізувати механізм компенсації відсоткової ставки, оновити законодавчі положення щодо фінансової підтримки, здійснити оцінку ефективності реалізації програми, забезпечити прозорість звітності, розробити додаткові умови кредитування (рис. 3.7).

Таким чином, для підвищення ефективності програми «Доступні кредити 5-7-9%» необхідно:

– змістити акцент із короткострокових кризових рішень на довгострокову підтримку інвестиційних проєктів;

– забезпечити поступове зростання частки інвестиційної спрямованості програми з метою надання можливості залучати кошти для модернізації виробничих потужностец, придбання обладнання, реалізацію довгострокових інвестиційних планів;

– удосконалити механізм компенсації відсоткових ставок через впровадження більш гнучких умов державної підтримки;

– розширити доступ для малого та середнього підприємництва до кредитних коштів через спрощення подачі заяв, оптимізації вимог;

– розробити окремо механізми державного гарантування кредитів для підприємств, які не мають необхідних застав через руйнування виробничої бази, зниження інших активів та ін.

Впровадження визначених напрямків сприятиме забезпеченню не лише фінансової стійкості підприємств, а й сприятиме загальному відновленню та зростанню економіки України.

Рис. 3.7 – Заходи підвищення інвестиційної спрямованості програми «Доступні кредити 5-7-9%»

Джерело: побудовано автором на основі [186]

Крім того, Фондом розвитку підприємництва реалізується й низка інших програм, спрямованих на підтримку бізнесу, який виступає ключовим елементом економічного розвитку держави (рис. 3.8).

Назва програми	Мета	Цільова аудиторія	Основні умови
Підтримка енергоефективності мікро та малих підприємств України	Підтримка фінансування інвестицій в енергоефективність мікро та малих підприємств з областей, які найбільше постраждали від руйнування енергетичної інфраструктури.	Мікропідприємства (до 10 працівників, річний дохід до 2 млн. євро) та малі підприємства (до 50 працівників, річний дохід до 10 млн. євро).	Надання 80 грантів у розмірі 10 000 євро мікропідприємствам на фінансування інвестицій в енергоефективність та 42 гранти у розмірі 20 000 євро малим підприємствам; покриття до 40% вартості проєкту (у тому числі за рахунок банківського кредиту).
Підтримка підприємств паливно-енергетичного комплексу	Здешевлення вартості кредитів для відновлення, ремонту або заміни пошкоджених об'єктів енергетичної інфраструктури: теплових електростанцій та теплоелектроцентралей.	Суб'єкти господарювання незалежно від форми власності, що здійснюють виробництво електричної енергії на теплових електростанціях та/або теплоелектроцентралях.	Максимальна сума кредиту 3,6 млн. грн. за 1 МВт встановленої потужності; строк до 10 років; процентна ставка не більше індексу UIRD (3 міс) + 7 п.п.; компенсація процентної ставки 9% річних.
Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%	Сприяння розвитку малого, середнього та мікробізнесу шляхом розширення доступу до альтернативних джерел фінансування, зниження вартості фінансових ресурсів, створення рівних конкурентних умов на фінансовому ринку.	Мікропідприємства з річним доходом до 2 млн. євро, малі підприємства – до 10 млн. євро, середні підприємства – до 20 млн. євро.	Максимальна сума лізингу – 50 млн. грн. (з урахуванням державної підтримки та програми «Доступні кредити 5-7-9%»); максимальний строк фінансування – до 8 років; авансовий внесок для більшості бізнесу – від 10%; компенсація частини відсоткової ставки: мікропідприємства – 14,3% = UIRD (3 міс) + 7 п.п., малі підприємства – 13,3% = UIRD (3 міс) + 6 п.п., середні – 12,3% = UIRD (3 міс) + 5 п.п.; можливе зниження в окремих програмах.
Підтримка фінансування інвестиційних проєктів малих та середніх підприємств за пріоритетними напрямами	Фінансування інвестиційних проєктів та обігового капіталу малих та середніх підприємств у пріоритетних напрямах: сільське господарство, виробництво, готельно-ресторанний бізнес, проєкти з енергоефективності.	Малі та середні підприємства з чисельністю до 250 працівників та річним доходом до еквівалента 50 млн. євро за середньорічним курсом НБУ.	Максимальний розмір кредиту – 500 тис. євро: (гривневий еквівалент); відсоткова ставка – UIRD (3 міс) + 5 п.п.; максимальний сукупний розмір комісії – не більше 1,5% від суми кредиту; термін кредитування – до 3 років для обігового капіталу, до 8 років – інвестиційних проєктів.
Програма мікрокредитування	Фінансування інвестпроєктів та обігового капіталу у різних галузях за підтримкою міжнародних партнерів (16 секцій), зокрема добувної промисловості, переробних галузей, сільського господарства, для інвестицій в основні засоби та нематеріальні активи, а також обігового капіталу.	ФОП та приватні мікро-, малі і середні підприємства з чисельністю до 250 працівників і річним доходом до еквівалента 50 млн. євро за середньорічним курсом НБУ.	Максимальний розмір кредиту – 500 тис. євро; відсоткова ставка – ринкова (залежить від банку-партнера); максимальний сукупний розмір комісії – не більше 1,5% від суми кредиту; термін кредитування – до 3 років для фінансування обігового капіталу, до 8 років – інвестиційних проєктів.

Рис. 3.8 – Основні державні програми підтримки бізнесу

Джерело: складено автором на основі [202; 207]

Ці програми є практичним інструментом реалізації державної політики у сфері стимулювання внутрішніх інвестицій в умовах економічної нестабільності. Вони орієнтовані на різні групи підприємств: від мікробізнесу до середніх підприємств, що дозволяє покрити широкий спектр потреб бізнесу залежно від його розміру та галузі. Особлива увага приділяється підтримці енергостійкості підприємств, що критично важливо в умовах війни та руйнування енергетичної інфраструктури. Окремі програми спрямовані на стабілізацію діяльності енергетичних підприємств. Помітний акцент на проєктах з енергоефективності та модернізації виробництва відповідає глобальним трендам щодо зеленої трансформації економіки.

Розглянуті державні програми фінансової підтримки економічних суб'єктів спрямовані насамперед на підвищення доступності фінансових ресурсів для малого та середнього підприємництва. Використання цих програм дає змогу підтримати їхню поточну діяльність, відновити втрачені виробничі потужності, побудувати нові логістичні маршрути, реалізувати окремі інвестиційні проєкти щодо модернізації власного виробництва. Проте забезпечити довгостроковий економічний розвиток України неможливо виключно на основі стимулювання інвестиційної діяльності малого та середнього підприємництва. Також підтримки потребують залучення масштабних капіталовкладень та підвищення інвестиційної привабливості країни для стратегічних інвесторів. Саме ці напрями дозволяють розвивати виробничу інфраструктуру, реалізовувати масштабні проєкти, які позитивно впливають загалом на економічний розвиток окремих регіонів і країни.

Відповідно, для цього необхідно розробляти спеціальні механізми державної підтримки інвестиційної діяльності, які б передбачали використання податкових і митних стимулів, різних моделей інвестування, створення відповідних умов для реалізації інвестиційних проєктів. У цьому контексті важливу роль варто відвести розвитку індустріальних парків, особливості функціонування яких доцільно розглянути більш детально.

В Україні діють також механізми стимулювання інвестицій, що передбачені чинним законодавством та нормативно-правовими актами:

1. Державна підтримка великих інвестиційних проєктів для залучення стратегічних інвесторів в економіку України (Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні» [145]), що передбачає:

- звільнення підприємств від сплати податку на прибуток, ПДВ та ввізного мита на нове обладнання, що імпортується на митну територію України;

- надання права користування земельними ділянками для реалізації інвестиційного проєкту на пільгових умовах оренди;

- забезпечення проєктів необхідною суміжною інфраструктурою (дорожніми мережами, комунікаціями, енергетичними ресурсами тощо) за рахунок державного фінансування будівництва або реконструкції таких об'єктів.

Закон України [145], відомий як закон про «інвестиційних нянь» створює правові та фінансові умови для реалізації масштабних інвестиційних проєктів, що позитивно впливають на економіку країни. Основні його положення в контексті стимулювання інвестиційної активності в Україні представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Ключові аспекти Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні»

Ключовий аспект	Опис
1	2
Мета	Створення сприятливих умов для залучення стратегічних інвесторів у реальний сектор економіки України.
Суб’єкти підтримки	Юридичні особи-резиденти та нерезиденти, які реалізують проєкти в Україні через спеціальні підприємства.
Обсяг інвестицій	Від 12 млн євро.
Тривалість проєкту	До 5 років.
Основні форми підтримки	Податкові пільги (податок на прибуток, мито, ПДВ), доступ до земельних ділянок, будівництво інфраструктури.
Обмеження державної підтримки	Не більше 30 % від загального обсягу інвестицій у проєкт.

Закінчення таблиці 3.3

1	2
Галузі, які підлягають підтримці	Переробна промисловість (крім діяльності з виробництва та обігу тютюнових виробів, спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв); добування з метою подальшої переробки та/або збагачення корисних копалин (крім кам'яного та бурого вугілля, сирої нафти та природного газу); поводження з відходами; транспорт; складське господарство; поштова та кур'єрська діяльність; логістика; освіта; наукова та науково-технічна діяльність; охорона здоров'я; мистецтво; культура; спорт; туризм та курортно-рекреаційна сфера; електронні комунікації; виробництво біогазу і біометану (в т. ч. скрапленого або стисненого).
Характер інвестицій	Будівництво, модернізація, технічне та/або технологічне переоснащення об'єктів інвестування; придбання необхідного устаткування (обладнання) та комплектуючих виробів; будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури за кошти інвестора.
Умови для інвестора	Створення 10 робочих місць із зарплатою +50 % до середньої в регіоні; або 30 робочих місць із зарплатою +30 % до середньої в регіоні; або 50 робочих місць із зарплатою +15 % до середньої в регіоні (порівняно з відповідною галуззю за минулий рік).
Механізм реалізації	Укладання спеціального інвестиційного договору.

Джерело: складено на основі [145]

Система «інвест-нянь» пропонує універсальний пакет стимулів, що підходить для компаній з різних секторів економіки. Водночас досвід співпраці з інвесторами, які планують реалізацію проєктів у межах цієї ініціативи, засвідчив потребу в удосконаленні окремих елементів підтримки. Зокрема, певні стимули потребують більшої адаптивності для того, щоб ефективніше відповідати на специфічні запити різних галузей та умов проєктів. Це створює передумови для подальшого розвитку системи «інвест-нянь» у напрямі більшої індивідуалізації підходів до інвесторів. Зокрема, необхідно передбачати можливість гнучкішого застосування стимулів залежно від галузевої специфіки, регіональних особливостей або масштабів проєкту. Удосконалення механізмів передбачає також спрощення процедур

укладення спеціальних інвестиційних договорів та оптимізацію супроводу інвесторів. Такий підхід дозволить не лише розширити коло потенційних учасників програми, але й активізувати залучення капіталу в критично важливі сфери економіки України, особливо в умовах післявоєнної відбудови.

2. Стимулювання розвитку індустріальних парків (Закон України «Про індустріальні парки» [147]), що передбачає:

- внесення змін до Податкового та Митного кодексів України щодо звільнення від сплати імпортного ПДВ і ввізного мита на обладнання за визначеним переліком; звільнення від податку на прибуток строком до 10 років; надання органам місцевого самоврядування права запроваджувати пільги щодо місцевих податків;

- встановлення механізмів цільового використання коштів, заощаджених завдяки податковим пільгам, для таких потреб як модернізація або створення нової матеріально-технічної бази; розширення виробництва; впровадження інноваційних технологій;

- запровадження механізмів фінансування будівництва інфраструктури індустріальних парків та компенсації відсоткових ставок за кредитами на облаштування їх територій або здійснення господарської діяльності в межах таких парків.

Індустріальні парки є ефективним інструментом для залучення інвестицій у реальний сектор економіки, сприяючи індустріалізації, модернізації промисловості та забезпеченню збалансованого регіонального розвитку. Вони широко розповсюджені як у країнах з розвинутою ринковою економікою (США, країни Західної, Центральної та Східної Європи тощо), так і в країнах, що перебувають на різних етапах розвитку ринкових відносин (країни Азії та ін.). Уряди багатьох країн, а також місцева і регіональна влада активно використовують цей інструмент разом з іншими спеціальними економічними режимами для реалізації своїх економічних стратегій та цілей [205].

Незважаючи на збройну агресію РФ, Україна продовжує розвивати індустріальні парки, задовольняючи зростаючий попит на сучасну виробничу інфраструктуру як з боку українських підприємств, так і міжнародних інвесторів (рис. 3.9).

Рис. 3.9 – Карта індустріальних парків України

Джерело: [67; 138; 221]

Таким чином, на сьогодні в Україні зареєстровано 100 індустріальних парків у 20 областях, які перебувають на різних етапах розвитку. Найбільше промислових майданчиків зосереджено у Львівській області (19), Київській області та м. Києві (13), Закарпатській області (10) та Івано-Франківській області (7).

Однак, кількість працюючих індустріальних парків, тобто таких, що мають підведені комунікації, збудований хоча б один об’єкт (склад або виробниче приміщення), керуючу компанію та хоча б одне працююче підприємство, значно менше – у 2024 році їх було 21. Разом з тим, у порівнянні

з періодом до повномасштабного вторгнення, коли із 62 зареєстрованих індустріальних парків працювали лише 4, то сьогодні їх тенденція до зростання триває і у 2025 році прогнозується збільшення до 30 [67].

Перший поштовх розвитку індустріальних парків дало повномасштабне вторгнення, адже понад 1,5 тис. релокованих підприємств потребували готових виробничих приміщень. Другим стимулом стало ухвалення у 2022 році низки законів, що передбачали податкові преференції для резидентів. У 2023 році держава вперше виділила 1 млрд грн на їх підтримку [67].

Компанії все менше хочуть будувати самостійно, а шукають готові виробничі приміщення (80% запитів), тоді як на земельні ділянки припадає 55% запитів. Наразі в більшості індустріальних парків є вільна земля, але не вистачає готових приміщень. Розвиток індустріальних парків потребує додаткового стимулювання будівництва, включаючи доступне кредитування (2-5% річних) та бюджетні інвестиції.

Попит на готові приміщення перевищує пропозицію, що відкриває нові можливості для інвесторів та підприємців. Важливим фактором для резидентів є наявність комунікацій (електрика, газ, вода) або їх близькість, а найпопулярнішими напрямами виступають агросектор і харчова промисловість, будівельні матеріали, склади та логістика, виробництва подвійного призначення [67].

У фінансуванні індустріальних парків домінують українські інвестори. Їх частка у загальному обсязі вкладень зросла до 90%, тоді як іноземні інвестиції значно скоротилися. У світовій практиці розвиток індустріальних парків орієнтований саме на залучення міжнародного капіталу. Основними причинами таких тенденцій в Україні є війна, недосконалий механізм страхування воєнних ризиків, проблеми з логістикою, корупція та слабкий правовий захист. Проте, незважаючи на складну ситуацію в країні, все ж таки спостерігається поодинокий вихід іноземних учасників на вітчизняний ринок,

зокрема британський Unilever будує завод засобів гігієни, фінська Peikko – підприємство з виробництва будматеріалів, німецька InTiCa Systems розширює виробництво елементів для електромобілів, а австрійський Kronospan інвестує у виробництво OSB-плит [221].

Статистика підтверджує високу ефективність індустріальних парків: 1 гектар парку створює 50 нових робочих місць, а кожен долар державних інвестицій залучає 6 доларів приватних інвестицій [67].

Для залучення іноземних інвесторів в українську економіку створено електронну платформу «Advantage Ukraine», де представлені інвестиційні проєкти, зокрема у металургії, фармацевтиці, машинобудуванні, деревообробці та виробництві меблів тощо. Проєктна команда платформи опрацьовує запити інвесторів, серед яких найбільш актуальні теми консультацій – інвестиційні стимули та страхування воєнних ризиків [186].

Для врегулювання питання страхування воєнних ризиків було внесено зміни до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності», відповідно до яких Експортно-кредитному агентству (ЕКА) надано право страхувати інвестиції, що здійснюються на території України. Надання страхування від воєнних ризиків є критично важливим для залучення інвестицій в умовах поточної війни, оскільки це зменшує одну з основних перешкод для потенційних інвесторів.

Незважаючи на зусилля уряду, реалізація державних програм стимулювання інвестицій в Україні стикається з низкою проблем та обмежень. Серед основних викликів залишаються бюрократія, корупція та недосконаліть верховенства права. Ці системні проблеми створюють невизначеність, збільшують вартість ведення бізнесу та підривають позитивний вплив інвестиційних стимулів, пропонованих державними програмами.

Отже, проведене дослідження особливостей використання фінансових інструментів державного стимулювання інвестиційної діяльності в Україні дозволило визначити пріоритетні напрями їх застосування, конкретизувати чинні державні програми підтримки інвесторів та виявити проблеми, які обмежують результативність їх реалізації. Також встановлено, що подальше вдосконалення державної фінансової політики у сфері стимулювання інвестиційної діяльності потребує комплексного поєднання грантових, кредитних, гарантійних і податкових інструментів, підвищення узгодженості механізмів їх використання.

Також важливими напрямами подальшого розвитку системи державного стимулювання інвестицій є підвищення інвестиційної спрямованості програм пільгового кредитування, удосконалення механізмів грантової підтримки підприємництва, розвиток інструментів страхування воєнних ризиків. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню ефективності використання фінансових ресурсів, активізації інвестиційної діяльності, відновленню виробничого потенціалу та створенню передумов для довгострокового економічного розвитку України.

При цьому варто розуміти, що вдосконалення системи фінансових інструментів повинно враховувати не лише необхідність стимулювання економічного розвитку України, але й потребу в забезпеченні спроможності національної економіки протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам, швидко адаптуватися до кризових явищ у майбутньому та відновлювати економічну активність. Саме це актуалізує питання проведення додаткових досліджень щодо використання фінансових інструментів у процесі забезпечення економічної резильєнтності України. Ці питання будуть розглянуті в наступному підрозділі дисертації.

3.3 Науково-прикладні положення використання фінансових інструментів для забезпечення резильєнтності економіки України

Забезпечення макроекономічної стабільності в сучасних умовах є вкрай складним завданням, оскільки наявність фінансових ресурсів не завжди означає здатність ефективно їх використовувати з метою стабілізації основних господарських процесів і підтримки їх безперервності. Важливими також залишаються аспекти своєчасної мобілізації, перерозподілу та ефективного використання фінансових ресурсів. Саме це й актуалізує питання дослідження економічної резилієнтності у поєднанні з аналізом функціонування системи фінансових інструментів, за допомогою яких економічні суб'єкти мають здатність формувати стабільне зовнішнє середовище.

Важливими питаннями є усвідомлення необхідності використовувати фінансові інструменти не лише для реалізації окремих антикризових заходів макро- та мікроекономічного характеру, але й для формування узгодженої системи цілеспрямованого впливу на різні економічні процеси, що в сукупності дозволяє створити стійку основу для стабільного функціонування національної економіки та окремих її компонентів. Саме тому в межах цього підрозділу основну увагу приділимо дослідженню ролі системи фінансових інструментів у забезпеченні резилієнтності економіки України та тому, яким чином, змінюючись і трансформуючись, така система може позитивно впливати на підвищення стійкості національної економіки й загалом формувати сприятливі умови для підвищення рівня її економічної безпеки.

Відповідно, у сучасних умовах функціонування світової економіки проблема забезпечення резилієнтності економічних систем до впливу зовнішніх і внутрішніх чинників набуває особливої актуальності. Посилення макроекономічної нестабільності, глобальні фінансові кризи, геополітичні конфлікти, воєнні загрози, загрози цифрової трансформації, порушення усталених логістичних ланцюгів – усе це призводить до формування нових викликів для національної економіки та окремих економічних суб'єктів.

Глобалізація та регіоналізація створили передумови для посилення взаємозалежності між економіками різних країн, що лише підвищило їхню вразливість до деструктивних процесів, які можуть виникати в інших країнах і швидко поширюватися на функціонування економіки та фінансової системи різних держав.

У сучасних дослідженнях розвитку національної економіки категорія резилієнтності все частіше розглядається науковцями як ключова характеристика стабільно функціонуючої економічної системи, яка спроможна протидіяти негативним наслідкам зовнішньої нестабільності. Загалом економічна резилієнтність відображає здатність економіки протистояти кризовим явищам, мінімізувати негативні наслідки дестабілізуючих процесів, які відбуваються, і при цьому зберігати здатність швидко адаптуватися до нових реалій, відновлювати економічний розвиток та формувати нові передумови для подальшого швидкого й інноваційного розвитку.

Особливо актуальним питання забезпечення резилієнтності національної економіки сьогодні є для України, яка зіштовхується з надскладними викликами, пов’язаними з виживанням та складним процесом відновлення. У таких умовах забезпечити економічну резилієнтність можливо лише через розроблення нових науково-прикладних підходів до управління фінансовими ресурсами, посилення розвитку адаптивних фінансових механізмів, що є вкрай важливим для формування можливостей економічних суб’єктів виживати в умовах складних і постійних загроз.

Відповідно, сучасні виклики формують необхідність поєднання цифрових технологій, інноваційних фінансових інструментів, механізмів ризик-менеджменту, адаптивних моделей фінансової політики, що загалом створює умови для забезпечення економічної резилієнтності країни. Підвищений рівень гнучкості, адаптивності та здатності до швидкого реагування на кризові явища стають найбільш важливими характеристиками стійкої економічної системи.

Особливо актуальними також стають питання вибору фінансових інструментів, використання яких дає змогу забезпечити раціональне використання ресурсів, відновити ті галузі та сфери господарства, які формують нові імпульси до економічного відновлення, створити передумови та забезпечити здатність протидіяти надскладним фінансовим ризикам, пов'язаним зі значним погіршенням економічного розвитку, руйнуванням фінансових установ, відтоком значної кількості населення країни. Відповідно, зв'язок між фінансовими інструментами та рівнем економічної резилієнтності країни є досить тісним, і саме вибір таких інструментів є одним зі способів підвищення стійкості національної економіки. А це у свою чергу обгрунтовує і передумови подальшого розкитку країни.

Розглянемо сутність економічної резилієнтності як економічної категорії. Для цього спочатку конкретизуємо зміст резилієнтності як наукової дефініції. Її можна розглядати як здатність або властивість системи, суб'єкта ефективно протистояти негативному впливу зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників, адаптуватися до нових реалій, зберігати стійкість функціонування та мати здатність швидко відновлюватися після кризових явищ.

Категорія резилієнтності досліджується не лише в межах економіки як науки, але й використовується в інших науках, у яких вивчаються питання криз, виживання, адаптації, пристосування, розглядаються складні макросистеми та особливості їх самоорганізації й відновлення в результаті деструктивного зовнішнього впливу.

Відповідно, економічна резилієнтність – це здатність економічної системи протистояти внутрішнім і зовнішнім дестабілізуючим впливам, адаптуватися до кризових явищ, зберігати стійкість та підтримувати можливість швидкого відновлення в умовах нестабільності [91; 94].

Сутність економічної резилієнтності полягає не лише у здатності економіки зменшувати потенційні втрати, які виникають у результаті кризових явищ, але й швидко змінюватися з метою адаптації до нових умов

функціонування. Саме гнучкість і здатність до змін дають змогу економічним суб'єктам швидше пристосовуватися до нових реалій і таким чином забезпечувати стабільність власної діяльності, що характеризує рівень адаптивності економічної системи до змін зовнішнього середовища.

Загалом економічна резилієнтність проявляється через здатність системи:

– протидіяти макроекономічним шокам;

– забезпечувати стабільне функціонування фінансової системи;

– підтримувати безперервність економічних процесів, насамперед виробництва;

– швидко відновлювати темпи економічного розвитку після виникнення криз;

– трансформувати механізми управління з урахуванням нових реалій і тих викликів, які формуються в нестабільному середовищі;

– забезпечувати інноваційний та інвестиційний розвиток, що вимагає залучення відповідних ресурсів;

– забезпечувати конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі, яка формується на основі підтримки необхідного рівня довіри між економічними суб'єктами [56; 91; 94; 192].

Беззаперечно, у межах фінансової системи, як правило, прийнято досліджувати насамперед поняття фінансової резилієнтності, яке пов'язане зі здатністю такої системи підтримувати належний рівень ліквідності, платоспроможності, стабільності доступу до фінансових ресурсів.

Фінансова резильєнтність – здатність економічного суб'єктам фінансової системи, окремих її компонентів протиліяти зовнішнім та внутрішнім загрозам, підтримувати стабільність власного функціонування, швидко адаптуватися до нових змін, які відбуваються насамперед в екзогенному просторі, формувати нові умови для власного стійкого розвитку.

Серед ключових специфічних сутнісних рис фінансової резильєнтності доцільно виокремити наступні:

1) відображає здатність економічних суб’єктів забезпечувати фінансову стійкість і можливість протидіяти зовнішнім загрозам;

2) спроможність протидіяти фінансовим шокам, кризовим явищам в межах фінансової системи;

3) модливість швидко змінбвати процеси акумулювання, розподілу та використання фінансових ресурсів;

4) спроможність відновлювати власні функції та важливі властивості, що характеризують фінансовий стан, в короткі терміни;

5) здатність забезпечити безрперебійну роботи навіть у складні кризові періоди;

6) можливість виконувати власні фінансові зобов’язання перед іншими економічними суб’єктами, державними інституціями;

7) здатність узгоджувати між собою фінансові потоки, активи, пасиви, зобов’язання, доходи, витрати, використання прибутку;

8) спроможність створювати та ефективно використовувати системи фінансового ризик-менеджменту для виявлення потенційних загроз та превентивного використання інструментів для попередження їхнього перетворення у реальні загрози фінансовому стану;

9) здатність формувати власний фінансовий потенціал та розширювати можливості щодо залучення зовнішнього фінансування;

10) здатність формувати збалансовану структуру власних фінансових ресурсів для забезпечення стабільності функціонування і розвитку у довгостроковій перспективі

Аналізуючи представлені сутнісні ознаки категорії «фінансова резильєнтність» доцільно відмітити, що за своїм змістом вона досить тісна з такими більш традиційними поняттями як «фінансова стабільність», «фінансова безпека». При цьому варто розуміти, що нестабільність у будь-якому разі впливає на зміну параметрів, які характеризують всі зазначені поняття, проте між ними є своя різниця.

У таблиці 3.4 наведено інформацію про окреслені категорії та їхні змістовні риси.

Таблиця 3.4

Сутність та прикладні аспекти забезпечення фінансової резильєнтності, фінансової стабільності та фінансової безпеки в сучасних умовах

Назва категорії	*Сутність*	*Прикладні аспекти забезпечення в умовах нестабільності*
Фінансова резильєнтність	здатність економічного суб'єктам фінансової системи, окремих її компонентів протиліяти зовнішнім та внутрішнім загрозам, підтримувати стабільність власного функціонування, швидко адаптуватися до нових змін, які відбуваються насамперед в екзогенному просторі, формувати нові умови для власного стійкого розвитку;	– забезпечується шляхом розробки та впровадження ефективних адаптаційних механізмів акумулювання, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів; – забезпечення відбувається шляхом формування резервів фінансових ресурсів; – здійснюється диверсифікація надходжень фінансових ресурсів, їх використання; – впроваджуються механізми гнучкого фінансового менеджменту та зокрема використання фінансових інструментів;
Фінансова стабільність	спроможність економічного суб'єкта, макросистеми виконувати власні функції, що пов'язані з обігом фінансових ресурсів, та протидіяти новим загрозам стабільності фінансового стану;	– забезпечується насамперед ефективним управлінням фінансового стану, підтримці балансу між фінансовими потоками; – вимагає реалізації заходів щодо підтримки належного рівня ліквідності, платоспроможності; – впровадження заходів щодо попередження виникнення системних фінансових ризиків; – унеможливлення виникнення фінансових дисбалансів;
Фінансова безпека	стан захищеності фінансових ресурсів, стабільного функціонування макросистем від деструктивного впливу зовнішнього середовища;	– забезпечується дієвою системою фінансового ризик-менеджменту; – пов'язана із впровадженням ефективних заходів,методик та механізмів управління фінансовими ризиками; – пов'язана із захистом інтересів, ресурсів економічних суб'єктів.

Джерело: складено автором з урахуванням [9; 58; 78; 129]

Отже, таким чином можемо стверджувати, що окреслені у табл. 3.4 поняття не є тотожними і кожне з них відображає певний аспект функціонування фінансової системи або фінансового стану конкретного економічного суб'єкта. Звичайно фінансова резильєнтність є складовою економічної резильєнтності і відіграю одну з ключових ролей у забезпечення стабільного функціонування суб'єктів господарювання та окремих макроекономічних систем.

Проте, забезпечити в сучасних умовах належний рівень і фінансової резильєнтності, фінансового стабільності та фінансової безпеки, а отже в економічної резильєнтності, без ефективного використання сукупності фінансових інструментів не можливо. Проте для нашої держави це питання сьогодні набуває особливої важливості та значення. Відповідно правильно розроблена та ефективно впроваджувана державна політика у напрямку підтримки належного рівня економічної, в т.ч. і фінансової резильєнтності, є важлими елементом загалом формування передумов для стійкого економічного зростання.

В сучасних умовах в Україні питання забезпечення економічної резильєнтності особливо стають важливим та такими, що вимагають унікальних рішень, оскільки аналіз досвіду інших країн не дає відповідей на багато питань, що пов'язано в першу чергу із сукупністю унікальних та надто глибокий кризових явищ, які сьогодні притаманні економіці України, і з якими не зіштовхувалися інші країни світу. Саме тому в сучасних умовах забезпечення економічної резильєнтності нашої держави пов'язано не лише із необхідністю забезпечення можливості стабільного функціонування національного господарства, фінансової системи, але і вимагає наступного:

1) забезпечення безперервності господарських процесів та розвитку відносин між економічними суб'єктами;

2) створення умов для мобілізації наявних внутрішніх фінансових ресурсів, забезпечення їх ефективного перерозподілу з метою відновлення та підтримки найбільш важливих галузей національного господарства;

3) збереження виробничого потенціалу та стимулювання економічну активність;

4) залученню іноземних івнестицій насамперед у ті галузі, де зростання пов’язані і з підвищенням темпів розвитку інших сфер та галузей економіки;

5) проведення структурних реформ із врахуванням потенціалу технологічної модернізації та ін. [214; 229; 240; 243; 245]

Окреслене звичайно вимагає розробки та використання фінансових інструментів, інколи їх створення для вирішення складних та унікальних перешкод, які обумовлюються в першу чергу війною та її деструктивними чинниками для функціонування національної економіки та фінансової системи. За результатами досліджень міжнародних фінансових організацій масштаби проблем економічного відновлення України залишаються значними. Зокрема, відповідно до спільної оцінки RDNA5, оприлюдненої Світовим банком, Європейською Комісією, ООН та Урядом України в лютому 2026 року, потреби у відновленні та відбудові протягом наступного десятиліття становлять близько 587,7 млрд дол. США, а обсяг прямих фізичних руйнувань станом на кінець 2025 року оцінюється у 195,1 млрд дол. США [26; 199]. Найбільші потреби зосереджені у транспортному, енергетичному та житловому секторах. При цьому наявність таких ресурсів ще не засвідчує ефективне їх використання.

Важливими залишаються питання їх вибору, комбінування для вирішення конкретних макроекономічних проблем на різних етапах відновлення господарства країни. Враховуючи це проведемо систематизацію зазначених інструментів у відповідності до тих перешкод, які сьогодні не дозволяють забезпечити стабільний економічний розвиток та прийнятний рівень економічної резильєнтності.

Таблиця 3.5

Проблеми забезпечення економічної резильєнтності та фінансові інструменти їх вирішення

Проблеми та перешкоди	*Сукупність фінансових інструментів, які доцільно використовувати*
1	2
Значні масштаби руйнування виробничої та критичної інфраструктури	1) бюджетні інвестиції; 2) міжнародні гранти; 3) пільгові кредити міжнародних установ; 4) державно-приватне партнерство; 5) державні гарантії;
Обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів	1) державні цінні папери; 2) міжнародні кредити та гранти; 3) цільові інвестиційні фонди; 4) пільгові кредити міжнародних установ; 5) облігації внутрішньої державної позики;
Недостатня інвестиційна активність	1) інвестиційні гарантії; 2) страхування воєнних ризиків; 3) податкові стимули; 4) державні гарантії за інвестиційними кредитами; 5) інструменти стимулювання венчурного інвестування;
Недостатній доступ до кредитних ресурсів.	1) пільгові кредити; 2) державні кредитні гарантії; 3) факторинг; 4) компенсація процентних ставок; 5) фінансовий лізинг;
Макроекономічна нестабільність та інфляційні процеси.	1) інструменти монетарної політики; 2) операції з державними цінними паперами; 3) валютні інтервенції; 4) інструменти макропруденційної політики; 5) інструменти управління державним боргом;
Відновлення територій, які постраждали внаслідок війни.	1) міжбюджетні трансферти; 2) цільові міжнародні гранти; 3) фонди розвитку; 4) фінансові ресурси міжнародних фінансових установ. 5) державні субвенції на відновлення інфраструктури;
Дефіцит трудових ресурсів.	1) бюджетне фінансування перепідготовки фахівців; 2) фінансова підтримка малого підприємництва; 3) компенсаційні програми; 4) мікрокредитування. 5) цільові гранти на створення нових робочих місць;
Енергетична вразливість економіки.	1) зелені облігації; 2) пільгові кредити на розвиток розподіленої енергогенерації; 3) інвестиційні гранти; 4) державні гарантії; 5) міжнародні гранти;

Закінчення таблиці 3.5

Значна залежність від міжнародної фінансової підтримки.	1) внутрішні боргові інструменти; 2) розвиток ринку капіталу; 3) інструменти пруденційної політики; 4) фонди гарантування вкладів, інвестицій, страхових виплат; 5) інструменти фінансування державно-приватного партнерства.

Джерело: складено автором з урахуванням [82; 106; 130; 141; 144; 145; 151; 162; 179; 186; 236; 237]

Відповідно, система фінансових інструментів дає змогу насамперед забезпечити стабільність функціонування фінансової системи, підвищити її здатність захищати інтереси економічних суб'єктів та спроможність протидіяти шоковим ситуаціям, які виникають як в економічному просторі, так і в самій фінансовій системі. Для цього використовується широкий спектр фінансових інструментів, починаючи від бюджетних і податкових та завершуючи монетарними й іншими інструментами. Саме їх ефективне комбінування та використання є важливою складовою підтримки стабільного функціонування фінансової системи країни.

Проаналізуємо роль фінансових інструментів саме у забезпечення економічної резильєнтності. На наше переконання це найкраще зробити через дослідження моделі використання таких інструментів, а точніше їх сукупності (рис. 3.10), оскільки дослідження такої моделі дає більш системне уявлення про особливості вибору фінансових інструментів, їх взаємозв'язок між собою. При цьому варто аналізувати зовнішнє середовище та передумови їхнього використання, необхідне ресурсне забезпечення для того, що впроваджувані дії були ефективними та дозволяли сформувати основу для довгострокового розвитку і стабільності.

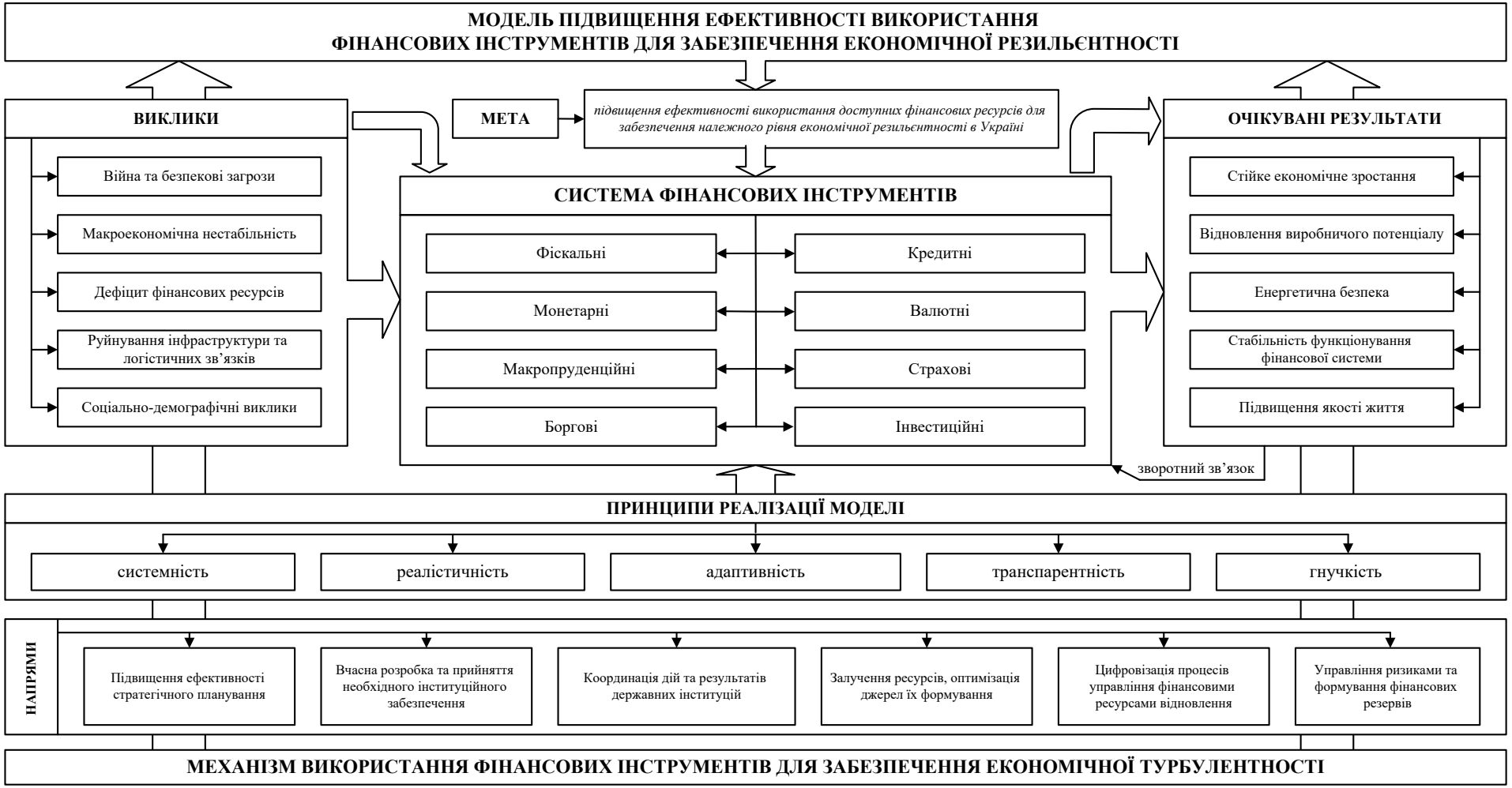

Рис. 3.10 – Модель використання системи фінансових інструментів для забезпечення економічної резильєнтності України

Джерело: складено автором

Таким чином, представлена на рис. 3.10 модель підвищення ефективності використання системи фінансових інструментів для забезпечення економічної резильєнтності є багатоелементною структурою, у межах якої відбувається використання значної сукупності різних фінансових інструментів для досягнення основних цілей забезпечення резильєнтності національної економіки України. Безумовно, впровадження цієї моделі досить тісно пов'язане з реалізацією моделі економічного розвитку України та економічного відновлення країни. Серед специфічних рис розроблення та використання такої моделі, на наше переконання, доцільно виокремити насамперед такі:

1) модель відображає сукупність взаємопов'язаних елементів, процесів та управлінських рішень, які спрямовані на підвищення стійкості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз;

2) система фінансових інструментів посідає центральне місце в моделі та являє собою основний центр трансформації наявних ресурсів у конкретні економічні результати. Ця система відіграє ключову роль у процесах мобілізації, акумулювання, перерозподілу та ефективного використання фінансових ресурсів з метою забезпечення економічної активності та мінімізації наслідків кризових явищ;

3) модель спрямована на формування умов для забезпечення безперервності основних господарських процесів та створення сприятливого середовища для відновлення і розвитку національної економіки;

4) модель передбачає поступове впровадження механізмів накопичення резервів фінансових ресурсів, підвищення можливостей національної економіки протидіяти майбутнім кризовим явищам;

5) модель побудована на основі використання системного підходу, у межах якого сукупність фінансових інструментів розглядається як певна система, тобто єдиний об'єкт дослідження, у межах якого відбувається взаємодія між фінансовими інструментами з урахуванням особливостей їх використання;

6) модель може бути ефективно впроваджена лише за умови наявності сукупності необхідних початкових ресурсів для формування передумов поступового відновлення, насамперед інституційних, інтелектуальних, інформаційних і фінансових ресурсів;

7) система фінансових інструментів у межах моделі характеризується високим рівнем адаптивності та здатністю до трансформації залежно від нових викликів, які виникають у зовнішньому середовищі;

8) результати ефективного впровадження моделі характеризуються сукупністю критеріїв і параметрів, які відображають стабільність національної економіки, фінансової системи та їхню здатність до розвитку;

9) важливою умовою реалізації моделі є наявність постійного зворотного зв'язку між результатами її використання та станом системи фінансових інструментів. За необхідності така система може вдосконалюватися, фінансові інструменти можуть комбінуватися з урахуванням інших підходів і принципів їх використання;

10) особливою рисою, що відрізняє окреслену модель від подібних моделей, є необхідність та доцільність активного використання цифрових технологій на кожному етапі застосування фінансових інструментів для забезпечення економічної резильєнтності, починаючи від аналізу можливостей використання окремих видів фінансових інструментів до вибору напрямів їх застосування та оцінювання результатів їхньої дії тощо.

Загалом описана модель є невід'ємною складовою процесів забезпечення економічної безпеки держави з урахуванням сучасних викликів і дає змогу обґрунтувати структурні зміни та результати використання доступних фінансових інструментів для стабілізації функціонування економічних суб'єктів, галузей і сфер національного господарства, окремих територій та загалом економіки України з урахуванням сучасних викликів і загроз.

Серед прикладних напрямків використання фінансових інструментів для забезпечення економічної резильєнтності України в сучасних умовах доцільно, на наше переконання, виокремити такі:

1. Відновлення та підтримка функціонування критичної інфраструктури.

2. Підвищення рівня енергетичної стійкості та незалежності економіки через використання зелених облігацій, інвестиційних грантів, підтримку розвитку розподіленої генерації та альтернативної енергетики.

3. Забезпечення безперервної роботи підприємств через підвищення доступності кредитних ресурсів, зменшення процентних ставок за рахунок їх компенсації.

4. Поступове відновлення виробничого потенціалу національної економіки через використання бюджетних інвестицій, податкових стимулів, механізмів співфінансування.

5. Формування умов для забезпечення фінансової стійкості держави, що можливо реалізувати через застосування ефективних інструментів управління державним боргом, залучення міжнародних пільгових кредитів, формування бюджетних резервів, забезпечення стабільності функціонування банківської системи.

6. Стимулювання інвестиційної активності та підвищення інвестиційної привабливості країни, що доцільно здійснювати через використання інвестиційних гарантій, страхування воєнних ризиків, податкових стимулів, механізмів державно-приватного партнерства.

7. Підтримка фінансової стійкості банківської системи через використання інструментів монетарної та макропруденційної політики, підтримку подальшого впровадження механізмів гарантування вкладів, забезпечення розвитку технологічної та цифрової інфраструктури для підтримки безперервності розрахункових операцій.

8. Відновлення територій, які найбільше постраждали внаслідок воєнних дій, через використання програм бюджетних субвенцій, залучення міжнародних грантів, податкове стимулювання, розроблення та реалізацію програм відновлення місцевої інфраструктури, підтримки підприємницької діяльності.

9. Підтримка малого і середнього підприємництва як основи забезпечення швидкої адаптивності національної економіки, що доцільно реалізовувати через програми мікрокредитування, грантової підтримки підприємців, особливо ветеранів війни, компенсації процентних ставок за позиками фінансових установ, підтримки створення нових підприємств.

10. Формування фінансових резервів і механізмів оперативного реагування на кризові явища, що доцільно здійснювати через використання бюджетних резервних фондів, страхових і гарантійних механізмів, резервних кредитних ліній.

При цьому також варто розуміти, що впровадження зазначених заходів значною мірою залежить від ефективності державної фінансової політики, оскільки саме визначення її пріоритетних напрямів та узгодження з основними засадами національної економічної стратегії є важливими умовами ефективного використання доступних фінансових інструментів. Саме тому, на наше переконання, для забезпечення ефективності такої політики доцільно реалізовувати такі напрями:

1) перехід від реактивної до превентивної моделі державної фінансової політики, яка, на відміну від реактивної моделі, спрямованої насамперед на подолання наслідків уже сформованих кризових явищ, передбачає виявлення потенційних економічних загроз, формування ресурсів і резервів для їх можливого усунення, розроблення різних сценаріїв мобілізації фінансових ресурсів та їх використання в разі критичної необхідності;

2) зменшення рівня декларативності положень державної фінансової політики та посилення її узгодженості з реальним станом національної економіки, системи державних фінансів, розвитком фінансового ринку. Особливо важливим при цьому є врахування особливостей функціонування економіки в умовах воєнного стану та обмеженості фінансових ресурсів;

3) пріоритизація державних видатків та оптимізація їх використання з урахуванням пріоритетів економічного розвитку держави, відновлення її економічного потенціалу, зменшення фінансування недоцільних і

неактуальних проєктів з метою спрямування коштів у дійсно необхідні галузі та сфери господарства, особливо ті з них, які здатні продукувати синергетичні ефекти для загального розвитку економіки та соціальної сфери;

4) забезпечення більшої узгодженості між діями державних інституцій, що вимагає створення та функціонування відповідних координаційних центрів, підвищення ефективності узгодження напрямів реформування окремих сфер і галузей національної економіки;

5) розроблення альтернативних сценаріїв реалізації державної фінансової політики, періодичний перегляд її основних цілей з урахуванням швидкої мінливості економічного середовища країни;

6) забезпечення максимального узгодження бюджетної, податкової, боргової, монетарної та макропруденційної політики, що передбачає координацію діяльності Міністерства фінансів України, Національного банку України та інших органів державної влади;

7) зміна пріоритетів фінансової підтримки економічних суб'єктів. Державна фінансова політика повинна бути спрямована насамперед на формування умов для забезпечення фінансової стабільності таких суб'єктів, підвищення їхньої здатності протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам, а не лише на здійснення прямого фінансування та надання фінансових ресурсів на пільгових умовах у результаті настання кризових ситуацій;

8) удосконалення механізму управління державним боргом, формування ефективної структури такого боргу, врахування внутрішнього потенціалу залучення фінансових ресурсів з метою зменшення залежності від зовнішніх джерел фінансування;

9) впровадження методичних положень щодо оцінювання ефективності державної фінансової політики, визначення дієвості її впливу на забезпечення економічної резильєнтності країни [195; 212; 238; 241; 244; 247; 249].

Отже, використання окреслених заходів дозволить підвищити ефективність державної політики щодо забезпечення економічної резильєнтності України.

Висновки до третього розділу

1. Обґрунтовано, що в умовах макроекономічної нестабільності ефективне використання фінансових інструментів потребує їх розгляду як єдиної системи, у межах якої різні інструменти взаємодіють між собою та використовуються для досягнення спільних цілей економічного розвитку. Визначено, що важливу роль у функціонуванні такої системи відіграє механізм фінансового стимулювання, який забезпечує мобілізацію, розподіл і використання фінансових ресурсів, впливає на фінансову поведінку економічних суб'єктів та сприяє активізації їхньої господарської й інвестиційної діяльності.

2. Удосконалено концептуальні засади функціонування механізму адаптації системи фінансових інструментів до викликів макроекономічної нестабільності. Визначено основні принципи його функціонування, серед яких адаптивність, ефективність, пріоритетність, узгодженість, комбінування, цифрова інтегрованість та динамічна стійкість. Обґрунтовано, що адаптація системи фінансових інструментів повинна передбачати зміну її структури, функціонального призначення окремих інструментів, параметрів їх використання та характеру взаємозв'язків між ними. Це дозволяє забезпечити своєчасне пристосування системи до нових економічних умов і підвищити результативність її впливу на економічний розвиток.

3. Визначено основні етапи трансформації системи фінансових інструментів в умовах нестабільності, які передбачають аналіз стану економіки та наслідків кризових явищ, оцінювання чинної системи фінансових інструментів, визначення необхідності її зміни, обґрунтування напрямів трансформації, реалізацію відповідних заходів та оцінювання отриманих результатів. Запропоновано оцінювати ефективність таких змін за критеріями адаптивності, гнучкості, узгодженості, результативності, ресурсної ефективності та своєчасності. Використання зазначеного підходу дозволяє більш обґрунтовано визначати необхідність зміни фінансових інструментів і контролювати результати їх застосування.

4. Встановлено, що одним із пріоритетних напрямів трансформації державної фінансової політики України є вдосконалення фінансових інструментів стимулювання інвестиційної діяльності. Систематизовано державні програми підтримки інвестицій за джерелами фінансування, формами підтримки інвесторів, сферами реалізації, цільовою аудиторією та термінами реалізації. Проведено аналіз особливостей використання грантового фінансування, пільгового кредитування, податкових стимулів, державних гарантій та інших механізмів підтримки інвестицій. Обґрунтовано необхідність підвищення інвестиційної спрямованості державних програм, удосконалення умов фінансування підприємств, розвитку страхування воєнних ризиків і розширення підтримки значних інвестиційних проєктів та індустріальних парків.

5. Визначено стратегічні напрями вдосконалення функціонування системи фінансових інструментів для забезпечення економічного відновлення України. До основних із них віднесено стимулювання економічного зростання, забезпечення фінансової стійкості, мінімізацію економічних і фінансових ризиків, удосконалення регуляторного середовища, розвиток цифрових фінансових технологій, активізацію інвестиційної діяльності, поглиблення інтеграції до міжнародних фінансових ринків та підвищення ефективності управління публічними фінансами. Обґрунтовано, що реалізація зазначених напрямів повинна здійснюватися комплексно, з урахуванням наявних фінансових ресурсів, пріоритетів державної економічної політики та необхідності відновлення виробничого потенціалу країни.

6. Поглиблено науково-прикладні положення використання фінансових інструментів для забезпечення економічної резильєнтності України. Визначено, що економічна резильєнтність характеризує здатність національної економіки протистояти кризовим явищам, адаптуватися до змін, підтримувати безперервність основних господарських процесів і відновлювати економічну активність. Обґрунтовано доцільність вибору та поєднання фінансових інструментів залежно від характеру економічних загроз, завдань фінансового впливу, доступних ресурсів та очікуваних результатів. Це дозволило визначити

можливості комбінування бюджетних, податкових, кредитних, інвестиційних, страхових і гарантійних інструментів для підтримки економічної активності та відновлення економічного потенціалу держави.

7. Запропоновано модель використання системи фінансових інструментів для забезпечення економічної резильєнтності України, яка передбачає узгодження цілей фінансового впливу, наявних економічних загроз, ресурсних можливостей та результатів застосування фінансових інструментів. Визначено, що важливими умовами реалізації такої моделі є комплексне використання різних інструментів, постійне оцінювання їх результативності, забезпечення зворотного зв'язку та активне впровадження цифрових технологій. Обґрунтовано прикладні напрями використання фінансових інструментів, спрямовані на підтримку підприємництва, відновлення критичної інфраструктури, активізацію інвестицій, зниження фінансових ризиків і створення передумов для довгострокового економічного розвитку.

8. Розвинуто науково-прикладні положення трансформації державної фінансової політики в напрямі забезпечення економічної резильєнтності України. Обґрунтовано необхідність поступового переходу від переважно реактивного використання фінансових інструментів, спрямованого на подолання наслідків кризових явищ, до їх адаптивного та превентивного застосування. Визначено, що така трансформація потребує посилення узгодженості бюджетної, податкової, боргової та монетарної політики, розвитку механізмів фінансового резервування, удосконалення управління ризиками, впровадження цифрового моніторингу та оцінювання результативності фінансового впливу. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню здатності національної економіки протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, швидше відновлюватися після криз та забезпечувати довгостроковий розвиток.

Основні результати дослідження опубліковані в таких наукових роботах [24; 156; 159; 221; 222].

ВИСНОВКИ

1. Досліджено теоретичні засади використання фінансових інструментів для забезпечення економічного розвитку, конкретизовано їхню економічну сутність, функціональне призначення та особливості застосування. Набув подальшого розвитку понятійно-категоріальний апарат фінансової науки в частині уточнення змісту дефініції «фінансовий інструмент» на основі поєднання статичного та динамічного підходів, що дозволило розглядати його як елемент фінансової системи, характеристики якого змінюються залежно від умов економічного середовища. Удосконалено теоретичні положення дослідження фінансових інструментів на основі системного підходу, який передбачає розгляд їх сукупності як цілісної системи взаємопов'язаних компонентів, що функціонує під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

2. Конкретизовано види фінансових інструментів та систематизовано основні підходи до їх класифікації за сферою застосування, характером впливу, призначенням, рівнем і тривалістю використання, об'єктом і спрямованістю впливу та іншими ознаками. Удосконалено класифікацію фінансових інструментів шляхом виокремлення додаткової ознаки — за характером трансформації в умовах макроекономічної нестабільності, відповідно до якої запропоновано розрізняти постійні, модифіковані, комбіновані, адаптивні, інтегровані та інноваційні інструменти. Це дозволило поглибити розуміння особливостей зміни фінансових інструментів під впливом кризових явищ та сформувати теоретичне підґрунтя для обґрунтування напрямів їх вибору й поєднання залежно від характеру економічних викликів.

3. Визначено специфічні риси використання фінансових інструментів в умовах макроекономічної нестабільності, які пов'язані зі зміною цілей фінансового впливу, посиленням фінансових ризиків, обмеженістю ресурсів та необхідністю швидкого реагування на кризові явища. Обґрунтовано, що за таких умов використання фінансових інструментів повинно спрямовуватися не лише на стимулювання економічного зростання, але й на підтримку

безперервності господарських процесів, стабілізацію фінансових відносин та адаптацію економічних суб’єктів до нових викликів. Встановлено необхідність урахування характеру, інтенсивності та тривалості макроекономічних шоків під час визначення функціонального призначення фінансових інструментів і формування їх раціональних комбінацій.

4. Досліджено сучасні тенденції економічного розвитку України у 2010–2025 роках та визначено основні виклики й загрози забезпеченню макроекономічної стабільності. Встановлено нерівномірний характер розвитку національної економіки, що проявляється в чергуванні періодів економічного зростання, кризових явищ і поступового відновлення. Систематизовано основні загрози економічному розвитку, серед яких виокремлено безпекові, макроекономічні, бюджетні, кредитні, демографічні, інституційні, інформаційні та аграрні. Обґрунтовано необхідність диференційованого використання фінансових інструментів з урахуванням характеру економічних загроз, інтенсивності їхнього впливу та ресурсних можливостей економічних суб’єктів, що формує підґрунтя для вдосконалення підходів до вибору фінансових інструментів в умовах нестабільності.

5. Проаналізовано актуальні тенденції функціонування фінансової системи України та визначено особливості її трансформації в умовах економічної нестабільності й цифровізації. Встановлено суттєві зміни у функціонуванні системи публічних фінансів, які супроводжуються зростанням бюджетних доходів і видатків, збільшенням бюджетного дефіциту, посиленням боргового навантаження та залежності від зовнішнього фінансування. Виявлено зміни в діяльності фінансових посередників, розвитку фінансового ринку та використанні цифрових фінансових технологій. Обґрунтовано необхідність комплексного врахування зазначених тенденцій під час визначення стратегічних векторів удосконалення системи фінансових інструментів, зокрема в напрямах забезпечення фінансової стійкості, цифрової трансформації та підвищення ефективності управління публічними фінансами.

6. Визначено основні перешкоди ефективного використання фінансових інструментів для підтримки економічного розвитку України, які пов’язані з ресурсними, структурними, інституційними, регуляторними, організаційними та технологічними обмеженнями. Встановлено, що зазначені перешкоди ускладнюють залучення та ефективне використання фінансових ресурсів, стримують інвестиційну активність і процеси економічного відновлення. За результатами SWOT-аналізу конкретизовано сильні та слабкі сторони функціонування фінансової системи України, можливості й загрози її розвитку. На основі економетричного моделювання визначено статистичні взаємозв’язки між обсягом номінального ВВП та основними макроекономічними показниками, що підтвердило необхідність удосконалення фінансової політики та підвищення узгодженості використання фінансових інструментів в умовах нестабільності.

7. Обґрунтовано інституційні засади ефективного використання фінансових інструментів для забезпечення економічного відновлення України, які передбачають удосконалення нормативно-правового регулювання, посилення взаємодії державних інституцій, розвиток фінансового посередництва та механізмів фінансового стимулювання. Набули подальшого розвитку науково-прикладні положення визначення стратегічних векторів удосконалення системи фінансових інструментів, які поєднують стимулювання економічного зростання, забезпечення фінансової стійкості, мінімізацію ризиків, цифрову трансформацію, активізацію інвестиційної діяльності та інтеграцію до міжнародних фінансових ринків. Це дозволило конкретизувати пріоритетні напрями фінансового впливу для підтримки економічної активності та відновлення економічного потенціалу України.

8. Удосконалено концептуальні засади функціонування механізму адаптації системи фінансових інструментів до викликів макроекономічної нестабільності, які ґрунтуються на комплексному поєднанні принципів адаптивності, ефективності, пріоритетності, узгодженості, комбінування, цифрової інтегрованості та динамічної стійкості. Обґрунтовано, що адаптація

зазначеної системи передбачає трансформацію її структури, функціонального призначення фінансових інструментів, параметрів їх використання та характеру взаємозв'язків між ними. Визначено основні етапи трансформації системи фінансових інструментів та підходи до оцінювання результативності відповідних змін. Це дозволило поглибити науково-методичні положення цілеспрямованого пристосування системи фінансових інструментів до змін економічного середовища та підвищення ефективності її функціонування.

9. Розроблено науково-прикладні положення вибору та поєднання фінансових інструментів для забезпечення економічної резильєнтності України з урахуванням характеру економічних загроз, ресурсних можливостей та очікуваних результатів їх використання. Обґрунтовано доцільність комбінування бюджетних, податкових, кредитних, інвестиційних, страхових і гарантійних інструментів для підтримки економічної активності та відновлення економічного потенціалу. Набули подальшого розвитку положення трансформації державної фінансової політики, які передбачають перехід від реактивного до адаптивного та превентивного використання фінансових інструментів на основі узгодження основних напрямів фінансової політики, удосконалення управління ризиками та оцінювання результативності фінансового впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarnyy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta.

2. Адамчук В. Треба розвивати промисловість і, зокрема, галузь сільськогосподарського машинобудування. *Механізація АПК*. 2022. URL: https://agro-business.com.ua/agro/mekhanizatsiia-apk/item/23940-treba-rozvyvaty-promyslovist-i-zokrema-haluz-silskohospodarskoho-mashynobuduvannia-valerii-adamchuk.html.

3. Алексеєнко Л., Тулай О., Юркевич О. Фінансові інструменти макроекономічної політики Китаю: теоретико-прикладні аспекти. *Світ фінансів*. 2024. № 2(79). С. 144-156. URL: http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1700/1711.

4. Амбрик Л. П. Розбудова фіскального інструментарію забезпечення економічного зростання в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль, 2013. 232 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1646/1/Ambryk%20Dissertation.pdf.

5. Атамась Н. Монетарна і фіскальна політика в системі державного регулювання економіки. *Світ фінансів.* 2007. № 4. С. 58-68. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/26280/1/%D0%90%D0%A2%D0%90%D0%9C%D0%90%D0%A1%D0%AC.pdf.

6. Баліцька В. В., Короткевич О. В. Методичні підходи до оцінки впливу чинників фінансової нестабільності на державні фінанси. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 17. С. 5-16. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2016/3.pdf.

7. Баранник Л. Б., Даценко В. В. Фіскальні інструменти стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2017. № 1. С. 29–39. URL: http://scientificview.umsf.in.ua/archive/2017/1_57_2017/6.pdf.

8. Білий М., Пчела А., Васильченко С. Дослідження фінансових інструментів управління державним боргом України в умовах воєнного стану. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 1 (37). С. 350–358. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-350-358.

9. Білик В. Фінансово-економічні інструменти посилення інвестиційної безпеки підприємницького сектора національної економіки України. *Modeling the Development of the Economic Systems.* 2024. № 1. С. 183–188. URL: https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/305.

10. Борисюк О., Матвійчук Н., Хмелярська Л. Особливості розвитку фінансового ринку України під час війни. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-76.

11. Боцьора Л. О. Фінансовий механізм розвитку малого підприємництва в Україні : автореф. дис. … канд. екон. наук : 08.00.08 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2015. 22 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/Aref_Botsora.pdf.

12. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.

13. Бюджетні інструменти економічного відновлення та розвитку. Частина 1 / Проєкт USAID «ГОВЕРЛА». URL: https://decentralization.ua/news/17371.

14. Варналій З. С. Вплив податкових канікул на конкурентоспроможність національної економіки: світовий досвід та Україна. *Теоретичні та прикладні питання економіки.* 2009. Вип. 23. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ tppe/2010_23/Zb23_02.pdf.

15. Васильєва Т. А. Бюджетні інструменти управління інноваційним розвитком. *Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку* : монографія / за заг. ред. Т. А. Васильєвої, В. Г. Боронос. Суми : Вид-во СумДУ, 2009. Розд. 6. С. 200-215.

16. Виклюк М., Бліновський А., Бугір Р. Розвиток альтернативних та традиційних форм фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. *Формування ринкової економіки в*

Україні. 2024. Вип. 52. С. 36–44. URL: https://publi1cations.lnu.edu.ua/collections/index.php/economics/article/view/4571/5090.

17. Відновлено дію державної програми «Кешбек 25% на аграрну техніку» / Комітет з питань економічного розвитку Верховної Ради України. 2024. URL: https://komprompol.rada.gov.ua/news/main_news/75452.html.

18. Вітюк А. В., Сметанюк О. А. Економічний взаємозв'язок розвитку сільського господарства та сільськогосподарського машинобудування. *Проблеми економіки*. 2020. № 4. С. 134–145. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-4_0-pages-134_145.pdf.

19. Власюк В. Є., Бик Л. І. Особливості забезпечення реалізації соціально-економічних інтересів регіонів України за допомогою фінансових механізмів. *Проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 192–197. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2013_4_25.

20. Вовчак О., Ярошенко О. Застосування досвіду повоєнного економічного відновлення Німеччини, Японії та Південної Кореї до реалій України. *Економіка і регіон*. 2024. № 1 (92). С. 212–218. DOI: https://doi.org/10.26906/EiR.25024.1(92).3331.

21. Вовченко О. С. Фінансова стабільність банків в умовах динамічного макроекономічного середовища : автореф. дис. … канд. екон. наук / Університет банківської справи. Львів, 2021. 24 с. URL: https://surl.lu/lmlzqb.

22. Возняк Г. В. Забезпечення інноваційного зростання економіки регіону шляхом ефективного використання фінансового потенціалу реального сектора. *Вісник Університету банківської справи*. 2016. № 1. С. 19–24.

23. Возняк Г., Коваль В. Криза як форма прояву фінансової нестабільності: сутність та наслідки для місцевого економічного розвитку. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки.* 2023. № 4. С. 71–78. DOI: https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-04-71-78.

24. Волошин С. П., Реус Р. В. Моделі інноваційно-інвестиційного розвитку високотехнологічних галузей економіки України. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 13 вересня 2024 р.). Одеса : ОНЕУ, 2024. С. 69–70.

25. Вплив фінансової системи на стабільність економічного розвитку : монографія / за ред. д.е.н., професора А. А. Мещерякова. Дніпро : УМСФ, 2019. 132 с. Серія «Бізнес. Економіка. Фінанси». URL: https://surl.li/tujsmv.

26. Втрати сільського господарства від війни досягли $11,2 млрд. *AgroNews*. URL: https://agronews.ua/news/vtraty-silskogo-gospodarstva-vid-vijny-dosyagly-112-mlrd/.

27. Галустян Р. О. Роль фіскальної політики в макрофінансовій стабільності України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2024. Вип. 50. С. 25-29. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/50_2024ua/6.pdf.

28. Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання. Київ : Ін-т екон. прогнозув., 2000. 344 с.

29. Гончаренко Н. І., Доля Р. М., Сурін Д. В. Фіскальний інструментарій як ключовий елемент системи регулювання економічного розвитку держави на макрорівні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм».* 2016. Вип. 5. С. 90–93.

30. Грицюк І. В. Бюджетно-податкові інструменти регулювання дефіциту бюджету. *Економічний аналіз*. 2014. Т. 18, № 2. С. 146–152.

31. Гудіма Т. Грошово-кредитна та макропруденційна політика держави: особливості інституційного забезпечення. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 10. С. 111-116. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/20.pdf.

32. Гуцуляк А. І. Інноваційні технології в управлінні фінансовими інструментами : дис. … доктора філософії : 073 / Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2025. 329 с. URL: https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/996a854a-490f-4094-b5d2-a0478a70dcf1/content.

33. Данькевич А. П. Фінансові інструменти: особливості визначення, класифікації та обігу. *Наукові праці НДФІ*. 2009. № 1 (46). С. 64–74. URL: https://npndfi.org.ua/docs/NP_09_01_064_uk.pdf.

34. Дегтярьова І. Б., Мельник О. І., Романенко Я. В. Економічні та фінансові інструменти забезпечення сталого регіонального розвитку: досвід ЄС. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 3. С. 18-27. 163.

35. Дегтярьова І., Литвиненко С., Кубатко О. Економічні та фінансові інструменти в корпоративних стратегіях сталого регіонального розвитку: досвід ЄС. Механізм регулювання економіки. 2025. DOI: https://doi.org/10.32782/mer.2025.107.04.

36. Демчишак Н., Білецький А. Фінансові інструменти управління розвитком економіки України в умовах цифрових трансформацій та макроекономічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2025. № 82. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-139.

37. Демчишак Н., Шевчук М., Сичова С. Фінансове регулювання процесів цифровізації економіки: діджиталізація системи оподаткування в Україні. *Ефективна економіка.* 2025. № 6. DOI: *h*ttps://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/6757/6855.

38. Демчишак Н.Б., Шевчук М.С., Хайнацька Д.В. Управління фінансами територіальних громад в Україні в умовах цифровізації економіки. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія "Економічні науки"*. 2025. № 5. DOI: https://doi.org/10.25313/2520-2294-2025-5-10985.

39. Дем'янчук І. А. Фіскальні інструменти регулювання доходів і витрат сектору домогосподарств. *Економіка та держава*. 2015. № 4. С. 69-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2015_4_17.

40. Денисенко М. П., Шапошнікова О. М., Будякова О. Ю. Економічні заходи державного управління щодо залучення інвестицій. *Науковий вісник: державне управління*. 2020. № 1 (3). С. 53–65.

41. Деркач Ю. Використання інструментів валютного регулювання в умовах воєнного стану. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 03. С. 21-25. URL: https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-3-4.

42. Дорофеєв Д. А. Сутність і класифікація фінансових інновацій у фінансовому секторі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 22, ч. 1. С. 91–97. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24273.

43. Дорошенко І. В., Дорошенко В. І., Делі О. О. Заходи щодо подолання фінансової кризи національним банком України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2009. № 24. С. 22-23. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2009/9.pdf.

44. Дропа Я. Б. Фінансові інструменти формування ресурсів у національній економіці в умовах глобалізації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 682–687. URL: http://global-national.in.ua/archive/16-2017/134.pdf.

45. Дубина М. В., Мурашковська І. А. Сутність та особливості функціонування кредитних установ України в умовах фінансової нестабільності. *Розвиток сфери фінансових послуг в умовах турбулентності національної економіки України* : колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. М. В. Дубини. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2024. С. 7-27.

46. Дубина М. В., Поцелуйко І. В. Сутність макроекономічної нестабільності, причини її виникнення та вплив на функціонування кредитних установ. *Економіка та суспільство*. 2024. № 70. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5194.

47. Дубина М. В., Поцелуйко І. В., Решетилов Д. С. Фінансова нестабільність: сутність та причини виникнення. *Юність науки – 2023: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : збірник тез доповідей XIII Міжнародної науково-практичної конференції студентів,

аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 26-27 квітня 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 54-55.

48. Дубина М., Забаштанський М. Фінансовий механізм розвитку аграрних підприємств в умовах макрофінансової нестабільності *АГРОСВІТ*. 2025. № 3. С. 4-11. https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/5598.

49. Дубина М., Поцелуйко І. Теоретичні положення обґрунтування сутності фінансової нестабільності. *Науковий вісник Полісся*. 2023. № 2(27). С. 180–198. DOI: https://doi.org/10.25140/2410-9576-2023-2(27)-180-198.

50. Дурман М. О. Прямі та непрямі регуляторні впливи в межах державної регуляторної політики. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 209-216. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2021/33.pdf.

51. Євтушенко Ю. В. Фінансовий інструментарій розвитку житлового будівництва в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2024. № 86. С. 140-145. DOI: https://doi.org/10.32782/bses.86-22.

52. єРобота : офіційний портал. URL: https://erobota.diia.gov.ua/.

53. єРобота: 12 млрд грн інвестувала держава в розвиток малого й середнього бізнесу через гранти. *Урядовий портал*. URL: https://surl.li/cswlcf.

54. єРобота: Гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу. *Міністерство економіки України*. URL: https://surl.li/anubwk.

55. Жердецька Л. В. Фінансові кризи: визначення, класифікація та системний характер. *Гроші, фінанси і кредит*. 2017. Вип. 6(62). С.. 79-84. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/6_62_2_2017_ukr/13.pdf.

56. Жук Н. Концепції сталого і стійкого розвитку: трансформація змісту і практичне значення для соціоекономічних систем. *Scientific Journal of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University. Economics*. 2025. № 2. С. 64–69. DOI: https://doi.org/10.32782/ecovis/2025-2-9.

57. Жученко О. В. Управління економікою в повоєнний період: диверсифікація стратегій в умовах нестабільності. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. № 23. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17646653.

58. Забаштанський М. М., Ломонос Р. І. Фінансові інструменти управління державним боргом в контексті забезпечення фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Полісся.* 2025. № 1(30). С. 123-132. DOI: https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-1(30)-123-132.

59. Заволока Ю. М., Трубнік Т. Є., Поплюйко Я. В. Ефективність інструментів монетарної політики НБУ в умовах макроекоеомічної нестабільності. *Економіка та держава*. 2022. № 3. С. 22-28. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.3.22.

60. Заклекта О., Шиманська О. Цілі, інструменти та обмеження економічної політики: теоретичні засади та сучасні реалії. *Вісник Тернопільського національного економічного університету.* 2015. Вип. 1. С. 24-32. URL: https://surl.li/yqgkmf.

61. Захарчук О. В., Завальнюк О. І., Даценко О. А. Інвестиції в інноваційний розвиток сільського господарства України. *Вісник Університету «Україна»*. 2023. № 8 (35). URL: https://ekonomics.com.ua/s118-investiciyi-v-innovaciyniy-rozvitok-silskogo-gospodarstva-ukrayini.

62. Згалат-Лозинська Л., Дацій О., Величко А. Фінансово-кредитні інструменти як ключовий чинник розвитку інвестиційної діяльності у будівництві. *Економіка та суспільство.* 2024. (70). URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5421.

63. Зозуляк М. Проблеми фінансового забезпечення інноваційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1683/.

64. Іванченков В. С. Податкові інструменти в забезпеченні структурних трансформацій економіки. *Економічний простір*. 2025. № 200. С. 174–178. URL: https://doi.org/10.30838/EP.200.174-178.

65. Ільчук В. П., Шпомер Т. О. Інвестиційна взаємодія учасників інноваційного процесу у формуванні системних утворень машинобудівної галузі. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 2 (21). С. 89–101.

66. Качула С. В. Трансформація механізму реалізації державної фінансової політики соціального розвитку в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 2. С. 71–76. URL: http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/2958.

67. Кирилко В. Індустріальні парки України: підсумки 2024 року. *Property Times*. URL: https://surl.li/uduwcl.

68. Климова І. Г. Сутність та складові фінансово-кредитного механізму інноваційного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 1. С. 25-27. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2009/8.pdf.

69. Кміть В. М., Жук Ю. І., Чеботарь О. А. Зарубіжний досвід податкового стимулювання підприємництва. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. № 3 (08). С. 265–269. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/50.pdf.

70. Коваленко В. В., Крухмаль О. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія. Суми : УАБС НБУ, 2007. 198 с.

71. Коваленко Г. О., Коваленко О. Г. Сучасний стан конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування. *Ефективна економіка*. 2021. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8749.

72. Коваленко О. Г. Підприємства сільськогосподарського машинобудування, існуючий стан та інвестування. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні* : зб. наук. пр. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 берез. 2021 р.). Вінниця, 2021. С. 377–379. URL: https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/fiip/fiip2021/paper/viewFile/11552/9647.

73. Коваленко Ю., Літвін Я. Фінансові інструменти, їх класифікації та напрями інноваційних розвідок. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1. С. 132–142. URL: http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/176593/176394.

74. Козюк В. В. Монетарні засади глобальної фінансової стабільності : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, “Економічна думка”, 2009. 728 с. URL: http://surl.li/xdaiyy.

75. Кондрат О. Б. Інноваційні фінансові інструменти в системі розвитку підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Т. 9, № 1. С. 339–344. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/ujae_2024_r01_a57.pdf.

76. Кондрат О. Б., Крикуненко К. В. Аналіз інноваційних фінансових інструментів у сучасній українській науковій літературі. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. № 2. С. 65–70. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/ujae_2024_r02_a11.pdf.

77. Кондрат О. Б., Крикуненко К. В. Аналіз інноваційних фінансових інструментів у сучасній українській науковій літературі. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Т. 9, № 2. С. 65-70. URL: https://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/ujae_2024_r02_a11.pdf.

78. Корягіна Т. В. Фіскальна політика як інструмент забезпечення національної безпеки держави. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/38.pdf.

79. Косач І. А., Жаворонок А. В., Дегтярьов А. В. Фінансовий механізм інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва: сучасні аспекти. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2021. № 1. С. 3–9. DOI: https://doi.org/10.54929/pmt-issue1-2021-03.

80. Котельбан С. В. Сутність, методи та інструменти державного регулювання інноваційної діяльності. *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 115-118.

81. Кравчук Н., Луцишин О. Фінансовий ринок України під час війни: реалії функціонування. *Світ фінансів*. 2022. № 4 (73). С. 112–128. URL: https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/d9f0da67-0405-49c7-b867-fa1cd120186a/content.

82. Краснова І., Лавренюк В. Державні кредитні програми у системі інвестиційного забезпечення відновлення економіки України. *Актуальні питання у сучасній науці.* 2026. № 4(46). DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46)-250-266.

83. Крехівський О. В. Державна підтримка розвитку сільськогосподарського машинобудування: економіко-статистичний аспект. *Статистика України*. 2022. № 1. С. 67–81. URL: https://su-journal.com.ua/index.php/journal/ article/download/365/341/.

84. Крючкова Н. М. Фінансова нестабільність в Україні у контексті глобальних трансформацій. *Zenodo*. 2024. URL: https://zenodo.org/records/13644617.

85. Кубах Т. Г. Сучасний підхід до дефініції поняття «фінансові інструменти». *Економіка. Фінанси. Право*. 2015. № 41. С. 136–150. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/82807/1/Kubakh_Financial_Instruments.pdf.

86. Кучер Т. Л. Інноваційні інструменти фінансового ринку : дис. … канд. екон. наук : 08.00.08 / ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Київ, 2017. 245 с. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.04/Dis_kucher.pdf.

87. Лазня А. В. Зв'язок поняття "фінансова стабільність" із категоріями економічної науки. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2012. Вип. 34. С. 218-225.

88. Лацик Г. М. Фінансові інструменти на іпотечному ринку України : дис…канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль, 2011. 262 с.

89. Левченко Я. С., Шершенюк О. М. Фактори впливу на інвестиційну привабливість підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 6 (17). С. 231–237. URL: http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/1971/1/Levchenko.pdf.

90. Лесик В. О. Моніторинг фінансової стабільності банківської системи : дис. … канд. екон. наук (доктора філософії) / Харківський

національний економічний університет імені Семена Кузнеця. Харків, 2018. 364 с. URL: https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/Lesyk-V.O.-Disertaciya-Vchenna-rada-D-64.055.02-2019.pdf.

91. Лещух І. Еволюція теоретичних підходів до дослідження соціально-економічної резильєнтності країни та регіонів в умовах нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-50.

92. Луцик А., Синютка Н. Податковий інструментарій фіскальної політики в умовах діджиталізації фіскального простору. *Світ фінансів.* 2019. Вип. 1. С. 87-97. URL: https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34564/1/%d0%9b%d1%83%d1%86%d0%b8%d0%ba.pdf.

93. Люльов О. В. Детермінанти макроекономічної стабільності: аналіз міжнародних підходів та динаміка індикаторів в Україні. *Вісник СумДУ. Серія "Економіка"*. 2016. № 3. С. 7-14. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/324232582.pdf.

94. Мазник Л. В., Двуліт З. П. Цивільна життєстійкість (резильєнтність) в умовах війни: український досвід. *Відновлення та розвиток вітчизняних підприємств в сучасних умовах* : кол. монографія / за ред. Н. С. Скопенко. Київ : ЦП «Компринт», 2025. С. 301–337.

95. Макаренко І. П. Системне макроекономічне середовище і економічний розвиток. *Математичне моделювання в економіці.* 2016. № 2. С. 52-64. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/131851/04-Makarenko.pdf?sequence=1.

96. Мельник Л. Ю., Удовиченко В. П. Економічні інструменти реалізації механізму стимулювання сталого розвитку регіонів. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/15.pdf.

97. Мєдвєдкова Н. С. Шляхи вдосконалення бюджетних інструментів підтримки суб'єктів господарської діяльності в Україні. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка.* 2015.

Вип. 2(167). С. 67-72. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/10/167_11.pdf.

98. Минів Р. М. Особливості аналізу та оцінки інвестиційної привабливості аграрних підприємств. *Новітні парадигми менеджменту в умовах воєнного стану* : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2024. С. 207–244. URL: https://lvet.edu.ua/images/doc/monograph/fem/2024/1/6.pdf.

99. Миронов Ю. Б. Стабілізація національної економіки на основі банківського рейтингування в умовах макроекономічної нестабільності : автореф. дис. … канд. екон. наук / Львівська комерційна академія. Львів: ЛКА, 2016. 20 с. URL: https://kerivnyk.info/myronov-aref.

100. Міністерство фінансів України : офіційний вебсайт. URL: https://mof.gov.ua/uk/.

101. Міщенко С. В. Нові тенденції в монетарній політиці і регулювання фінансових систем. *Фінанси та кредит*. 2010. № 40 (424). С. 23–29.

102. Могиліна Л. А. Науково-теоретичні основи економічної нестабільності в контексті її впливу на фінансову безпеку підприємств. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2014. Вип. 39. С. 127-134. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/53133/1/Mohylina_economic_instability.pdf.

103. Момотюк Л. Є. Роль фінансових методів та інструментів у забезпеченні економічного зростання. *Науковий вісник національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2015. № 3. С. 35-41. URL: https://nasoa-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/102/100.

104. Мудрак Р. П. Макроекономічна нестабільність: інфляція. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7, № 2. С. 10-17. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/ujae_2022_r02_a01.pdf.

105. Мусієць Т. В., Оглобля Я. О. Індикатори фінансової стабільності країн світу. *Інтелект XXI*. 2014. № 1. С. 16-27. URL: https://surl.li/crpykj.

106. Назаренко Я. Я., Назаренко М. Б., Горобінська І. В., Горобінський А. В. Фінансовий механізм повоєнного відновлення міст України в умовах сталого

розвитку. *Автомобільні дороги і дорожнє будівництво*. 2024. Вип. 116, ч. 1. С. 331–342. URL: http://publications.ntu.edu.ua/avtodorogi_i_stroitelstvo/116.1/331.pdf.

107. Науменкова С. В., Міщенко С. В. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 532 с.

108. Наумова М. А. Теоретичні аспекти дослідження соціально-економічної нестабільності на ринку праці. *Приазовський економічний вісник.* 2020. Вип. 6(23). С. 200-207. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/6_23_ukr/38.pdf.

109. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» : Наказ Міністерства фінансів України від 30 лист. 2001 р. № 559. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text.

110. Нестерчук О. С., Гречко А. В. Проблемчи та перспективи залучення інвестиційних ресурсів у машинобудівну галузь в умовах воєнного стану. *Бізнес Інформ*. 2022. № 11. С. 142–148. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-11-142-148.

111. Нехай В. В., Кравець О. В. Вибір стратегічних напрямів розвитку підприємств сільськогосподарського машинобудування. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2022. № 2 (37). С. 85–90. URL: http://pb.pdatu.edu.ua/article/view/274032/269294.

112. Огірко О., Курилін І. Фіскальна політика держави на різних фазах економічного циклу: сутність, види та принципи формування. *Traektoriâ Nauki = Path of Science*. 2018. Vol. 4, No 7. С. 1007-1012.

113. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : монографія. Ірпінь : Нац. академія ДПС України, 2004. 434 с.

114. Оперенко С. Г. Теоретичні засади податкового регулювання в системі державного регулювання економічного зростання. *Інфраструктура ринку.* 2017. Вип. 6. С. 265-271. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/6_2017_ukr/56.pdf.

115. Островська Н. С., Урікова О. М., Жаворонок А. В. Науково-методичні основи формування податкової складової бюджету. *Науковий вісник*

Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки : збірник наукових праць. 2015. Вип. 29. С. 45-55.

116. Паєнтко Т. В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків. *Ефективна економіка*. 2011. № 8. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=659.

117. Панфілов О. Є. Деякі аспекти трансформації фінансової політики держави в умовах воєнного стану. *Juris Europensis Scientia*. 2024. Вип. 5. С. 36–42. URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/5_2024/10.pdf.

118. Панченко В. Г. Економічні інструменти як засіб досягнення зовнішньополітичних цілей. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 16. С. 25–31. URL: http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=5643&i=4є.

119. Панченко М. Напрями, методи та інструменти державного стимулювання інноваційно-інвестиційного потенціалу національної економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-25.

120. Парубець О. М., Дубина М. В., Забаштанський М. М. Світова фінансова архітектоніка: сучасний стан та напрями реформування. *Economics. Finances. Law*. 2022. № 8. С. 22-26. DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2022.8.5.

121. Парубець О., Васильченко С., Пчела А. Дослідження цифрових інструментів міжнародного фінансування стабілізації бюджетної системи України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 4(44). С. 258–266. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-4(44)-258-266.

122. Парубець О., Васильченко С., Пчела, А. Тенденції використання сучасних фінансових інструментів управління державним боргом у вітчизняній та зарубіжній практиці. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 4 (40). С. 202–211. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-4(40)-202-211.

123. Петик М. І., Шарак С. Т. Інструменти фіскального стимулювання розвитку економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2018. Вип. 22. С. 834-840. URL: http://global-national.in.ua/archive/22-2018/157.pdf.

124. Петленко Ю., Милованова Є. Теоретичні та методологічні аспекти фіскальної політики держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2017. Вип. 1. С. 28-35. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/03/190-28-35.pdf.

125. Петраков Я. В. Фінансові інструменти: сутність та класифікація. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 3 (7). С. 235–241. URL: http://nvp.stu.cn.ua/article/view/84140/79615.

126. Петрук А. О. Фінансова стабільність комерційних банків з урахуванням операцій з похідними фінансовими інструментами : дис. … д-ра філософії за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування / Державний університет «Житомирська політехніка». Житомир, 2022. 335 с. URL: https://surl.li/ecxbdk.

127. Петруха Н., Клименко К., Петруха С. Українська незламність – стійкість державних фінансів в умовах війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 3 (75). С. 56–72. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-56-72.

128. Пишний А. Фінансова фортеця під вогнем: як захистити монетарну та фінансову стабільність під час повномасштабної війни : промова Голови НБУ від 11 берез. 2026 р. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansova-fortetsya-pid-vognem-yak-zahistiti-monetarnu-ta-finansovu-stabilnist-pid-chas-povnomasshtabnoyi-viyni.

129. Плєшакова Н. А. Фінансова стабільність у забезпеченні фінансової безпеки України : автореф. дис. … канд. екон. наук / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. 22 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/46d/aref_Plieshakova%20N.A..pdf.

130. Погребняк А. Ю., Хоменко Т. Ю. Аналіз діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування в умовах післякризового відновлення. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»* : зб. наук. пр. 2017. № 14. С. 170–175.

131. Податковий кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

132. Подлевський А. А., Волошин Н. В. Роль держави в стимулюванні інвестиційної діяльності в Україні. *Вісник НУВГП*. 2022. Вип. 4 (100). С. 132–139. URL: https://surl.li/vbilzm.

133. Полікарпова О. С. Фінансові дисбаланси та макропруденційна політика у валютному союзі. *Проблеми економіки.* 2015. № 4. С. 46-52. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2015-4_0-pages-46_52.pdf.

134. Поліщук Є., Гернего Ю., Горбов В., Алексін Г., Лавренюк В. Потенціал краудфандингу для фінансування релокованого бізнесу в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка.* 2025. № 227. С. 65–72. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2667.2025/227-2/8.

135. Поляк Н. П. Кредитні інструменти розвитку реальної економіки в Україні : дис. … канд. екон. наук : 08.00.08 / ДВНЗ «Університет банківської справи». Київ, 2016. 223 с. URL: http://ubs.edu.ua/images/PDF/disser_Polyak_15.04.new__1%20(1).pdf.

136. Попов І. В. Методичні підходи до визначення стабільності фінансової системи. *Ефективна економіка.* 2012. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1177.

137. Порівняльна таблиця до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо організаційних засад здійснення підтримки в аграрному секторі». URL: https://itd.rada.gov.ua/a5d6ac76-092e-4f90-9f5a-2710d215b3ac.

138. Презентовано оновлений каталог індустріальних парків України. URL: https://surl.li/dxpcat.

139. Приказюк Н., Погибіль А. Оцінка фінансової стабільності банківської системи України на основі комплексного індикатора та таксономічного показника з урахуванням FSI. *Вісник Київського національного*

університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2022. № 2(219). С. 25-33. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2667.2022/219-2/4.

140. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14.

141. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва : Постанова КМУ від 14 берез. 2023 р. № 229. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2023-%D0%BF#Text.

142. Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і від 14 липня 2021 р. № 723 : Постанова КМУ від 14 жовт. 2022 р. № 1194. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-poriadkiv-za-1194.

143. Про Державний бюджет України на 2026 рік : Закон України від 03.12.2025 № 4695-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20

144. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1555-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text.

145. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні : Закон України від 17 груд. 2020 р. № 1116-IX (редакція станом на 17.09.2023 р.). URL: http://surl.li/zzkhpw.

146. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 верес. 1991 р. № 1560-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text.

147. Про індустріальні парки : Закон України від 21 черв. 2012 р. № 5018-VI (редакція станом на 17.09.2023 р.). URL: http://surl.li/jotbzo.

148. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.

149. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19 берез. 1996 р. № 93-96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80.

150. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3480-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15.

151. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4618-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17.

152. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text.

153. Пузирьова П. Трансформація фінансової системи через забезпечення економічної безпеки, національних інтересів в умовах цифровізації. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2024. Vol. 8, No. 4. DOI: https://doi.org/10.51599/is.2024.08.04.

154. Пшик Б. І. Фінансова стабільність: сутність та особливості прояву. *Вісник СевНТУ. Сер. : Економіка і фінанси*. 2013. Вип. 138. С. 91-96.

155. Радіонов Ю. Д. Державні фінанси у воєнний та поствоєнний періоди. *Фінанси України*. 2022. № 10. С. 44–65. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_22_10_044_uk.pdf.

156. Реус Р. В. Роль фінансових інструментів у стимулюванні економічного розвитку держави. *Актуальні проблеми фінансової системи України* : матеріали XXII міжнародної науково-практичної конференції. Черкаси : ЧДТУ, 2025. С. 45–47.

157. Реус Р. В., Волошин С. П. Ризики інвестування у сільськогосподарське машинобудування. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні – 2025* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 6–7 березня 2025 р.). Вінниця : ВНТУ, 2025.

158. Реус Р. В., Дубина М. В. Сутність та види фінансових інструментів економічного розвитку держави. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 10(20). С. 1076–1087. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-10(20)-1076-1087.

159. Реус Р. В., Зайцева Л. О. Механізм фінансового стимулювання розвитку економіки в умовах макроекономічної нестабільності. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 4(44). С. 312–319. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-4(44)-312-319.

160. Реус Р. В., Киселиця С. В., Шпомер Т. О. Соціально-філософські проблеми інвестиційного розвитку в сучасних умовах. *Соціальне підприємництво як інструмент відновлення України* : Форум стейкхолдерів розвитку соціального підприємництва (м. Чернігів, 16 вересня 2024 р.) : тези доповідей. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2024. С. 120–121.

161. Рисін В., Монтика Ю. Оцінка ефективності державних програм фінансової підтримки бізнесу в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 4 (51). С. 249–258. DOI: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-36.

162. Рік програми компенсації 25% вартості української агротехніки та обладнання: понад 13 тис. найменувань від 152 виробників / Міністерство економіки України. 2025. URL: https://me.gov.ua/News/Detail/f660bf24-9d56-4bb0-9fa8-952c6861bedf?lang=uk-UA&title=RikProgramiKompensatsii25-VartostiUkrainskoiAgrotekhnikiTaObladnannia-Ponad13-Tis-NaimenuvanVid152-Virobnikiv.

163. Розвиток машинобудування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор д.е.н., проф. С. О. Іщук. Львів, 2022. 137 с. URL: https://ird.gov.ua/irdp/p20220002.pdf.

164. Романюк О. Фінансові механізми підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку агропромислових підприємств. *Development Service Industry Management*. 2024. № 3. С. 260–267. DOI: https://doi.org/10.31891/dsim-2024-7(39).

165. Руденко В. В. Ідентифікація функціональних складових фіскального механізму регулювання інвестиційного розвитку національної економіки. *Економіка та держава.* 2020. № 7. С. 73-78. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.7.73.

166. Рудь М. М. Податкові інструменти в регулюванні розвитку економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2017. Вип. 14, ч. 1. С. 210-212. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/14_1_2017ua/44.pdf.

167. Ружицький Ю. В. Фінансові інструменти державної політики економічного розвитку України: автореф. дис. … на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. 08.00.08. Чернігів, 2017. 21 с.

168. Савіна Н. Б., Радовенчук П. В. Оцінювання макроекономічної нестабільності країни. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування.* 2023. № 4(104). С. 306-319. URL: https://ep3.nuwm.edu.ua/29970/1/Ve10427.pdf.

169. Садчикова І. В., Садчиков В. С. Сутність та класифікація фінансових інструментів. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 15. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17127263.

170. Садчикова І. Інвестиційні та валютні інструменти розвитку цифрової економіки України в умовах макрофінансової нестабільності. Науковий вісник Полісся. 2025. № 2(31). С. 385–399. DOI: https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-2(31)-385-399.

171. Садчикова І., Колотило Л., Пентелейчук М. Забезпечення фінансової безпеки банківських установ в Україні в умовах макроекономічної нестабільності. *Науковий вісник Полісся*. 2024. № 2 (29). С. 430–448. DOI: https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2(29)-430-448.

172. Садчикова І., Садчиков В. Фінансові інструменти розвитку кредитного ринку України в період воєнного стану. *Науковий вісник Полісся*. 2023. № 2(25). С. 190–205. DOI: https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-2(25)-190-205.

173. Самко Н. Г. Фінансова стабільність як чинник розвитку національної економіки. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2014. Випуск 710-711. Економіка. С. 113-117.

174. Свистун А., Генкельман Є., Скороход І. Оцінка впливу інноваційних фінансових інструментів на економічний розвиток України. *Економіка та суспільство*. 2025. № 72. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-116.

175. Свінцов О. М., Ворончак І. О. Державне регулювання інвестиційної діяльності як передумова формування ефективної структури національної економіки. *Управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем* : колект. монографія / під заг. ред. В. В. Храпкіної, К. В. Пічик. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2024. Підрозділ 1.3. С. 35–42. URL: https://surl.li/hnghfx.

176. Свінцов О. М., Коцупей В. М., Скірка Н. Я., Сельський А. А. Бюджетні інструменти регулювання та оптимізації структурних зрушень в національній економіці. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.8. С. 290-297. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_8/290_Swi.pdf.

177. Сегеда Л. М. Трактування поняття макроекономічної нестабільності. *SCIENCE, TRENDS AND PERSPECTIVES :* XVII Міжнародна науково-практична конференція (18-19 травня 2020 р., Токіо, Японія). Токіо, 2020. С. 346-348. URL: http://surl.li/isgjsz.

178. Сердюк Д. А. Фінансові інструменти сталого розвитку України : дис. … доктора філософії : 072 / Національний університет «Чернігівська політехніка». Чернігів, 2024. 205 с. URL: https://ir.stu.cn.ua/server/api/core/bitstreams/ee317529-0a30-4c9e-9afe-18aba6b78a31/content.

179. Сердюков К. Г. Державна підтримка інвестицій як шлях до економічного зростання. *Вісник ХНАУ*. 2019. № 2. С. 53–61. URL: https://surl.li/wxwkgm.

180. Системний аналіз формування державної політики в умовах макроекономічної дестабілізації / за ред. д-ра екон. наук, проф. І. Г. Лук'яненко. Київ : НаУКМА, 2017. 464 с.

181. Сідельникова Л. П., Онікієнко Н. В. Фіскальні інструменти державного регулювання господарської діяльності в умовах євроінтеграції.

Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 18. С. 187-191. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/18_2017/39.pdf.

182. Скопенко Н. С., Кириченко О. М., Левченко О. В. Інвестиційна привабливість: теоретичні підходи до визначення та напрями підвищення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 7. С. 33–40. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/6083/6152.

183. Скрипник Г., Демінська Д., Дудник М. Вплив війни на публічні фінанси та управління: виклики та рішення. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-87.

184. Скрипниченко М. Макроекономічні оцінки та прогнози повоєнного відновлення економіки України. *Економічна теорія*. 2022. № 2. С. 29–43. DOI: https://doi.org/10.15407/etet2022.02.029.

185. Смолич Д. В. Альтернативні моделі фінансування суб'єктів підприємництва в умовах нестабільного економічного середовища. *Академічні візії*. 2024. № 38. URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1524.

186. Собкевич О. Підтримка інвестицій у промисловість України в умовах війни та повоєнного відновлення. URL: https://surl.li/nqkxwg.

187. Солодка О. О. Координаційні деструкції у визначенні макроекономічної нестабільності. *Регіональна економіка та управління*. 2020. № 3(29). С. 37–41. URL: http://surl.li/siftis.

188. Стадник А. С. Вплив макроекономічної нестабільності на формування механізму державного антикризового регулювання банківської системи. *Цілі сталого розвитку* : матеріали наук.-практ. конф. (5-6 квітня 2017 р.). / за ред. Т. В. Семигіної. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2017. С. 73-75. URL: http://surl.li/bmsayg.

189. Стоянова А. А. Роль аграрних інновацій у розвитку сучасного українського агробізнесу. *Modern Economics*. 2025. № 49. С. 226–233. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V49(2025)-29.

190. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року : схв. Рішенням Правління Національного банку України від 7 лип. 2020 р. № 454-рш. URL: https://bank.gov.ua.

191. Стрільчук Ю., Лавренюк В., Сандул М., Литвиненко О. Стратегічні напрями забезпечення стабільності фінансової екосистеми України. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2025. № 348(6). С. 409-416. DOI: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-348-6-59.

192. Табенська Ю. В. Стійкість та надійність фінансових установ у період системної нестабільності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія „Економічні науки”*. 2017. Вип. 27. Ч. 3. С. 82-85.

193. Татарин Н., Чорний Р. Фінансова система України під час війни. *Галицький економічний вісник*. 2022. Т. 78–79, № 5–6. С. 75–83.

194. Ткаченко Ю. В. Методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості національної економіки. *Ефективна економіка*. 2013. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2343.

195. Трофимчук О. А. Державне регулювання економіки: теоретичне переосмислення у XXI ст. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 206-212. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.6.206.

196. Тулуш Л., Давиденко С., Муравський О. Фінансові інструменти: економічна сутність та понятійна трансформація. *Управління змінами та інновації*. 2025. № 13. С. 49–52. DOI: https://doi.org/10.32782/CMI/2025-13-8.

197. Тульчинська С. О., Кожемяченко О. О. Роль фінансових інструментів у реалізації концепції сталого розвитку. *Бізнес Інформ*. 2023. № 12. С. 300–304. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-12-300-304.

198. Турянський Ю. І. Використання інструментів фіскальної політики. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2017. Т. 27, № 7. С. 138-142.

199. У скільки оцінюються збитки України за три роки повномасштабної війни: цифри по галузях. URL: https://surl.li/xorwee.

200. Українські аграрії потерпають від дефіциту техніки. *Ukraine Business News*. 2025. URL: https://ubn.news/ukrainian-farmers-are-facing-a-severe-shortage-of-equipment/.

201. Унинець-Ходаківська В. П., Костюкевич О. І., Лятамбор О. А. Ринок фінансових послуг: теорія і практика : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2009. 392 с.

202. Уряд спрямував Фонду розвитку підприємництва 1,7 млрд грн для компенсації відсоткових ставок за кредитами. *Дебет-кредит*. URL: https://surl.li/pnriap.

203. Фактори макроекономічної нестабільності в системі моделей економічного розвитку : кол. монографія / за ред. М. І. Скрипниченко. Київ, 2012. 720 с. URL: http://ief.org.ua/docs/mg/99.pdf.

204. Фарина О. І. Динамічні моделі оцінювання стабільності фінансової системи України : автореф. дис. … канд. екон. наук / Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. Київ, 2015. 22 с. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/items/aa9edad9-987f-4312-9e1f-5ada283bafdd.

205. Федюк В. Індустріальні парки як інструмент залучення інвестицій в місцевий і регіональний розвиток. *Всеукраїнська мережа фахівців і практиків з регіонального та місцевого розвитку*. URL: https://surl.li/animqo.

206. Фінансово-економічні інструменти стимулювання розвитку IT-сфери України / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-12/IT_sfera-9b344.pdf.

207. Фонд розвитку підприємництва : офіційний вебсайт. URL: https://bdf.gov.ua.

208. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Національна безпека України у повоєнний період: концептуальні засади та механізми забезпечення : монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2025. 330 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Nataliia-Trushkina/publication/403583662_Nacionalna_bezpeka_Ukraini_u_povoennij_period_konceptualni_zasadi_ta_mehanizmi_zabezpecenna_National_Security_of_Ukr

aine_in_the_Post-War_Period_Conceptual_Foundations_and_Ensuring_Mechanisms/links/69d54a8260c0371a60f693d8/Nacionalna-bezpeka-Ukraini-u-povoennij-period-konceptualni-zasadi-ta-mehanizmi-zabezpecenna-National-Security-of-Ukraine-in-the-Post-War-Period-Conceptual-Foundations-and-Ensuring-Mechanisms.pdf.

209. Хлівний В., Мацук З. Форми, методи та інструменти бюджетного регулювання. *Світ фінансів*. 2011. № 4. С. 68-80. URL: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/92579730-b816-44e5-9791-6ada9facbb42/content.

210. Хомутенко А. В. Методичний інструментарій управління державними фінансами. *Проблеми економіки*. 2018. № 2 (36). С. 350-356. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2018-2_0-pages-350_356.pdf.

211. Хомяк М. С. Фінансові інструменти стабілізації регіонального розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Т. 9. С. 711 – 714. URL: http://global-national.in.ua/archive/9-2016/9_2016.pdf#page=711.

212. Чирак І. М. Фінансова нестабільність: природа, чинники, форми прояву та шляхи подолання. *Ефективна економіка.* 2019. № 12. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37583.

213. Чугунов І. Я., Макогон В. Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 5. С. 5–18.

214. Чугунов І., Пасічний М. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки. *Scientia Fructuosa*. 2016. № 5 (109). С. 5–18.

215. Шапошников К., Крилов Д., Якушко І. Сутність та види фіскальних інструментів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2(26). С. 164-171. URL: http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/244135/242100.

216. Шарапатюк М. Аграрне машинобудування в Україні: виклики та можливості розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2024. № 4 (339). С. 142–147. DOI: https://doi.org/10.31891/2307-5732-2024-339-4-23.

217. Шпомер Т. О., Волошин С. П., Реус Р. В. Фінансові інструменти інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарського машинобудування. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 2(38). С. 267–284. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-267-284.

218. Шпомер Т. О., Реус Р. В. Вплив інноваційних інструментів фінансового ринку на інвестиційний розвиток. *Юність науки – 2023: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 26–27 квітня 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 141–143.

219. Шпомер Т. О., Реус Р. В. Особливості страхування інвестицій від воєнних ризиків. *Фінансове та інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки бізнесу в умовах воєнної економіки та повоєнного відновлення* : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 22–23 листопада 2023 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2023. С. 304–308.

220. Шпомер Т. О., Реус Р. В., Волошин С. П. Інвестиційна привабливість сільськогосподарського машинобудування: фінансові, інституційні та технологічні аспекти. *Науковий вісник Полісся*. 2025. № 1(30). С. 248–262. DOI: https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-1(30)-248-262.

221. Шпомер Т. О., Реус Р. В., Волошин С. П. Індустріальні парки як драйвери інноваційного відновлення сільськогосподарського машинобудування. *Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Ірпінь, 6 травня 2025 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. С. 694–697.

222. Шпомер Т. О., Реус Р. В., Волошин С. П. Роль державних програм у стимулюванні інвестицій в економіку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 1(41). С. 93–110. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-1(41)-93-110.

223. Штань М. В. Податкові інструменти регулювання економіки України в умовах глобалізації. *Міжнародні відносини Серія «Економічні науки»*. 2014. № 4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/2458.

224. Якушко І. В. Концептуальні положення визначення та систематизації видів фіскальних інструментів. *Socially competent management of corporations in a behavioral economy :* Collection of scientific papers / resp. Ed. K. Pavlov, E. Pavlova, L. Shostak, T. Bukoros, J. Zyatko. European institute of further education, Podhájska, 2021. Chapter I. C. 132-133.

225. Якушко І. В. Концептуальні положення обґрунтування сутності категорії «фіскальний інструмент». *Соціо-гуманітарний вимір сучасних трансформацій: збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Чернігів, 29 жовтня 2021 року) / Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій. Чернігів, 2021. С. 41-43.

226. Якушко І. В. Напрямки удосконалення фіскального інструментарію розвитку цифрової економіки. *Наукові перспективи (Серія «Економіка»)*. 2025. Вип. № 1(55). С. 1079-1092. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-1(55)-1079-1092.

227. Afonso A., Jalles J. Fiscal composition and long-term growth. *Applied Economics*. 2014. Vol. 46, no. 3. P. 349–358.

228. Bank for International Settlements (BIS) : офіційний вебсайт Банку міжнародних розрахунків. URL: https://www.bis.org/

229. Barbosa R., Cai Y., Catalán M. et al. Macrofinancial Stability amid High Global Economic Uncertainty. International Monetary Fund, 2024.

230. Blueprint for an Agricultural Recovery Plan for Ukraine / Center for Strategic & International Studies. 2025. URL: https://www.csis.org/analysis/blueprint-agricultural-recovery-plan-ukraine.

231. Boiarko I., Trushkina H. Financing types in the sustainable development economy. *Society. Economy. Digitalization*. 2024. Vol. 2, no. 2. P. 34–49. DOI: https://doi.org/10.31379/sed.2.2.2024.1.

232. Ceasefire Talks: What's at Stake for Ukraine's Agriculture Sector and Global Food Security? / Center for Strategic & International Studies. 2025. URL:

https://www.csis.org/analysis/ceasefire-talks-whats-stake-ukraines-agriculture-sector-and-global-food-security.

233. Development of business financial instruments in conditions of digital inclusion / O. M. Desiatniuk, A. I. Krysovatyy, O. V. Ptashchenko. *Journal of Strategic Economic Research*. 2024. № 6. P. 28–37. DOI: https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.6.3.

234. Dubyna M., Tarasenko A., Bilyi, M., Shpomer A., Podoliak O. The Role of Digital Technologies in Ensuring Stable Functioning of the Financial Services Market. *Pacific Business Review (International)*. November 2024. Vol. 17, Issue 5. Pp. 43-53.

235. Economic instruments / Reinhard Mechler, Manuel Pulido-Velazquez, Michel Koehler, Katie Jenkins, Swenja Surminski, Keith Williges. URL: https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/13904/1/Chapter4-ENHANCE.pdf.

236. Enhancing Financial Stability and Resilience: Macroprudential Policy, Tools, and Systems for the Future. Group of Thirty. 2010. October. P. 96.

237. **Financial Stability Review.** European Central Bank, 2024. URL: https://www.ecb.europa.eu/press/financial-stability-publications/fsr/html/ecb.fsr202405~7f212449c8.en.html.

238. Greenspan A. The Age of Turbulence: Adventures in a New World. New York : Penguin Press, 2007. 608 p.

239. International Monetary Fund (IMF). Ukraine and the IMF : офіційна сторінка Міжнародного валютного фонду, присвячена економічній ситуації в Україні, макроекономічним прогнозам, фінансовій стабільності та антикризовій політиці. URL: https://www.imf.org/en/Countries/UKR

240. Khudolei V., Bespalov M., Tulchynska S., Tulchinsky R., Kholiavko N. Fiscal stimulation of spatial development: the EU Countries' cases. *Financial and credit activity: problems of theory and practice.* 2021. Vol. 1, No. 36. Pp. 124-132.

241. Mauricio CArdenas, Miguel Urmtia. Macroeconomic Instability and Social Progress. Reform, Recovery, and Growth: Latin America and the Middle East. University of Chicago Press, 1995. Pp. 79–114. URL: http://surl.li/rxpyoh.

242. Ong C., Tortajada C., Arora O. Economic Instruments. In: Urban Water Demand Management. SpringerBriefs on Case Studies of Sustainable Development. Springer, Singapore, 2023. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-19-8677-2_6.

243. Organizational and economic principles of activation of the attraction of investment resources in the development of economic systems / S. Arefiev et al. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2024. Vol. 46, no. 2. P. 131–138. DOI. https://doi.org/10.15544/mts.2024.14

244. Parubets O., Shyshkina O., Sadchykova I., Yevtushenko Yu., Tarasenko A., Potseluiko I. Dynamics of the Development of the Credit Services Market in the Conditions of Financial Instability: A Case of Ukraine. *International Journal of Sustainable Development and Planning*. 2023. Vol. 18, No 9. Pp. 2733-2745.

245. Prymostka L., Krasnova I., Lavreniuk V., Prymostka O., Chepizhko O. Macroeconomic factors influencing on the reorganization of banks in the conditions of economic imbalances. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2023. № 4(51). Pp. 8–20. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.51.2023.4114.

246. Sectoral strategy for the development of AgroTech in Ukraine. *The Odessa Journal*. 2025. URL: https://odessa-journal.com/winwin-sectoral-strategy-for-the-development-of-agrotech-in-ukraine.

247. Semenenko O., Abramova M., Tarasov O., Mytchenko S., Dziubchuk R., Fomkin D. Resilience and Sustainability: Key Theoretical-Practical Narratives and War-Economic Lessons. *Social Development and Security*. 2025. Vol. 15, no. 2. P. 314–326. DOI: https://doi.org/10.33445/sds.2025.15.2.24.

248. Shkarlet S., Dubyna M., Reus R., Rinzhuk D., Zelenskyi V., Malykhin A. Digitalization of the financial system in the context of ensuring national security. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*. 2025. Vol. 103. No. 21. P. 8908–8932. URL: https://www.jatit.org/volumes/Vol103No21/14Vol103No21.pdf.

249. The European Capital Markets Study: Estimating the Financing Gaps of SMEs / Lopez de Silanes Molina F., McCahery J., Schoenmaker D., Stanisic D. Amsterdam : Duisenberg School of Finance, 2015. 179 p.

250. The role of artificial intelligence in the cybersecurity system of banking institutions in the conditions of instability / M. Dubyna, R. Shchur, O. Shyshkina, I. Sadchykova, O. Panchenko, O. Bazilinska. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*. 2024. Vol. 102, no. 19. P. 3672–3685. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1eca5f1b-fa8f-4108-9ed8-6475f32fb65e/content.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в іноземних наукових виданнях: Scopus

1. 1. Shkarlet S., Dubyna M., **Reus R.,** Rinzhuk D., Zelenskyi V., Malykhin A. Digitalization of the financial system in the context of ensuring national security. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*. 2025. Vol. 103. No. 21. P. 8908–8932. URL: https://www.jatit.org/volumes/Vol103No21/14Vol103No21.pdf (2,9 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: обґрунтовано структуру фінансової системи, фактори її формування в межах національної економіки та наслідки впливу цифрової трансформації на функціонування системи публічних фінансів (0,4 ум. друк. арк.).

Статті в наукових фахових виданнях та виданнях, внесених до наукометричних баз даних:

2. Шпомер Т. О., Волошин С. П., **Реус Р. В.** Фінансові інструменти інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарського машинобудування. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 2(38). С. 267–284. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-267-284 (2,1 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: обґрунтовано роль фінансових інструментів у забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств сільськогосподарського машинобудування, конкретизовано особливості використання інвестиційних ресурсів у високотехнологічних галузях економіки (1,0 ум. друк. арк.).

3. Шпомер Т. О., **Реус Р. В.**, Волошин С. П. Роль державних програм у стимулюванні інвестицій в економіку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 1(41). С. 93–110. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-1(41)-93-110 (2,1 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: досліджено вплив державних програм на активізацію інвестиційних процесів в Україні, визначено особливості державного стимулювання інвестиційної діяльності в умовах економічної нестабільності (1,8 ум. друк. арк.).

4. Шпомер Т. О., **Реус Р. В.**, Волошин С. П. Інвестиційна привабливість сільськогосподарського машинобудування: фінансові, інституційні та технологічні аспекти. *Науковий вісник Полісся*. 2025. № 1(30). С. 248–262. DOI: https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-1(30)-248-262 (1,7 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: визначено фінансові, інституційні та технологічні чинники формування інвестиційної привабливості підприємств сільськогосподарського машинобудування, обґрунтовано напрями підвищення їх інвестиційного потенціалу (0,5 ум. друк. арк.).

5. **Реус Р. В.**, Дубина М. В. Сутність та види фінансових інструментів економічного розвитку держави. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 10(20). С. 1076–1087. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-10(20)-1076-1087 (1,3 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: систематизовано підходи до трактування сутності фінансових інструментів економічного розвитку держави, конкретизовано їх види та роль у забезпеченні макроекономічної стабільності (1,0 ум. друк. арк.).

6. **Реус Р. В.**, Зайцева Л. О. Механізм фінансового стимулювання розвитку економіки в умовах макроекономічної нестабільності. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 4(44). С. 312–319. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-4(44)-312-319 (0,9 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: обґрунтовано складові механізму фінансового стимулювання економічного розвитку в умовах макроекономічної нестабільності та визначено напрями його удосконалення (0,8 ум. друк. арк.).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Шпомер Т. О., **Реус Р. В.** Вплив інноваційних інструментів фінансового ринку на інвестиційний розвиток. *Юність науки – 2023: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 26–27 квітня 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 141–143 (0,2 ум. друк. арк.).

Особистий внесок автора: визначено особливості впливу інноваційних фінансових інструментів на інвестиційний розвиток економіки та активізацію фінансового ринку (0,05 ум. друк. арк.).

8. Шпомер Т. О., **Реус Р. В.** Особливості страхування інвестицій від воєнних ризиків. *Фінансове та інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки бізнесу в умовах воєнної економіки та повоєнного відновлення* : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 22–23 листопада 2023 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2023. С. 304–308 (0,3 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: досліджено механізми страхування інвестицій від воєнних ризиків та обґрунтовано напрями підвищення ефективності страхового захисту інвесторів (0,2 ум. друк. арк.).

9. Волошин С. П., **Реус Р. В.** Моделі інноваційно-інвестиційного розвитку високотехнологічних галузей економіки України. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики* : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 13 вересня 2024 р.). Одеса : ОНЕУ, 2024. С. 69–70 (0,1 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: обґрунтовано моделі інноваційно-інвестиційного розвитку високотехнологічних галузей економіки України в умовах цифровізації (0,05 ум. друк. арк.).

10. **Реус Р. В.**, Киселиця С. В., Шпомер Т. О. Соціально-філософські проблеми інвестиційного розвитку в сучасних умовах. *Соціальне підприємництво як інструмент відновлення України* : Форум стейкхолдерів розвитку соціального підприємництва (м. Чернігів, 16 вересня 2024 р.) : тези доповідей. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2024. С. 120–121 (0,1 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: визначено соціально-філософські аспекти інвестиційного розвитку та їх вплив на функціонування економічної системи держави (0,05 ум. друк. арк.).

11. **Реус Р. В.**, Волошин С. П. Ризики інвестування у сільськогосподарське машинобудування. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні – 2025* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 6–7 березня 2025 р.). Вінниця : ВНТУ, 2025.

С. 165-167 (0,1 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: визначено ключові ризики інвестування у сферу сільськогосподарського машинобудування та напрями їх мінімізації (0,05 ум. друк. арк.).

12. Шпомер Т. О., **Реус Р. В.**, Волошин С. П. Індустріальні парки як драйвери інноваційного відновлення сільськогосподарського машинобудування. *Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Ірпінь, 6 травня 2025 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. С. 694–697 (0,2 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: обґрунтовано роль індустріальних парків у забезпеченні інноваційного відновлення підприємств сільськогосподарського машинобудування (0,1 ум. друк. арк.).

13. **Реус Р. В.** Роль фінансових інструментів у стимулюванні економічного розвитку держави. *Актуальні проблеми фінансової системи України* : матеріали XXII міжнародної науково-практичної конференції. Черкаси : ЧДТУ, 2025. С. 45–47 (0,2 ум. друк. арк.). Особистий внесок автора: визначено роль фінансових інструментів у забезпеченні економічного розвитку держави та активізації інвестиційних процесів (0,1 ум. друк. арк.).

ДОДАТОК Б

Довідки про впровадження

ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ДПС У ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
вул. Реміснича, 11, м. Чернігів, 14000, тел. (0462)652-300, факс (0462)651-308
E-mail: ch.official@tax.gov.ua, сайт: https://ch.tax.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ ВП 44094124

від_____20___р. № _____ На № _____ від_____20___р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
аспіранта кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національного університету «Чернігівська політехніка»
Реуса Романа Володимировича на тему «Фінансові інструменти розвитку економіки України в умовах нестабільності»

Результати дисертаційного дослідження використані у практичній діяльності Головного управління ДПС у Чернігівській області при удосконаленні окремих напрямів фінансово-аналітичної та організаційно-управлінської діяльності.

У процесі практичного використання результатів дослідження були враховані науково-методичні підходи до аналізу впливу макроекономічної нестабільності на розвиток економіки України, оцінювання ролі фінансових інструментів у забезпеченні економічної стабільності та формування ефективних механізмів підтримки економічного розвитку в сучасних умовах.

Також були використані підходи до аналізу сучасних тенденцій розвитку фінансової системи, оцінювання впливу макроекономічних чинників на фінансову стійкість суб'єктів господарювання, а також рекомендації щодо підвищення ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських процесів.

Особливу практичну цінність становили положення щодо підвищення ефективності використання фінансових інструментів у процесі забезпечення економічної стабільності, розвитку фінансової системи та адаптації економічних процесів до сучасних викликів макроекономічної нестабільності.

Результати дослідження мають практичне значення та можуть бути використані у подальшій діяльності органів державного влади та контролю для підвищення ефективності застосування фінансових інструментів розвитку економіки в умовах макроекономічної нестабільності.

В. о. начальника Тетяна РУБАН

ГУ ДПС У ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛ...
54/25-01-30-16 від 13.05.2025

Страхова група
«PZU Україна»

Приватне акціонерне товариство «Страхова компанія «ПЗУ Україна»
Адреса для листування: вул. Дегтярівська, 62, м. Київ, 04112. Україна.
Тел.: (044) 238 62 38. E-mail: for-pzu@pzu.com.ua
Місцезнаходження: вул. Січових стрільців, 40, м. Київ, 04053, Україна
Код ЄДРПОУ 20782312. IBAN UA023005840000026506200513037 в АТ «СІТІБАНК»

Вих № 153 від 13 травня 2026 р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи аспіранта кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національного університету «Чернігівська політехніка» Реуса Романа Володимировича на тему «Фінансові інструменти розвитку економіки України в умовах нестабільності»

Результати дисертаційної роботи були впроваджені у діяльність страхової компанії ПрАТ СК «ПЗУ Україна» у межах удосконалення системи фінансово-аналітичного забезпечення діяльності компанії та підвищення рівня її стійкості до впливу сучасних макроекономічних викликів.

У процесі практичного застосування результатів дослідження були використані наукові підходи до дослідження впливу фінансових інструментів на функціонування фінансового сектору, методичні положення щодо оцінювання ризиків нестабільного економічного середовища, а також рекомендації стосовно підвищення рівня фінансової стабільності та адаптивності фінансових установ до сучасних трансформаційних процесів.

Практичну цінність для страхової компанії становили рекомендації щодо удосконалення процесів фінансового прогнозування та планування, розвитку системи управління фінансовими ризиками, покращення інформаційно-аналітичної підтримки управлінських рішень і використання сучасних цифрових інструментів у фінансовій діяльності компанії.

Директор РО в м. Чернігів М.Л. Рубан

+38 067 54 704 84;
mruban@pzu.com.ua

Товариство • м. Київ • Україна • Приватне акціонерне
"Страхова компанія ПЗУ Україна"
Ідентифікаційний код 20782312
№19

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

вул. Шевченка, 95, Чернігів, 14035, Україна

тел. +38(0462) 665-103;
факс +38(0462) 665-105
E-mail: cstu@stu.cn.ua
www.stu.cn.ua
Код ЄДРПОУ 05460798

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

CHERNIHIV POLYTECHNIC NATIONAL UNIVERSITY

95, Shevchenko str., Chernihiv, 14035, Ukraine

05.2026 № 202/22-245

На № _____ від _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи Реуса Романа Володимировича на тему: «Фінансові інструменти розвитку економіки України в умовах нестабільності»

Основні теоретико-методичні положення та висновки щодо використання фінансових інструментів для розвитку економіки України в умовах нестабільності, що розроблені в рамках підготовки дисертації Реуса Романа Володимировича з метою отримання ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», використані у навчальному процесі кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національного університету «Чернігівська політехніка» при розробці методичних матеріалів, а також під час проведення лекційних та практичних занять з наступних навчальних дисциплін: «Фінанси», «Макроекономічний аналіз».

Ректор Олег НОВОМЛИНЕЦЬ